

T.C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

HADİS BİLİM DALI

**FETÂVÂ KÂDÎHÂN İSİMLİ ESERDEKİ
HADİSLERİN TAHRÎC VE DEĞERLENDİRİLMESİ**

Ömer ARSLAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Prof. Dr. Seyit AVCI

Konya-2025

Bu çalışma, 23.06.2025 tarihinde aşığıdaki jüri tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Hadis Bilim Dalı Programında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

**Savunma
Tez Jürisi**

Prof. Dr. Seyit Avcı
Selçuk Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Prof. Dr. Recep Tuzcu
Selçuk Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Prof. Dr. Mehmet Eren
Necmettin Erbakan Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Öğrencinin	Adı Soyadı	ÖMER ARSLAN
	Numarası	224267011003
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri/Hadis
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ■ Doktora □
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. SEYİT AVCI
	Tezin Adı	Fetâvâ Kâdîhân İsimli Eserdeki Hadislerin Tahrîc ve Değerlendirilmesi

ÖZET

Kâdîhân, yaşadığı dönemde ilmî çalışmalarıyla adından söz ettiren ve fetvaları ile devrine damga vuran büyük bir şahsiyettir. Başta Fetâvâ Kâdîhân olmak üzere bütün eserleri ilim ehlinin hep gündeminde olmuştur. Hanefî Mezhebinin önemli âlimlerinden olması ve Fetâvâ Kâdîhân üzerine herhangi bir tahrîc çalışması yapılmamış olması dikkatimizi çekmiştir. Bundan dolayı eserde yer alan rivayetlerin tamamı değerlendirilmiştir. Giriş bölümünde, konunun önemi, amacı, yöntemi ve kaynakları ele alınmıştır. Daha sonraki bölümlerde, müellif ve eserleri ile ilgili bilgiler verildikten sonra Fetâvâ Kâdîhân'da bulunan hadislerin tahrîci yapılarak hadis usulü ve cerh ta'dîl kaideleri açısından sahihlik-zayıflık yönleri incelenmiştir. Sonuç kısmında ise, araştırmada varılan sonuçlar ortaya konarak bir tablo ile Fetâvâ Kâdîhân'daki hadislerin genel değerlendirilmesi yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Kâdîhân, Fetâvâ Kâdîhân, Hadis, Tahrîc, İsnâd

Öğrencinin	Adı Soyadı	ÖMER ARSLAN
	Numarası	224267011003
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri/Hadis
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. SEYİT AVCI
	Tezin Adı	A Critical Analysis and Takhrīj of the Hadiths in Fatāwā Qādīkhān

ABSTRACT

Qādīkhān was a prominent Hanafī scholar whose legal opinions, particularly compiled in *Fatāwā Qādīkhān*, have held enduring significance in Islamic jurisprudence. Despite the work’s scholarly value, a comprehensive takhrīj (hadith verification) of its narrations had not been undertaken. This study addresses that gap by examining all the hadiths cited in the work. The introduction outlines the study’s purpose, significance, methodology, and primary sources. Subsequent chapters present the biography of Qādīkhān and an overview of his works. The main body of the thesis is devoted to the takhrīj of the hadiths in *Fatāwā Qādīkhān*, evaluating their authenticity according to the principles of hadith methodology and the sciences of jarh and ta’dīl. The conclusion summarizes the key findings and presents a general evaluation of the narrations in tabular form.

Keywords: Kādīkhān, Fatāwā al-Kādīkhān, Hadith, Takhrīj, Isnād

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
KISALTMALAR.....	viii
ÖNSÖZ.....	ix
ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, ÖNEMİ, YÖNTEMİ, KAYNAKLARI, KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI.....	1
I. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI.....	1
II. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ.....	1
III. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	2
IV. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI	3
V. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI	4

BİRİNCİ BÖLÜM

KÂDÎHÂN'IN HAYATI, İLMÎ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

1. Kâdîhân'ın Hayatı.....	6
2. Hocaları	7
2.1. Zahîruddîn Ebû Alî Hasan b. Ali b. Abdülaziz b. Abdürrezzak el- Merginânî	7
2.2. Ebû İshak İbrâhim b. İsmâil b. Ahmed b. İshak es-Saffâr.....	7
2.4. Mahmûd b. Abdülazîz b. Abdürrezzak Özkendî, Şemsüleimme.....	8
3. Talebeleri.....	9
3.1. Cemâlüddin Mahmûd b. Ahmed b. Abdüsseyyid b. Osman el-Buhârî el- Hasîrî.....	9
3.2. Muhammed b. Abdüssettâr el-İmâdî Şemsüleimme el-Kerderî	10
3.3. Necmüddîn Yusuf b. Ahmed b. Ebûbekir el-Havârizmî el-Hâsî.....	10
3.4. İftihârüddîn Tâhir b. Ahmed b. Abdürreşîd el-Buhârî.....	10
3.5. Sadrülislam Tâhir b. Mahmûd el-Buhârî	10
3.6. Burhânüddîn Nu'mân b. İbrahim ez-Zernûcî	10
4. İlmî Şahsiyeti	11
5. Vefâtı	13
6.1. Fetâvâ Kâdîhân (el-Fetâva'l-Hâniyye)	14

6.1.1. Özellikleri.....	14
6.1.2. Baskıları	16
6.1.3. Kâdîhân'ın Fetvâ Metodu	16
6.2. Şerhu'l-Câmi'i's-Sağır	18
6.3. Şerhu'z-Ziyâdât	19
6.4. Diğer Eserleri.....	19

İKİNCİ BÖLÜM

1. FETÂVÂ KÂDÎHÂN'IN İBADET BÖLÜMLERİNDE BULUNAN HADİSLERİN TAHRÎC VE DEĞERLENDİRİLMESİ

1.1. Hamama Girme İle İlgili Hadis	20
1.2. Havlu Kullanma İle İlgili Hadis	21
1.3. Mestler Üzerine Mesh Yapma İle İlgili Hadis.....	22
1.4. Kişinin Namazını Kendi Mahallesinin Mescidinde Kılması İle İlgili Hadis	23
1.5. Kible Tayini İle İlgili Hadisler	24
1.6. Müstehap Vakitlerle İlgili Hadis	26
1.7. Ezana İcabet Etme İle İlgili Hadisler.....	26
1.8. İmâmet Ve Cemaat İle İlgili Hadisler.....	28
1.9. Kıraatte Terhîm Bağlamında Zikredilen Hadis	30
1.10. Kıraatle İle İlgili Hadisler	31
1.11. Seferde Meshin Müddeti İle İlgili Hadis	33
1.12. Hasta Kimsenin Nasıl Namaz Kılacağı İle İlgili Hadis	34
1.13. Cuma Günü Gusletmek İle İlgili Hadis	34
1.14. Bayram Hutbesi İçin Musallâya Minberin Çıkarılmasıyla İlgili Hadis.....	35
1.15. Hutbe Esnasında Hatibe Yönelme İle İlgili Hadis.....	38
1.16. Cuma Namazında Okunacak Zammı Sûre İle İlgili Hadis	41
1.17. Bayram Hutbesinin Keyfiyeti İle İlgili Hadis.....	42
1.18. Bayram Namazını Kaçıran Kimseyle İlgili Hadis	43
1.19. Uyluğun Avret Olması İle İlgili Hadis	44
1.20. Kabirlerin Şekli ve Mevtâ İle İlgili Hadisler	45
1.21. Oruca Başlama Günü İle İlgili Hadis.....	49
1.22. Orucu Bozan Ve Bozmayan Şeylerle İlgili Hadisler.....	50

1.23. Cuma Günü Oruç Tutmakla İlgili Hadis	51
1.24. Eyyâm-ı Bîz Orucu İle İlgili Hadis.....	51
1.25. Şek Gününde Oruç Tutma İle İlgili Hadisler.....	53
1.26. Oruçlunun Kusması İle İlgili Hadisler.....	56
1.27. Gıybet Etmenin Orucu Bozması İle İlgili Hadisler	57
1.28. İ'tikâfa Girme İle İlgili Hadisler	59
1.29. Kadir Gecesi İle İlgili Hadis	60
1.30. Fıtır Sadakası İle İlgili Hadis	62
1.31 Terâvih Namazı İle İlgili Hadisler	64
1.32. Teravih Namazında Aralarda Biraz Bekleme İle İlgili Hadis	77
1.33. Ramazan Ayında Vitir Namazını Cemaatle Kılma İle İlgili Hadis	78
1.34. Vitir Namazında Kunut Duasının Sesli Okunması İle İlgili Hadis.....	79
1.35. Hacerülesvedi Selamlama İle İlgili Hadisler	81
1.36. Arafat'ta Vakfe Yapma İle İlgili Hadisler	84
1.37. Şeytan Taşlama İle İlgili Hadisler	91
1.38. İhram Yasağının Ne Zaman Biteceği İle İlgili Hadis	94
1.39. Bayram Günlerinde Mina'da Gecelemekle İlgili Hadis	97
1.40. Muhassab Bölgesinde Konaklama İle İlgili Hadis	99
1.41. Mültezem'de Dua Etme İle İlgili Hadis.....	101
1.42. Hac Yapanın Ne Zaman Bineğe Bineceği İle İlgili Hadis.....	103
1.43. İhramlının Ot Koparması İle İlgili Hadis.....	104
1.44. Zemzem Suyu İle İlgili Hadis.....	105
1.45. Hz. Peygamber'in Kabri Şerifi İle İlgili Hadis	107
1.46. Mescid-i Nebevî'de Kılınan Namazın Fazileti İle İlgili Hadis.....	109
1.47. Nikâhta Şahitlik Yapma İle İlgili Hadis	109
1.48. Nikâhta Velinin Önemi İle İlgili Hadisler	111
1.49. Süt Akralığının Nikâha Engel Olması İle İlgili Hadis	112
1.50. Hanımları Arasında Adaletli Davranma İle İlgili Hadis.....	113
2. FETÂVÂ KÂDÎHÂN'IN MUÂMELÂT BÖLÜMLERİNDE BULUNAN	
HADİSLERİN TAHRÎC VE DEĞERLENDİRİLMESİ	
2.1. Haramla Beslenen Beden İle İlgili Hadis	114
2.2. Biriyle Konuşmamaya Yemin Edenin Ne Yapacağı İle İlgili Hadis...	115

2.3. Birini Tanımanın Ölçüsü İle İlgili Hadis	117
2.4. Borç Ödeme Adabı İle İlgili Hadis	118
2.5. Kadınların Suçluyu Araması İle İlgili Hadis	120
2.6. İnsanları Hürriyetinin Sınırlandırılmasıyla İlgili Hadis.....	121
2.7. Şahitliğin Geçerli Olmadığı Durumlar İle İlgili Hadis	122
2.8. Hizmetçilere Nasıl Hitap Edilmesi Gerektiği İle İlgili Hadis.....	124
2.9. İki Alışverişi Tek Pazarlıkta Yapma İle İlgili Hadis	125
2.10. Sahipsiz Araziyi Canlandırma İle İlgili Hadisler.....	126
2.11. Suyun Temizleyici Olması İle İlgili Hadis	132
2.12. Sarhoşluk Veren Şeyler İle İlgili Hadisler.....	134
2.13. Harcamada Öncelik İle İlgili Hadis	141
2.14. Dilencilerden Birine Vermedeki Ölçü İle İlgili Hadis.....	142
2.15. Vefat Etmiş Kişiler Adına Yapılan Sadaka İle İlgili Hadis	143
2.16. Salih Evlat Yetiştirmenin Önemi İle İlgili Hadis	143
2.17. Namaz Esnasında Sadaka Verme İle İlgili Hadis	144
2.18. Hz. Peygamber'in Beşerî Yönü İle İlgili Hadis.....	145
2.19. Vasiyyetin Meşrûiyyeti İle İlgili Hadis	147
2.20. Hz. Peygamber'in Kurban Kesmesi İle İlgili Hadisler	148
2.21. Tavuk Eti Yeme İle İlgili Hadis.....	150
2.22. Cahiliyyede Canlı Hayvandan Koparılan Eti Yeme İle İlgili Hadis..	151
2.23. Kesilen Hayvanın Helal Olması İle İlgili Hadis	151
2.24. Yaralı Avın Hükümü İle İlgili Hadis	153
2.25. Suda Ölü Bulunan Av Hayvanın Hükümü İle İlgili Hadis	154
2.26. Kesmenin Mahalli İle İlgili Hadis	155
2.27. Kesmenin Ne İle Yapılacağı İle İlgili Hadis.....	157
2.28. Harama Vesile Olma İle İlgili Hadis	158
2.29. Düğün Ziyafeti Verme İle İlgili Hadis.....	159
2.30. Bir yere yaslanarak yemek yeme ile ilgili hadis	160
2.31. Müzik Dinlemek İle İlgili Hadisler.....	162
2.32. Küpe İçin Kulak Deldirme İle İlgili Hadis	164
2.33. Cuma Günü Tırnak Kesmenin Fazileti İle İlgili Hadis.....	165
2.34. Erkeklerin İpek Elbise Giymesi İle İlgili Hadis	167

2.35. Gümüş Yüzük Kullanma İle İlgili Hadis	169
2.36. Akik Taşlı Yüzük Kullanma İle İlgili Hadis.....	170
2.37. Tehlikelerden Uzak Durma İle İlgili Hadis	171
2.38. Âşûrâ Günü Göze Sürme Çekme İle İlgili Hadis	173
2.39. Gayr-ı Müslimlerin Selamlarına Karşılık Verme İle İlgili Hadis	176
2.40. Nazar Değmesi Korkusuna Karşı Nebevî Tavsiye İle İlgili Hadis	176
2.41. İlmî Müzâkerenin Önemi İle İlgili Hadis	178
2.42. Anne Ve Babanın Yüzüne Bakmanın Fazileti İle İlgili Hadis	180
2.43. Komşuya İyi Davranma İle İlgili Hadis.....	181
2.44. Müslümanlarla İyi Geçinme İle İlgili Hadis	182
2.45. Cemaat İstemediği Halde Onlara İmam Olan İle İlgili Hadis	183
2.46. Ordunun, Kaç Askerden Oluşması Gerektiği İle İlgili Hadis.....	184
2.47. Kâhinlere İnanmanın Tehlikesi İle İlgili Hadis	186
2.48. Çocuğun Vasiyetinin Geçerliliği İle İlgili Hadis	187
SONUÇ	192
KAYNAKÇA	195

KISALTMALAR

b.	: İbn (Oğlu)
bk.	: Bakınız
by.	: Basım yeri yok
c.	: Cilt
c.c.	: Celle Celâlühû
çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
ed.	: Editör
h.	: Hicrî
haz.	: Hazırlayan
hz.	: Hazreti
nşr.	: Neşreden
r.a.	: Radıyallahu anh
s.a.v.	: Sallallahu aleyhi ve sellem
s.	: Sayfa
sy.	: Sayı
tsh.	: Tashih eden
thk.	: Tahkik eden
thr.	: Tahrîc eden
ty.	: Basım tarihi yok
v.	: Vefat tarihi
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
vs.	: Ve saire

ÖNSÖZ

Bismillâhirrahmânirrahîm

Hamd, kâinâtı hikmetle yaratan ve kullarına hak yolu gösteren Allah’a (c.c.) mahsustur. Salât ve selâm, şeriatın nurunu insanlığa ulaştıran Hz. Muhammed’e (s.a.v), âline ve ashâbına olsun.

İslâm fıkhnın engin denizinde, Hanefî mezhebi asırlar boyu hikmetli hükümleriyle gönüllere rehberlik etmiştir. İşte bu kadîm mirasın müstesna bir eseri olan *Fetâvâ Kâdîhân*, Ebü’l-Mehâsin Fahrüddîn Kâdîhân’ın kaleminden dökülmüş, asırların ilmî ve amelî meselelerine çözümler getirmiştir.

Bu eser, Hanefî mezhebine gönül verenler ve Hanefî fıkhnı derinlemesine öğrenmek isteyenler için bir müracaat kaynağı ve ilim deryasında bir pusuladır. Talebelerin ve âlimlerin ellerinden düşmeyen bu kitap, İslâm hukukunun dinamik yapısını ve çözüm üretme kabiliyetini de gözler önüne sermektedir.

İşte bu noktadan hareketle, bir yüksek lisans tezi çerçevesinde, Hanefî mezhebinde oldukça değerli görülen *Fetâvâ Kâdîhân*’da bulunan hadislerinin incelenmesini, gerekli ve faydalı gördük. Zira Kâdîhân, Hanefî mezhebi içerisinde önemli bir fakih olup *Fetâvâ Kâdîhân* isimli eseri de yazıldığı dönemden itibaren fukahânın rağbet ettiği bir eserdir. Bu bağlamda;

Giriş ve iki bölümden oluşan tezin giriş kısmında; araştırmanın amacı, kapsamı, metodu ve kaynaklarından bahsedilmiştir.

Birinci bölümde; Kâdîhân’ın hayatı, ilmî şahsiyeti ve eserleri üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde; *Fetâvâ Kâdîhân*’daki hadislerin tespiti, metin ve sened incelemeleri yapılmış ve hadislerin sıhhat dereceleri belirlenerek ilmî bir tenkit uygulanmıştır.

Sonuç kısmında ise; genel bir değerlendirme yapıldıktan sonra, tablo halinde hadislerin analizine yer verilmiştir.

Bu mütrevâî çalışmanın her aşamasında değerli katkılarından dolayı tez danışmanım sayın Prof. Dr. Seyit Avcı'ya, dualarını daima üzerimde hissettiğim anneme, babama, tez boyunca engin hoşgörüsü ve desteğini her zaman yanımda hissettiğim sevgili eşime ve ilmî çalışmalardan dolayı kendilerine gerekli vakti ayıramadığım kızlarım Hümeyrâ ve Hafsa'ya gönülden teşekkür ederim.

ÖMER ARSLAN

KONYA,2025

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, ÖNEMİ, YÖNTEMİ, KAYNAKLARI, KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI

Bu tez, klasik Hanefî fıkıh literatürünün önemli eserlerinden biri olan *Fetâvâ Kâdîhân*'da geçen hadislerin, tahrîc ve değerlendirilmesini konu edinmektedir. Eserde geçen hadislerin sahih, hasen, zayıf, mevzu vb. sıhhat derecelerini belirlemek ve ilmî bir perspektif ile incelemeye tâbî tutmak, tezin temel hedefidir.

Fetâvâ Kâdîhân, Hanefî mezhebinin önde gelen fakihlerinden Kâdîhân tarafından kaleme alınmış olup, fikhî meseleleri çözümlerken her bir meselede olmasa da, hadisleri delil olarak kullanmaktadır. Ancak eserde yer alan hadislerin sıhhat dereceleri hakkında müstakil ve sistemetik bir inceleme yapılmamıştır. Bu çalışma, söz konusu hadisleri ilmî tenkit süzgecinden geçirerek, fıkıh literatüründe hadis kullanımının ilmî zeminini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Bu tez ile;

- *Fetâvâ Kâdîhân*'daki hadislerin sıhhat dereceleri belirlenerek eserin ilmî güvenilirliğine katkı sağlanacak,

- Bu alanda yapılan çalışmalara yeni bir bakış açısı kazandırarak hadis ve fıkıh alanlarında disiplinlerarası bir katkı sunulacaktır.

II. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ

Fıkıh eserlerinde yer alan hadislerin sıhhat derecelerinin tespiti, hem fıkıh hem de hadis ilimleri açısından büyük önem taşımaktadır. *Fetâvâ Kâdîhân* gibi klasik fıkıh eserlerinde hadislerin sahih, hasen veya zayıf olmasının tespiti, bu eserlerin ilmî güvenilirliği ve uygulamadaki geçerliliği açısından belirleyici bir

unsurdur. Bu alışama, fıkh kitaplarındaki hadis kullanımının hadis ilmi metodolijisine uygun şekilde incelenmesi ve böylece hadis-fıkıh ilişkisinin daha sağlam bir zemine oturtulması noktasında önemli bir katkı sağlayacaktır. Ayrıca, hadislerin sıhhat derecelerinin belirlenmesi, fıkh usl açısından delil olma değerlerinin tespitine yardımcı olacak, bu da sonraki ilm çalışmalara ışık tutacaktır. Bu yönüyle tez, klasik İslm hukuk metinlerinin hadis yönlerinin incelenmesi alanında yapılacak yeni araştırmalar için hem metodolojik hem de ilm bir zemin hazırlayacaktır.

III. ARAşTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu araştırmanın temelini, ele alınan hadislerin ilmi değerlendirilmesine yönelik tahrc yöntemi oluşturmaktadır. Sözlük anlamı itibariyle çıkarsama yapmak, açıklamak, yöneltmek gibi anlamlar taşıyan tahrc, hadis ilmi bağlamında yani hadisin isnadındaki rvlerin ve durumlarının belirlenmesi, hadislerin kaynaklardan çıkarılarak rivyet edilmesi ve hadisin geçtiği asıl kaynaklara işaret edilmesi gibi üç temel işlevi yerine getirir. Bu alışma kapsamında tahrc terimi, hadisin geçtiği kaynaklara işaret etmek ve gerekirse sıhhat derecesini belirtmek anlamında kullanılmıştır.

Tahrc, kapsam ve ayrıntı düzeyine göre mücmel (kısa), mutavassıt (orta) ve mufassal (ayrıntılı) olmak üzere üç kategoriye ayrılmaktadır. Mcmel tahrc, sadece rv ismi ve kaynağı belirtilmekle yetinilirken, mutavassıt tahrc bu bilgilere ilaveten ilgili eserin bölüm adı, bb numarası ve hadisin sahih, hasen veya zayıf olma derecesini de içermektedir. Mufassal tahrc ise, tüm bu unsurlara ek olarak rvler arasındaki ihtilaflar, farklı rivyet yollarının karşılaştırılması, muhaddis ve münekkitlerin değerlendirmeleri ve ricl kitaplarındaki bilgiler ışığında kapsamlı bir değerlendirme yapmayı gerektirir. Bu tezde tercih edilen yöntem, mutavassıt ve mufassal tahrc arasında bir yerde konumlanmaktadır.

Söz konusu hadisler *Sahihayn* (*Buhr* ve *Müslim*) içerisinde yer alıyorsa ve metnine yönelik bir tenkit bulunmuyorsa, bu hadisler “*sahih*” olarak kabul edilmiş ve diğer kaynaklara müracaat etmeye gerek duyulmamıştır. Eğer hadis *Sahihayn* dışında

bir kaynakta yer alıyorsa, hadisçiler ve eleştirmenlerin değerlendirmeleri incelenmiş; râvîlerin güvenilirlik dereceleri, metin tenkitleri, rivâyet yolları ve ricâl kitaplarındaki değerlendirmeler ışığında hadisin sıhhat derecesi belirlenmiştir. Zayıf hadislerde, zayıflık derecesi (şedîd/çok zayıf) ise belirtilmiş, değilse genel olarak “*zayıf*” ifadesi kullanılmıştır. Mevzûât kitaplarında zikredildiği veya senedinde yalancı, uydurmacı bir râvî bulunduğunun tespit edilmesi halinde, rivâyetin “*mevzû*” olduğuna hükmedilmiştir. Bununla birlikte, hakkında yeterli bilgi bulunamadığı için sıhhat derecesine dair kesin bir hükme varılamayan rivâyetler de olmuştur.

Hadislerin sıhhat dereceleri, hadis usulü ve tenkit kaidelerine uygun şekilde, hadis otoritelerinin değerlendirmeleri ve görüşleri doğrultusunda tayin edilmiştir.

Ayrıca, çalışmada klasik ve çağdaş kitaplar incelenmiş, önceki dönem ve günümüz araştırmacılarının bu konudaki görüşleri karşılaştırılmış ve değerlendirmeler yapılmıştır.

Son olarak, hadisin anlamını zenginleştiren, farklı bakış açıları sunan veya metinde geçen rivâyetlerdeki kelime ve cümle farklılıklarına işaret edilmiş; gerekli görülen yerlerde açıklamalarda bulunulmuştur.

IV. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI

Bu tez, *Fetâvâ Kâdîhân* isimli eserde yer alan hadislerin sıhhat derecelerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesi ile sınırlıdır. Çalışma, sadece *Fetâvâ Kâdîhân* metnindeki hadislerle sınırlı tutulmuş; diğer fıkıh kitaplarındaki hadisler veya farklı fıkıh mezheplerinin metinleri kapsam dışında bırakılmıştır.

Ayrıca, hadislerin sıhhat derecelerinin tespitinde mevcut hadis kaynakları ve hadis otoritelerinin değerlendirmeleri esas alınmış, ihtiyaç duyulması halinde yeni bir cerh-ta’dîl çalışması yapılmıştır. Bu nedenle, çalışma hadislerin sıhhat derecelerini tayin ederken geleneksel hadis usulü kriterleri ve önceki ve muâsır hadis alimlerinin görüşleri ile sınırlı tutulmuştur.

Tez, hadislerin sıhhat derecelerinin belirlenmesine odaklandığından, hadislerin fıkıh usulü bağlamındaki delil değerlerine temas edilmemiş, dolayısıyla her bir mesele için fikhî çözümlemeye girilmemiştir. Bu yönüyle tez, hadis tenkidi açısından bir çerçeve sunmuş, ancak meselelerin fikhî tahlili kapsam dışı bırakılmıştır.

V. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI

Eserde geçen hadisler öncelikle Kütüb-i Tis'a'da taranmıştır. Bununla birlikte Tayâlisî (ö. 204/819)'nin Müsned'i, Abdürezzâk (v. 211/826-27)'ın el-Musannef'i, İbn Ebû Şeybe (v. 235/849)'nin el-Musannef'i, İbn Ebû'd-Dünyâ (v. 281/894)'nin eserleri, Bezzâr (v. 292/905)'ın Müsned'i, Ebû Ya'lâ (v. 307/916)'nin Müsned'i, İbn Huzeyme (v. 311/920)'nin es-Sahîh'i, İbn Hibbân (v. 345/965)'nin es-Sahîh'i, Taberânî (v. 360/971)'nin üç Mu'cem'i, Dârekutnî (v. 385/985)'nin es-Sünen'i, Hâkim (v. 405/1014)'in Müstedrek'i, Beyhakî (v. 458/1065)'nin Şuabu'l-Îmân, ve es-Sünenü'l Kübrâ'sı, ayrıca Tehânevî (1892-1974)'nin İ'lâ'ü's-sünen'i başvuru alan temel kaynaklar arasındadır.

Tahrir bilgileri için İbnü'l-Cevzî (v. 597/1201)'nin el-Mevzûât'ı, Zeylâî (v. 762/1360)'nin Nasbü'r-râye'si, Irâkî (v. 806/1404)'nin el-Muğnî'si, Heysemî (v. 807/1405)'nin Mecmau'z-zevâd'i, Sehâvî (v. 902/1497)'nin el-Mekâsîdü'l-hasene'si Suyûtî (v. 911/1505)'nin el-Câmiu's-sağîr'i ve el-Leâli'l-masnûa'sı, Ali el-Müttâkî (v. 975/1567)'nin Kenzü'l-Ummâl'i, Ali el-Kârî (v. 1014/1605)'nin el-Mevzûâtü'l-kübrâ'sı, Münâvî (v. 1031/1622)'nin Feyz'l-kadîr'i, Aclûnî (v. 1162/1749)'nin Keşfu'l-hafâ'sı bu konuda başvurduğumuz eserlerdendir.

Senetlerde zikredilen râviler için Buhârî (v. 256/870)'nin et-Târîhu'l-Kebîr'i, Ebû Hâtim er-Râzî (v. 327/938)'nin el-Cerh ve't-Ta'dîl'i, İbn Hibbân (v. 354/965)'nin es-Sikât'ı, İbn Adî (v. 365/976)'nin el-Kâmil fi'd Duafâ'sı, Mizzî (v. 742/1341)'nin Tehzîbü'l-Kemâl'i, Zehebî (v. 748/1348)'nin Mizânü'l-İ'tidâl ve el-Muğnî fi'd Duafâ'sı, İbn Hacer (v. 852/1449)'in ricalle dair musannefatı da zikrettiğimiz kaynaklar arasındadır.

Ayrıca alanında uzman, değerli iki muhakkik Elbânî (1914-1999) ve Şuayb el-Arnaûd (1928-2016)'un hadislere dair vermiş oldukları hükümlerden de yeri geldikçe faydalanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÂDÎHÂN'IN HAYATI, İLMÎ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

Kâdîhân, Hanefî mezhebinin önde gelen fakihlerinden olmasına rağmen, kanaatimizce döneminin biyografik kayıtlarının sınırlı olması, eserlerinin yazarın kişisel hayatına dair detaylar içermemesi ve tarihi kayıtların zamanla kaybolması sebebiyle birçok terâcüm eserinde kendisinden bahsedilmesine rağmen, hayatı hakkında geniş bilgi bulunmamaktadır. Fakat biz mümkün mertebe verilere dayalı araştırmalar yaparak kendisi hakkında bilgiler vermeye gayret edeceğiz.

1. Kâdîhân'ın Hayatı

“Kâdîhân” ve “Fahrüddîn” lakabıyla,¹ “Ebü'l-Mehâsin ve “Ebü'l-Mefâhir” künyesiyle² meşhur Hasen b. Mansûr b. Mahmûd el-Özkendî el-Fergânî, Mâverâünnehir'de Fergana bölgesinde bulunan Özkent (Özcend)' te dünyaya gelmiştir.³ Özkent bugün, Kırgızistan'ın güneybatısında Özbekistan sınırına çok yakın bir kesimde olup, *Dîvânü lugâti't-Türk*'e göre, Fergana kasabasının bir adıdır ve “özümüzün şehri” anlamına gelir.⁴

Kâdîhân'ın doğum tarihi hakkında ise doğrudan bilgi veren herhangi bir tarihçi veya biyografi yazarı bulunmamaktadır. Ancak, hocalarının vefat tarihleri göz önünde bulundurularak, doğum tarihine dair yaklaşık bir tahmin yapmak mümkündür.

Kâdîhân'ın ilk hocalarından biri olan Ebû İshak İbrâhim es-Saffâr, 534/1140 yılında vefat etmiştir.⁵ Kâdîhân'ın, İbrâhim es-Saffâr'dan ders aldığı bilinmektedir. Bu bağlamda, Kâdîhân'ın Saffâr'dan ders almaya başladığı dönemde

¹ Hayrüddîn ez-Ziriklî, *el-A 'lâm* (Dâru'l-ilm, 2002), 2/224.

² Ömer Rızâ Kehhâle, *Mu 'cemü 'l-Mü 'ellifîn* (Beyrut: Mektebetü'l-Müsennâ, ts.), 3/297.

³ Ahmet Özel, “Kâdîhan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001).

⁴ Ahmet Taşağıl, “Özkent”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007).

⁵ Leknevî, Ebü'l-Hasenât, *El-Fevâ'idü'l-Behiyye Fî Terâcimi'l-Hanefiyye* (Matbaatü's-Seâdet, 1324), 7.

yirmili yaşlarda olması kuvvetle muhtemeldir. Zîra, medrese eğitiminin bu yaşlarda yoğunlaşması ve ilim yolculuklarının genellikle bu dönemlerde başlası yaygın bir durumdur.

Bu varsayım doğrultusunda, Kâdîhân'ın doğumunun hicrî 6. Yüzyılın ikinci on yılına tekabül ettiği sonucuna ulaşılabilir. Bu da yaklaşık 510-520 yılları arasına rastlamaktadır.

2. Hocaları

2.1. Zahîruddîn Ebû Alî Hasan b. Ali b. Abdülaziz b. Abdürrezzak el-Merginânî

Vefat tarihi kesin olarak bilinmemektedir. İslam hukuk tarihi düşüncesinde önemli bir şahsiyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Kâdîhân'ın babasının amcazâdesi olan Hasan b. Ali el-Merginânî, köklü bir ulemâ âilesine mensuptur. Eğitim hayatını babasından ve dönemin önemli âlimlerinden Abdülaziz b. Ömer b. Mâze ile Ebû'l-Kâsım Mahmûd el-Özcendî gibi ilim adamlarından almıştır. Bu sayede, erken yaşlardan itibaren İslam hukuku ve usûl ilminde derinleşme imkânı bulmuştur. Hasan b. Ali el-Merginânî, aynı zamanda yeğenleri arasında yer alan *el-Hulâsa* müellifi İftihârüddîn el-Buhârî ve *el-Hidâye* müellifi meşhur Merginânî'nin hocası olmasıyla da tanınmaktadır. Bu durum, onun ilmî silsile içinde merkezî rol oynadığını ve dönemin önde gelen hukukçuları arasında yer aldığını göstermektedir.⁶

2.2. Ebû İshak İbrâhim b. İsmâil b. Ahmed b. İshak es-Saffâr (v. 534/1139)

Köklü bir ilim ve fazîlet âilesine mensuptur. Babası, dedesi ve büyük dedesi, hepsi Hanefî mezhebinin önde gelen âlimleri arasında yer almıştır. Hasan b.

⁶ Kefevî, Mahmûd b. Süleymân, *Ketâ'ibü a'lâmi'l-aḥyâr min fuḡahâ'i mezhebi'n-Nu'mâni'l-muḥtâr*, ed. Safvet Köse, Murat Şimşek, Huzeyfe Çeker, Hasan Özer (İstanbul/Türkiye: Mektebetü'l-İrşâd, 2017), 2/455 (No.372).

Ali el-Merginânî, fıkıh tahsilini babasından almış, böylece erken yaşlarda İslam hukuk ilimlerinde derinleşme imkânı bulmuştur.

Leknevî, Hasan b. Ali el-Merginânî'yi “babası gibi zâhid, takvâ sahibi ve imam” olarak tanımlamakta ve onun sultanları sindirme huşunda babasına benzediğini ifade etmektedir. Ayrıca, mezkûr özelliği sebebiyle Sultan b. Melikşah tarafından Merv'e sürülmüştür.⁷

Kaynaklar onun birçok öğrenci yetiştirdiğini belirtse de, adı zikredilen tek öğrencisi Kâdîhân'dır.⁸

2.3. Nizâmüddîn Ebû İshak İbrahim b. Ali el-Merginânî

Kaynaklarda biyografisiyle ilgili fazlaca bir bilgi bulunmamaktadır. Kureşî ve Temîmî ed-Dârî “Kâdîhân'ın hocalarından biri olduğunu, kendisinden fıkıh ilmini tahsil ettiğini ve yanında yetiştirdiğini” zikretmişlerdir.⁹

2.4. Mahmûd b. Abdülazîz b. Abdürrezzak Özkendî, Şemsüleimme

Kureşî ve Leknevî, onun Kâdîhân'ın dedesi olduğunu ve aynı zamanda “Şeyhülislam” lakabına da hâiz olduğunu söylemişlerdir.¹⁰ Kefevî de onunla ilgili şunları kaydetmiştir:

“Şeyhülislam Mahmûd b. Abdülaziz Özkendî, meşhur Şeyhülislam Kâdîhân'ın dedesi olup, büyük fakihler ve seçkin âlimler arasında yer almıştır. İftâ makamında bulunmuş ve halk arasında meydana gelen anlaşmazlıkların çözümünde

⁷ Leknevî, Ebû'l-Hasenât, *El-Fevâ'idü'l-Behiyye Fî Terâcimi'l-Hanefiyye*, 7,8.

⁸ Taşkıyuddîn b. 'Abd el-Kâdir et-Temîmî ed-Dârî Taşkıyuddîn el-Gazzî, *eş-Tabakâtu's-Seniyye fî Terâcimi'l-Hanefiyye* (b.y.: y.y., ts.), 1/186 (No.22).

⁹ Taşkıyuddîn el-Gazzî, *eş-Tabakâtu's-Seniyye fî Terâcimi'l-Hanefiyye*, 1/216 (No.53); Ebû Muhammed 'Abdulkâdir b. Muhammed 'Abdulkâdir el-Kureşî, *el-Cevâhiru'l-Muğiyye fî Tabakâti'l-Hanefiyye* (Karaçi: Mîr Muhammed Kutubhâne, ts.), 1/95 (No.33).

¹⁰ 'Abdulkâdir el-Kureşî, *el-Cevâhiru'l-Muğiyye fî Tabakâti'l-Hanefiyye*, 3/446 (No.625); Leknevî, Ebû'l-Hasenât, *El-Fevâ'idü'l-Behiyye Fî Terâcimi'l-Hanefiyye*, 209.

öne çıkmıştır. Fıkıh tahsilini, meşhur fakih ve usûlcü Şemsülemme es-Serahsî'nin yanında yapmış ve ondan ders almıştır.”¹¹

3. Talebeleri

3.1. Cemâlüddin Mahmûd b. Ahmed b. Abdüsseyyid b. Osman el-Buhârî el-Hasîrî (v. 636/1238)

Döneminin önde gelen Hanefî fakihlerinden biri olan ve Kâdîhân'dan övgüyle bahsaden Hasîrî, Buhâra asıllıdır. Buhâra'da Kâdîhân'dan ders almış ve daha sonra Şam'daki Nûriyye Medresesi'nde müderrislik yapmıştır. Hasîrî'nin yetiştirdiği talebeler arasında, meşhur *el-İhtiyâr* müellifi Mevsîlî'de bulunmaktadır.

Hasîrî, hocası Kâdîhân'ın nezdinde büyük bir güven ve itibar sahibiydi. Kâdîhân ona, üstün zekâ ve ilmi yeterliliğini kabul ederek icazet vermiştir. Bu durumu, Kâdîhân'ın Hasîrî'ye verdiği şu icazet metni açıkça göstermektedir:

“Allah Teâlâ'nın rahmetine ve mağfiretine muhtaç, onun lütuf ve ihsanına şükreden Hasan b. Mansûr Özcendî şöyle der: ‘İslam âlimlerinin ve önde gelen şahsiyetlerin, fıkıh kurallarını ve hükümlerini temellendirmek, helal ile haramı ayırt etmek için yazdığı birçok kitabı bana okudu. Bunlar arasında İmam Muhammed'e ait tüm eserler yer almaktadır.

Allah Teâlâ zahit, imam ve fakih olan Hasîrî'ye bu kitapların çoğunu okuma, onların şekil ve yapısını tam öğrenme, hakikat ve manalarını anlama imkânı bahsetti. Böylece ona fetva ve ders verme derecesini nasip etti ve onu şerefli mertebelere yükseltti. Allah Teâlâ ona verdiklerini bereketli kılsın ve cenneti ona yurt eylesin. Bu satırları, hayır duasıyla beni anması umuduyla yazdım.”¹²

¹¹ Kefevî, Mahmûd b. Süleymân, *Ketâ'ibü a'lâmi'l-aḥyâr min fuḳahâ'i mezhebi'n-Nu'mâni'l-muḥtâr*, 2/337 (No.328).

¹² Kâdîhân, Ebü'l-Mehâsin Fahrüddîn Hasen b. Mansûr b. Mahmûd el-Özkendî el-Fergânî, *Şerhu'z-Ziyâdât*, ed. Kâsım Eşref Nûr Ahmed (Pakistan/Karaçi: el-Meclisü'l-İlmî, 2000), 1/79-81.

3.2. Muhammed b. Abdüsettâr el-Îmâdî Şemsüleimme el-Kerderî (v. 642/1244)

Semerkind ve Buhâra'da Attâbî, Nureddîn es-Sâbûnî, Merginânî ve Kâdîhân gibi pek çok değerli âlimden ders almıştır. Çağdaşları arasında öne çıkmış ve kendi döneminin âlimleri tarafından üstünlüğü ve fazileti kabul edilmiştir. Hatta onun, Debbûsî'den sonra fıkıh ilminin fer'î meselelerini ve usulünü yeniden ihya ettiği söylenmiştir.¹³

3.3. Necmüddîn Yusuf b. Ahmed b. Ebûbekir el-Havârizmî el-Hâsî (v. 634/1244)

Sadrüşşehîd Hüsâmüddîn Ömer'den de ders almıştır, *Fetâvâ* isimli eseri vardır.¹⁴

3.4. İftihârüddîn Tâhir b. Ahmed b. Abdürreşîd el-Buhârî (v. 542/1147)

Dayısı Zahîrüddîn el-Merginânî'den de ders okumuştur. İbn Kemal Paşa kendisini “Meselelerde müctehid olanlar” tabakasından saymıştır. En meşhur eseri *Hulâsatü'l-Fetâvâ*'dır.¹⁵

3.5. Sadrülislam Tâhir b. Mahmûd el-Buhârî (v. 504/1110)

el-Muhîtu'l-Burhânî'nin müellifi olan babasından da fıkıh tahsil etmiştir. *Fetâvâ* isimli eseri vardır.¹⁶

3.6. Burhânüddîn Nu'mân b. İbrahim ez-Zernûcî (v. 640/1242)

İslam'da eğitim ve öğretim yöntemlerine dair önemli bilgiler içeren meşhur “*Ta'limü'l-Müteallim*” adlı eserin müellifidir. Ayrıca *el-Hidâye* adlı fıkıh kitabının yazarı olan Merginânî'nin öğrencileri arasında yer almıştır.¹⁷

¹³ Leknevî, Ebü'l-Hasenât, *El-Fevâ'idü'l-Behiyye Fî Terâcimi'l-Hanefiyye*, 177.

¹⁴ Leknevî, Ebü'l-Hasenât, *El-Fevâ'idü'l-Behiyye Fî Terâcimi'l-Hanefiyye*, 226.

¹⁵ Kefevî, Mahmûd b. Süleymân, *Ketâ'ibü'l-â'îmi'l-ahyâr min fuḳahâ'i mezhebi'n-Nu'mânî'l-muhtâr*, 3/124 (No.449).

¹⁶ Leknevî, Ebü'l-Hasenât, *El-Fevâ'idü'l-Behiyye Fî Terâcimi'l-Hanefiyye*, 85.

Her ne kadar kaynaklarda Kâdîhân'dan ders almış birçok öğrencinin ismi zikredilse de, doğrudan Kâdîhân'ın biyografisini ele alan bölümlerde en çok adı geçen öğrenciler arasında Mahmûd b. Ahmed el-Hasîrî, Şemsüleimme el-Kerderî ve Yûsuf b. Ahmed el-Hâsî yer almaktadır.

4. İlmî Şahsiyeti

Kâdîhân'ın babası ve dedesiyle ilgili bilgiler oldukça sınırlıdır. Ancak bilinen kadarıyla, dedesi Şemsüleimme Mahmûd b. Abdülazîz el-Özcendî, bazı kaynaklarda Kâdîhân'ın hocası olarak da anılan Zahîrüddîn Ebû'l-Hasan Ali b. Abdülazîz el-Merginânî ile kardeştir. Ayrıca Muallâ adında bir kardeşleri daha olduğu bilinmektedir. Babaları ise Abdülazîz b. Abdürrezzak el-Merginânî'dir.¹⁸

Abdülazîz b. Abdürrezzâk el-Merginânî'nin altı oğlu bulunmaktaydı ve her biri hem ders verme hem de fetvâ yetkisine sahipti. Halk arasında onun oğullarıyla birlikte evden çıktığı görüldüğünde, “Bir evden yedi müftü çıktı” denilirdi. Abdülazîz el-Merginânî, bir çok âlimin yetişmesine öncülük etmiş olup, 68 yaşında, 477/1084 yılında Merginan'da vefat etmiştir.¹⁹

İbn Kemal, doğruluğu hakkında farklı görüşler olsa da, Hanefî mezhebindeki fakihlerin mezheb içindeki yerlerini belirlemek için yaptığı tasnifte, meselede müctehid olanlar arasında Kerhî (v. 340/952), Halvânî (v. 448/1050), Pezdevî (V. 482/1089), Serahsî (v. 483/1090) gibi önemli Hanefî âlimlerinin isimlerini saymış ve Kâdîhân'ı bu gruba dahil etmiştir. Ona göre, bu fakihler mezhep imamlarına hem usûl hem de furû konularında karşı gelemezler. Ancak, nas bulunmayan meselelerde, var olan kâidelere dayanarak yeni çözümler üretmiş ve mezhep kurucularının yöntemine uygun şekilde fetvâ vermişlerdir.²⁰

¹⁷ Kefevî, Mahmûd b. Süleymân, *Ketâ'ibü a'lâmi'l-ahyâr min fuḳahâ'i mezhebi'n-Nu'mânî'l-muhtâr*, 3/150 (No.454); Leknevî, Ebû'l-Hasenât, *El-Fevâ'idü'l-Behiyye Fî Terâcimi'l-Hanefiyye*, 54.

¹⁸ 'Abdulkâdir el-Ḳureşî, *el-Cevâhiru'l-Muḍiyye fî Tabâkâti'l-Hanefiyye*, 2/434 (No.826).

¹⁹ 'Abdulkâdir el-Ḳureşî, *el-Cevâhiru'l-Muḍiyye fî Tabâkâti'l-Hanefiyye*, “Aynı yer”.

²⁰ İbn Âbidîn, *Şerhu Ukûdi Resmi'l-Müftî* (Dâru'l-İftâ ve'l-İrşâd, 2000), 38.

Her ne kadar İbn Kemâl, meselede müctehid olanların imamlarına karşı gelemediklerini belirtse de, Kazanlı âlim Şihâbeddîn Mercânî, usûl, furû ve hilâf kitaplarını okuyanların göreceği üzere, pek çok fakihin birçok meselede mezheb imamlarına karşı çıkarak, aklî ve naklî delillere dayanarak hüküm verdiğini söylemiştir. Ayrıca bu fakihlerin çalışmalarını sadece tek bir yöntem ve kaynakla sınırlamak da mümkün değildir.²¹

İbn Kemal'in fukahâ tabakaları tasnifi geniş kabul görse de, Mercânî bu sınıflandırmayı eleştirmiştir. *Nâzûratü'l-hak* adlı eserinde, bu tasnifin hem yanlış hem de sağlam temellere dayanmayan bir sistem olduğunu belirtir. Mercânî'ye göre, âlimlerin keskin sınırlarla ayrılması hatalıdır ve İbn Kemal'in bu tasnifi, önceki örnekleri olmayan bir yaklaşımdır. Ayrıca, sonrakilerin bu tasnife delilsizce sıkı sıkıya sarıldığını da ifade eder.²²

İbn Âbidîn, Kâdîhân'ın tashîh ve tercihte ehil âlimlerden biri olduğunu ifade etmektedir. Ona göre, iki imamın aynı ilmî seviyede bulunmaları halinde, aynı mesele hakkında her biri “esah” veya “sahih” şeklinde bir görüş ortaya koysa bile, bu durumda fakihler iki görüş arasında tercih yapma hakkına sahiptirler. Ancak, örneğin biri *Hâniye* diğeri *Bezzâziye* kaynaklarında yer alan iki farklı görüş karşı karşıya geldiğinde, eğer bir imam diğerdinden daha yüksek bir ilmî seviyede ise, o zaman bu imamın tashihinin tercih edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu bağlamdaki Kâdîhân'ın tashihi, onun ilmî konumu ve yetkinliği sebebiyle daha güçlü ve öncelikli sayılmaktadır.²³

Kâsım b. Kutluboğa da, *et-Tercîh ve't-tashîh ale'l-Kudûrî* isimli eserinde “Kâdîhân, tashihine en çok güvenilen kişilerden biridir” şeklinde bir değerlendirmede bulunmaktadır.²⁴

²¹ Mercânî, Şihâbüddîn, *Nâzûretü'l-Hak Fî Farziyyeti'l-'işâ' Ve in Lem Yegibi's-Şafaq*, ed. Orhan Ençakar, Abdülkâdir Yılmaz (Dâru'l-Feth, 2012), 192.

²² Mercânî, Şihâbüddîn, *Nâzûretü'l-Hak Fî Farziyyeti'l-'işâ' Ve in Lem Yegibi's-Şafaq*, “Aynı yer”.

²³ İbn Âbidîn, *Şerhu Ukûdi Resmi'l-Müftî*, 125.

²⁴ Kâsım b. Kutluboğa, *Et-Tercîh Ve't-Tashîh 'ale'l-Kudûrî*, ed. Ziyâ Yûnus (Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2002), 134.

Bazen bir meselede birden fazla farklı görüş ortaya çıkmakta olup, bu görüşler arasında en uygun ve en sahih olanının seçilmesi gerekmektedir. Böyle durumlarda, bir görüşün geçerliliği, o görüşü benimseyen âlimin ilmî donanımı ve itibarı sayesinde değer kazanır. İşte bu tür durumlarda Kâdîhân'ın tercihleri daima güçlü kabul edilmiş ve büyük saygı görmüştür.

Bir mesele hakkında farklı görüşlerle amel edilebilmesi için, bu görüşlerin farklı âlimler tarafından kabul edilmesi veya en azından desteklenip teyit edilmesi gerklidir. Mercânî, *Nâzûratü'l-hak* adlı eserinde bu noktaya işaret ederek şöyle der: “Meselâ, fakîhü'n-nefs ve tercih ehli olması sebebiyle, diğerlerine göre Kâdîhân'ın tashihi daha öncelikli bir konuma sahiptir. Çünkü tashîh ancak belirli kişilere isnat edilerek geçerlilik kazanır. Kâdîhân ise tashihine güvenilebilecek en üstün kişilerden olduğu için, onun tashihi önceliklidir.”²⁵

Kâdîhân'ın fıkıh ilmindeki yerini genel hatlarıyla belirledikten sonra, onun önde gelen öğrencilerinden olan Hasîrî'nin kendisi hakkında yapmış olduğu övgüleri aktararak bu kısmı sonlandırıyoruz:

“Muhterem efendimiz ve üstâdımız, kadıların kadısı, dinin ve ümmetin iftihâr kaynağı, İslam ve Müslümanların direği, selef-i salihînin izinden gidenlerin sonuncusu, halefîn üstâdı, doğunun ve Çin'in müftüsü, Ebû'l-Mefâhir Hasan b. Mansûr. Allah Teâlâ, o yaşadıkça, Müslümanları onunla nimetlendirsın.”²⁶

5. Vefâtı

Doğum yeri ve tarihi tam olarak bilinmeyen Kâdîhân'ın vefatı ise, kesin olarak bilinmektedir. Müellif, 592/1196 yılında Ramazan ayının on beşinde (15 Ramazan 592 / 12 Ağustos 1196), bir pazartesi gecesi vefat etmiş ve Yedi Kadı'nın kabirlerinin yanına Buhâra'da defnedilmiştir.

²⁵

Mercânî, Şihâbüddîn, *Nâzûretü'l-Hak Fî Farziyyeti'l- 'işâ' Ve in Lem Yeğibi'ş-Şafak*, 187.

²⁶

Kâdîhân, Ebû'l-Mehâsin Fahrüddîn Hasen b. Mansûr b. Mahmûd el-Özkendî el-Fergânî, *Şerhu'z-Ziyâdât*, 1/81.

6.1. Fetâvâ Kâdîhân (el-Fetâva'l-Hâniyye)

6.1.1. Özellikleri

Hanefî mezhebinin klasik dönem eserleri arasında önemli bir yer tutan *Fetâvâ Kâdîhân*, iftâ makamındakilerin başvuracağı temel kaynaklardan biri olarak telakki edilmektedir. Mezhep içerisinde en yaygın ve muteber fetvâ kitapları arasında sayılan bu eser, klasik fıkıh literatürünün sistematığına uygun bir şekilde kaleme alınmıştır.

Kâdîhân, eserinde öncelikle Hanefî mezhebinde tercih edilen ve zahir olan görüşü sunmakta, ardından mezhebin önde gelen imamlarının farklı görüşlerini aktarmakta, mütekaddimîn ulemâsı ile Irak, Belh ve Buhara meşâyihinin kanaatlerini de nakletmektedir. *Fetâvâ Kâdîhân*, nakledilen görüşlerin dayandığı delilleri açıklamaktan ziyade, bunlar arasından “sahih”, “kuvvetli”, “ihtiyatlı” ve “muhtâr” gibi değerlendirmeler yaparak müellifin tercihini ortaya koymakta ve fetvaya esas olan görüşü “aleyhi'l-fetvâ” gibi lafızlarla açık bir şekilde belirtmektedir.

Eserde, görüşlerin kaynağı olarak genellikle sadece müellif isimlerine yer verilmekte, kitap isimlerinin ise nadiren zikredildiği görülmekte, Ebû Bekir Muhammed b. Fazl el-Buhârî, Ebû'l-Leys el-Fakîh es-Semerkandî, Şemsüleimme el-Halvânî, Şemsüleimme es-Serahsî, Hâherzâde, Hassâf, Ebû'l-Kâsım es-Saffâr, Ali b. Hüseyin es-Suğdî, Nâtîfî, Ebû Bekir el-Belhî gibi fukahâyâ sıkça atıfta bulunulmuştur.

Ayrıca, *el-Fetâvâ'l-Bezzâziyye*, *el-Fetâvâ't-Tatarhâniyye* ve *el-Fetâvâ'l-Hindiyye* gibi önemli eserlerde *Kâdîhân*'a sıkça atıfta bulunulması, onun fetvalarının mezhep içerisindeki değerini göstermektedir.

Eserde geçen “Musannif dedi,²⁷ Efendimiz (Mevlânâ) dedi”²⁸ ifadeleri, metnin imlâ yoluyla yazıldığını göstermektedir; özellikle “talâk, yemin ve köle azadı” gibi bölümlerde Farsça kelimelerin sıkça kullanıldığı görülmektedir.²⁹

Kâdîhân’ın, *Fetâvâ*’sının mukaddimesinde kendisinin de ifadelerinden anlaşıldığı üzere eserde, ümmetin sıkça karşılaştığı ve fukahâ ile eimme gibi dini otoritelerin ilgisini çeken meseleler toplanmıştır. Bu meseleler farklı tür ve gruplara ayrılmış olup, bir kısmı mütekaddimîn döneminden rivâyet edilirken, diğer kısmı müteehhirîn döneminden meşâyihin görüşlerini içermektedir.

Kâdîhân, eserini meşhur fıkıh kitaplarının sistematigine uygun olarak düzenlemiş, temel her konuyu ayrı bir bölümde ele almıştır. Ayrıca, fer’î meselelerin aslını açıklamaya özen göstermiştir. Bir meselede birden fazla görüşün bulunması durumunda, okuyucuya kolaylık sağlamak amacıyla ilk olarak en meşhur ve en zâhir görüşlere yer vermiştir. Bu şekilde, esere başvuranların sorularına cevap verme gayreti içinde olmuştur.³⁰

Kâtip Çelebi, *Keşfü’z-Zunûn*’da, *Fetâvâ Kâdîhân* için;

“Bu kitap, meşhur, kabul görmüş, üzerinde amel edilen ve âlimler ile fakihler arasında elden ele dolaşan bir eserdir. Hüküm ve fetva vermekle sorumlu olanların daima göz önünde tuttuğu bir kaynak olmuştur” şeklinde övgülerde bulunurken, Leknevî;

“Onun fetvalarından istifade ettim. Bu fetvalar dört cilt hâlinde olup, fakihlerin büyükleri nezdinde muteber kabul edilmiştir. Hatta Kâsım b. Kutluboğa,

²⁷ Ebü’l-Mehâsin Fahrüddîn Hasen b. Mansûr b. Mahmûd el-Özkendî el-Fergân Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, thk. Sâlim Mustafâ el, Bedrî (Lübnan: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 2009), 2/258.

²⁸ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 2/235.

²⁹ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/488,515,536.

³⁰ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/7.

Tashîhu'l-Kudûrî adlı eserinde, ‘Kâdîhân’ın tashihi, diğerlerinin tashihine tercih edilir. Çünkü o fakîhü’n-nefs’tir.” demiştir.³¹

6.1.2. Baskıları

Fetâvâ Kâdîhân’ın şöyle çeşitli baskıları (I-IV, Kalkûta 1251; Hint 1272; I-IV, Leknev 1293-1295, *Sirâceddin el-Ûşî’nin el-Fetâva’s-Sirâciyye’sinin kenarında*; I-III, Kahire 1282; Bulak 1310-1311, *el-Fetâva’l-Hindiyye’nin ilk üç cildinin kenarında*) yapılmıştır.³²

6.1.3. Kâdîhân’ın Fetvâ Metodu

Kâdîhân *Fetâvâ*’sında, bir müftînin fetvâ vermede izlemesi gereken yöntemi şu şekilde ortaya koymaktadır:

Hanefî mezhebine mensup bir müftîye günümüzde herhangi bir mesele yahut bir hâdisе hakkında fetvâ sorulduğunda, öncelikle zâhiru’r-rivâye kitaplarında imamlarımız tarafından ittifakla rivâyet edilen hükümlere müracaat edilmesi gerekmektedir. Müftî, bu rivâyetlere dayanarak hüküm vermeli ve yetkin bir müctehit olsa dahi şahsî görüşüyle imamların ittifak ettiği bu rivâyetlere muhalefet etmemelidir. Zira, açıkça ifade edildiği üzere, imamlarımız hakka uygun olanı söylemiş ve doğru olandan sapmamışlardır.

Müftînin kendi içtihadı, imamların ictihad seviyesine ulaşamadığından dolayı, bu noktada müctehidin kendi görüşü ve delili muteber kabul edilmez. Çünkü imamlarımız, delilleri tam olarak kavramış ve sahih olanları diğerlerinden ayırarak tercih etmişlerdir. Bu nedenle müftî fetva verirken öncelikle zâhiru’r-rivâye hükümlerine bağlı kalmalı ve onların tercihlerini esas almalıdır.

Eğer bir mesele zâhiru’r-rivâye kitaplarında imamlarımız tarafından ihtilaflı olarak rivâyet edilmişse, müftînin tercihini belirleyen çeşitli kriterler bulunmaktadır:

³¹ Muştafâ b. ‘Abdullâh Hâcî Halîfe Kâtib Çelebi, *Keşfü’z-zunûn ‘an esâmi’l-kütüb ve’l-fünûn* (Bağdat: Mektebetu’l-Muşennâ, 1941), 2/1227; Leknevî, Ebü’l-Hasenât, *El-Fevâ’idü’l-Behiyye Fî Terâcimi’l-Hanefiyye*, 64.

³² Özel, “Kâdîhan”.

İlk olarak, meselede Sâhibeyn'den (İmam Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed) biri Ebû Hanîfe ile aynı görüşü paylaşıyorsa, bu durumda aynı görüşte olan bu iki imamın kavli tercih edilir.

İkinci olarak, Sâhibeyn'in görüşü Ebû Hanîfe'nin görüşüne muhalif ise ve bu ihtilaf ihtilâfû'l-asr ve'z-zamân yani dönemin adalet anlayışının veya insanların durumlarının değişmesinden kaynaklanıyorsa, bu durumda da Sâhibeyn'in görüşü tercih edilir. Özellikle müzâraa, mâmele ve benzeri konularda müteahhir âlimlerin icmâsı bu tercihi daha da güçlendirmektedir.

Üçüncü durum ise, söz konusu meselede bu iki seçenektan biri uygulanamazsa, bazı âlimler, müctehid makamında olan müftînin kendi görüşü doğrultusunda amel edebileceğini belirtirken, Abdullah b. Mübârek (v. 181/797), bu durumda dahi Ebû Hanîfe'nin kavlinin alınması gerektiğini söylemiştir.

Bu arada “müctehid” kavramına dair farklı yaklaşımlar mevcuttur. Bazı âlimlere göre müctehid; kendisine sorulan on meselenin sekizinde isabetli, kalanında ise hata eden kimsedir. Diğer bir görüş ise, ictihâd ehliyeti için İmam Muhammed'in eseri olan el-Mebsût'u (el-Asl) ezberlemek, nâsih ve mensûhu, muhkem ve müevveli derinlemesine kavrayarak ayırt edebilmek ve insanların âdet ve örflerine vâkıf olmak gibi ilmî yeterlilikleri taşımak yeterli olacaktır.

Bu çerçevede, Kâdîhân'ın sisteminde müftînin fetva verirken sadece şahsi re'iyine dayanması değil, aynı zamanda zâhirü'r-rivâye ve müteahhir ulemanın tercihleri doğrultusunda hareket etmesi gerektiği açık bir şekilde vurgulanmaktadır. Bu yaklaşım, Hanefî mezhebinde fetva sürecinin hem ilmi geleneğe hem de toplumsal gerçekliklere uygun olarak şekillendiğini göstermektedir.

Kâdîhân'ın fetva usûlünde, zâhirü'r-rivâye kitaplarında bir meselenin hükmü mevcut değilse, müftînin izlemesi gereken yöntem açık bir şekilde belirtilmiştir. Buna göre, bir mesele zâhirü'r-rivâye kaynaklarında yer almadığında, ilk olarak ahabımızın usûlüne uygun olup olmadığına bakılır. Eğer mesele, bu usûle muvafıksa, herhangi bir rivayet olmasa bile bu görüşle amel edilir.

Bununla birlikte, müteahhir ulemanın o mesele hakkında ittifakı bulunması da fetva için yeterli kabul edilir. Müteahhirin bir meselede ittifak ettiği durumlarda, bu ittifak delil niteliği taşır ve müftî bu görüşe göre fetva verir. Ancak müteahhirler arasında bu meselede ihtilaf varsa, müftînin yetkinlik derecesi belirleyici olur.

Eğer müftî ichtihad ehliyeti taşıyorsa, o mesele hakkında ichtihad ederek kendi re'yiyle doğru olduğuna kanaat getirdiği şekilde fetva verir. Böylece, müftînin ilmi yeterliliği ve meseleye dair delilleri değerlendirme yeteneği, fetvanın doğruluğunu belirler.

Ancak eğer müftî, mukallid olup ichtihad derecesine ulaşmamışsa, bu durumda kendi görüşü ile hüküm vermez. Onun yapması gereken, kendisine göre insanlar içinde en fakih olan kişinin görüşünü almak ve bu kişiye isnat ederek cevabı vermektir. Eğer bu alim o esnada başka bir yerde bulunuyorsa, müftî ona mektupla başvurur ve sorunun vevabını öğrenir. Böylece, bilmediği bir konuda hüküm vererek haramı helal veya helali haram kılmak gibi büyük bir hataya düşmez ve Allah'a yalan isnad etme tehlikesinden uzak kalmış olur.³³

Bu yöntem, Hanefî mezhebinde müftînin fetva verirken hem ilmi kaynaklara hem de kişisel ehliyetine uygun hareket etmesini sağlamakta; toplumun dini meselelerinde istikrar ve güvenliği temin etmektedir. Kâdîhân'ın sistematigi, müftînin hem zâhirü'r-rivâye hem de müteahhirin otoritelerini dikkate almasına, ayrıca ichtihad ve taklid mertebelerini gözetmesini zorunlu kılarak, fıkıh geleneğinin titizliğini ortaya koymaktadır.

6.2. Şerhu'l-Câmi'i's-Sağîr

Hanefî mezhebinin ilk temel metinlerinden *el-Câmi'u's-Sağîr*'in mühim şerhlerinden biri olan bu eser, müellifin *Fetâvâ*'da izlediği metodu takip ederek Ebû Hanîfe, talebeleri ve diğer Hanefî âlimlerinin görüşlerini aktarmakta, ayrıca İmam Şâfi, zaman zaman da İmam Mâlik ve tâbiîn müctehidlrinin görüşlerine yer verip

kendi görüş ve tercihlerini de açık bir şekilde beyan etmektedir.³⁴ Eser, yakın zamanda Dr. Abdullah Nezir Ahmed Abdurrahman'ın tahkikiyle, Mektebetü İsmail tarafından üç cilt olarak basılmıştır.

6.3. Şerhu'z-Ziyâdât

Zâhirü'r-rivâye külliyyatının mühim parçalarından biri olan *ez-Ziyâdât*, Kâdîhân tarafından şerhedilmiş, daha sonra talebesi Hasîrî'nin öğrencisi Süleyman b. Ebû'l-İz el-Ezraî tarafından *el-Müntehabü's-Süleymânî* adıyla ihtisar edilmiş, ardından bu muhtasar üzerine Muhammed b. Mahmûd es-Sedîdî *ez-Zevzenî* tarafından *Melâkü'l-İfâdât fî Şerhi'z-Ziyâdât* adıyla bir şerh yazılmıştır.³⁵ *Şerhu'z-Ziyâdât*, İmam Muhammed b. Suûd İslam Üniversitesi Şeriat Fakültesi'nde, eserin tamamının tahkikine yönelik olarak Dr. Kasım Eşref Nur Ahmed tarafından altı cilt halinde doktora tezi olarak tamamlanmış ve Takî Osmânî ve Vehbe Zuhaylî'nin takrizleriyle birlikte, Pakistan'ın Karaçi şehrinde 2000 yılında el-Meclisü'l-İlmî tarafından yayımlanmıştır.

6.4. Diğer Eserleri

Kâdîhân'a atfedilen kaynaklar arasında *el-Emâlî*, *Şerhu Edebi'l-kâdî li'l-Hassâf*, *el-Vâkı'ât*, *el-Mehâdir* ve *Şerhu'l-Câmi'i'l-kebîr* adlı eserlerin yer aldığı belirtilmiştir. Zehebî, *el-Emâlî*'yi bizzat gördüğünü ifade etmesine rağmen, bu eserin imlâ farkları nedeniyle zaman zaman *Fetâvâ* olarak adlandırılan başka bir çalışmadan ayrı olup olmadığı kesinlik kazanmamıştır.³⁶

³⁴ Özel, "Kâdîhan", 24/24/121-123.

³⁵ Özel, "Kâdîhan", 24/"Aynı yer".

³⁶ Leknevî, Ebû'l-Hasenât, *El-Fevâ'idü'l-Behiyye Fî Terâcimi'l-Hanefiyye*, 64; Kefevî, Mahmûd b. Süleymân, *Ketâ'ibü a'lâmi'l-ahyâr min fukahâ'i mezhebi'n-Nu'mânî'l-muhtâr*, 2/549 (No.410); Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, 2/1227; Ebû 'Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. 'Osmân ez-Zehabî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ'*, thk. Su'ayb el-Arnâvut (b.y.: Mu'essesetu'r-Risâle, 1405/1985), 21/231.

İKİNCİ BÖLÜM

1. FETÂVÂ KÂDÎHÂN'IN İBADET BÖLÜMLERİNDE BULUNAN HADİSLERİN TAHRÎC VE DEĞERLENDİRİLMESİ

1.1. Hamama Girme İle İlgili Hadis

1.Hadis

إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ الْحَمَّامَ وَتَوَوَّرَ³⁷

“Hz. Peygamber hamama girdi ve vücudunu temizledi (kollarını izale etti).”³⁸

Tahric ve Değerlendirme

Bu hadisi Beyhakî³⁹ Sevban’dan rivayet etmiştir. İsnâdında bulunan râvîlerden Süleyman b. Seleme El-Hımsî hakkında; Ebû Hâtim’den *“onun metrûk ve kendisinden ilim alınamayacağı,”*⁴⁰ İbn Adî’den *“münker rivayetler de bulunduğu,”* İbnü’l-Cüneyd’den ise *“yalancı biri olduğu”* nakledilmiştir.⁴¹

Netice olarak hadisin mevzû olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca Hz. Peygamber döneminde Hicaz bölgesinde umûmî hamamların mevcut olmaması da hadisin hükmü hususunda ulaştığımız kanaati te’yîd etmektedir.

³⁷ Muḥammed b. Muḥammed b. ‘Abdurrezzâk ez-Zebidî, *Tâcu’l-‘Arûs min Cevâhiri’l-Kâmûs*, thk. Heyet (b.y.: Dâru’l-Hidâye, ts.), 14/300. Tenevvür: Kireç taşının öğütülüp suyla karıştırılmasıyla elde edilen maddenin vücuda sürülüp tüylerin temizlenmesidir.

³⁸ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/21.

³⁹ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. ‘Alî el-Hüsrevcirdî el-Beyhakî, *es-Sunenu’l-Kubrâ*, thk. ‘Abdullâh et-Turkî (b.y.: Merkezi Hicr, 1432/2011), 1/435 (713).

⁴⁰ Ebû ‘Abdillâh Şemsüddîn Muḥammed b. Ahmed b. ‘Oşmân ez-Zehebî, *Mîzânu’l-İ’tidâl fî Nakdi’r-Ricâl*, thk. ‘Alî Muḥammed el-Becâvî (Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, 1382/1963), 2/209. (3472)

⁴¹ Ebü’l-Ferec Cemâlüddîn ‘Abdurrahmân b. ‘Alî b. Muḥammed el-Bağdâdî İbnü’l-Cevzî, *ed-Ḍu‘afâ’ ve’l-Metrûkûn*, thk. ‘Abdullâh el-Kâdî (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 1406/1985), 2/20 (1524).

1.2. Havlu Kullanma İle İlgili Hadis

2. Hadis

وَلَا بَأْسَ لِلْمُتَوَضِّئِ وَالْمُعْتَسِلِ أَنْ يَتَمَسَّحَ بِالْمِنْدِيلِ لِأَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَفْعَلُ ذَلِكَ

“Abdest alan ve gusleden kimsenin mendil (havlu vs.) ile kurulanmasında bir sakınca yoktur. Zira Hz. Peygamber’de böyle yapardı.”⁴²

Tahric ve Değerlendirme

Tirmizî’de Hz. Aişe’den şöyle nakledilmiştir:

كَانَتْ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خِرْقَةٌ يُنَسَفُ بِهَا بَعْدَ الْوُضُوءِ

“Hz. Peygamberin abdestten sonra kurulandığı havlusu vardı.”⁴³

Tirmizî bu hadisin isnadının *zayıf ve ğarib* olduğunu belirtmiştir, çünkü senesinde Ebû Muâz künyeli Süleyman b. Erkam vardır ki kendisi muhaddisler tarafından zayıf sayılmıştır.

Buhâri ve Müslim ise Hz. Meymûne’den şu hadisi rivayet etmişlerdir:

أَدْنَيْتُ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غُسْلَهُ مِنَ الْجَنَابَةِ. فَغَسَلَ كَفَّيْهِ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا. ثُمَّ أَدْخَلَ يَدَهُ فِي الْإِنَاءِ ثُمَّ أَفْرَغَ بِهِ عَلَى فَرْجِهِ، وَغَسَلَ بِشِمَالِهِ. ثُمَّ ضَرَبَ بِشِمَالِهِ الْأَرْضَ فَدَلَكَهَا دَلَكًا شَدِيدًا ثُمَّ تَوَضَّأَ وَضُوءَهُ لِلصَّلَاةِ ثُمَّ أَفْرَغَ عَلَى رَأْسِهِ ثَلَاثَ حَفَنَاتٍ مِلءَ كَفِّهِ ثُمَّ غَسَلَ سَائِرَ جَسَدِهِ ثُمَّ تَحَوَّى عَنْ مَقَامِهِ ذَلِكَ فَغَسَلَ رِجْلَيْهِ ثُمَّ أَتَيْنَاهُ بِالْمِنْدِيلِ فَرَدَّهُ

“Hz. Peygamber için cünüplükten gusül suyunu yaklaştırdım. Ellerini iki veya üç kere yıkadı. Sonra elini su kabına sokarak aldığı suyu avret mahalline döküp onu sol eliyle yıkadı. Sonra sol elini yere vurdu ve onu kuvvetlice ovaladı. Sonra namaz için abdest aldığı gibi abdest aldı. Daha sonra avuç dolusu üç kere başına su

⁴² Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/22, لأنْ lafzından sonrası tahricini yapacağımız kısımdır, önceki ibare Kâdîhân’a aittir].

⁴³ Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre (Yezîd) Tirmizî, *Sunenu't-Tirmizî*, ed. Şuayb el-Arnaût (Darü'r-Risale'tü'l-Alemyye, 2009), “Taharet”, 40 (No.53).

döktü. Ardından bütün bedenini yıkadı. Sonra gusül aldığı yerden ayrıldı ve ayaklarını yıkadı. Sonra ona bir havlu getirdim ama o havluyu geri çevirdi (kabul etmedi).”⁴⁴ (Lâfız Müslim’e âit)

Genel olarak baktığımızda, Hz. Peygamber'in abdest veya gusül aldıktan sonra havlu, mendil gibi bir şey kullanıp kurulandığına dair Tirmizî rivâyetinde olduğu gibi zayıf da olsa bazı rivayetler vardır, fakat bu uygulama sürekli ve her seferinde yaptığı bir şey gibi görünmez. Hatta müttefekun aleyh olan rivâyette geçtiği üzere kurulanmadan kendi hâlinde kurumasını tercih ettiği rivayeti de mevcuttur. Bu da gösteriyor ki kurulanmak caizdir ve sünnete aykırı değildir, hatta ihtiyaç varsa tercih de edilebilir. Ama Hz. Peygamber, sadeliği tercih ettiğinden, çoğu zaman böyle yardımcı araçları kullanmamıştır.⁴⁵

1.3. Mestler Üzerine Mesh Yapma İle İlgili Hadis

3. Hadis

رُوي عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ أَنَّهُ سُئِلَ عَنِ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ فَقَالَ:
السُّنَّةُ أَنْ تَحِبَّ الشَّيْخَيْنِ وَلَا تَطْعَنَ فِي الْخَتْنَيْنِ وَتَمْسَحَ عَلَى الْخُفَّيْنِ

“Enes b. Malik’den rivayet olunduğuna göre; ona, ehl-i sünnet ve’l-cemaatten sorulduğunda şöyle cevap verdi: Sünnet, Şeyhayn (Ebû Bekir ve Ömer)’i sevmen, Hateneyn (Osman ve Ali) hakkında ileri geri konuşmaman ve mestler üzerine mesh etmen (yani bunu meşrû görmendir).”⁴⁶

⁴⁴ Ebû ‘Abdullâh Muhammed b. İsmâ‘îl b. İbrâhîm el-Buhârî el-Buhârî, *Şaḥîhu’l-Buhârî*, thk. Muştafa Dîb el-Buğâ (Dimaşk: Dâru İbn Keşîr; Dâru’l-Yemâme, 1414/1993), “‘Gusûl’”, 11 (No.263); Ebû’l-Hasen Muslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbûrî Muslim, *Şaḥîhu Muslim*, thk. Muhammed Fuâd ‘Abdulbâkî (Beyrut: Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-‘Arabî, 1374/1955), “‘Hayız’”, 317.

⁴⁵ Ebû Muhammed Maḥmûd b. Aḥmed Bedruddîn el-Aynî, *‘Umdetu’l-Kârî Şerḥu Şaḥîhi’l-Buhârî* (Beyrut: Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-‘Arabî, ts.), 3/194.

⁴⁶ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/47.

Tahric ve Değerlendirme

Araştırmalarımız neticesinde mezkûr rivayetin senetli olarak hadis kaynaklarımızda olmadığını, *El-Muhîtu 'l-Burhânî*⁴⁷ ve *El-Bahru 'r-Râik*⁴⁸ gibi fikhî eserlerde zikredildiğini, ayrıca Ebû Hanîfe'den de benzer ifadelerin nakledildiğini tespit edebildik.⁴⁹

1.4. Kişinin Namazını Kendi Mahallesinin Mescidinde Kılması İle İlgili Hadis

4. Hadis

رَوَى عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا فَاتَتْ لِحَدِّكُمْ صَلَاةً فِي مَسْجِدِهِ فَلْيُصَلِّهَا فِي مَسْجِدِهِ وَلَا يَتَّبِعِ الْمَسَاجِدَ

*“Sizden biri kendi (mahalle) mescidinde (cemaatle) namazı kaçıracak olursa (cemaatle kılabilmek için) başka mescitlere gitmesin, (velev tek başına olsa dahi) kendi mescidinde kılsın.”*⁵⁰

Tahric ve Değerlendirme

Araştırmalarımız neticesinde *Kâdîhân*'da merfû olarak zikredilen bu rivayeti aynı lafızlarla olmasada benzer lafızlarla İbn Ebû Şeybe'nin *Musannef*'inde maktû⁵¹ olarak şöyle bulabildik.

إِذَا فَاتَتْكَ الصَّلَاةُ فِي مَسْجِدِكَ فَلَا تَتَّبِعِ الْمَسَاجِدَ صَلِّ فِي مَسْجِدِكَ

⁴⁷ Ebu'l-Me'âlî Maḥmūd b. Aḥmed b. Abdulaziz b. 'Omar b. Mâze el-Ḥanefî İbn Mâze, *el-Muḥîtu 'l-burhânî fi 'l-fikhi'n-Nu'mânî*, thk. 'Abdulkerîm Sâmi el-Cundî (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1424/2004), 1/167.

⁴⁸ Zeynuddîn b. İbrahîm b. Muḥammed el-Mısrî İbn Nuceym, *el-Baḥru 'r-râik şerḥu Kenzi'd-daḳâik* (b.y.: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, ts.), 1/173.

⁴⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ca'fer b. İdrîs Kettânî, *Naẓmü 'l-Mütenâşir Mine 'l-Ḥadişi 'l-Mütevâtir*, thk. Şeref Hicâzî (Mısır: Dâru'l-Kütübü's-Selefiyye, ts.), 63.

⁵⁰ *Kâdîhân*, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/65.

⁵¹ “Tâbiîn yâhut tebeu't-tâbiînden birinin söz veya fiil ya da isnâdı onlara kadar varmakla birlikte daha ileri gidemeyen hadis.” Mehmet Efendioğlu, “Maktû”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003).

“Mescidinde namazı kaçırarak olursan, başka mescitlere gitme, kendi (mahallenin) mescidinde kıl.”

İbn Ebû Şeybe bu hadisin ‘Cerîr b. Abdü’l-Hamîd→Leys b. Ebû Süleym→Mücahid b. Cebr’ tarikiyle rivayet etmiştir. Senedinin hükmüne gelince cerh ta’dîl âlimleri Cerîr ve Mücahid’in sika olduğunu,⁵² Leys’in ise zayıf olduğunu⁵³ söylemişlerdir. Dolayısıyla hadisin bu senetle zayıf olduğunu söyleyebiliriz.

Fakat yine *İbn Ebû Şeybe*’de bu hadise manaca yakın olan benzer rivayetlerde zikredilmiştir. Mesela Cerîr→Hasen b. Amr→İbrâhim→Alkame tarikiyle maktû olarak şöyle rivâyet edilmiştir:

كَانَ تَقُوُّهُ الصَّلَاةُ فِي مَسْجِدِ قَوْمِهِ ، فَجِيءَ إِلَى الْمَسْجِدِ فَيَدْخُلُهُ ، فَيَصَلِّي فِيهِ وَهُوَ يَسْمَعُ الْأَذَانَ مِنَ الْمَسْجِدِ ، فَلَا يَأْتِيهِمْ

“Alkame, bazen mahalle mescidinde cemaatle namaza yetişemezdi, yinede mescide gelir ve diğer mescitlerden ezan sesini işitmesine rağmen kendi mescidinde (tek başınada olsa) namazını kılardı.”

Bu hadisin ravilerinden Hasan b. Amr hakkında İbn Hacer “sika” olduğunu nakletmiştir.⁵⁴ İbrahim ve Alkame ise tâbiînin büyüklerindendir. Dolayısıyla hadisimiz sahihtir.

Hülâsa etmek gerekirse *Kâdîhân*’da zikredilen metin, lafzen mervî olmasada mana açısından tâbiîn kavli olarak sahihtir.

1.5. Kible Tayini İle İlgili Hadisler

5. Hadis

⁵² Ebû’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. ‘Alî b. Muhammed el-‘Askalânî İbn Hacer el-‘Askalânî, *Takrîbu’t-Tehzîb*, thk. Muhammed ‘Avvâme (Suriye: y.y., 1406/1986), 139 (No.916), 520 (No.6481).

⁵³ Ebû ‘Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. ‘Osmân ez-Zehebî, *el-Kâşif fî Ma’rifeti men lehû Rivâyetun fî l-Kutubi’s-Sitte*, thk. Muhammed ‘Avvâme (Cidde: y.y., 1413/1992), 2/151 (No.4692).

⁵⁴ İbn Hacer el-‘Askalânî, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 162 (No.1254).

قَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: إِذَا جَعَلْتَ الْمَغْرِبَ عَنْ يَمِينِكَ وَالْمَشْرِقَ عَنْ يَسَارِكَ فَمَا بَيْنَهُمَا قِبْلَةٌ لِأَهْلِ الْعِرَاقِ

“Hz. Ömer şöyle demiştir: Batıyı sağına doğuyu da sol tarafına aldığında, ikisi arasında kalan kısım (yani yönelmiş olduğun yön) Irak ahalisinin kiblesidir.”⁵⁵

Araştırmalarımız neticesinde hadis kaynaklarımızda Hz. Ömer’e ait böyle bir rivayet bulamadık. Bu ifade daha çok fıkıh literatüründe kible yönünün belirlenmesiyle ilgili bölümlerde, özellikle Hanefi fıkında, kible yönünü tarif ederken kullanılan pratik bir yöntem olarak geçmektedir.

6. Hadis

رُوي عَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ تَعَلَّمُوا مِنَ النُّجُومِ مَا تَهْتَدُونَ بِهِ إِلَى الْقِبْلَةِ

“Hz. Ömer’den rivayet edildiğine göre o, şöyle demiştir: Kibleyi bulmak için yıldızlardan nasıl yararlanacağınızı öğrenin”⁵⁶

Hz. Ömer’den nakledilen bu rivayeti en yakın ifadeyle *İbn Ebû Şeybe*’de şu şekilde bulduk:

تَعَلَّمُوا مِنْ هَذِهِ النُّجُومِ مَا تَهْتَدُونَ بِهِ فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ ثُمَّ أَمْسِكُوا

“Bu yıldızlardan, karada ve denizdeki karanlıklarda yolunuzu bulmanıza yarayan bilgileri öğrenin; sonra (gerisini) bırakın.”

Hadis; Ğassân b. Mudar⁵⁷ → Saîd b. Yezid⁵⁸ → Ebû Nadre⁵⁹ tarikiyle Hz. Ömer’den nakledilmiştir. Yahyâ b. Maîn ve Nesâî gibi cerh-ta’dîl alimleri, senedinde bulunan ravilerin tamamının sika olduğunu söylemişlerdir, dolayısıyla hadis sahihtir.

⁵⁵ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/69.

⁵⁶ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/69.

⁵⁷ Ebû’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, ed. Âdil Mürşid (Beyrut: Mu’essesetu’r-Risâle, 2014), 3/376.

1.6. Müstehap Vakitlerle İlgili Hadis

7. Hadis

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِمُعَاذٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَخْرِ الْعِشَاءَ فِي الشِّتَاءِ فَإِنَّ اللَّيْلَ فِيهِ طَوِيلٌ
وَعَجَلٌ فِي الصَّيْفِ فَإِنَّ اللَّيْلَ فِيهِ قَصِيرٌ

“Hz. Peygamber Muaz’a şöyle dedi: ‘Kışın yatsı namazını geciktir, zira kış geceleri uzundur. Yazınsa erken kıl, zira yaz geceleri kısadır.’”⁶⁰

Tahric ve Değerlendirme

İbn Hacer⁶¹ ve Ebû Nuaym⁶² benzer lafızlarla zikretmişlerdir. Senedinde bulunan El- Minhal b. Cerrah hakkında Buhâri ve Müslim “*münkeru’l-hadis*”, Nesâî ve Dâraakutnî “*metrûk*” demişlerdir.⁶³ Dolayısıyla hadis çok zayıftır.

1.7. Ezana İcâbet Etme İle İlgili Hadisler

8. Hadis

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ لَمْ يُجِبِ الْأَذَانَ فَلَا صَلَاةَ لَهُ

Hz Peygamber şöyle demiştir: “*Ezana icâbet etmeyenin namazı yoktur.*”⁶⁴

*Sünenü İbn Mâce*⁶⁵, *Telhîsü’l-Habîr* gibi kaynaklarda yakın lafızlarla rivayet edilmiştir. İbn Hacer “*isnadının sahih olduğunu*” söylemiştir.⁶⁶ Ancak Beyhakî “*esah olanın, bu hadisin İbn Abbas’ın sözü olmasıdır*” demiştir.⁶⁷

⁵⁸ Ebû’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 2/51.

⁵⁹ Ebû’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 4/595.

⁶⁰ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/73.

⁶¹ İbn Hacer el-‘Askalânî, *El-Garâ’ibü’l-Mültekağa Min Müsnedi’l-Firdevs* (BAE: Dâru’l Birr, 2018), 8/220 (No.3209).

⁶² Ebû Nu’aym Ahmed b. ‘Abdillâh b. İshâk el-İşfahânî Ebû Nuaym el-İşfahânî, *Hilyetu’l-Evliyâ’ ve Tabakâtu’l-Aşfiyâ’* (Beyrut: Dâru’l-Kitâbi’l-‘Arabî; Dâru’l-Fikr li’t-Tabâ’ati ve’n-Neşri; Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 1394/1974), 8/249.

⁶³ Ebû’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-‘Askalânî İbn Hacer el-‘Askalânî, *Lisânu’l-Mizân*, thk. ‘Abdulfettâh Ebû Gude (b.y.: Dâru’l-Beşâiri’l-İslâmiyye, 1423/2002), 2/426 (No.1780).

⁶⁴ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/77.

9. Hadis

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ قَالَ مِثْلَ مَا يَقُولُ الْمُؤَذِّنُ فَلَهُ مِنَ الْأَجْرِ كَذَا

“Hz. Peygamber şöyle demiştir: ‘Her kim müezzinin dediklerinin aynısını söylerse onun için de (müezzinin mükâfatına) benzer bir mükâfat vardır.”⁶⁸

Tahric ve Değerlendirme

Hadisi iki bölümde ele alacağız:

1)Hadisin ilk kısmı *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Müslim*’de فَقُولُوا مِثْلَ مَا يَقُولُ şeklinde geçmektedir.⁶⁹

2)Hadisin son kısmı ise *Taberânî*’de فَلَهُ مِثْلُ أَجْرِهِ şeklinde geçmektedir.⁷⁰

Râvîlerden İsmâîl b. Ayyâş zayıftır.⁷¹ *Nesâî*’de son kısım دَخَلَ الْجَنَّةَ şeklinde geçmektedir.

Elbânî hadisin hasen olduğunu söylemiştir.⁷²

Netice olarak hadisin aynı lafızlarını kaynaklarımızda bulamasak da metin açısından hasen-sahîh derecesinde olduğunu söyleyebiliriz.

⁶⁵ Ebû ‘Abdullâh Muhammed b. Yezîd el-Çazvîni İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâce*, thk. Şu‘ayb el-’Arna’ût (b.y.: Dâru’-r-Risâleti’l-‘Âlemiyye, 2009), 1/507 (No.793).

⁶⁶ Ebû’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. ‘Alî b. Muhammed el-‘Askalânî İbn Hacer el-‘Askalânî, *et-Telhîşu’l-Habîr fî Tahric Ehadîsi’r-Râfi’i el-Kebîr*, thk. Ebû ‘Âşım Hasan b. ‘Abbâs (Mısır: Muessesetu Kurtuba, 1416/1995), 2/64.

⁶⁷ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. ‘Alî el-Hüsevcirdî el-Beyhakî, *es-Sunenu’l-Kubrâ*, thk. ‘Abdullâh et-Turkî (b.y.: Merkezu Hicr, 1432/2011), 5/505 (No.5003).

⁶⁸ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/77.

⁶⁹ Buhârî, *Şahîhu’l-Buhârî*, 1414/1993, “Ezan”,7 (No.586); Ebû’l-Hasen Muslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nîsâbürrî Muslim, *Şahîhu Muslim*, thk. Muhammed Fuâd ‘Abdulbâkî (Beyrut: Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-‘Arabî, 1374/1955), “Salât”,383.

⁷⁰ Ebû’l-Kâsım Müsnidü’d-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-Kebîr*, thk. Hamdî b. ‘Abdulmecîd es-Selefî (Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, ts.), 19/346.

⁷¹ Ebu’l-Hasan Nûruddîn ‘Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân el-Heysemî, *Mecma’u’z-Zevâid ve Menba’u’l-Fevâid*, thk. Hüsameddîn el-Qudsî (Kahire: Mektebetu’l-Qudsî, 1414/1994), 1/331 (No.1863).

⁷² Nâsirüddin el-Elbânî, *Şahîhu Süneni’n-Nesâ’î* (Riyad: Mektebetu’t-Turabiyye, 1409), 1/145.

1.8. İmâmet Ve Cemaat İle İlgili Hadisler

10. Hadis

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ صَلَّى خَلْفَ عَالِمٍ تَقِيٍّ فَكَأَنَّمَا صَلَّى خَلْفَ نَبِيِّ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ

“Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: ‘Kim takvâ sahibi bir âlimin arkasında namaz kılsa, sanki peygamberlerden birinin arkasında namaz kılmış olur.’”⁷³

Tahrîc ve Değerlendirme

Zeylaî bu rivâyet için ‘غَرِيبٌ’⁷⁴, İbn Hacer ‘لَمْ أَجِدْهُ’⁷⁵, Sehâvî ‘لَمْ أَقِفْ عَلَيْهِ بِهَذَا’⁷⁶ demiştir.

Elbânî de ‘لَا أَصِلُ لَهُ’⁷⁷ demiştir.

11. Hadis

رَوَى أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُصَلِّي فِي حُجْرَةٍ عَائِشَةَ وَالنَّاسُ فِي الْمَسْجِدِ يُصَلُّونَ بِصَلَاتِهِ

“Rivayet edildiğine göre; ‘Hz. Peygamber Âişe’nin odasında namaz kılar, insanlarda mescidde (ona uyarak) o namazı kılar.’”⁷⁸

Tahric ve Değerlendirme

⁷³ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/87.

⁷⁴ Ebû Muhammed Cemâl ed-Dîn ‘Abdullâh b. Yûsuf b. Muhammed ez-Zeyle’î ez-Zeyle’î ‘Cemâl ed-Dîn, *Naşbu’r-Râye li’Ehâdîsi’l-Hidâyeti me’a Hâşiyetihî Buğyeti’l-Elme’î fî Tahrîci’z-Zeyle’î*, thk. Muhammed ‘Avvâme (Beyrut; Cide: Muessesetu’r-Reyyân li’t-Tabâ’ati ve’n-Neşri; Dâru’l-Kible li’s-Sekâfeti’l-İslâmiyyeti, 1418/1997), 2/26.

⁷⁵ Ebû’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. ‘Alî b. Muhammed el-‘Askalânî İbn Hacer el-‘Askalânî, *ed-Dirâye fî Tahrîci Ehâdîsi’l-Hidâye* (b.y.: y.y., ts.), 1/168 (No.201).

⁷⁶ Ebû’l-Hayr Muhammed b. ‘Abdurrahmân b. Muhammed Şemsuddîn es-Sehâvî, *el-Makâşidu’l-Hasene fî Beyâni Keşirin min el-Ehâdîsi’l-Muştehire ‘alâ’l-Elsine*, thk. Muhammed ‘Osmân el-Haşî (Beyrut: y.y., 1405/1985), 486 (No.764).

⁷⁷ Nâsirüddin el-Elbânî, *Silsiletü’l-Ehâdîsi’z-Zâ’ife Ve’l-Mevzû’a Ve Eşeruhe’s-Seyyi’ü Fi’l-Ümme* (Riyad: Mektebetü’l-Meârif, 1992), 2/44 (No.573).

⁷⁸ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/88.

Hadise en yakın ifadeyi Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde Hz. Âişe'den şu şekilde bulduk:

صَلَّى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حُجْرَتِي وَالنَّاسُ يَأْتُمُونَ بِهِ مِنْ وَرَاءِ الْحُجْرَةِ يُصَلُّونَ بِصَلَاتِهِ

“Hz. Peygamber odamda namaz kıldı, insanlar da odanın arkasından O'na uyarak o namazı kıldılar.”⁷⁹

Bu rivayet, ilk etapta Hz. Peygamberin bazen Hz. Âişe'nin odasında namaz kıldığı ve sahabenin de ona uyarak namaz kıldığı durumları anlatsada *Müsned*'in muhakkiki Şuayb el-Arnaût, İbn Hacer ve Sindî'den naklen “metinde geçen hücrenin Hz. Âişenin odası değil bilâkis mescitte hasırla ayrılmış bir bölme olduğunu” ifâde etmiştir.⁸⁰

Müsned'de Zeyd b. Sâbit'ten gelen şu rivayette bu yaklaşımı desteklemektedir:

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اتَّخَذَ حُجْرَةً فِي الْمَسْجِدِ مِنْ حَصِيرٍ

“Hz. Peygamber, mescitte hasırdan bir hücre (özel bölme) edindi.”⁸¹
Muhakkik, her iki hadisin isnadının sahih olduğunu söylemiştir.

12. Hadis

رُوي عَنْ عُمَرَ مَنْ كَانَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْإِمَامِ نَهْرٌ أَوْ حَائِطٌ أَوْ طَرِيقٌ فَلَيْسَ مَعَهُ

“Hz. Ömer'den rivayet edildiğine göre o, şöyle dedi: ‘Kiminle imamı arasında nehir, duvar ya da yol olursa imamıyla beraber (cemaatten) sayılmaz.’”⁸²

⁷⁹ Ebû ‘Abdullâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, thk. Şu'ayb el-'Arna'ût - Âdil Murşid v.dğr (Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, 1421/2001), 40/16 (No.24016).

⁸⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, 1421/2001, 40/16 (No.24016).

⁸¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, 1421/2001, 35/458 (No.21581).

⁸² Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/88.

Tahric ve Değerlendirme

Abdürrezzak; İbnü't-Teymî(Mu'temir)→Babası(Süleyman b. Tarhan)→Nuaym b. Ebû Hind tarikiyle Hz. Ömer'den az bir değişiklikle şu şekilde rivayet etmiştir:

إِذَا كَانَ بَيْنَهُمَا نَهْرٌ أَوْ طَرِيقٌ أَوْ جِدَارٌ، فَلَا يَأْتُمُّ بِهِ

“ İmam ile cemaat arasında nehir, yol veya duvar olursa, imama uymasın.”⁸³

Râvîlerin hallerine gelince; İbn Maîn ve Ebû Hâtim, İbnü't-Teymî'nin sika;⁸⁴ Ahmed b. Hanbel, Süleyman b. Tarhan'ın sika;⁸⁵ Nesâî'de Nuaym'ın sika olduğunu söylemiştir.⁸⁶ Dolayısıyla hadisin metni sahihtir.

1.9. Kıraatte Terhîm Bağlamında Zikredilen Hadis

13. Hadis

كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لِعَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: يَا عَائِشَةُ

“Hz. Peygamber, Hz. Âişe'ye (bazen): ‘Yâ Âişü!’ derdi.”⁸⁷

Tahric ve Değerlendirme

Müttefekun aleyhtir.⁸⁸ ش harfinin harekesi *Sahîh-i Buhârî*’de üstün harekeli, *Müslim*’de ötrelidir. İbn Hacer, terhîm⁸⁹ sebebiyle her ikisinin de arap dili grameri açısından mümkün olduğunu ifâde etmiştir.⁹⁰

⁸³ Ebû Bekr ‘Abdurrezzâk b. Hemâm es-Şan’ânî ‘Abdurrezzâk, *el-Muşannef*, thk. Hâbîburrahmân el-‘Azamî (Beyrut: el-Mektebu’l-İslâmî, 1403), 3/81 (No.4880).

⁸⁴ Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nubelâ*, 1405/1985, 8/477.

⁸⁵ Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nubelâ*, 1405/1985, 6/197.

⁸⁶ Ebû’l-Haccâc Yûsuf b. ‘Abdurrahmân b. Yûsuf el-Kelbî Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl fî ‘Esmâi’r-Ricâl*, thk. Beşşâr ‘Avvâd Ma’rûf (Beyrut: Mu’essesetu’r-Risâle, 1400/1980), 29/499.

⁸⁷ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/138.

Görüldüğü üzere, bu rivâyetin kıraatte terhîm ile herhangi bir ilgisi yoktur. Dolayısıyla Kâdîhân'ın bu rivâyeti sadece terhîme misal olsun diye zikrettiği anlaşılmaktadır.

1.10. Kıraatle İle İlgili Hadisler

14. Hadis

إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَغَّبَنَا فِي قِرَاءَةِ الْقُرْآنِ بِقِرَائَتِهِ

“Hz. Peygamber, Kur’ânı, (İbn Mes’ûd)’un okuyuşu gibi okumamız hususunda bizi teşvik ederdi.”⁹¹

Tahric ve Değerlendirme

Müellifimiz Kâdîhân, anladığımız kadarıyla Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’in de geçmekte olan şu hadise işaret etmekte:

اسْتَقْرَأُوا الْقُرْآنَ مِنْ أَرْبَعَةٍ: مِنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، وَسَلَامٍ مَوْلَى أَبِي حُدَيْفَةَ، وَمُعَاذَ بْنِ جَبَلٍ، وَأَبِي بِنِ

كَعْبٍ

“Kur’ân’ı şu dört kimseden öğrenin; Abdullah b. Mes’ûd, Ebû Huzeyfe’nin âzatlısı Sâlim, Muâz b. Cebel ve Übey b. Kâ’b.”

Muhakkik hadisin isnâdının sahih olduğunu söylemiştir.⁹²

15. Hadis

⁸⁸ Buḥârî, *Şaḥîhu ’l-Buḥârî*, 1414/1993, “Edeb”, 111 (No.5848); Muslim, *Şaḥîhu Muslim*, 1374/1955, “Fedâilü’s-Sahâbe”, 2447.

⁸⁹ Münâdânın son harfi bazen hafiflik sağlamak için hafzolunur. Buna terhim denilir. Mehmet Maksudoğlu, *Arapça Dilbilgisi* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012), 338.

⁹⁰ Ebü’l-Faẓl Şihâbüddin Ahmed b. ‘Alî b. Muḥammed el-‘Askalânî İbn Hacer el-‘Askalânî, *Fethu ’l-Bârî Şerhu Şaḥîh el-Buḥârî*, thk. Muḥibbuddîn el-Ḥaṭîb (Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, 1379/1959), 7/107 (No.3774).

⁹¹ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/141.

⁹² Ebû ‘Abdullâh Ahmed b. Muḥammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Ahmed Muḥammed Şâkir (Kahire: Dâru’l-Ḥadîs, 1416/1995), 6/301 (No.6757).

رُوي عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَرَأَ فِي الْفَجْرِ فِي السَّفَرِ (قُلِ ادْعُوا اللَّهَ أَوْ ادْعُوا الرَّحْمَنَ)

“ *Rivayet olunduğuna göre Abdullah b. Mes’ûd seferdeyken sabah namazında قُلِ ادْعُوا اللَّهَ أَوْ ادْعُوا الرَّحْمَنَ âyetini okudu.*”⁹³

Tahric ve Değerlendirme

Araştırmalarımız neticesinde İsrâ Sûresinin 110. Âyetinin zikredildiği bu hadisin kaynağını bulamadık. Fakat *Musannef-i İbn Ebû Şeybe*’de metne kısmen benzeyen şöyle bir rivayete ulaştık:

صَلَّى بِنَا عَبْدُ اللَّهِ الْفَجْرَ فَقَرَأَ سُورَتَيْنِ الْآخِرَةُ مِنْهُمَا بَنُو إِسْرَائِيلَ

“*Abdullah (b. Mes’ûd) bize sabah namazını kıldırды ve (namazda) iki sûre okudu. Son okuduğu sûre ise Benî İsrâîl (İsrâ) sûresi idi.*”⁹⁴

Muhakkik hadisin sahih olduğunu söylemiştir.

16. Hadis

إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَرَأَ فِي الصَّلَاةِ " قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ "

“*Hız. Peygamber namazda ‘ قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ ’ âyetini okudu.*”⁹⁵

Tahric ve Değerlendirme

Müslim’de şu şekilde geçmekte:

⁹³ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/145.

⁹⁴ Ebû Bekr Abdullâh B. Muhammed B. Ebî İbn Ebî Şeybe, *Musannef-i İbn Ebî Şeybe*, ed. Sa’d b. Nâsır eş-Şetrî (Riyad: Dâru Küñüzü İşbîliya, 2015), 3/280 (No.3588).

⁹⁵ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/145.

كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ فِي رَكْعَتَيْ الْفَجْرِ: قُولُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَالَّتِي فِي آلِ
عِمْرَانَ: تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ⁹⁶

Fakat Hz. Peygamber bu iki ayeti, sabah namazının sünnetinde okumuşlardır.⁹⁷

17. Hadis

رَوَى عَبْدَادَةُ بْنُ الصَّامِتِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: أَفْضَلُ عِبَادَةِ أُمَّتِي قِرَاءَةُ
الْقُرْآنِ نَظْرًا

“Ubâde b. Sâmit, Hz. Peygamber’in şöyle dediğini rivayet etmiştir: ‘Ümmetimin ibadetinin en faziletli olanı Kur’ân’ı bakarak (yüzünden) okumalarıdır.’”⁹⁸

Tahric ve Değerlendirme

Elbânî hadisin zayıf olduğunu söylemiştir.⁹⁹ Mushafa bakmanın faziletiyle ilgili zayıf ve mevzu birçok hadis olmakla beraber İbn Ebû Şeybe ve Abdürrezzak, Abdullah b. Mes’ûd’un şu şekilde bir sözünü zikredilmişlerdir:

أَدِئْمُوا النَّظَرَ فِي الْمُصْحَفِ

“Mushafa bakmayı (üzerinde düşünmeyi!) devam ettirin.”¹⁰⁰

İbn Hacer senedinin sahih olduğunu söylemiştir.¹⁰¹

1.11. Seferde Meshin Müddeti İle İlgili Hadis

18. Hadis

⁹⁶ Muslim, *Şaḥîhu Muslim*, 1374/1955, "Salâtü'l-Müsâfirîn", 727.

⁹⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/91 (No.2386).

⁹⁸ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/146.

⁹⁹ Nâsirüddin el-Elbânî, *Za'îfü'l-Câmi'i'sh-Şağîr Ve Ziyâdâtüh* (el-Mektebu'l-İslâmî, ts.), 148 (No.1048).

¹⁰⁰ İbn Ebî Şeybe, *Musannef-i İbn Ebî Şeybe*, 5/373 (No.8786) ;; 'Abdurrezzâk, *el-Muşannef*, 3/361 (No.5979).

¹⁰¹ İbn Hacer el-'Askalânî, *Fethu'l-Bârî Şerhu Şaḥîḥ el-Buḥârî*, 9/78 (No.5030).

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَمْسَحُ الْمُقِيمُ يَوْمًا وَلَيْلَةً وَالْمُسَافِرُ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ وَلَيَالِيهَا

“Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: ‘Mukîm bir gündüz bir gece, yolcu üç gündüz üç gece mesh yapar’”.¹⁰²

Tahrîc ve Değerlendirme

Müslim, Ali b. Ebû Tâlip’ten benzer lafızlarla hükmen merfû olarak tahrîc etmiştir.¹⁰³

1.12. Hasta Kimsenin Nasıl Namaz Kılacağı İle İlgili Hadis

19. Hadis

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِعِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ: صَلِّ قَائِمًا فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَقَاعِدًا فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَعَلَى الْجَنْبِ تَوَمُّؤُا إِيْمَاءً

“Hz. Peygamber, İmrân b. Husayn’a şöyle demiştir: ‘Namazını ayakta kıl. Şayet buna gücün yetmezse oturarak kıl. Buna da gücün yetmezse yan üzerine yatarak îmâ ile kıl.’”¹⁰⁴

Tahrîc ve Değerlendirme

Buhârî, İmâ, ziyadesi olmaksızın tahrîc etmiştir.¹⁰⁵ Sünen sahipleri de bu ziyade olmaksızın tahrîc etmişlerdir. Araştırmalarımız neticesinde diğer hadis kaynaklarımızda da bu ziyadeyi bulamadık.

1.13. Cuma Günü Gusletmek İle İlgili Hadis

20. Hadis

رَوَى عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: مِنَ السُّنَّةِ الْغُسْلُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ

¹⁰² Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/147.

¹⁰³ Muslim, *Şahîhu Muslim*, 1374/1955, “Tahâret”, 276.

¹⁰⁴ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/153.

¹⁰⁵ Buhârî, *Şahîhu 'l-Buhârî*, "Taksîri's-Salât", 19 (No.1066).

“İbn Mes’ûd’dan rivayet edildiğine göre o, şöyle dedi: ‘Cuma günü gusletmek sünnettendir.’”¹⁰⁶

Tahrîc ve Değerlendirme

Abdürrezzak; İbn Uyeyne→Mis’âr→Vebera→Hemmam b. El-Hâris-İbn Mes’ûd tarikiyle يَوْمَ الْجُمُعَةِ سَنَّهُ الْغُسْلُ lafzıyla rivayet etmiştir. Muhakkik isnâdının sahih olduğunu söylemiştir.¹⁰⁷

Kâdîhân’daki rivayetten anlaşılan hadisin merfû hükmünde olmasıdır. Zira sahabenin ‘mine’s-sünneti’ ifadesi hadisin Hz. Peygamber’e dayandığını ifâde eder.¹⁰⁸

Araştırmalarımıza devam ettiğimizde hadisin Nesâî’de, Abdullah b. Ömer’den merfû olarak şöyle rivayet edildiğini tespit ettik:

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَكَلَّمَ بِهَا عَلَى الْمِنْبَرِ

“İbn Ömer, Hz. Peygamber’in Cuma günü gusül almanın sünnet olduğunu minberden bildirdiğini aktarmıştır.”

Elbânî hadisin isnâdının sahih olduğunu söylemiştir.¹⁰⁹

1.14. Bayram Hutbesi İçin Musallâya Minberin Çıkarılmasıyla İlgili Hadis

21. Hadis

وَلَا يُخْرَجُ الْمِنْبَرُ إِلَى الْجَبَانَةِ يَوْمَ الْعِيدِ لِأَنَّهُ لَمْ يُخْرَجْ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَا عَلَى عَهْدِ الْخُلَفَاءِ

¹⁰⁶ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/159.

¹⁰⁷ Abdürrezzâk es-San‘ânî, *El-Muşannef Fi’l-İl-Hadîs* (Dâru’t-Te‘şîl, 2013), 3/476 (No.5463).

¹⁰⁸ İsmail Lütî Çakan, *Hadis Usûlû* (İstanbul: İFAV, 2011), 101-102.

¹⁰⁹ Nâsırüddin el-Elbânî, *Şahîhu Süneni’n-Nesâî*, 1409, ^1/304 (No.1333).

“Bayram günü minber musallaya çıkarılmaz; çünkü ne Hz. Peygamber döneminde ne de Hulefâ-yi Râşidîn döneminde çıkarılmıştır.”¹¹⁰

Tahrîc ve Değerlendirme

Buhârî, Ebû Saîd El-Hudrî’den şöyle rivâyet etmiştir:

كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْرُجُ يَوْمَ الْفِطْرِ وَالْأَضْحَى إِلَى الْمُصَلَّى، فَأَوَّلُ شَيْءٍ يُبْدَأُ بِهِ الصَّلَاةُ، ثُمَّ يَنْصَرِفُ، فَيَقُومُ مُقَابِلَ النَّاسِ، وَالنَّاسُ جُلُوسٌ عَلَى صُفُوفِهِمْ، فَيُعِظُهُمْ وَيُوصِيهِمْ وَيَأْمُرُهُمْ: فَإِنْ كَانَ يُرِيدُ أَنْ يَقْطَعَ بَعْثًا قَطَعَهُ، أَوْ يَأْمُرَ بِشَيْءٍ أَمَرَ بِهِ، ثُمَّ يَنْصَرِفُ.

قَالَ أَبُو سَعِيدٍ: فَلَمَّ يَزَلِ النَّاسُ عَلَى ذَلِكَ حَتَّى خَرَجْتُ مَعَ مَرْوَانَ، وَهُوَ أَمِيرُ الْمَدِينَةِ، فِي أَضْحَى أَوْ فِطْرٍ، فَلَمَّا أَتَيْنَا الْمُصَلَّى، إِذَا مِنْبَرٌ بَنَاهُ كَثِيرُ بْنُ الصَّلْتِ، إِذَا مَرْوَانُ يُرِيدُ أَنْ يَرْتَقِيَهُ قَبْلَ أَنْ يُصَلِّيَ، فَجَبَدْتُ بِتَوْبِهِ، فَجَبَدَنِي، فَارْتَفَعَ فَخَطَبَ قَبْلَ الصَّلَاةِ، فَقُلْتُ لَهُ: غَيَّرْتُمْ وَاللَّهِ، فَقَالَ: أَبَا سَعِيدٍ، قَدْ ذَهَبَ مَا تَعْلَمُ، فَقُلْتُ: مَا أَعْلَمُ وَاللَّهِ خَيْرٌ مِمَّا لَا أَعْلَمُ، فَقَالَ: إِنَّ النَّاسَ لَمْ يَكُونُوا يَجْلِسُونَ لَنَا بَعْدَ الصَّلَاةِ، فَجَعَلْتُهَا قَبْلَ الصَّلَاةِ

“Hz. Peygamber, Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramı günlerinde musallâya çıkardı. İlk olarak başladığı şey namaz olurdu. Sonra (namazı) bitirir, insanlara yönelirdi. İnsanlar saflarında oturmuş bir halde olurdu. Onlara nasihat eder, tavsiyelerde bulunur ve bazı şeyleri emrederdi. Eğer bir ordu göndermek isterse onu gönderir, yahut bir şey emredecekse onu emrederdi. Sonra ayrılırdı. Ebu Saîd (el-Hudrî) dedi ki: ‘İnsanlar böyle yapmaya devam etti. Ta ki ben Mervân ile birlikte Medine valisi olarak görev yaptığı dönemde bir bayram günü -ya Kurban ya Ramazan Bayramı- musallâya çıktım. Oraya vardığımızda, birde ne görelim oraya Kesîr b. Salt tarafından yapılmış bir minber konulmuştu. Mervân, daha bayram namazını kılmadan minbere çıkmak istedi. Ben elbisesinden çekiştirdim (engel olmaya çalıştım), o da beni itti ve minbere çıkıp hutbe vermeye başladı.’ Ben ona dedim ki: ‘Vallahi (sünneti) değiştirdiniz!’ Mervân dedi ki: ‘Ebû Saîd! artık senin bildiğin şeyler geçti gitti.’ Ben de dedim ki: ‘Vallahi, benim bildiğim şey,

bilmediğimden daha hayırlıdır.’ O da şöyle dedi: ‘İnsanlar hutbeden sonra (yani namazdan sonra) oturmuyorlardı, bu yüzden hutbeyi namazdan önce yaptım.’”¹¹¹

Müslim’de benzer ifâdelerle aynı sahâbîden rivayet etmiştir.¹¹²

İbn Kayyim El- Cevziyye’de şöyle demiştir: “*Bayram namazında üzerine çıkılacak bir minber yoktu. Medine minberi de çıkarılmazdı. Hz. Peygamber onlara hutbeyi yerde, ayakta durarak irâd ederdi.*”¹¹³

İbn Receb El-Hanbelî’de konuyu şu sözleriyle te’yîd etmiştir:

“Hz. Peygamber’in hutbelerinin çoğu mescitte minber üzerinde olurdu. Ancak bayram hutbeleri, hac mevsimindeki hutbeler ve benzeri durumlar bunun dışındaydı.”¹¹⁴

Buhârî’nin söz konusu rivâyeti “*Musallâya Minbersiz Çıkmak*” bâbı altında zikretmesi kendisinin bu görüşü benimsediğini yansıtmaktadır. Zira “*Buhârî’nin fikhî görüşleri bab/konu başlıklarındadır.*”¹¹⁵

Burada şu hususu ifade etmenin faydalı olduğunu düşünüyoruz: Böyle bir mesele, müslümanlar arasında anlaşmazlık, ayrılık ve ihtilafa sebep olmamalıdır. Ayrıca, bid’at olduğu yönünde aceleci bir şekilde hüküm vermek de doğru değildir. Şayet minberin çıkarılması işlemi sırf bir bid’at olsaydı, Ebû Saîd el-Hudrî onu da tıpkı Mervân b. Hakem’in hutbeyi namazdan önce okumasına karşı çıktığı gibi reddederdi. İbn Battâl’ın *Sahîh-i Buhârî* şerhindeki şu ifâdeleride düşüncemizi

¹¹¹ Buhârî, *Şahîhu’l-Buhârî*, 1414/1993, “İdeyn”, 6 (No.913).

¹¹² Muslim, *Şahîhu Muslim*, 1374/1955, “Salâtü’l-İdeyn”, 889.

¹¹³ Ebû ‘Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zür’aî ed-Dımaşkî el-Hanbelî İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu’l-Me’âd fî Hedyi Hayri’l-İbâd* (Beyrut: Mu’essesetu’r-Risâle, 1415/1994), 1/429.

¹¹⁴ Ebû’l-Ferec Zeynüddîn ‘Abdurrahmân b. Ahmed b. ‘Abdirrahmân Receb el-Bağdâdî ed-Dımaşkî İbn Receb, *Fethu’l-Bârî Şerhu Şahîhi’l-Buhârî*, thk. Maḥmûd b. Şa‘bân b. Abdilmaḥsûd v.dğr (Medine: Mektebetu’l-Gurebâ’i’l-Eşeriyye, 1417/1996), 3/403.

¹¹⁵ İsmail Lütfi Çakan, *Hadis Edebiyatı* (İstanbul: İFAV, 2012), 81.

desteklemektedir: “Bayramlarda minberin dışarı çıkarılması konusunda genişlik vardır; Dileyen çıkarır, dileyen terk eder.”¹¹⁶

1.15. Hutbe Esnasında Hatibe Yönelme İle İlgili Hadis

22. Hadis

رُوي عن الزُّهري وعطاء رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا أَنَّهُمَا قَالَا ثَلَاثٌ مِنَ السَّنَةِ وَعَدَا مِنْ جُمْلَةِ ذَلِكَ اسْتِقْبَالَ
الْخُطِيبِ عِنْدَ الْخُطْبَةِ

“Zührî ve Atâ’dan rivâyet olunduğuna göre; o ikisi şöyle demişlerdir:
‘Sünnetten üç şey vardır ve bunlar arasında hatip hutbe okurken ona yönelmeyi de
saymışlardır.’”¹¹⁷

Tahrîc ve Değerlendirme

Tirmizî, Abdullah b. Mes’ûd’dan şöyle rivâyet etmiştir:

كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا اسْتَوَى عَلَى الْمِنْبَرِ، اسْتَقْبَلَنَا بِوُجُوهِنَا

“Hz. Peygamber minbere çıktığında, biz ona yüzlerimizle yönelirdik.”¹¹⁸

Tirmizî devamla şöyle demiştir:

“Bu konuda İbn Ömer’den de bir rivayet vardır. Mansûr’un hadisini ise, sadece Muhammed b. Fazl b. Atiyye’nin rivayetinden biliyoruz. Muhammed b. Fazl b. Atiyye ise bizim nezdimizde hadisi zayıf, hadisi kabul edilmeyen bir ravidir. Bu meselede, Hz. Peygamber’in ahabından ve diğerlerinden gelen ilim ehlinin görüşü, hutbe esnasında hatibe dönmenin müstehap olduğudur. Bu, Sevrî, Şâfîî, Ahmed ve

¹¹⁶ Ebû el-Hasan ‘Alî b. Hâlef b. ‘Abdumelik İbn Battâl İbn Battâl, Şerhu Şahîhi’l-Buhârî, thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhîm (Riyad: Mektebetu’r-Ruşd, 1423/2003), 2/554.

¹¹⁷ Kâdîhân, Fetâvâ Kâdîhân, 1/161.

¹¹⁸ Tirmizî, Sunenu’t-Tirmizî, "Ebvâbü'l-Cum’a", 14 (No.515).

İshâk'ın da görüşüdür. Ancak bu hususta Hz. Peygamber'den sahih bir haber sabit olmamıştır.”

Buhârî'nin koyduğu bâb başlığı ve altında zikrettiği rivâyetler Tirmizî'nin sözlerini destekler mâhiyettedir. Şöyleki; Buhârî:

يَسْتَقْبِلُ الْإِمَامُ الْقَوْمَ، وَاسْتَقْبَالَ النَّاسَ الْإِمَامَ إِذَا خَطَبَ

“İmam cemaate yönelir ve insanlar da imam hutbe okuduğunda ona yönelirler.” şeklinde bâb başlığı koyduktan sonra muallâk rivâyetle Enes b. Mâlik ve İbn Ömer'in hutbe esnâsında imama yöneldiklerini zikreder. Daha sonra da Ebû Saîd el-Hudrî'den şu rivâyeti nakleder:

إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَلَسَ ذَاتَ يَوْمٍ عَلَى الْمُنْبَرِ، وَجَلَسْنَا حَوْلَهُ

*“Hz. Peygamber bir gün minbere oturdu, biz de etrafında oturduk.”*¹¹⁹

İbn Hacer bu hadisin açıklamasında, konumuzla ilgili olarak şöyle der:

*“Sahâbenin Hz. Peygamber'in etrafında oturması, genelde ona bakmalarını gerektirir. Cemâatin imama yönelmelerinin hikmeti ise, onun sözünü dinlemeye hazırlanmak ve onu dinlerken edepli davranmaktır. Kişi, yüzüyle ona yönelir, bedeni ve kalbiyle ona yönelir ve zihnini hazırlar ise bu, onun nasihatini anlamaya ve imamın yaptığı açıklamaları kavramaya daha elverişli olur.”*¹²⁰

Müslim'de yine Ebû Saîd el-Hudrî'den mervî şu rivâyette konumuzu desteklemektedir:

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَخْرُجُ يَوْمَ الْأَضْحَى وَيَوْمَ الْفِطْرِ. فَيَبْدَأُ بِالصَّلَاةِ فَإِذَا صَلَّى صَلَاتَهُ وَسَلَّمَ، قَامَ فَأَقْبَلَ عَلَى النَّاسِ، وَهُمْ جُلُوسٌ فِي مَصَلَّاهُمْ

¹¹⁹ Ebû ‘Abdullâh Muhammed b. İsmâ‘îl b. İbrâhîm el-Buhârî el-Buhârî, *Şaḥîḥu'l-Buḥârî*, thk. Muṣṭafa Dîb el-Buḡâ (Dımaşk: Dâru İbn Keşîr; Dâru'l-Yemâme, 1414/1993), "Kitâbü'l-Cum'a", 26 (No.879).

¹²⁰ İbn Hacer el-‘Askalânî, *Fethu'l-Bârî Şerhu Şaḥîḥ el-Buḥârî*, 2/402 (No.921).

“Hz. Peygamber, Kurban ve Ramazan bayramı günlerinde çıkar, önce namaz kılar. Namazını kılıp selam verince, ayağa kalkar, cemaate yönelirdi; cemaat ise namazgâhlarında oturuyor olurdu.”¹²¹

Sahîh-i Buhârî’de muallâk olarak geçen İbn Ömer ve Enes b. Mâlik’in hutbe esnasında imama yönelmeleri, *Beyhakî*’de müsned olarak şu şekilde rivâyet edilmiştir:

أَنَّ ابْنَ عُمَرَ كَانَ يَفْرُغُ مِنْ سُبْحَتِهِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ قَبْلَ خُرُوجِ الْإِمَامِ، فَإِذَا خَرَجَ لَمْ يَقْعُدِ الْإِمَامَ حَتَّى يَسْتَقْبِلَهُ

“İbn Ömer, Cuma günü imam çıkmadan önce nafile namazını bitirirdi. İmam çıkınca, İbn Ömer hemen ona yönelir, imam oturmadan önce ona dönerdi.”¹²²

Elbânî hadisin isnâdının ceyyid olduğunu söylemiştir.¹²³

قال أبو الجويرية: رأيْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ خَادِمَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَخَذَ الْإِمَامُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فِي الْخُطْبَةِ يَسْتَقْبِلُهُ بِوَجْهِهِ حَتَّى يَفْرُغَ الْإِمَامُ مِنْ خُطْبَتِهِ

“Ebû Cüveyriye dedi ki: Hz. Peygamber’in hizmetkârı Enes b. Mâlik’i gördüm; Cuma günü imam hutbeye başlayınca yüzüyle ona yönelirdi, imam hutbesini bitirene kadar bu şekilde dururdu.”¹²⁴

İbn Hacer hadisin isnâdının sahih olduğunu söylemiştir.¹²⁵

Zikrettiğimiz bu rivâyetler hadisimizin sahih olduğunu ifâde etme adına yeterli olsa da, *Kâdîhân*’daki mürsel rivâyetin Zührî’den mervî olduğunu ve bu rivâyette geçen ‘مِنَ السُّنَّةِ’ lafzını göstermek için ilgili rivâyetleri aktarıp değerlendirmelerimizi bitireceğiz:

¹²¹ Muslim, *Şahîhu Muslim*, 1374/1955, "Kitâbü Salâtü'l-İdeyn", 889.

¹²² Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, 1432/2011, 6/302 (No.5782).

¹²³ Nâsirüddin el-Elbânî, *Silsiletü'l-Ehâdisi's-Şahîha Ve Şey'un Min Fıkhîhâ Ve Fevâ'idihâ* (Riyad: Mektebetü'l-Meârif, ts.), 5/115 (No.2080).

¹²⁴ Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, 1432/2011, 6/301 (No.5780).

¹²⁵ İbn Hacer el-'Askalânî, *Fethu'l-Bârî Şerhu Şahîh el-Buhârî*, “Aynı yer”.

عن الزُّهْرِيِّ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَخَذَ فِي خُطْبَتِهِ اسْتَقْبَلُوهُ بِوُجُوهِهِمْ حَتَّى يَفْرُغَ مِنْهَا

“Zühri’den rivayet olunduğuna göre o, şöyle demiştir: ‘Hz. Peygamber hutbesine başladığında, hutbenin sonuna kadar insanlar yüzleriyle ona yönelirlerdi.’”¹²⁶

عن يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ الْأَنْصَارِيِّ قَالَ: السُّنَّةُ إِذَا قَعَدَ الْإِمَامُ عَلَى الْمِنْبَرِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ يُقْبَلُ عَلَيْهِ الْقَوْمُ بِوُجُوهِهِمْ جَمِيعًا

“Yahyâ b. Saïd’den rivâyet olunduğuna göre o, şöyle dedi: ‘Sünnet, Cuma günü imam minbere oturduğunda, halkın hep birlikte yüzleriyle ona yönelmesidir.’”¹²⁷

1.16. Cuma Namazında Okunacak Zammı Sûre İle İlgili Hadis

23. Hadis

رُويَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقْرَأُ فِي صَلَاةِ الْجُمُعَةِ سُورَةَ الْجُمُعَةِ وَالْمُنَافِقُونَ وَرُويَ أَنَّهُ كَانَ يَقْرَأُ سَبَّحَ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى وَهَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ

“Rivayet olunduğuna göre, Hz. Peygamber Cuma namazında Cum’a ve Münâfikûn Sûresi’ni okurdu. Yine rivayet olunduğuna göre, A’lâ ve Gâşiye Sûresi’ni okurdu.”¹²⁸

Tahrîc ve Değerlendirme

Hadisin ilk kısmını Ahmed b. Hanbel ve İbn Ebû Şeybe, İbn Abbas’tan şöyle rivayet etmişlerdir:

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقْرَأُ فِي صَلَاةِ الْجُمُعَةِ بِالْجُمُعَةِ وَالْمُنَافِقِينَ

Şuayb el-Arnaût isnadının sahih olduğunu söylemiştir.¹²⁹

¹²⁶ Beyhakî, *es-Sunenu l-Kubrâ*, 1432/2011, 6/301 (No.5779).

¹²⁷ Beyhakî, *es-Sunenu l-Kubrâ*, 1432/2011, 6/301 (No.5781).

¹²⁸ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/162.

İkinci kısmını ise yine Ahmed b. Hanbel ve Ebû Dâvûd, Semure bin Cündeb'den aynı senetle şöyle rivayet etmişlerdir:

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقْرَأُ فِي الْجُمُعَةِ بِسَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى وَهَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ

Şuayb el-Arnaût bu hadisin isnadında sahih olduğunu söylemiştir.¹³⁰

1.17. Bayram Hutbesinin Keyfiyeti İle İlgili Hadis

24. Hadis

وَيَخْطُبُ قَائِمًا أَوْ عَلَى دَابَّتِهِ كَمَا فَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

“ (İmam) Bayram hutbesini, Hz. Peygamber'in yaptığı gibi ayakta ya da bineği üzerinde iken îrâd eder.”¹³¹

Hadisin ilk kısmı *İbn Mâce*'de Ebû Saîd el-Hudrî'den şöyle rivâyet edilmiştir:

كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْرُجُ يَوْمَ الْعِيدِ، فَيُصَلِّي بِالنَّاسِ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ يُسَلِّمُ فَيَقِفُ عَلَى رِجْلَيْهِ فَيَسْتَقْبِلُ النَّاسَ وَهُمْ جُلُوسٌ

“Hz. Peygamber bayram günü musallâya çıkar, insanlara iki rek'at bayram namazını kıldırır, sonra selam verir. İnsanlar oturur vaziyette iken ayağa kalkar ve onlara yönelir.”

Şuayb el-Arnaût hadisin isnâdının sahih olduğunu söylemiştir.¹³²

Hadisin ikinci kısmı ise yine *İbn Mâce*'de Nübeyt b. Şerit'ten şöyle nakledilmiştir:

¹²⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/434 (No.3404); İbn Ebî Şeybe, *Musannef-i Ibn Ebî Şeybe*, 4/163 (No.5575).

¹³⁰ Suleymân b. el-Eş'âs es-Sicistânî Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, thk. Şu'ayb el-'Arna'ût (b.y.: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009), “Namaz”,241 (No.1125); Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, 1421/2001, 33/325 (No.20150).

¹³¹ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/162.

¹³² İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâce*, 2009, “İkâmetü's-Salâvât”,158 (No.1288).

رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْطُبُ عَلَى بَعِيرِهِ

“Hz. Peygamber’i devesi üzerinde hutbede bulunurken gördüm.”

Şuayb el-Arnaût bu hadisinde sahih olduğunu söylemiştir.¹³³

Ancak burada şunu söylemekte fayda var; bu rivâyet, Hz. Peygamber’in Arafat’ta îrâd ettiği hutbe ile ilgili olup Bayram hutbesi ile ilgili değildir.

1.18. Bayram Namazını Kaçıran Kimseyle İlgili Hadis

25. Hadis

رُوي عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: مَنْ قَاتَتْهُ صَلَاةُ الْعِيدِ صَلَّى أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ يَفْرَأُ فِي الْأُولَى سُبْحَ اسْمِ رَبِّكَ الْأَعْلَى وَفِي الثَّانِيَةِ وَالشَّمْسِ وَضَحَاهَا وَفِي الثَّالِثَةِ وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى وَفِي الرَّابِعَةِ وَالضُّحَى وَرُوي فِي ذَلِكَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَدًا جَمِيلًا وَثَوَابًا جَزِيلًا

“İbn Mes’ûd'dan rivayet olunduğuna göre, o şöyle demiştir: ‘Bayram namazını kaçırın kimse dört rekât namaz kulsun. Birinci rekâtta ‘سُبْحَ اسْمِ رَبِّكَ الْأَعْلَى’, ikinci rekâtta ‘وَالشَّمْسِ وَضَحَاهَا’, üçüncü rekâtta ‘وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى’, dördüncü rekâtta ise ‘وَالضُّحَى’ (Sûrelerini) okusun. Bu hususta Hz. Peygamber’den güzel bir vaat ve büyük bir sevap rivayet edilmiştir.”¹³⁴

Bu metne en yakın ifadeyi Abdürrezzak’ın el-Musannef’inde; ‘Sevrî→Mutarrif→Şa’bî’ tarikiyle İbn Mes’ûd’dan şu şekilde bulduk:

مَنْ قَاتَهُ الْعِيدَانِ، فَلْيُصَلِّ أَرْبَعًا

“Bayram namazlarını kaçırın kimse dört rek’at namaz kulsun”¹³⁵

İbn Hacer, râvîlerin tamamının “sika” olduğunu söylemiştir.¹³⁶

¹³³ İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâce*, 2009, Aynı yer, (No.1286).

¹³⁴ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/163.

¹³⁵ ‘Abdurrezzâk, *el-Musannef*, 3/300 (No.5713).

¹³⁶ İbn Hacer el-‘Askalânî, *Taqrîbu’t-Tehzîb*, 1/394-1/948-1/475.

Dolayısıyla hadis sahihtir. Metnin geri kalan kısmını ise hadis kaynaklarımızda bulamamakla beraber bazı fıkıh kitaplarında senetsiz olarak bulabildik.¹³⁷ Ayrıca Hanefî fakihlerinden İbn Âbidîn bu namazın kuşluk namazı olduğunu söylemiştir.¹³⁸

1.19. Uyluğun Avret Olması İle İlgili Hadis

26. Hadis

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِعَلِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: لَا تَنْظُرَ إِلَى فَخْذِ حَيٍّ وَلَا مَيِّتٍ

“Hz. Peygamber, Hz. Ali’ye şöyle buyurdu: ‘Diri veya ölü hiç bir kimsenin uyluk kısmına bakma.’”¹³⁹

Tahrîc ve Değerlendirme

Ebû Dâvûd ve İbn Mâce, İbn Cüreyc→Habîb b. Ebû Sâbit→Âsım b. Damre tarihiyle Hz. Ali’den şöyle rivayet etmişlerdir:

لَا تُبْرِزُ فَخْذَكَ، وَلَا تَنْظُرَ إِلَى فَخْذِ حَيٍّ وَلَا مَيِّتٍ

“Uyluğunu açma, ne dirinin ne de ölünün uyluğuna da bakma.”¹⁴⁰

Hadisimiz, Şuayb el-Arnaût’un da dediği üzere hasen li-ğayrihidir, ancak bu isnad zayıftır, çünkü senedde inkıtâ vardır. Zira Habîb b. Ebû Sâbit’in, hadis alimlerine göre, Âsım b. Damre’den hiçbir şey işitmediği belirtilmiştir. Ayrıca İbn

¹³⁷ İbn Mâce, *el-Muḥiṭu’l-burhânî fi’l-fikhi’n-Nu’mânî*, 2/112.

¹³⁸ İbn Âbidîn, *Reddû’l-Muḥtâr ‘ale’ d-Dürri’l-Muḥtâr* (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1966), 2/176.

¹³⁹ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/165.

¹⁴⁰ Suleymân b. el-Eş’aş es-Sicistânî Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, thk. Şu’ayb el-Arnaût (b.y.: Dâru’r-Risâleti’l-Âlemiyye, 2009), "Kitâbü’l-Cenâiz", 32 (No.3140); Ebû ‘Abdullâh Muḥammed b. Yezîd el-Kazvînî İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâce*, thk. Şu’ayb el-Arnaût (b.y.: Dâru’r-Risâleti’l-Âlemiyye, 2009), "Ebvâbü’l-Cenâiz", 8 (No.1460).

Cüreyç, Ebû Hâtim er-Râzî'nin dediğine göre bu hadisi Habîb'ten işitmemiştir. Bu değerlendirmeyi Hafız İbn Hacer açıkça ifâde etmiştir.”¹⁴¹

1.20. Kabirlerin Şekli ve Mevtâ İle İlgili Hadisler

27. Hadis

رُوي عن النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ نَهَى عَنْ التَّجْصِصِ وَالتَّقْضِيزِ وَعَنِ الْبِنَاءِ فَوْقَ الْقَبْرِ

“Hz. Peygamber'den rivayet olunduğuna göre o, kabirlerin sıvanmasını (alçıyla kaplanmasını), gümüşle kaplanmasını ve kabir üzerine bina yapılmasını yasaklamıştır.”¹⁴²

Tahrîc ve Değerlendirme

Müslim, Câbir'den şöyle rivayet etmiştir:

نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُجَصَّصَ الْقَبْرُ وَأَنْ يُقَعَّدَ عَلَيْهِ وَأَنْ يُبْنَى عَلَيْهِ

“Hz. Peygamber, kabrin sıvanmasını, üzerine oturulmasını ve üzerine bina yapılmasını yasakladı.”¹⁴³

التَّقْضِيزِ ifadesini hadis kaynaklarında bulamadık.

28. Hadis

رُوي أَنَّ يَعْقُوبَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ مَاتَ بِمِصْرَ وَنُقِلَ إِلَى الشَّامِ وَمُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ نَقَلَ تَابُوتَ يُونُسَ عَلَيْهِ السَّلَامُ مِنْ مِصْرَ إِلَى الشَّامِ بَعْدَ زَمَانٍ وَسَعْدُ ابْنُ أَبِي وَقَّاصٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَاتَ فِي ضَيْعَةٍ عَلَى أَرْبَعَةِ فَرَاسِخٍ مِنَ الْمَدِينَةِ وَنُقِلَ عَلَى أَغْنَاقِ الرِّجَالِ إِلَى الْمَدِينَةِ

“Rivayet edildiğine göre, Hz. Ya'kûb Mısır'da vefat etmiş ve Şam'a nakledilmiştir. Hz. Mûsâ, bir süre sonra Hz.Yûsuf'un tabutunu Mısır'dan Şam'a

¹⁴¹ İbn Hacer el-‘Askalânî, *et-Telhîşu'l-Habîr fî Tahric Ehâdîsi'r-Râfi'î el-Kebîr*, 1416/1995, 2/802 (No.1494).

¹⁴² Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/171.

¹⁴³ Muslim, *Şahîhu Muslim*, 1374/1955, “Cenâiz”, 970.

nakletmiştir. Sa'd b. Ebû Vakkas, Medine'ye dört mil uzaklıktaki bir mezrada vefat etmiş ve oradan insanların omuzlarında Medine'ye taşınmıştır.”¹⁴⁴

Tahrîc ve Değerlendirme

Hiz. Ya'kûb'un na'sının nakledilmesini, ilk senetli tefsir kaynaklarımızdan Taberî ve İbn Ebû Hâtim'in tefsirlerinde Süddî'den naklen şu şekilde bulduk:

فَلَمَّا حَضَرَ يَعْقُوبَ الْمَوْتُ أَوْصَى إِلَى يُوسُفَ أَنْ يَدْفِنَهُ عِنْدَ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ فَمَاتَ فَتَفَخَّ فِيهِ الْمَرْءُ، ثُمَّ حَمَلَهُ إِلَى السَّامِ، فَلَمَّا بَلَغُوا ذَلِكَ الْمَكَانَ أَقْبَلَ عَيْصَا فَقَالَ غَلْبَنِي عَلَى الدَّعْوَةِ وَوَاللَّهِ لَا يَغْلِبُنِي عَلَى الْقَبْرِ، فَأَبَى أَنْ يَتْرُكَهُمْ أَنْ يَدْفِنُوهُ فَلَمَّا اخْتَبَسُوا قَالَ هِشَامُ بْنُ دَانَ بْنِ يَعْقُوبَ وَكَانَ أَصَمًا لِبَعْضِ إِخْوَتِهِ: مَا بَالُ جَدِّي لَا يَدْفَنُ؟ قَالُوا هَذَا عَمَلُكَ يَمْنَعُهُ قَالَ: أَرْنِيهِ فَلَمَّا أَرَاهُ رَفَعَ هِشَامُ بْنُ دَانَ يَدَهُ فَوَجَّأَ بِهَا رَأْسَ عَيْصَا وَسَعَطَتْ عَيْنَاهُ عَلَى فَخْذِ يَعْقُوبَ فَقَتَلَهُ. فَدَفِنَا فِي قَبْرِ وَاحِدٍ.

“Ya'kûb'a ölüm gelip çatığında, Yûsuf'a:

'Beni, İbrâhîm ve İshâk'ın yanına defnet.' diye vasiyet etti, daha sonra da vefat etti. Yusuf, cesedine güzel kokulu bir karışım sürdü ve onu Şam'a götürdü. O yere ulaştıklarında, kardeşi İys geldi ve dedi ki: 'O beni da'vette (peygamberlikte) geçti; Allah'a yemin ederim, beni mezar konusunda geçmesine izin vermeyeceğim.' Ve Ya'kûb'un defnedilmesine engel oldu. Defin gecikince, Ya'kûb'un ağır işiten torunu Hişâm b. Dân kardeşlerinden birine şöyle dedi: 'Dedem neden defnedilmiyor?' Ona: 'Bu amcan (İys) izin vermiyor.' dediler. Hişâm: 'Gösterin onu bana.' dedi. Gösterdiklerinde, Hişâm elini kaldırdı ve İys'in başına şiddetli bir darbe indirdi. O kadar ki, gözleri fırlayarak Ya'kûb'un uyluğunun üzerine düştü ve oracıkta öldü. Bunun üzerine İys ile Yakub, aynı mezara defnedildiler.”¹⁴⁵

Hiz. Yûsuf'un na'sının nakli İbn Ebî Hâtim'de şu şekilde geçmekte:

¹⁴⁴

Kâdîhân, Fetâvâ Kâdîhân, 1/172.

¹⁴⁵

Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmilî et-Taberî, Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli 'Âyi'l-*Qur'ân*, thk. 'Abdullah b. 'Abdulmuhsin et-Turkî (b.y.: Dâru Hicr, 1422/2001), 13/369; Ebû Muhammed 'Abdurrahman b. Muhammed er-Râzî İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l Qur'âni'l-'Azîm*, thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib (b.y.: y.y., 1419/1998), 7/2205 (No.12020).

أَنَّ يُوسُفَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا حَضَرَتْهُ الْوُفَاةُ قَالَ: يَا إِخْوَتَاهُ إِنِّي لَمْ أَنْتَصِرْ مِنْ أَحَدٍ ظَلَمَنِي فِي الدُّنْيَا، وَإِنِّي كُنْتُ أَجِبُ أَنْ أَظْهَرَ الْحَسَنَةَ وَأُخْفِيَ السَّيِّئَةَ، فَذَلِكَ زَادَنِي مِنَ الدُّنْيَا، يَا إِخْوَتَاهُ: إِنِّي أَشْرَكْتُ آبَائِي فِي أَعْمَالِهِمْ فَأَشْرَكُونِي مَعَهُمْ فِي قُبُورِهِمْ، وَأَخَذَ عَلَيْهِمُ بِالْمِيثَاقِ، فَلَمْ يَفْعَلُوا حَتَّى بَعَثَ اللَّهُ مُوسَى صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَأَلَ، عَنْ قَبْرِهِ فَلَمْ يَجِدْ أَحَدًا يَخْبِرُهُ إِلَّا امْرَأَةً يُقَالُ لَهَا شَارْحُ بِنْتُ شِيرَ بْنِ يَعْقُوبَ، فَقَالَتْ: أَدُلُّكَ عَلَيْهِ عَلَى أَنْ أَشْتَرِطَ عَلَيْكَ قَالَ: ذَلِكَ لَكَ، قَالَ: أَصِيرُ شَابَّةً كُلَّمَا كَبُرْتُ قَالَ: ذَلِكَ لَكَ، قَالَتْ: وَأَكُونُ مَعَكَ فِي دَرَجَتِكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَكَانَتْهُ امْتَنَعَ فَأَمَرَ أَنْ يَمْضِيَ لَهَا ذَلِكَ فَفَعَلَ. فَدَلَّاهُ عَلَيْهِ فَأَخْرَجَهُ قَالَ: فَكَانَتْ كُلَّمَا كَانَتْ مِثْلَ بِنْتِ خَمْسِينَ سَنَةً صَارَتْ مِثْلَ ابْنَةِ ثَلَاثِينَ سَنَةً حَتَّى عُمِرَتْ نِسْرَيْنِ: أَلْفٌ وَسِتِّمِائَةِ سَنَةٍ أَوْ أَلْفٌ وَأَرْبَعِمِائَةٍ وَحَتَّى أَدْرَكَهَا سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ فَتَزَوَّجَهَا.

“Hz.Yûsuf vefat edeceği zaman şöyle dedi:

‘Kardeşlerim! Ben dünyada bana zulmeden hiç kimseden intikam almadım. Ve ben, iyilikleri ortaya çıkarmayı, kötülükleri ise gizlemeyi severdim. İşte bu, dünyadan azığım oldu.kardeşlerim! Ben, atalarımın amellerine ortak oldum (onların izinden gittim, yollarını izledim), sizde beni onların kabirlerine ortak edin.’ Onlardan bu konuda söz aldı, fakat bunu yapmadılar. Nihayet Allah, Mûsâ’yı gönderdi. Musa onun kabrini sordu ama kimse ona yerini söyleyemedi. Sadece Şârih bint Şîr b. Ya’kûb adlı bir kadın vardı, ona sordu. Kadın şöyle dedi: ‘Sana onun kabrini göstereyim ama bir şartla.’ Musa dedi: ‘O senin olsun. (yani şartını yerine getireceğim) Kadın: ‘Her yaşlandığımda yeniden genç olayım.’ Musa: ‘Tamam’ dedi. Kadın: ‘Kıyamet günü seninle aynı derecede olayım.’ Musa bu isteği önce kabul etmekten çekindi, sonra bu konuda kendisine vahiy geldi ve kabul etmesi emredildi, o da kabul etti. Böylece kadın Yûsuf’un kabrini gösterdi, Musa da onu çıkardı. Kadın her yaşlandığında, örneğin elli yaşında görünüyorsa, otuz yaşındaki bir genç kız gibi olurdu. Böylece çok uzun yaşadı; bin altı yüz yıl veya bin dört yüz yıl. Hatta Süleyman b. Dâvûd zamanına ulaştı ve Süleyman onu nikâhladı.”¹⁴⁶

Sa’d b. Ebû Vakkas’ın na’sının nakli de şu şekilde zikredilmiştir:

وَتُوْقِي بِالْعَقِيقِ عَلَى سَبْعَةِ أَمْيَالٍ مِنَ الْمَدِينَةِ، فَحُمِلَ عَلَى أَغْنَاقِ الرِّجَالِ إِلَى الْمَدِينَةِ فَأَدْخَلَ الْمَسْجِدَ فَصَلَّى عَلَيْهِ مَرْوَانُ، وَأَزْوَاجُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

“Akîk vadisinde, Medine'ye yedi mil uzaklıkta vefat etti. Daha sonra insanlar tarafından omuzlarda taşınarak Medine'ye getirildi. Mescide sokuldu ve Mervân cenaze namazını kıldırdı. Hz. Peygamber'in hanımları da cenaze namazını kıldılar.”¹⁴⁷

29. Hadis

وَلَا بَأْسَ بِأَنْ يُدْفَنَ اثْنَتَانِ أَوْ ثَلَاثَةٌ أَوْ خَمْسَةٌ فِي قَبْرِ وَاحِدٍ عِنْدَ الضَّرُورَةِ، وَيُجْعَلُ بَيْنَ كُلِّ اثْنَيْنِ حَاجِزٌ مِّنَ التُّرَابِ، هَكَذَا أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَعْضِ الْغَزَوَاتِ

“Zaruret hâlinde iki, üç veya beş kişinin bir kabre defnedilmesinde bir sakınca yoktur. Naaşların arasına topraktan bir perde konur. Hz. Peygamber bazı gazvelerde böyle yapılmasını emretmiştir.”¹⁴⁸

Tahrîc ve Değerlendirme

Buhârî, Câbir b. Abdullah'dan şöyle rivâyet etmiştir:

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَجْمَعُ بَيْنَ الرَّجُلَيْنِ مِنْ قَتْلَى أُحُدٍ

“Hz. Peygamber, Uhud şehitlerinden iki kişiyi bir kabre koyardı.”¹⁴⁹

Tirmizî'de Hişam b. Âmir'den rivâyet edilen şu hadis ise, ikiden fazla kişinin de aynı kabre defnedilebileceğini göstermektedir:

شَكَيَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْجَرَاحَاتُ يَوْمَ أُحُدٍ، قَالَ: "اخْفِرُوا وَأَوْسِعُوا وَأَحْسِنُوا، وَادْفِنُوا الْاِثْنَيْنِ وَالثَّلَاثَةَ فِي قَبْرِ وَاحِدٍ، وَقَدِّمُوا أَكْثَرَهُمْ قُرْآنًا" فَمَاتَ أَبِي، فَقَدِّمَ بَيْنَ يَدَيَّ رَجُلَيْنِ

“Uhud Günü yaralıların hali Hz. Peygamber'e şikâyet edildi. Bunun üzerine şöyle buyurdu: ‘Geniş ve güzel kabirler kazın. İki veya üç kişiyi bir kabre

¹⁴⁷ Ebû'l-Hasen 'Alî b. Ebî'l-Kerem Muhammed el-Cezerî İbnu'l-Eşîr, *Usdu'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, thk. 'Alî Muhammed Mu'avvıd - 'Âdil Aḥmed 'Abdulmevcûd (b.y.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1415/1994), 2/456 (2038).

¹⁴⁸ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/172.

¹⁴⁹ Buḥârî, *Şaḥîḥu'l-Buḥârî*, 1414/1993, “Cenâiz”, 72 (No.1280).

defnedin. Kur'ân bilgisi en çok olanı (kıble tarafına doğru) öne koyun.' Babam da o gün vefat etmişti. Onu iki kişiyle birlikte bir kabre koyarken en öne yerleştirdiler.”¹⁵⁰

Hız. Peygamber'in, Uhud Savaşı'ndan sonra şehitleri defnederken iki kişiyi aynı kabre koymasının sebebi, o dönemde yaşanan zorunluluk ve şartların gereğidir. Kanaatimizce bunun muhtemel sebepleri şunlardır:

1. **Şehit sayısının fazla olması:** Uhud Savaşı'nda 70 civarında sahabe şehit oldu. Her birine ayrı mezar kazmak zaman ve emek gerektiriyordu, bu da zor bir durumdu.
2. **Zamanın darlığı ve güvenlik:** Savaş sonrasında Medine'nin düşman saldırılarına açık olması, şehitlerin hızlıca defnedilmesini zorunlu kılıyordu.
3. **İslam'ın kolaylık prensibi:** Dinimizde zorluk durumlarında kolaylık sağlanır. Bu da onun bir yansımasıdır.
4. **Toprak yapısı:** Medine'nin mezar kazmaya çok da elverişli olmayan zemin şartları da göz önünde bulundurulmuş olabilir.

Naaşlar arasına toprak konulması meselesi ise, tespit edebildiğimiz kadarıyla hadislerde zikrolunmayıp mezhepler arasında ihtilaflı bir konudur.

1.21. Oruca Başlama Günü İle İlgili Hadis

30. Hadis

قَالَ عَلِيٌّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: يَوْمُ نَحْرِكُمْ يَوْمٌ صَوْمُكُمْ

“Hz. Ali şöyle demiştir: ‘Sizin kurban kesme gününüz, sizin oruç gününüzdür.’”¹⁵¹

Tahrîc ve Değerlendirme

¹⁵⁰ Tirmizî, *Sunenu't-Tirmizî*, "Ebûbü'l-Cihâd", 34 (No.1810).
¹⁵¹ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/177

Hız. Ali'ye nisbet edilen bu söz hakkında Ahmed b. Hanbel "uydurma olduğunu ve her hangi bir aslı olmadığını" söylemiştir. Mevzuat eserlerinin neredeyse tamamında bu rivâyete yer verilmiştir.¹⁵²

1.22. Orucu Bozan Ve Bozmayan Şeylerle İlgili Hadisler

31. Hadis

رَوَى عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقْبَلُ، وَهُوَ صَائِمٌ

"Hız. Âişe'den şöyle rivayet olunmuştur: 'Hız. Peygamber, oruçlu olduğu halde (eşini) öperdi.'"¹⁵³

Tahrîc ve Değerlendirme

Müttefekun aleyhdır. Buhârî;

إِنْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيَقْبَلُ بَعْضَ أَزْوَاجِهِ وَهُوَ صَائِمٌ، ثُمَّ ضَحِكَتْ

Müslim ise;

كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْبَلُ إِحْدَى نِسَائِهِ وَهُوَ صَائِمٌ ثُمَّ تَضَحَكَتْ

şeklinde rivâyet etmiştir.¹⁵⁴

32. Hadis

إِحْتَجَمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ صَائِمٌ

¹⁵² İbrahim en-Nehhas, *el-Câm'i liulûmi'l-İmam Ahmed* (Mısır: Dâru'l-Felâh, 2009), 14/406 (No.386); Ebû'l-Hasen Nûrüddîn 'Alî b. Sulţân Muḥammed 'Ali el-Kârî, *el-Esrâru'l-Merfû'ati fi'l-Aḥbâri'l-Mevdû'ati el-Ma'rûf bi'l-Mevdû'âti'l-Kubrâ*, thk. Muḥammed eş-Şabbâğ (Beyrut: y.y., ts.), 285 (No.371); Nûru'd-Dîn 'Alî b. Muḥammed b. 'Alî b. 'Abdurrahman b. 'Arâk el-Kenânî İbn 'Arâk, *Tenzihu's-Şerî'ati'l-Merfû'a 'ani'l-Eḥbâri's-Şenî'ati'l-Mevdû'a*, thk. 'Abdulvehhâb 'Abdullaţîf - 'Abdullâh Muḥammed eş-Şadîk el-Gamârî (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1399), 2/182; Ebû 'Abdillâh Şemsüddîn Muḥammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zür'aî ed-Dımaşkı el-Hanbelî İbn Kâyyim el-Cevziyye, *el-Menâru'l-Munîf fi's-Şaḥîḥ ve'd-Ḍa'îf*, thk. 'Abdulfettâh Ebû Gude (b.y.: y.y., 1390/1970), 124 (No.279).

¹⁵³ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/182.

¹⁵⁴ Buhârî, *Şaḥîhu'l-Buhârî*, 1414/1993, "Savm", 24 (No.1827); Muslim, *Şaḥîhu Muslim*, 1374/1955, "Savm", 1106.

“Hz. Peygamber oruçlu iken hacamat oldu.”¹⁵⁵

Tahrîc ve Değerlendirme

Buhârî İbn Abbas’tan rivâyet etmiştir.¹⁵⁶

1.23. Cuma Günü Oruç Tutmakla İlgili Hadis

33. Hadis

رُوي عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ كَانَ يَصُومُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَلَا يُفْطِرُ

“İbn Abbas’dan rivayet olunduğuna göre o, Cuma günü oruç tutardı ve oruç tutmadığı Cuma neredeyse hiç olmazdı.”¹⁵⁷

Tahrîc ve Değerlendirme

Ahmed b. Hanbel¹⁵⁸, İbn Mâce¹⁵⁹, Tirmizî¹⁶⁰ ve İbn Huzeyme¹⁶¹; Abdullah b. Mes’ûd’dan rivayet etmişlerdir.

Tirmizî şöyle demiştir: “ Abdullah’ın hadisi hasen-garîb bir hadistir. İlim ehli olan bazı kimseler cuma günü oruç tutmayı müstehab görmüşlerdir. Ancak cuma günü, yalnız başına, ondan önceki veya sonraki bir günle birlikte olmaksızın oruç tutmak mekruh görülmüştür.”

1.24. Eyyâm-ı Bîz Orucu İle İlgili Hadis

34. Hadis

كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصُومُ أَيَّامَ الْبَيْضِ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ وَيَقُولُ: هُوَ صِيَامُ الدَّهْرِ

¹⁵⁵ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/182.

¹⁵⁶ Buhârî, *Şahîhu'l-Buhârî*, 1414/1993, “Savm”,32 (No.1837).

¹⁵⁷ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/182.

¹⁵⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, 1421/2001, 4/62 (No.3858).

¹⁵⁹ İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâce*, 2009, “Sıyâm”,37 (No.1725).

¹⁶⁰ Tirmizî, *Sunenu't-Tirmizî*, “Savm”,42 (No.752).

¹⁶¹ Ebû Bekr Muhammed b. İshâk b. Huzeyme en-Nisâbüri İbn Huzeyme, *Şahîhu İbni Huzeyme*, thk. Muhammed Muşafâ el-'A'zamî (Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, ts.), 2/1020 (No.2128).

“Hz. Peygamber, her ayın beyaz günlerinde (yani hicrî ayın 13., 14. ve 15. günlerinde) oruç tutardı ve şöyle derdi: ‘Bu, yıl boyunca oruç tutmak gibidir.’”¹⁶²

Tahrîc ve Değerlendirme

Tirmizî, hadisimizi Ebû Zer’den şu lâfızlarla rivâyet etmiştir:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا أَبَا ذَرٍّ إِذَا صُمْتَ مِنَ الشَّهْرِ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، فَصُمْ ثَلَاثَ عَشْرَةٍ وَأَرْبَعَ عَشْرَةً وَخَمْسَ عَشْرَةٍ

“Hz. Peygamber şöyle buyurdu: ‘Ebû Zer! Ayda üç gün oruç tutacağın zaman, on üçüncü, on dördüncü ve on beşinci günlerde oruç tut.’”¹⁶³

Hadisimize daha yakın lâfızlarla da şu şekilde rivâyet etmiştir:

مَنْ صَامَ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ فَذَلِكَ صِيَامُ الدَّهْرِ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ تَصْدِيقَ ذَلِكَ فِي كِتَابِهِ: مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا الْيَوْمَ بِعَشْرَةِ أَيَّامٍ

“Kim her aydan üç gün oruç tutarsa, bu bütün yılı oruç tutmuş gibi olur. Allah Teâlâ da bunun doğrulamasını Kitabında indirmiştir: ‘Kim bir iyilik yaparsa, ona on katı verilir.’ Böylece bir gün oruç, on gün sayılır.”¹⁶⁴

Tirmizî “her iki hadisin hasen olduğunu”, muhakkik Elbânî ise “sahih olduğunu” söylemiştir. Hadisimizin ilk bölümü *Sahîh-i Buhârî*’de de zikredilmektedir:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: أَوْصَانِي خَلِيلِي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِثَلَاثِ صِيَامٍ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ، وَرَكَعَتَيِ الضُّحَى، وَأَنْ أُوتِرَ قَبْلَ أَنْ أَنْامَ

“Ebû Hüreyre şöyle dedi: ‘Dostum Hz. Peygamber bana üç şeyi tavsiye etti: Her aydan üç gün oruç tutmamı, kuşluk vaktinde iki rekât namaz kılmamı ve uyumadan önce vitir namazı kılmamı.’”¹⁶⁵

¹⁶² Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/182.

¹⁶³ Ebû ‘Îsâ Muhammed b. ‘Îsâ et-Tirmizî, *Sunenu’t-Tirmizî*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir - Fu’âd ‘Abdulbâkî (Mısır: Şirketu Muştafâ’l-Bâbî’l-Halebî, 1395/1975), “Savm”, 54 (No.761).

¹⁶⁴ Tirmizî, *Sunenu’t-Tirmizî*, “Savm”, 54 (No.762).

1.25. Şek Gününde Oruç Tutma İle İlgili Hadisler

35. Hadis

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ صَامَ يَوْمَ الشَّكِّ فَقَدْ عَصَى أَبَا الْقَاسِمِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

“Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: Şüphe gününde oruç tutan kimse, Ebû'l-Kâsım'a karşı gelmiş olur.”¹⁶⁶

Tahrîc ve Değerlendirme

Hadisimiz; Tirmizî¹⁶⁷, Ebû Dâvûd¹⁶⁸, Nesâî¹⁶⁹, İbn Mâce¹⁷⁰ ve Müstedrek'te¹⁷¹ Ammâr b. Yâsir'in sözü olarak rivâyet edilmiştir.

Tirmizî hadisin “hasen-sahîh” olduğunu, Hâkim'de hadis hakkında: “Bu, Şeyhayn (Buhârî ve Müslim)'in şartlarına göre sahih bir hadistir, fakat onlar bu hadisi rivayet etmemişlerdir” ifadesini kullanmıştır.

36. Hadis

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَتَقَدَّمُوا رَمَضَانَ بِصَوْمِ يَوْمٍ وَلَا يَوْمَيْنِ

“Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: Ramazan orucuna bir veya iki gün önceden başlamayın.”¹⁷²

Tahrîc ve Değerlendirme

Buhârî;

لَا يَتَقَدَّمَنَّ أَحَدُكُمْ رَمَضَانَ بِصَوْمِ يَوْمٍ أَوْ يَوْمَيْنِ، إِلَّا أَنْ يَكُونَ رَجُلٌ كَانَ يَصُومُ صَوْمَهُ، فَلْيَصُمْ ذَلِكَ الْيَوْمَ

¹⁶⁵ Buhârî, *Şahîhu'l-Buhârî*, 1414/1993, “Savm”, 59 (No.1880).

¹⁶⁶ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/183.

¹⁶⁷ Tirmizî, *Sunenu't-Tirmizî*, “Savm”, 3 (No.694).

¹⁶⁸ Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, 2009, “Savm”, 10 (No.2334).

¹⁶⁹ Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî Nesâî, *Es-Sünenü's-Şuğrâ, el-Müctebâ*, ed. Muhammed Rıdvan Arkûsî (Darü'r-Risaletü'l-Alemiyye, 2018), “Sıyâm”, 37 (No.2188).

¹⁷⁰ İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâce*, 2009, “Sıyâm”, 3 (No.1465).

¹⁷¹ Hâkim en-Nîsâbü'rî, *El-Müstedrek 'ale's-Şahîhayn* (Darü'r-Risaletü'l-Alemiyye, 2018), 2/433 (No.1555).

¹⁷² Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/183.

“Hiçbiriniz, Ramazan orucuna bir gün veya iki gün önceden başlamasın. Ancak bir kimse (alışkanlık olarak) oruç tuttuğu bir güne denk gelirse, o gün oruç tutsun.”¹⁷³

Müslim ise;

لَا تَقْدَمُوا رَمَضَانَ بِصَوْمِ يَوْمٍ وَلَا يَوْمَيْنِ إِلَّا رَجُلٌ كَانَ يَصُومُ صَوْمًا، فَلْيُصِمْهُ

lâfzıyla¹⁷⁴ her ikiside Ebû Hüreyre’den rivâyet etmişlerdir.

37. Hadis

رُوي عَنْ عَلِيٍّ وَعَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّهُمَا كَانَا يَصُومَانِ يَوْمَ الشَّكِّ

“ Hz. Ali ve Hz. Âişe’den rivayet edildiğine göre, ikisi de şek gününde (yani Ramazan olup olmadığı kesinleşmeyen günde) oruç tutarlardı.”¹⁷⁵

Tahrîc ve Değerlendirme

Beyhakî, Hz. Âişe’nin şöyle dediğini nakletmekte:

لَأَنْ أَصُومَ يَوْمًا مِنْ شَعْبَانَ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَفْطِرَ يَوْمًا مِنْ رَمَضَانَ

“Şaban ayından bir günü oruçlu geçirmem, Ramazan’dan bir günü (yanlışlıkla) oruçsuz geçirmemden benim için daha sevimlidir.”¹⁷⁶

Bu sözün anlamı şudur: Eğer Ramazan başlamışsa ve ben farkında olmadan Şaban sanarak oruç tutmazsam, bir gün Ramazan orucunu kaçırmış olurum. Oysa Ramazan orucu farzdır. Bu riske girmektense, Şaban’ın sonunda bir gün fazladan oruç tutmak benim için daha hayırlıdır.

¹⁷³ Buḥârî, *Şaḥîhu ’l-Buḥârî*, 1414/1993, “Savm”, 14 (No.1815).

¹⁷⁴ Muslim, *Şaḥîhu Muslim*, 1374/1955, “Savm”, 1082.

¹⁷⁵ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/183.

¹⁷⁶ Beyhakî, *es-Sunenu ’l-Kubrâ*, 1432/2011, 8/440 (No.8050).

Ahmed b. Hanbel bu hadisi *Müsned*'inde tam haliyle uzunca rivâyet etmiş, muhakkiki Şuayb el-Arnaût ise hadisin bu kısmının senedinin zayıf olduğunu söylemiştir.¹⁷⁷

Yine Beyhakî'nin aynı eserinde Hz. Ali ile ilgili şu rivâyet zikredilmekte:

أَنَّ رَجُلًا شَهِدَ عِنْدَ عَلِيٍّ عَلَى رُؤْيَةِ هِلَالِ رَمَضَانَ فَصَامَ، وَأَحْسِبُهُ قَالَ: وَأَمَرَ النَّاسَ أَنْ يَصُومُوا، وَقَالَ:
أَصُومُ يَوْمًا مِنْ شَعْبَانَ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَفْطِرَ يَوْمًا مِنْ رَمَضَانَ

“Bir adam, Ramazan hilalini gördüğüne dair Hz. Ali'nin yanında şahitlik etti. Bunun üzerine Hz. Ali oruç tuttu ve insanlara da oruç tutmalarını emretti. Ve şöyle dedi:

‘Şaban’dan bir gün oruç tutmam, Ramazan’dan bir günü (yanlışlıkla) oruçsuz geçirmemden daha sevimlidir.”¹⁷⁸

Buradaki şek gününden murat; Şâban ayının 30. günü olup havanın bulutlu olması sebebiyle Ramazan hilâlinin görülememesidir. Zîra böyle bir durumda Hz. Peygamber Şâban’ın otuza tamamlanmasını emretmiştir.¹⁷⁹

Şayet hava açık olduğu halde hilâl görülmez ise o takdirde şek günü diye oruç tutmak yine bizzat Hz. Peygamber tarafından yasaklanmış ve sahâbenin ameli de bu yönde karar kılmıştır:

صُومُوا لِرُؤْيَيْهِ وَأَفْطَرُوا لِرُؤْيَيْهِ، فَإِنْ حَالَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ سَحَابَةٌ أَوْ غَيَاةٌ فَأَكْمَلُوا الْعِدَّةَ، وَلَا تَسْتَقْبِلُوا الشَّهْرَ
اسْتِقْبَالًا، لَا تَسْتَقْبِلُوا رَمَضَانَ بَيَّومٍ مِنْ شَعْبَانَ

“Hilali gördüğünüzde oruca başlayın, hilali gördüğünüzde orucu bırakın (bayram yapın). Eğer sizinle hilalin görülmesi arasında bulut veya sis engel olursa,

¹⁷⁷ Ebû ‘Abdullâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, thk. Şu'ayb el-'Arna'ût - Âdil Murşid v.dğr (Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, 1421/2001), 41/421 (No.24945).

¹⁷⁸ Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, 1432/2011, 8/445 (No.8061).

¹⁷⁹ Buḥârî, *Şaḥîḥu'l-Buḥârî*, 1414/1993, “Savm”, 11 (No.1810).

Şâban'ı (otuz güne) tamamlayın. Ramazan'ı, Şâban'dan bir gün oruç tutarak önceden karşılamayın."¹⁸⁰

1.26. Oruçlunun Kusması İle İlgili Hadisler

38. Hadis

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ قَاءَ فَلَا قَضَاءَ عَلَيْهِ

*“Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: ‘(Kendiliğinden) kusan kimseye kaza gerekmez.”*¹⁸¹

39. Hadis

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ تَقَيَّأَ فَعَلَيْهِ الْقَضَاءُ

*“Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: ‘Kendi isteğiyle kusan kişiye kaza gerekir.”*¹⁸²

Tahrîc ve Değerlendirme

Her iki hadis tek rivâyet olarak nakledildiği için beraber inceleyeceğiz.

Ahmed b. Hanbel, Tirmizî, Ebû Dâvûd ve İbn Mâce, Ebû Hüreyre'den merfû olarak şöyle rivâyet etmişlerdir:

مَنْ دَرَعَهُ الْقَيْءُ فَلَا قَضَاءَ عَلَيْهِ، وَمَنْ اسْتَقَاءَ فَعَلَيْهِ الْقَضَاءُ

*“Kendi isteği dışında kusan kişiye kaza gerekmez; fakat kendi isteğiyle kusan kişiye kaza gerekir.”*¹⁸³ (Lâfız, İbn Mâce'ye âit)

¹⁸⁰ Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, 1432/2011, 8/428 (No.8019).

¹⁸¹ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/187.

¹⁸² Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/187.

¹⁸³ Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, 1421/2001, 16/283 (No.10463); Tirmizî, *Sunenu't-Tirmizî*, "Ebvâbü's-Savm", 25 (No.729); Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, 2009, "Kitâbü's-Savm", 32 (No.2380); İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâce*, 2009, "Ebvâbü's-Sıyâm", 16 (No.1676).

Şuayb el-Arnaût, hadisın isnâdının Müslim’in şartlarına göre sahih olduğunu söylemiştir.

1.27. Gıybet Etmenin Orucu Bozması İle İlgili Hadisler

40. Hadis

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْغَيْبَةُ تَفْطُرُ الصَّائِمَ

“Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: ‘Gıybet, oruçlunun orucunu bozar.’”¹⁸⁴

Tahrîc ve Değerlendirme

İbn Ebû Şeybe¹⁸⁵;

مَا صَامَ مَنْ ظَلَّ يَأْكُلُ لَحْمَ النَّاسِ

“(Gıybet ederek) insanların etini yiyen kimseler oruç tutmuş sayılmazlar.”

lâfzıyla, Tayâlisî¹⁸⁶ ve Beyhakî¹⁸⁷ ise;

وَكَيْفَ صَامَ مَنْ ظَلَّ يَأْكُلُ لَحْمَ النَّاسِ

“(Gıybet sebebiyle) insanların etlerini yemeye devam edenler nasıl oruç tutmuş olabilirlerki.”

lâfzıyla Yezîd b. Ebân-Enes b. Mâlik tarîkiyle merfû olarak rivâyet etmişlerdir.

Yezîd b. Ebân hakkında Müslim¹⁸⁸ “*metrûk*” ifâdesini kullanmış, İbn Ebû Hâtim ise¹⁸⁹ Ahmed b. Hanbel’in onun için “*münkeru’l-hadîs*” dediğini nakletmiştir. Dolayısıyla hadis çok zayıftır.

¹⁸⁴ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/192.

¹⁸⁵ İbn Ebû Şeybe, *Musannef-i Ibn Ebî Şeybe*, 5/464 (No.9135).

¹⁸⁶ Ebû Dâvûd Suleymân b. Dâvûd el-Başrî et-Ṭayâlisî, *el-Musned*, thk. Muḥammed b. ‘Abdulmuḥsin et-Türkî (b.y.: Dâru Hicr, 1419/1999), 3/577 (No.2221).

¹⁸⁷ Ebû Bekr Ahmed b. el-Ḥüseyn b. ‘Alî el-Ḥüsrevcirdî el-Beyhakî, *Şu‘abu’l-Îmân*, thk. ‘Abdul‘aliyy ‘Abdulḥamîd (Riyad: Mektebetu’r-Ruşd, 1423/2003), 9/88 (No.6296).

Bu hadisin Ahmed b. Hanbel¹⁹⁰ ve Ebû Ya'lâ'nın *Müsned*'inde¹⁹¹ Ubeyd Mevlâ en-Nebî isimli sahâbîden benzer lâfızlarla rivâyet edilen birde şâhidi vardır, fakat Şuayb el-Arnaût bunlarında zayıf olduğunu söylemiştir.

Son olarak şunu da belirtmekte fayda olduğunu düşünüyoruz; Faraza bu hadislerin sahih olduğunu kabul etsek dahi Zâhirî mezhebinin haricinde hiçbir mezheb fukahâsı gıybetin orucu bozacağını söylememiş, bilâkis sevâbını kaybettireceğinden bahsetmişlerdir.¹⁹²

41. Hadis

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : ثَلَاثَةٌ يُفْطِرْنَ الصَّائِمَ وَيَنْقُضْنَ الْوُضُوءَ : الْغِيْبَةُ وَالنَّمِيْمَةُ وَالنَّظَرُ إِلَى مَحَاسِنِ الْمَرْأَةِ

“ Hz. Peygamber şöyle demiştir: Üç şey vardır ki oruçlunun orucunu bozduğu gibi abdesti de bozar: Gıybet etmek, söz taşımak, kadının güzelliklerine bakmak.”¹⁹³

Tahrîc ve Değerlendirme

İbnü'l-Cevzî; Saîd b. Anbese→Bakiyye-Muhammed b. El-Haccâc→Câbân→Enes b. Mâlik tarikiyle şöyle rivâyet etmiştir:

خَمْسٌ يُفْطِرْنَ الصَّائِمَ وَيَنْقُضْنَ الْوُضُوءَ الْكَذِبُ، وَالنَّمِيْمَةُ، وَالْغِيْبَةُ، وَالنَّظَرُ لَشَهْوَةٍ، وَالْيَمِينُ الْكَاذِبَةُ

“Beş şey vardır ki, orucu ve abdesti bozar: yalan söylemek, koğuculuk (nemîme), gıybet, şehvetle bakmak ve yalan yere yemin etmek.”

¹⁸⁸ Ebû'l-Hasen Muslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbûrî Muslim, *el-Kunâ ve'l-Esmâ*, thk. 'Abdurrahîm Muḥammed Aḥmed el-Ḳaşḡarî (Medine: 'İmâdetu'l-Baḡşi'l-İlmî, 1404/1984), 1/571 (No.2319).

¹⁸⁹ Ebû Muḥammed 'Abdurrahman b. Muḥammed er-Râzî İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerḡ ve't-Ta'dîl* (Haydarabad; Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâşi'l-'Arabî, 1371/1952), 9/252 (No.1053).

¹⁹⁰ Aḥmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Aḥmed b. Hanbel*, 1421/2001, 39/60 (No.23653).

¹⁹¹ Ebû Ya'lâ Aḥmed b. 'Alî el-Mevşîlî Ebû Ya'lâ, *Musnedu Ebî Ya'lâ*, thk. Huseyn Selîm Esed (Dimaşk: y.y., 1404/1984), 3/146 (No.1576).

¹⁹² Kemâluddîn Muḥammed b. 'Abdulvaḥîd b. 'Abdilḡamîd b. es-Sivâsî İbnu'l-Humâm, *Fetḡu'l-ḡadîr* (Lübnan: Dâru'l-Fîkr, 1389/1970), 2/380.

¹⁹³ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/192.

İbnü'l-Cevzî “hadisin mevzu olduğunu, Saîd’den Enes b. Mâlik’e kadar bütün râvîlerin cerh edildiğini ve Yahyâ b. Maîn’in Saîd’in yalancı olduğunu” söylemiştir.¹⁹⁴

Bu hadis ile ilgili; *Lisânü’l-Mizân*¹⁹⁵, *Nasbü’r-Râye*¹⁹⁶, *Feyzü’l-Kadîr*¹⁹⁷, *Tahrîcû Ehâdisi’l-İhyâ*¹⁹⁸ ve *Zaîfü’l-Câmi’i’s-Sağîr*¹⁹⁹ gibi eserlere de bakılabilir.

1.28. İ’tikâfa Girme İle İlgili Hadisler

42. Hadis

قَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: لَا اِعْتِكَافَ إِلَّا فِي مَسْجِدٍ لَهُ أَذَانٌ وَإِقَامَةٌ

“Hz. Ömer şöyle demiştir: ‘Ezan okunmayan ve kâmet getirilmeyen mescitte i’tikâfa girilemez.’”²⁰⁰

Tahrîc ve Değerlendirme

Kaynaklarda Hz. Ömer’den böyle bir rivâyet bulamadık. Hadisimize en yakın lâfızlarla rivâyet edilen hadisi Dârekutnî’nin *es-Sünen*’inde Huzeyfe’den şu şekilde bulduk:

كُلُّ مَسْجِدٍ لَهُ مُؤَذِّنٌ وَإِمَامٌ فَالْاِعْتِكَافُ فِيهِ يَصْلُحُ

“İmamı ve müezzini olan her mescid i’tikâf yapmaya uygundur.”²⁰¹

¹⁹⁴ Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn ‘Abdurrahmân b. ‘Alî b. Muhammed el-Bağdâdî İbnü'l-Cevzî, *el-Mevdû’ât*, thk. ‘Abdurrahmân Muhammed ‘Osmân (Medine: el-Mektebetu’s-Selefiyye, 1966-1968), 2 & 195.

¹⁹⁵ İbn Hacer el-‘Askalânî, *Lisânü’l-Mizân*, 2/403 (No.1726).

¹⁹⁶ Zeyle’î ‘Cemâl ed-Dîn, *Nasbu’r-Râye li’Ehâdisi’l-Hidâyeti me’a Hâşiyetihî Buğyeti’l-Elme’i fî Tahrîci’z-Zeyle’i*, 2/483.

¹⁹⁷ Zeynuddîn Muhammed ‘Abdirraûf b. Tâcu’l-‘Ârifîn el-Haddâdî el-Munâvî, *Feydu’l-Kadîr fî Şerhi’l-Câmi’i’s-Sağîr* (Mısır: el-Mektebetu’t-Ticâriyyetu’l-Kubrâ, 1356/1937), 3/459 (No.3969).

¹⁹⁸ Ebü'l-Faql ‘Abdirrahîm b. el-Huseyn b. ‘Abdurrahmân Zeynuddîn el-‘Irâkî, *Tahrîcû Ehâdisi’l-İhyâ* = *el-Muğnî ‘an Hamli’l-Esfâr* (Beyrut: y.y., 1426/2005), 2/611 (No.680).

¹⁹⁹ Nâsirüddîn el-Elbânî, *Za’îfü’l-Câmi’i’s-Sağîr Ve Ziyâdâtüh* (el-Mektebu’l-İslâmî, 1431), 419 (No.2849).

²⁰⁰ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/195.

²⁰¹ Ebü'l-Hasen ‘Alî b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî, *Sunenu’d-Dârekutnî* (Beyrut: Mu’essesetu’r-Risâle, 1424/2004), 3/185 (No.2357).

Fakat hadisin râvîlerinden Dahhâk her ne kadar sika olsada²⁰², Huzeyfe'den hadis almaması sebebiyle senedi munkatı'dır.

Ebû Dâvûd, Şuayb el-Arnaût'un tahkikine göre hasen bir senetle Hz. Âişe'den şöyle rivâyet etmiştir:

وَلَا اغْتِكَافَ إِلَّا فِي مَسْجِدِ جَامِعٍ²⁰³

Bu hadis, anlam olarak yukarıdaki hadisi desteklemektedir. Zira büyük mescit ve camiler, ezan ve kametten hâlî değildir. Dolayısıyla hadisimizin metninin mana açısından hasen olduğunu söyleyebiliriz.

43. Hadis

رُوي عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ يَغْتَكِفُ مِنْ كُلِّ رَمَضَانَ عَشْرًا فَلَمَّا كَانَتْ السَّنَةُ الَّتِي قُبِضَ فِيهَا إِبْرَاهِيمُ عَشْرِينَ

“ Hz. Peygamber'in her Ramazan'da on gün itikâfa girdiği rivayet olunmuştur. Vefat ettiği yıl ise yirmi gün itikâfa girmiştir.”²⁰⁴

Tahrîc ve Değerlendirme

Buhârî çok yakın lâfızlarla Ebû Hüreyre'den şu şekilde rivâyet etmiştir:

كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَغْتَكِفُ فِي كُلِّ رَمَضَانَ عَشْرَةَ أَيَّامٍ، فَلَمَّا كَانَ الْعَامُ الَّذِي قُبِضَ فِيهِ اغْتَكَفَ عَشْرِينَ يَوْمًا²⁰⁵

1.29. Kadir Gecesi İle İlgili Hadis

44. Hadis

²⁰² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve 't-Ta'dîl*, 4/458 (No.2024).

²⁰³ Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, 2009, “Savm”,80 (No.2473).

²⁰⁴ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/199.

²⁰⁵ Buhârî, *Şahîhu 'l-Buhârî*, 1414/1993, “İ'tikâf”,17 (No.1939).

رُوي أَنَّهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ اعْتَكَفَ الْعَشْرَ الْوُسْطَى فَلَمَّا فَرَغَ مِنْ إِعْتِكَافِهِ أَتَاهُ جِبْرَائِيلُ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَقَالَ: إِنَّمَا تَطْلُبُ وَرَأَيْتُكَ

“Rivayet olundu ki, Hz. Peygamber Ramazan’ın orta on gününde i’tikâfa girdi. İ’tikâfını tamamladığında Hz. Cebrâil ona gelerek şöyle dedi: ‘Aradığın (şey yani Kadir Gecesi) ötendedir.’”²⁰⁶

Tahrîc ve Değerlendirme

Buhârî yakın lâfızlarla Ebû Saîd el-Hudrî’den şöyle rivâyet etmiştir:

اعْتَكَفَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَشْرَ الْأَوَّلِ مِنْ رَمَضَانَ، وَاعْتَكَفْنَا مَعَهُ، فَأَتَاهُ جِبْرِيلُ فَقَالَ: إِنَّ الَّذِي تَطْلُبُ أَمَامَكَ، فَأَعْتَكَفَ الْعَشْرَ الْأَوْسَطَ فَأَعْتَكَفْنَا مَعَهُ، فَأَتَاهُ جِبْرِيلُ فَقَالَ: إِنَّ الَّذِي تَطْلُبُ أَمَامَكَ، قَامَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَطِيبًا، صَبِيحَةَ عَشْرِينَ مِنْ رَمَضَانَ، فَقَالَ: مَنْ كَانَ اعْتَكَفَ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلْيَرْجِعْ، فَإِنِّي أُرِيتُ لَيْلَةَ الْقَدَرِ وَإِنِّي نُسِيتُهَا وَإِنَّهَا فِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ، فِي وَثَرٍ، وَإِنِّي رَأَيْتُ كَأَنِّي أَسْجُدُ فِي طِينٍ وَمَاءٍ. وَكَانَ سَقْفُ الْمَسْجِدِ جَرِيدَ النَّخْلِ، وَمَا نَرَى فِي السَّمَاءِ شَيْئًا، فَجَاءَتْ قُرْعَةٌ فَأَمْطَرْنَا، فَصَلَّى بِنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى رَأَيْتُ أَثَرَ الطِّينِ وَالْمَاءِ عَلَى جَبْهَةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأُزْنَيْتِهِ، تَصَدِيقٌ رُؤْيَاهُ

“Hz. Peygamber Ramazan’ın ilk on gününde itikâfa girdi, biz de onunla birlikte itikâfa girdik. Sonra Hz. Cebrâil ona geldi ve dedi ki: ‘Aradığın şey önündedir.’ Bunun üzerine Ramazan’ın orta on gününde de itikâfa girdi, biz de onunla birlikte itikâfa girdik. Sonra yine Cebrâil geldi ve dedi ki: ‘Aradığın şey önündedir.’ Bunun üzerine Hz. Peygamber Ramazan’ın yirminci sabahı hutbe irad etti ve şöyle buyurdu: ‘Kim benimle birlikte itikâfa girmişse geri dönsün (yani i’tikâfa devam etsin). Çünkü bana Kadir Gecesi gösterildi ama unutturuldum. O gece, Ramazan’ın son on günü içerisinde tek gecelerdedir. Ben rüyamda kendimi su ve çamur içinde secde ederken gördüm.’ Mescidin tavanı hurma dallarından yapılmıştı ve biz o sırada gökyüzünde bir şey görmüyorduk. Sonra bir bulut geldi ve yağmur yağdı. Hz. Peygamber bize namaz kıldırdı. Öyle ki, onun alnında ve

burnunun ucunda su ve çamurun izini gördüm. Bu da onun rüyasının gerçekleştiğini gösteriyordu.”²⁰⁷

1.30. Fıtır Sadakası İle İlgili Hadis

45. Hadis

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَذُوا عَنْ كُلِّ حَرْ وَعَبْدٌ صَغِيرٌ أَوْ كَبِيرٌ يَهُودِيٌّ أَوْ نَصْرَانِيٌّ أَوْ مَجُوسِيٌّ نَصْفَ صَاعٍ مِنْ بُرٍّ أَوْ صَاعًا مِنْ شَعِيرٍ أَوْ تَمْرٍ

“Hz. Peygamber şöyle buyurdu: ‘Küçük veya büyük her hür ve köle, Yahudi, Hristiyan veya Mecusi için yarım sa’ buğday ya da bir sa’ arpa veya hurma (fitre olarak) veriniz.”²⁰⁸

Tahrîc ve Değerlendirme

Ahmed b. Hanbel ve Ebû Dâvûd, Abdullah b. Sa’lebe’den şöyle rivâyet etmişlerdir:

خَطَبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ النَّاسَ قَبْلَ الْفِطْرِ بَيَوْمَيْنِ، فَقَالَ: أَذُوا صَاعًا مِنْ بُرٍّ أَوْ قَمْحٍ بَيْنَ اثْنَيْنِ، أَوْ صَاعًا مِنْ تَمْرٍ، أَوْ صَاعًا مِنْ شَعِيرٍ، عَلَى كُلِّ حَرٍّْ وَعَبْدٍ، وَصَغِيرٍ وَكَبِيرٍ

“Hz. Peygamber, Ramazan Bayramından iki gün önce insanlara hitap ederek şöyle buyurdu: ‘Her hür ve köle, küçük ve büyük için bir sa’ buğday iki kişiye ya da bir sa’ hurma veya arpayı (tek kişiye fitre olarak) veriniz.”²⁰⁹

Şuayb el-Arnaût isnâdının zayıf olduğunu söylemiştir.²¹⁰

Ahmed b. Hanbel, Abdürrezzak, Tahâvî, Dârekutnî ve Beyhakî ise Ebû Hüreyre’nin sözü olarak şöyle rivâyet etmişlerdir:

عَلَى كُلِّ حَرٍّْ وَعَبْدٍ، ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَى، صَغِيرٍ أَوْ كَبِيرٍ، فَقِيرٍ أَوْ غَنِيٍّ، صَاعٌ مِنْ تَمْرٍ، أَوْ نَصْفُ صَاعٍ مِنْ قَمْحٍ

²⁰⁷ Buḥârî, *Şaḥîḥu’l-Buḥârî*, 1414/1993, "Sıfatü’s-Salât", 51 (No.780).

²⁰⁸ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/201.

²⁰⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü’l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, 1421/2001, 39/67 (No.23663); Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, 2009, "Kitâbü’z-Zekât", 20 (No.1620).

²¹⁰ Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, 2009, "Aynı yer".

“Her hür ve köle, erkek ve kadın, küçük ve büyük, fakir ve zengin için bir sa’ hurma veya yarım sa’ buğdayı (fitre olarak) veriniz.”²¹¹

Şuayb el-Arnaût ve Elbânî, isnâdının sahih olduğunu söylemişlerdir.²¹²

Hadisimizde geçmekte olan ‘Yahudi, Hristiyan veya Mecusi için’ kısmı Dârekutnî’de İbn Abbas’tan merfû olarak şu şekildedir:

صَدَقَهُ الْفِطْر عَنْ كُلِّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ ذَكَرٍ وَأُنْثَى يَهُودِيٍّ أَوْ نَصْرَانِيٍّ حُرٍّ أَوْ مَمْلُوكٍ نَصَفَ صَاعٍ مِنْ بُرٍّ ،
أَوْ صَاعًا مِنْ تَمْرٍ ، أَوْ صَاعًا مِنْ شَعِيرٍ

“Sadaka-i fitr, küçük ve büyük, erkek ve kadın, Yahudi veya Hristiyan, hür veya köle her kişi için; yarım sa’ buğday, veya bir sa’ hurma, veya bir sa’ arpa olarak verilir.”²¹³

Dârekutnî hadisin râvîlerinden Sellâm et-Tavîl’in “metrûkü’l-hadîs” olduğunu ve ondan başka kimsenin bu hadisi merfû olarak rivâyet etmediğini belirtmiştir.

İbn Ömer’den müttefekun aleyh olarak rivâyet edilen şu hadiste Dârekutnî’nin yaklaşımını te’yîd etmektedir:

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرَضَ زَكَاةَ الْفِطْرِ ، صَاعًا مِنْ تَمْرٍ أَوْ صَاعًا مِنْ شَعِيرٍ ، عَلَى كُلِّ حُرٍّ
أَوْ عَبْدٍ، ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَى، مِنَ الْمُسْلِمِينَ

“Hz. Peygamber, fitre zekâtını; her hür veya köle, erkek veya kadın Müslüman için bir sa’ hurma veya bir sa’ arpa miktarında farz kıldı.”²¹⁴

²¹¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü’l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, 1421/2001, 13/157 (No.7724); Abdürrezzâk es-San‘ânî, *El-Muşannef Fi’l-Hadîs*, 4/41 (No.5931); Ebû Ca’fer Ahmed b. Muhammed el-Mısrî et-Ṭahâvî, *Şerhu Me’âni’l-âşâr*, thk. Muhammed Zuhri en-Neccâr - Muhammed Seyyid Câdilhak (Beyrut: ‘Âlemü’l-Kütüb, 1414/1994), 4/241 (No. 2910); Ebü’l-Hasen ‘Alî b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî, *Sunenu’d-Dârekutnî* (Beyrut: Mu’essesetu’r-Risâle, 1424/2004), 3/83 (No.2116); Beyhakî, *es-Sunenu’l-Kubrâ*, 1432/2011, 8/282 (No.7771).

²¹² Nâsirüddin el-Elbânî, *Silsiletü’l-Ehâdîsi’s-Şahîha Ve Şey’ün Min Fıkhîhâ Ve Fevâ’idihâ*, 3/170 (No.1177).

²¹³ Dârekutnî, *Sunenu’d-Dârekutnî*, 1424/2004, 3/84 (No. 2119).

Netice olarak “Yahudi, Hristiyan veya Mecusi için” kısmı hariç, hadisimizin sahih olduğunu söyleyebiliriz.

1.31 Terâvih Namazı İle İlgili Hadisler

46. Hadis

جَاءَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ فِي شَأْنِ رَمَضَانَ: فَرَضَ اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْكُمْ صِيَامَهُ
وَسَنَنْتُ لَكُمْ قِيَامَهُ

“Hz. Peygamber Ramazan ayı ile ilgili şöyle buyurmuşlardır: ‘Allah Teâlâ size (gündüzünün) orucunu farz kıldı, bende (gecesinin) kıyâmını (terâvih) namazını sünnet kıldım’.”²¹⁵

Tahrîc ve Değerlendirme

Ahmed b. Hanbel,²¹⁶ İbn Mâce²¹⁷ ve Nesâî²¹⁸ rivâyet etmişlerdir.

Senette kendisi üzerinde teferrüt edilen en-Nadr b. Şeybân hakkında Yahyâ b. Maîn “Leyse hadîsühü bişey’in” demiştir²¹⁹.

Dolayısıyla hadis zayıftır.

47. Hadis

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : عَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ مِنْ بَعْدِي

“Hz. Peygamber şöyle buyurdular: ‘Benim ve benden sonraki halîfelerimin sünnetine yapışın.’”²²⁰

²¹⁴ Buḥârî, *Şaḥîhu'l-Buḥârî*, 1414/1993, "Ebvâbü Sadakatü'l-Fıtr", 2 (No.1433); Muslim, *Şaḥîhu Muslim*, 1374/1955, "Kitâbü'z-Zekât", 984.

²¹⁵ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/204.

²¹⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, 1421/2001, 3/198 (No.1660).

²¹⁷ İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâce*, 2009, "İkâmetü's-Salâvât", 173 (No.1328).

²¹⁸ Ebû 'Abdurrahmân Ahmed b. Şu'ayb el-Ḥorâsânî en-Nesâ'î, *el-Muctebâ mine's-Sunen es-Sunenu's-Şuğrâ*, thk. 'Abdulfettâh Ebû Ğudde (Halep: Mektebetü'l-Maṭbû'âtü'l-İslâmiyye, 1406/1986), "Sıyâm", 40 (No.2210).

²¹⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerḥ ve't-Ta'dîl*, 8/476 (No.2182); Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî 'Esmâi'r-Ricâl*, 29/384 (No.6422).

Tahrîc ve Değerlendirme

İbn Mâce²²¹, Ebû Dâvûd²²², Bezzâr²²³, Taberânî²²⁴ ve Hâkim²²⁵, İrbâd b. Sâriye'den Şuayb el-Arnaût'a göre sahih senetle rivâyet etmişlerdir. İbn Mâce'nin rivâyeti şu şekildedir:

قَامَ فِينَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ يَوْمٍ، فَوَعظَنَا مَوْعِظَةً بَلِيغَةً وَجِلْتُ مِنْهَا الْقُلُوبُ، وَذَرَفَتْ مِنْهَا الْعُيُونُ، فَقِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَعَظْتَنَا مَوْعِظَةً مُودِعٍ فَأَعْهَدُ إِلَيْنَا بِعَهْدٍ فَقَالَ: عَلَيْكُمْ بِتَقْوَى اللَّهِ، وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ وَإِنْ عَبْدًا حَبَشِيًّا، وَسَتَرُونَ مِنْ بَعْدِي اخْتِلَافًا شَدِيدًا، فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمَهْدِيِّينَ، عَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِذِ، وَإِيَّاكُمْ وَالْأُمُورَ الْمُحْدَثَاتِ، فَإِنَّ كُلَّ بَدْعَةٍ ضَالَّةٌ

“Bir gün Hz. Peygamber kalktı ve bize öyle etkileyici bir konuşma yaptı ki, kalpler ürperdi, gözler yaşla doldu. Dediler ki: ‘Ey Allah’ın Rasûlü! Sanki bize veda eden birinin konuşması gibi oldu, bize bir tavsiyede bulunun.’ Hz. Peygamber şöyle buyurdu: ‘Size Allah’a karşı takvayı tavsiye ederim. Başınıza, Habeşli bir köle dahi emir olarak tayin edilse, onu dinleyin ve itaat edin. Benden sonra çok büyük ayrılıklar göreceksiniz. O zaman size benim sünnetime ve doğru yolu bulan Râşid Halifelerin sünnetine sımsıkı sarılmanızı tavsiye ederim. Onlara azı dişlerinizle tutunun. Yeni ortaya çıkan işlerden sakının! Çünkü her sonradan çıkan şey bir sapıklıktır.”

48. Hadis

وَأَقَامَهَا أَزْوَاجُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَ عَائِشَةَ وَأُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا خَلْفَ ذَكْوَانَ

“Âişe ve Ümmü Seleme gibi Hz. Peygamberin eşleri, Zekvân’ın arkasında (terâvih namazını) kıldılar.”²²⁶

²²⁰ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/204.

²²¹ İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâce*, 2009, “Sünnet”, 6 (No.42).

²²² Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, 2009, “Sünnet”, 6 (No.4607).

²²³ Ebû Bekr Ahmed b. ‘Amr el-‘İtkî el-Bezzâr, *el-Baḥru’z-Zeḥḥâr*, thk. Maḥfûzurrahmân Zeynullâh vd. (Medine: Mektebetu’l-‘Ulûm ve’l-Hikem, 1988/2009), 10.

²²⁴ Ebû’l-Ḳâsım Müsnidü’d-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb eṭ-Ṭaberânî, *el-Mu‘cemu’l-Kebîr - et-Ṭaberânî*, thk. Ḥamdî b. ‘Abdumecîd es-Selefi (Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, ts.), 18/248 (No.622).

²²⁵ Hâkim en-Nisâbüri, *El-Müstedrek ‘ale’s-Şaḥîḥayn*, ed. Âdil Mürşid (Darü’r-Risaletü’l-Alemiyye, 2018), 1/448 (No.336-337).

Tahrîc ve Değerlendirme

Araştırmalarımız neticesinde Hz. Âişe'nin azatlı kölesi olan Zekvân'ın arkasında Hz. Peygamberin eşlerinden sadece Hz. Âişe'nin namaz kıldığını tespit edebildik. Hz. Âişe'nin kölesi olması da bu görüşümüzü te'yîd etmektedir.

Hadisi; İbn Ebû Vehb,²²⁷ İbn Ebû Şeybe,²²⁸ İbn Ebû Dâvûd²²⁹ ve Beyhakî²³⁰ Cerîr b. Hâzim→Eyyûb es-Sahtiyânî→İbn Ebî Müleyke tarikiyle, Buhârî ise muallak olarak rivâyet etmişlerdir.

İbn Hacer²³¹ Cerîr'in *sika* olduğunu, Zehebî²³² Eyyûb es-Sahtiyânî'nin *hâfız ve seyyidü'l-ulemâ* olduğunu, Makdisî'de²³³ İbn Ebî Müleyke'nin *sika* olduğunu ve *Kütüb-i Sitte*'nin müelliflerinin kendisinden rivâyette bulunduklarını söylemişlerdir.

Dolayısıyla hadisimiz sahihtir.

49. Hadis

وَأُمُّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهَا بِجَمَاعَةِ النِّسَاءِ أَمَّتْهَا مَوْلَاتُهَا أُمُّ الْحَسَنِ الْبَصْرِي رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهَا
وَكَانَتْ هِيَ فِي صَفِّهِنَّ

“Ümmü Seleme'nin kadınlardan oluşan bir cemaatine, onun câriyesi Ümmü'l-Hasen el-Basrî imamlık yaptı ve Ümmü Seleme de onların safında idi.”²³⁴

Tahrîc ve Değerlendirme

-
- ²²⁶ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/204.
- ²²⁷ İbn Vehb Ebû Muhammed Abdullâh el-Fihri el-Mısrî, *El-Muvaṭṭa'ü's-Şağîr*, ed. Ahmed b. Muhammed eş-Şenkîti (Mektebetu Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem, 2002), “Savm”, 297.
- ²²⁸ İbn Ebî Şeybe, *Musannef-i Ibn Ebî Şeybe*, 5/45 (No.7408).
- ²²⁹ Ebû Bekr 'Abdullâh b. Suleymân b. el-Eş'as el-Ezdî es-Sicistânî İbn Ebî Dâvûd, *Kitâbu'l-Meşâhîf*, thk. Muḥammed b. 'Abduh (Kahire: y.y., 1423/2002), 457.
- ²³⁰ Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, 1432/2011, 4/281 (No.3411).
- ²³¹ İbn Hacer el-'Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, 138/911.
- ²³² Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, 1405/1985, 6/196 (No.838).
- ²³³ Abdülganî b. Abdilvâhid b. Alî el-Makdisî el-Cemmâilî, *El-Kemâl Fî Esmâ'i (ma'rifeti)'r-Ricâl*, ed. Şâdî b. Sâlim (Kuveyt: el-Hey'etü'l-Âmme, ts.), 6/227 (No.3638).
- ²³⁴ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/204.

Araştırmalarımız neticesinde hadisimize en yakın rivâyeti ilk etapta *İbn Ebû Şeybe*’de şu şekilde bulduk:

عَنْ أُمِّ الْحَسَنِ : أَنَّهَا رَأَتْ أُمَّ سَلَمَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَوُكُّمُ النِّسَاءِ ؛ تَقُومُ مَعَهُنَّ فِي صَفْوَيْنِ

“Ümmü’l-Hasen’den rivayet edildiğine göre: O, Hz. Peygamberin hanımı Ümmü Seleme’yi, kadınlara imamlık yaparken görmüştür; onlarla aynı safta duruyordu.”²³⁵

Ancak görüldüğü üzere burada namazı kıldırın Ümmü’l-Hasen değil Ümmü Seleme annemizdir.

Senedin hükmüne gelince; hadisimiz, Ali b. Müshir-Saîd (b. Ebû Arûbe)→Katâde→Ümmü’l-Hasen(Hayre) tarikiyle rivâyet edilmiştir. İbn Hacer, “Saîd hariç diğer râvîlerin sika olduğunu,²³⁶ Ümmü’l-Hasen’in ise makbûl olduğunu” söylemiştir.²³⁷

Saîd hakkında hadis tenkitçileri; “onun Katâde’nin öğrencilerinin en hâfızı olduğunu, hadisleri yazmayıp ezberden rivâyet ettiğini fakat ömrünün yaklaşık son on yılını ihtilât halinde geçirdiğini” söylemişlerdir.²³⁸

Dolayısıyla bu hadisi ihtilâttan önce mi yoksa sonra mı rivâyet ettiğinin bilinmemesi ve ihtilât süresinin uzun olmasını göz önünde bulundurduğumuzda²³⁹ hadisin zayıf olduğunu söyleyebiliriz.

Araştırmalarımıza devam edince hem senet açısından makbul hemde teravih namazı bağlamında *Kâdîhân*’da geçen hadisle de uyumlu olarak İbn Hazm’ın *el-Muhallâ* isimli eserinde şu rivâyeti tespit ettik:

²³⁵ İbn Ebî Şeybe, *Musannef-i Ibn Ebî Şeybe*, 4/57 (No.5042).

²³⁶ İbn Hacer el-‘Askalânî, *Takrîbu’t-Tehzîb*, (No.4800,5518).

²³⁷ İbn Hacer el-‘Askalânî, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 746/8578.

²³⁸ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, 4/65 (No.276); Zehebî, *Mizânu’l-İ’tidâl fî Nakdi’r-Ricâl*, 2/151 (No.3242).

²³⁹ Ebü’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. ‘Alî b. Muhammed el-‘Askalânî İbn Hacer el-‘Askalânî, *Nuzhetu’n-Nazar fî Tavdîhi Nuḥbeti’l-Fiker fî Muştalaḥi Ehli’l-Eşer*, thk. Nûruddîn ‘İtr (Dımaşk: y.y., 1421/2000), 104.

أَنَّ أُمَّ سَلَمَةَ أُمُّ الْمُؤْمِنِينَ كَانَتْ تَوُفُّهُنَّ فِي رَمَضَانَ، وَتَقُومُ مَعَهُنَّ فِي الصَّفِّ

“Müminlerin annesi Ümmü Seleme, Ramazan ayında kadınlara imamlık yapardı ve onlarla aynı safta dururdu.”²⁴⁰

Bu hadisin râvîleri diğer hadisin râvîleriyle aynı olmakla birlikte, Saîd b. Ebû Arûbe'den Yahyâ b. Saîd el-Kattân rivâyet etmiş, ancak önceki senetten farkı Yahya'nın bunu onun ihtilâtından önce işitmiş olmasıdır.²⁴¹

İclî, Yahyâ b. Saîd'i *Ma'rifetü's-sikât* isimli eserinde zikretmiş ve onun aynı zamanda “sadece sika râvilerden rivâyette bulunduğunu” söylemiştir.²⁴²

Netice olarak; Ümmü'l-Hasen'i de göz önünde bulundurduğumuzda hadisimizin en azından hasen derecesinde olduğunu söyleyebiliriz.

50. Hadis

أَتْنَى عَلِيٌّ عَلَى عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ وَدَعَا لَهُ بِالْخَيْرِ فَقَالَ: نَوَّرَ اللَّهُ مَضْجَعَ عُمَرَ كَمَا نَوَّرَ مَسَاجِدَنَا

“Hz. Ali, Hz. Ömer hakkında övgüyle konuştu, onun için hayır dua etti ve şöyle dedi: ‘Allah, Ömer’in kabrini nurlandırsın; tıpkı onun bizim mescitlerimizi nurlandırdığı gibi’.”²⁴³

Tahrîc ve Değerlendirme

Bu rivâyete ilk hadis kaynaklarımızda ulaşamamakla beraber tespit edebildiğimiz kadarıyla İbn Kesîr²⁴⁴, İbnü'l-Cevzî²⁴⁵, İsmâil et-Teymî el-İsfahânî²⁴⁶,

²⁴⁰ Ebû Muhammed ‘Alî b. Aḥmed el-Endelûsî İbn Hâzım, *el-Muḥallâ bi'l-Âṣâr*, thk. ‘Abdulḡaffâr Süleymân el-Bendârî (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1424/2002), 2/168.

²⁴¹ Zehebî, *Mizânu'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl*, 2/153 (No.3242).

²⁴² Ebû'l-Ḥasan Aḥmed b. ‘Abdullâh el-Kûfî el-İclî, *es-Sikât*, thk. ‘Abdul‘alîm ‘Abdul‘azîm el-Bestevî (Medine: y.y., 1405/1985), 2/353 (No.1978).

²⁴³ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/204.

²⁴⁴ Ebû'l-Fidâ İsmâîl b. ‘Omer b. Keşîr ed-Dimeşķî İbn Keşîr, *Musnedu'l-Fârûķ*, thk. ‘Abdulmu‘tî Kâl‘acî (b.y.: Dâru'l-Vefâ, 1411/1991), 1/252 (No.121).

²⁴⁵ Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn ‘Abdurrahmân b. ‘Alî b. Muhammed el-Baġdâdî İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam fî Târîķi'l-Mulûk ve'l-'Umem*, thk. Muhammed ‘Abdulkâdir ‘Aṭâ - Muṣṭafâ ‘Abdulkâdir ‘Aṭâ (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1412/1992), 4/180.

İbn Batta²⁴⁷, İbn Ebî's-Sakr²⁴⁸ ve İbn Ebü'd-Dünyâ²⁴⁹; Sinan b. Hâtım→Ca'fer b. Süleymân→Hubâb el-Kuta'î→ İshâk el-Hemedânî tarîkiyle şu şekilde rivâyet etmişlerdir:

خَرَجَ عَلَيَّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ فِي أَوَّلِ لَيْلَةٍ فِي رَمَضَانَ، فَسَمِعَ الْقِرَاءَةَ فِي الْمَسَاجِدِ، وَرَأَى الْقَنَادِيلَ تَزْهَرُ، فَقَالَ: تَوَرَّ اللَّهُ لِعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ فِي قَبْرِهِ، كَمَا تَوَرَّ مَسَاجِدَ اللَّهِ بِالْقُرْآنِ

“Ali b. Ebû Tâlib, Ramazan'ın ilk gecesinde dışarı çıktı. Mescitlerde Kur'an tilâvet edildiğini işitti ve kandillerin parıldadığını gördü. Bunun üzerine şöyle dedi: 'Allah, Ömer b. el-Hattâb'ın kabrini nurlandırsın; tıpkı mescitleri Kur'an ile nurlandırdığı gibi.'”

Senedinin hükmüne gelince; İbn Kesîr, “İshâk el-Hemedânî ile Hz. Ali arasında inkita' olduğunu” söylemiştir. Dolayısıyla hadis zayıftır.

51. Hadis

لَمْ يُوَظَّفِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (عَلَى صَلَاةِ التَّارَويحِ) خَشْيَةً أَنْ تُكْتَبَ عَلَيْنَا

“Hz. Peygamber, üzerimize farz kılınır endişesiyle (teravih namazına) devam etmedi.”²⁵⁰

Tahrîc ve Değerlendirme

Müttefekun aleyh olup Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir. Buhârî'nin rivâyeti şu şekildedir:

²⁴⁶ Ebû'l-Kâsım İsmail b. Muḥammed Kırâmî's-Sunne et-Teymî, *et-Terğîb ve't-Terhîb*, thk. Eymen b. Şâlih b. Şa'bân (Kahire: Dâru'l-Ḥadîs, 1414/1993), 2/378 (No.1792).

²⁴⁷ Ebû 'Abdullâh b. Muḥammed b. Muḥammed el-'Ukberî İbn Baṭṭa, *el-İbânetu'l-Kubrâ*, thk. Rıdâ Mu'î vdğr. (Riyad: el-Mektebu'l-İslâmî, 2005), 8/391 (No.78).

²⁴⁸ Ebû Tâhir Muḥammed b. Aḥmed b. Muḥammed b. İsmail b. Ebi's-Sakr el-Laḥmî el-Enbârî İbn Ebi's-Sakr, *Meşyehatu Ebî Tâhir b. Ebi's-Sakr*, thk. eş-Şerîf Hâtım b. Ârif el-Avlî (Riyad: y.y., 1418/1997), 106 (No.35).

²⁴⁹ Ebû Bekr 'Abdullâh b. Muḥammed b. 'Ubeyd el-Kureşî el-Bağdâdî İbn Ebü'd-Dünyâ, *Fedâilu Ramaḍân* (Riyad: y.y., 1418/1997), 58 (No.30).

²⁵⁰ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/204.

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ لَيْلَةً مِنْ جَوْفِ اللَّيْلِ، فَصَلَّى فِي الْمَسْجِدِ، وَصَلَّى رَجُلًا بِصَلَاتِهِ، فَأَصْبَحَ النَّاسُ فَتَحَدَّثُوا، فَاجْتَمَعَ أَكْثَرُ مِنْهُمْ فَصَلُّوا مَعَهُ، فَأَصْبَحَ النَّاسُ فَتَحَدَّثُوا، فَكَثُرَ أَهْلُ الْمَسْجِدِ مِنَ اللَّيْلَةِ الثَّالِثَةِ، فَخَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَصَلَّى فَصَلُّوا بِصَلَاتِهِ، فَلَمَّا كَانَتِ اللَّيْلَةُ الرَّابِعَةُ عَجَزَ الْمَسْجِدُ عَنْ أَهْلِهِ، حَتَّى خَرَجَ لِصَلَاةِ الصُّبْحِ، فَلَمَّا قَضَى الْفَجْرَ أَقْبَلَ عَلَى النَّاسِ، فَتَشَهَّدَ، ثُمَّ قَالَ: أَمَّا بَعْدُ، فَإِنَّهُ لَمْ يَخَفْ عَلَى مَكَائِكُمْ، وَلَكِنِّي خَشِيتُ أَنْ تُفَرِّضَ عَلَيْكُمْ فَتَعْجِزُوا عَنْهَا. فَتَوَقَّي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالْأَمْرُ عَلَى ذَلِكَ

“Hz. Peygamber bir gece gecenin ortasında mescide çıktı, namaz kıldı. Bazı erkekler de onunla birlikte namaz kıldılar. Sabah olunca insanlar bunu konuştular. Derken daha çok kişi toplandı ve onunla birlikte namaz kıldılar. Sabah olunca yine insanlar bunu konuştular. Üçüncü gece mescide gelenlerin sayısı daha da arttı. Hz. Peygamber yine çıktı, namaz kıldı ve onlar da onunla birlikte namaz kıldılar. Dördüncü gece ise mescit gelen insanlara yetmeyecek kadar doldu. Hz. Peygamber sabah namazına çıkıncaya kadar (gece) dışarı çıkmadı. Sabah namazını kıldığında insanlara döndü, kelimeyi şehâdet lafızlarını söyledi ve sonra şöyle dedi: ‘Emma ba’d (bundan sonra): Ne yaptığınızı bilmiyordum sanmayın! Fakat size farz kılınmasından ve sonra da buna güç yetirememenizden korktum.’ Hz. Peygamber bu şekilde vefat etti ve iş (yani teravihin cemaatle kılınmaması) bu hâl üzere kaldı.”²⁵¹

52. Hadis

رُوي عَنْ عُمَرَ وَعَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّهُمَا كَانَا يُصَلِّيَانِ (التَّرَاوِيحَ) سِتَّةً وَثَلَاثِينَ

“ Hz. Ömer ve Hz. Ali’den rivâyet olunduğuna göre, ikisi (teravihi) otuz altı rek’at kılardılar.”²⁵²

53. Hadis

رُوي عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي عِشْرِينَ رَكْعَةً فِي شَهْرِ رَمَضَانَ ثُمَّ كَانَ يُوتِرُ بَعْدَهَا

“İbn Abbas’tan rivâyet olunduğuna göre o, şöyle dedi: ‘Hz. Peygamber, Ramazan ayında önce yirmi rek’at (teravih) kılar, daha sonra da vitri kılardı.”²⁵³

²⁵¹ Buḥârî, *Şaḥîhu’l-Buḥârî*, 1414/1993, "Salâtü't-Teravîh", 1 (No.1908); Muslim, *Şaḥîhu Muslim*, 1374/1955, "Salâtü'l-Müsâfirîn", 761.

²⁵² Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/206.

Tahrîc ve Değerlendirme

Her iki hadisimizin bağlamları aynı olması sebebiyle beraber değerlendirmeyi daha uygun bulduk. Öncelikle belirtmemiz gerekirse Hz. Peygamberin Ramazan ayında vitir namazının haricinde sekiz ve yirmi rek'at teravih namaz kıldığına dair rivâyetler olmakla birlikte, otuz altı rek'at kıldığına dair bir rivâyete rastlayamadık. Teravih namazının otuz altı rek'at olarak kılındığını ifade eden rivâyetlerin genellikle sahâbe ve tâbiîne nisbet edildiğini gözlemledik.

Delillerimize gelince; Buhârî ve Müslim, Hz. Âişe'den şu şekilde bir hadis rivâyet etmiştir:

عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ: أَنَّهُ سَأَلَ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: كَيْفَ كَانَتْ صَلَاةُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي رَمَضَانَ؟ فَقَالَتْ: مَا كَانَ يَزِيدُ فِي رَمَضَانَ وَلَا فِي غَيْرِهِ عَلَى إِحْدَى عَشْرَةِ رَكْعَةٍ، يُصَلِّي أَرْبَعًا، فَلَا تَسْلُ عَنْ حُسْنِهِنَّ وَطَوْلِهِنَّ، ثُمَّ يُصَلِّي أَرْبَعًا، فَلَا تَسْلُ عَنْ حُسْنِهِنَّ وَطَوْلِهِنَّ، ثُمَّ يُصَلِّي ثَلَاثًا فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَتَنَامُ قَبْلَ أَنْ تُؤْتِرَ؟ قَالَ: (يَا عَائِشَةُ، إِنَّ عَيْنَيَّ تَنَامَانِ وَلَا يَنَامُ قَلْبِي

“Ebû Seleme b. Abdurrahman'dan rivayet edildiğine göre o, Hz. Âişe'ye Hz. Peygamberin Ramazan'daki namazını sordu. Hz. Âişe şöyle cevap verdi:

‘Hz. Peygamber Ramazan’da da Ramazan dışında da on bir rekâtтан fazla kılmazdı. Dört rekât kılar, artık onların güzelliğini ve uzunluğunu sorma (yani o kadar güzel ve uzun olurdu ki anlatılmaz). Sonra yine dört rekât kılar, onların da güzelliğini ve uzunluğunu sorma. Sonra üç rekât (vitir) kılar.’ Ben: ‘Ey Allah’ın Rasûlü, vitir kılmadan önce uyuyor musun?’ diye sordum. O da şöyle buyurdu: ‘Âişe! Gözlerim uyur ama kalbim uyumaz.’²⁵⁴

Musannef-i İbn Ebû Şeybe’de Hz. Peygamber’in Teravih namazını yirmi rek'at kıldığını ifade eden şöyle bir zayıf rivâyet tespit ettik:

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُصَلِّي فِي رَمَضَانَ عِشْرِينَ رَكْعَةً وَالْوُتْرَ

²⁵³

Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/206.

²⁵⁴

Buhârî, *Şahîhu'l-Buhârî*, 1414/1993, "Salâtü't-Teravih", 1 (No.1909); Muslim, *Şahîhu Muslim*, 1374/1955.

“İbn Abbas’tan rivâyet olunduğuna göre, Hz. Peygamber Ramazan’da yirmi rek’at (teravih) ve vitir namazı kılardı.”²⁵⁵

Senedin zayıf olmasının sebebi, İbrahim b. Osman b. Ebû Şeybe’nin senedde teferrüd etmiş olmasıdır. Ahmed b. Hanbel onun hakkında “*münkeru’l-hadis*”, Nesâî ise “*metrûkü’l-hadis*” demiştir.²⁵⁶ Dolayısıyla bu hadis çok zayıftır.

Bu rivâyetler bize gösteriyor ki, Hz. Peygamber teravih namazını, rekât sayısında farklılıklar olmakla birlikte şüphe yok ki kılınıştır. Fakat teravih namazının bir imam arkasında düzenli cemaat ile kılınması Hz. Ömer döneminde uygulamaya konulmuştur. *Muvattâ*’da sahih senetle şöyle rivâyet edilmiştir:

عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَبْدِ الْقَارِيِّ ؛ أَنَّهُ قَالَ: خَرَجْتُ مَعَ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ ، فِي رَمَضَانَ إِلَى الْمَسْجِدِ، فَإِذَا النَّاسُ أَوْزَاعٌ مُتَقَرِّفُونَ. يُصَلِّي الرَّجُلُ لِنَفْسِهِ، وَيُصَلِّي الرَّجُلُ وَيُصَلِّي بِصَلَاتِهِ الرَّهْطُ. فَقَالَ عُمَرُ: وَاللَّهِ إِنِّي لَأُرَانِي لَوْ جَمَعْتُ هَؤُلَاءِ عَلَى قَارِيٍّ وَاحِدٍ لَكَانَ أَمْتَلًا. فَجَمَعَهُمْ عَلَى أَبِي بِنِ كَعْبٍ قَالَ: ثُمَّ خَرَجْتُ مَعَهُ لَيْلَةً أُخْرَى، وَالنَّاسُ يُصَلُّونَ بِصَلَاةِ قَارِيئِهِمْ. فَقَالَ: نِعْمَةُ الْبِدْعَةِ هَذِهِ، وَالَّتِي تَنَامُونَ عَنْهَا أَفْضَلُ مِنَ الَّتِي تَقُومُونَ. يَغْنِي آخِرَ اللَّيْلِ. وَكَانَ النَّاسُ يَقُومُونَ أَوَّلَهُ.

“Abdurrahman b. Abdülkârî şöyle anlatıyor: ‘Ramazan ayında Ömer b. Hattâb ile birlikte mescide çıktım. Baktık ki insanlar grup grup dağınık bir şekilde namaz kılıyorlardı. Bir adam kendi başına namaz kılıyor, bir başkası da kılıyor, onunla birlikte birkaç kişi de ona uyarak namaz kılıyordu. Bunun üzerine Ömer dedi ki: ‘Vallahi! Eğer bu insanları bir tek kârî (imam) arkasında toplasam daha güzel olur.’ Böylece onları Übey b. Ka’b’in arkasında topladı. Sonra bir başka gece yine onunla birlikte çıktım. İnsanlar imamlarının namazına uyup cemaatle namaz kılıyorlardı. Ömer dedi ki: ‘Ne güzel bir bid’attir bu! Ancak, insanların şu anda uyudukları namaz vakti (yani gecenin son kısmında kılınan namaz) ise, sizin şimdi

²⁵⁵ İbn Ebî Şeybe, *Musannef-i İbn Ebî Şeybe*, 5/157 (No.7902).

²⁵⁶ Ebû Ahmed ‘Abdullâh b. ‘Adiy el-Curcânî İbn ‘Adiy, *el-Kâmil fî Du‘afâ’i’r-Ricâl*, thk. ‘Âdil Ahmed ‘Abdulmevcûd - ‘Alî Muhammed Mu‘avvið (Beyrut: el-Kutubu’l-İlmiyye, 1418/1997), 1/390 (No.71).

kıldığınız namazdan daha faziletlidir.’ (Abdurrahman) dedi ki: ‘Ömer, gecenin son kısmını kastetti. Halbuki insanlar o zaman gecenin ilk kısmında kılıyorlardı.”²⁵⁷

Muvattâ’da yine sahih senetle es-Sâib b. Yezîd’den şöyle rivâyet edilmekte:

أَمَرَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ أَبِيَّ بْنَ كَعْبٍ وَتَمِيمَ الدِّيَرِيَّ أَنْ يَقُومَا لِلنَّاسِ بِإِحْدَى عَشْرَةِ رَكْعَةٍ قَالَ: وَقَدْ كَانَ الْقَارِئُ يَقْرَأُ بِالْمِئِينَ، حَتَّى كُنَّا نَعْتَمِدُ عَلَى الْعَصِيِّ مِنْ طُولِ الْقِيَامِ. وَمَا كُنَّا نَنْصَرِفُ إِلَّا فِي فُرُوعِ الْفَجْرِ

“Ömer b. Hattâb, Übey b. Ka’b ve Temîm ed-Dârî’ye, insanlara on bir rekât namaz kıldurmalarını emretti. (râvî devamla) dedi ki: ‘İmam, yüz ve daha fazla ayet bulunan sureleri okuyordu. Hatta uzun kıyamdan dolayı biz bastonlara dayanırdık. Namazdan da ancak fecir vaktinin başlarına doğru ayrılırdık.”²⁵⁸

Beyhakî, Yezîd b. Rûmân’dan Hz. Ömer döneminde teravih namazının (vitirle beraber) yirmi üç rek’at kılındığını rivâyet ettikten sonra şöyle demiştir:

“On bir ve yirmi üç rek’at rivâyetlerinin arasını şu şekilde cem etmek mümkündür; insanlar ilk zamanlar kıraati uzun tutarak rek’at sayısını az yapıyorlardı, fakat bu zor gelince rek’at sayısını artırıp kıraati azalttılar.”²⁵⁹

Nâsırüddîn el-Elbânî Teravih namazı ile ilgili yazmış olduğu risalesinde sahih rivâyetlere göre Hz. Ömer döneminde teravih namazının Hz. Peygamber zamanında olduğu gibi sekiz rek’at kılındığını, diğer rivâyetlerin zayıf olduğunu iddiâ etse de²⁶⁰ Şuayb el-Arnaût buna itiraz etmiş, yirmi rek’at rivâyetlerinin makbul olduğunu savunmuştur. Öneme binâen el-Arnaût’un ifâdelerini aynen naklediyoruz:

“Begavî, el-Ca’diyyât adlı eserinde şu rivayeti nakletti: Bize Ali b. el-Ca’d haber verdi, bize İbn Ebî Zi’b rivayet etti, bize Yezîd b. Husayfe, es-Sâib b. Yezîd’den

²⁵⁷ Ebû ‘Abdullâh Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Medenî Mâlik b. Enes, *el-Muvaṭṭâ’*, thk. Muḥammed Muṣṭafâ el-’A’zamî (Abu Dabi: Muessesetu Zâyid b Sultân, 1425/2004), "Kıyâm-ı Ramazan", 378.

²⁵⁸ Mâlik b. Enes, *el-Muvaṭṭâ’*, 1425/2004, "Kıyâm-ı Ramazan", 379.

²⁵⁹ Beyhakî, *es-Sunenu’l-Kubrâ*, 1432/2011, 5/330 (No.4680).

²⁶⁰ Nâsırüddin el-Elbânî, *Salâtü’t-Teravih* (Riyad: Mektebetü’l-Meârif, 1421).

şöyle dedi: 'Ömer b. el-Hattâb zamanında insanlar Ramazan ayında yirmi rekât namaz kılarlardı. Hatta Kur'an'dan 'miîn' (yani yüz ve daha fazla âyetlik) sûreler okuyorlardı.'

Bu isnad, Buhârî'nin şartlarına göre sahihtir. Yezîd b. Husayfe güvenilir ve hüccettir. Hadisini, Buhârî ve Müslim birlikte rivayet etmişlerdir. Ahmed b. Hanbel'in onun hakkında Ebû Dâvûd'un rivayet ettiği 'Hadisleri münkerdir' sözüünden ise zayıflatmak ve cerh etmek kastedilmemiştir. Yani bu söz, onun zaman zaman akranlarından farklı rivayetlerde bulunduğu işaret eder. Bu hususa hadis ilmi imamlarından birçoğu dikkat çekmiştir.

Yirmi rekât rivayetinde Yezîd b. Husayfe'ye, Abdurrezzâk'ın el-Musannef'inde Yezîd b. Rûmân'da destek vermiştir. O da Dâvûd b. Kays ve başkaları üzerinden, Muhammed b. Yûsuf'tan, o da es-Sâib b. Yezîd'den şöyle nakleder: 'Ömer, insanları Ramazan ayında Übey b. Kâ'b ve Temîm ed-Dârî'nin arkasında toplamıştı. Onlar da insanlara yirmi bir rekât kıldırıyorlardı. Kur'an'dan miîn (yani uzun) sûreler okuyorlardı ve fecir vaktine yakın namazı bitiriyorlardı.'

Bu rivayetin isnadı da güçlüdür. Bu rivâyet birçok hadis hâfızı tarafından sahih kabul edilmiştir. Bunlar arasında Nevevî, İbnü'l-İrâkî ve Süyûtî vardır. İlim ehli arasında bu esere itiraz eden kimse bilinmemektedir.

Ayrıca İbn Ebû Şeybe'nin el-Musannef'inde Yahyâ b. Saîd'den şöyle bir rivayet de vardır: 'Ömer b. el-Hattâb bir adama, insanlara Ramazan'da yirmi rek'at kıldırmasını emretti.' Bu rivayetin isnâdı mürseldir, fakat kuvvetlidir.

Aynı eserde ayrıca şu rivayetler de yer alır: Abdurrezzâk b. Rufey' şöyle der: 'Übey b. Kâ'b, Medine'de insanlara Ramazan'da yirmi rekât namaz kıldırır ve üç rekâtta vitir kıldırırdı.' Nâfi'den rivayetle, İbn Ebû Müleyke de şöyle der: 'İbn Ebû Müleyke, bize Ramazan ayında yirmi rekât namaz kıldırırdı.' İbn Ebû Müleyke, Abdullah b. Ubeydullah b. Ebû Müleyke'dir. Tabînin ileri gelenlerinden, güvenilir, fakih ve Medîneli bir âlimdir. Otuz kadar sahâbîye yetişmiştir.

Bunlara ek olarak, daha başka rivayetler de İbn Ebû Şeybe'nin el-Musannef'i ve Abdurrezzâk'ın el-Musannef'i gibi kaynaklarda bulunabilir.²⁶¹

Teravih namazının otuz altı rek'at kılınmasına gelince; İbn Ebû Şeybe'de bununla ilgili İbn Mehdî→Dâvûd b. Kays tarîkiyle şöyle rivâyet edilmiştir:

“Ben, Ömer b. Abdülaziz ve Ebân b. Osman zamanında Medine halkına yetiştirdim; onlar otuz altı rekât (taravih) ve üç rekâtta vitir namazı kılıyorlardı.”²⁶²

Görüldüğü üzere Hz. Peygamber, sahâbe ve tabiînden teravaih namazı ile ilgili isnâd dereceleri farklı olsada sekiz, yirmi ve otuz altı rek'at kılındığı hususunda rivâyetler nakledilmiştir. Bu rivâyetlerle nasıl amel edileceği ile ilgili faydalı olacağına binâen İbn Teymiyye'nin ifadelerini aktarıp değerlendirmemizi sonlandıracğız:

“Ramazan gecelerinde kılınacak teravih namazının rekâtlarının miktarı konusunda âlimler ihtilaf etmiştir. Çünkü sabit olmuştur ki, Übey b. Kâ'b, Ramazan gecelerinde insanlara yirmi rek'ât teravih ve üç rek'ât vitir namazı kaldırmıştır. Bu sebeple birçok âlim, bunun sünnet olduğunu söylemiştir. Çünkü Übey, bunu muhâcirler ve ensârın bulunduğu ortamda yapmış ve hiçbir kimse buna itiraz etmemiştir.

Başka bazı âlimler ise, Ramazan'ın kıyâmında otuz dokuz rek'âtı müstehab görmüşlerdir. Bunun sebebi de Medine halkının eski uygulamasının böyle olmasıdır.

Bir grup ise şöyle demiştir: Sahih hadiste, Hz. Âişe'den şöyle rivayet edilmiştir: 'Hz. Peygamber Ramazan'da ve Ramazan'ın dışında on üç rek'âttan fazla namaz kılmazdı.'

Bazı kimseler, bu konuda (yani teravih namazının kaç rekât olması gerektiği hususunda) şaşkınlık yaşamışlardır. Çünkü sahih hadis ile Hulefâ-yi Râşidîn'in

²⁶¹ Tirmizî, *Sunenu't-Tirmizî*, “Savm”, 81 (No.817).

²⁶² İbn Ebî Şeybe, *Musannef-i İbn Ebî Şeybe*, 5/156 (No.7899).

uygulamaları ve Müslümanların icmâsı arasında bir çelişki olduğunu zannetmişlerdir.

Fakat doğru olan şudur: Bunların hepsi güzeldir. Bunu da Ahmed b. Hanbel açıkça ifade etmiştir.

Ramazan gecelerinde kılınacak namazda belli bir rek'ât sayısı şart koşulmamıştır. Çünkü Hz. Peygamber bu konuda bir sayı belirlememiştir.

Böyle olunca da rek'ât sayısının artırılması veya azaltılması, kıyamın uzunluğuna veya kısalığına bağlı olur.

Nitekim Hz. Peygamber gece namazlarında kıyâmı çok uzatırdı. Hatta sahih bir hadiste, Hz. Huzeyfe şöyle rivayet etmiştir:

'Hz. Peygamber bir rekâtta Bakara, Nisâ ve Âl-i İmrân sûrelerini okurdu.' Yani, kıyamın uzun olması, rek'at sayısının az olmasını telafi ediyordu.

Übey b. Kâ'b, cemaatle birlikte namaz kıldırıldığı zaman, toplu halde oldukları için kıyâmı uzatmaları zor oluyordu. Bu sebeple rek'âtları çoğaltmıştı ki uzun kıyamın yerine geçsin. Böylece Hz. Peygamber'in gece kıldığı on bir veya on üç rek'atın iki katı kadar, yani yirmi rekât kıldırılmış oldu.

Daha sonra Medine halkı, uzun kıyâmı devam ettirmeye güç yetiremedikleri için, rek'atları daha da artırdılar ve otuz dokuz rek'ata kadar çıkardılar.

Ve yine bazıları, Medine halkının eski uygulamasına dayanarak otuz dokuz rek'atı müstehab görmüşlerdir.²⁶³ Başka bir yerde de şöyle demiştir:

Hz. Peygamber'in gece namazı, onun vitir namazı idi. O, Ramazan'da da, Ramazan dışında da geceleyin on bir veya on üç rekât namaz kılardı; ancak bu namazları uzun uzun kılarak eda ederdi.

²⁶³

Ebü'l-Abbâs Taqıyyüddîn Ahmed b. 'Abdilhalîm b. Mecdiddîn 'Abdisselâm el-Harrânî İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ - İbn Teymiyye*, thk. Abdurrahman b. Muḥammed b. Kâsım (Medine: y.y., 1416/1995), 23/113.

Sonra bu uzun kıyam insanlara ağır gelince, Hz. Ömer zamanında Übey b. Kâ'b insanlara yirmi rek'at namaz kıldırdı; ardından da vitir namazı kıldırdı. Bu namazlarda kıyâmı hafifletti. Böylece rek'at sayısının artırılması, uzun kıyamın yerine geçmiş oldu.

Bazı selef ise kırk rekât namaz kılarlardı; bu namazların kıyâmı daha hafif olurdu ve ardından üç rek'at vitir kılarlardı.

Bazıları da otuz altı rek'at kılar, sonra vitir kılarlardı. Onların bilinen gece namazı, yatsı namazından sonra kıldıkları bu namazdı.²⁶⁴

1.32. Teravîh Namazında Aralarda Biraz Bekleme İle İlgili Hadis

54. Hadis

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمُنْتَظِرُ لِلصَّلَاةِ فِي الصَّلَاةِ

“Hz. Peygamber şöyle demiştir: Namazı bekleyen kimse, namazda gibidir.”²⁶⁵

Tahrîc ve Değerlendirme

Hadisimiz müttetekun aleyh olup Hz. Ebû Hüreyre'den rivâyet edilmiştir.²⁶⁶ Metinde ise bir kısmı zikredilmiştir. Buhârî'nin rivâyetini zikretmekle yetineceğiz:

صَلَاةُ الرَّجُلِ فِي الْجَمَاعَةِ تُضَعَّفُ عَلَى صَلَاتِهِ فِي بَيْتِهِ، وَفِي سُوقِهِ، خَمْسَةَ وَعَشْرِينَ ضِعْفًا، وَذَلِكَ أَنَّهُ: إِذَا تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ، ثُمَّ خَرَجَ إِلَى الْمَسْجِدِ، لَا يُخْرِجُهُ إِلَّا الصَّلَاةُ، لَمْ يَخْطُ خَطْوَةً، إِلَّا رُفِعَتْ لَهُ بِهَا دَرَجَةٌ، وَحُطَّ عَنْهُ بِهَا خَطِيئَةٌ، فَإِذَا صَلَّى، لَمْ تَزَلِ الْمَلَائِكَةُ تُصَلِّي عَلَيْهِ، مَا دَامَ فِي مُصَلَّاهُ: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيْهِ، اللَّهُمَّ ارْحَمْهُ، وَلَا يَزَالُ أَحَدُكُمْ فِي صَلَاةٍ مَا انتَظَرَ الصَّلَاةَ

“ Bir kimsenin cemaatle kıldığı namazı, evinde veya çarşıda kıldığı namazına göre yirmi beş kat daha faziletlidir. Bu da şundandır: Eğer kişi güzelce

²⁶⁴ İbn Teymiyye, Mecmû'ü'l-Fetâvâ - İbn Teymiyye, 23/120.

²⁶⁵ Kâdîhân, Fetâvâ Kâdîhân, 1/206.

²⁶⁶ Buhârî, Şaḥîhu'l-Buhârî, 1414/1993, "Kitâbü'l-Cemaat ve'l-İmâmet",2 (No.620); Muslim, Şaḥîhu Muslim, 1374/1955, "Kitâbü'l-Mesâcid",649.

abdest alır, sonra da sadece namaz kılmak için mescide çıkarsa, attığı her adım ile bir derecesi yükseltilir ve bir günahı silinir. Namazı kıldığında da, mescidde bulunduğu sürece melekler onun için dua etmeye devam ederler: ‘Allahım, ona rahmet et! Allahım, ona mağfiret et!’ diye dua ederler. Ayrıca, sizden biri namazı beklediği müddetçe, sanki namazda imiş gibi sevap kazanır.”

1.33. Ramazan Ayında Vitir Namazını Cemaatle Kılma İle İlgili Hadis

55. Hadis

أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كَانَ يُؤْمَهُمْ فِي الْوُتْرِ

“Hz. Ömer, cemaate vitir namazını kıldırırdı.”²⁶⁷

Tahrîc ve Değerlendirme

Kâdîhân, bu hadisi her ne kadar Ramazan ayında vitir namazının cemaatle kılınmasının daha faziletli olduğunu ifade etmek için zikretmiş olsada araştırmalarımız neticesinde Hz. Ömer’in bu bağlamda vitir namazını kıldırıldığını tespit edemedik. Fakat Tahâvî’nin Misver b. Mahreme’den rivâyet ettiği bir hadiste Hz. Ömer, Hz. Ebû Bekir’i defnettiği gece vitir namazını cemaâte kıldırılmıştır. Şöyleki;

دَفَنَّا أَبَا بَكْرٍ لَيْلًا ، فَقَالَ عُمَرُ: إِنِّي لَمْ أُوتِرْ ، فَقَامَ وَصَفَّقْنَا وَرَاءَهُ ، فَصَلَّى بِنَا ثَلَاثَ رَكَعَاتٍ ، لَمْ يُسَلِّمْ إِلَّا فِي

آخِرِهِنَّ

“Biz Ebû Bekir’i geceleyin defnettik. Bunun üzerine Ömer dedi ki: ‘Ben vitri kılmadım.’ Sonra kalktı, biz de onun arkasında saf tuttuk. Bize üç rekât namaz kıldırıldı ve sadece son rekâtta selâm verdi.”²⁶⁸

Aynî, hadisin isnadının son derece sahih olduğunu söylemiştir.²⁶⁹

²⁶⁷

Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/314.

²⁶⁸

Ebû Ca’fer Ahmed b. Muhammed el-Mısrî eṭ-Ṭahâvî, *Şerhu Me’âni’l-âşâr*, thk. Muhammed Zuhri en-Neccâr - Muhammed Seyyid Câdilḥaḳ (Beyrut: ‘Âlemü’l-Kütüb, 1414/1994), 1/293 (No.1742).

Vitir namazının Ramazan ayında cemaatle kılındığını ispatlama adına *Muvattâ*'da sahih senetle zikredilen şu hadisi zikredebiliriz:

أَمَرَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ أَبِي بَنْ كَعْبٍ وَتَمِيمًا الدَّيْرِيَّ أَنْ يَقُومَا لِلنَّاسِ بِإِحْدَى عَشْرَةِ رَكْعَةٍ

“Ömer b. Hattâb, Übey b. Kâ'b ve Temîm ed-Dârî'ye insanlara (Ramazan ayında) on bir rekât kıldırma emretti.”²⁷⁰ Yani sekiz rek'at teravih, üç rek'at vitir namazı.

1.34. Vitir Namazında Kunut Duasının Sesli Okunması İle İlgili Hadis

56. Hadis

رَوَى أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَجْهَرُ بِهِ وَالصَّحَابَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ تَعَلَّمُوا دُعَاءَ الْقُنُوتِ مِنْ قِرَائَتِهِ

“ Rivayet olundu ki, Hz. Peygamber, (kunut duasını) açıktan okurdu ve sahâbîler de onun okuyuşundan kunut duasını öğrenmişlerdi.”²⁷¹

Tahrîc ve Değerlendirme

Tespit edebildiğimiz kadarıyla Tehânevî'nin de dediği üzere Hz. Peygamber vitir namazında sesli olarak kunut duasını okumamıştır.²⁷² Ancak pusu kurup yetmiş sahabiye şehit eden arap kabilelerine bir ay boyunca sabah namazlarından sonra cehrî olarak kunutte bulunduğu *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Müslim*'de Enes b. Mâlik'ten mervîdir. Buhârî'nin rivâyeti şu şekildedir:

قَتَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَهْرًا، حِينَ قُتِلَ الْفُرَّاءُ، فَمَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَزَنَ حُزْنًا قَطُّ أَشَدَّ مِنْهُ

²⁶⁹ Bedrüddîn el-Aynî, *Nuḥabü'l-Efkâr Fî Tenkîhi Mebâni'l-Aḥbâr*, ed. Seyyid Erşed el-Medenî (Cidde: Dâru'l-Minhâc, 2011), 6/488.

²⁷⁰ Mâlik b. Enes, *el-Muvattâ*, 1425/2004, "Kıyâm-ı Ramazan", 379.

²⁷¹ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/214.

²⁷² Zafer Ahmed Tehânevî, *Î'lâ'ü's-Sünen*, thk. Muhammed Takî Osmânî (Beyrut; Lübnan: Dâru İḥyâi't-Turâşî'l-'Arabî, 2013), 6/112.

“Hz. Peygamber, kurrâ (hâfız) sahabilerin şehit edilmesi üzerine bir ay boyunca kunut yaptı. Hz. Peygamber’in bu üzüntüsünden daha çok üzüldüğünü hiç görmedim.”²⁷³

Ayrıca Buhârî, *Tefsir* bölümünde Hz. Peygamberin kunutu cehrî yaptığını sarahaten zikretmiştir.²⁷⁴

Hz. Peygamber’in öğrettiği kunuta gelince; Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde isnâdı sahih bir senetle Hz. Peygamberin torunu Hasan b. Ali’den şöyle rivâyet edilmiştir:

عَلَّمَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَلِمَاتٍ أَقُولُهُنَّ فِي قُتُوبِ الْوَثْرِ: " اللَّهُمَّ اهْدِنِي فِيْمَنْ هَدَيْتَ، وَعَافِنِي فِيْمَنْ عَافَيْتَ، وَتَوَلَّنِي فِيْمَنْ تَوَلَّيْتَ، وَبَارِكْ لِي فِيْمَا أُعْطِيتَ، وَفِي سِرِّ مَا قَضَيْتَ، فَإِنَّكَ تَقْضِي وَلَا يُقْضَى عَلَيْكَ، إِنَّهُ لَا يَذِلُّ مَنْ وَالَيْتَ، تَبَارَكْتَ رَبَّنَا وَتَعَالَيْتَ"²⁷⁵

Şâfiî mezhebinin âlimleri kunut duasında genel olarak bu lafızları tercih etmişlerdir. Hanefîlerin tercih ettiği kunut duâsı da sahih senetlerle rivâyet edilmiştir:

بَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدْعُو عَلَى مُضَرٍّ إِذْ جَاءَهُ جَبْرِيْلُ فَأَوْمَأَ إِلَيْهِ أَنْ اسْكُتْ، فَسَكَتَ، فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ، إِنَّ اللَّهَ لَمْ يَبْعَثْكَ سَبَابًا وَلَا لَعْنًا، وَإِنَّمَا بَعَثَكَ رَحْمَةً، وَلَمْ يَبْعَثْكَ عَذَابًا "أَلَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبُهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ"، ثُمَّ عَلَّمَهُ هَذَا الْقُنُوتَ: اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْتَغِيثُكَ وَنَسْتَغْفِرُكَ، وَنُؤْمِنُ بِكَ، وَنَخْضَعُ لَكَ، وَنَخْلَعُ وَنَتْرُكُ مَنْ يَكْفُرُكَ، اللَّهُمَّ إِنَّاكَ نَعْبُدُ، وَلَكَ نُصَلِّي وَنَسْجُدُ، وَإِلَيْكَ نَسْعَى وَنَحْفِدُ، نَرْجُو رَحْمَتَكَ وَنَخْشَى عَذَابَكَ الْجَدِّ، إِنَّ عَذَابَكَ بِالْكَافِرِينَ مُلْحِقٌ

Beyhakî senedinin *sahih ve mevsûl* olduğunu söylemiştir.²⁷⁶

Neticede diyebiliriz ki; hem Hanefî hem de Şâfiî mezhebinin müntesiplerinin okudukları kunut lafızları sahih rivâyetlerle sabittir. Hatta bundan

²⁷³ Buhârî, *Şahîhu'l-Buhârî*, 1414/1993, "Kitâbü'l-Cenâiz",39 (No.1238); Muslim, *Şahîhu Muslim*, 1374/1955, "Kitâbü'l-Mesâcid",677.

²⁷⁴ Buhârî, *Şahîhu'l-Buhârî*, 1414/1993, "Kitâbü't-Tefsir",67 (No.4284).

²⁷⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, 1421/2001, 3/245 (No.1718).

²⁷⁶ Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, 1432/2011, 4/152 (No.3185).

dolayı bazı Hanefî fakihleri her iki rivâyetin birleştirilerek okunmasının daha güzel olacağını ifade etmişlerdir.²⁷⁷

1.35. Hacerülesvedi Selamlama İle İlgili Hadisler

57. Hadis

وَيَسْتَلِمُ الْحَجَرُ وَتَفْسِيرُ ذَلِكَ أَنْ يَضَعَ كَفَّيْهِ عَلَى الْحَجَرِ وَيَقْبَلُ الْحَجَرَ إِنْ اسْتَطَاعَ مِنْ غَيْرِ أَنْ يُؤْذِيَ أَحَدًا
لِأَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَعَلَ ذَلِكَ

“Hacerülesved’i istilâm eder. Bunun açıklaması şudur: Ellerin avuç içlerini Hacerülesved üzerine koyar ve eğer kimseye zarar vermeksizin yapabiliyorsa taşı öper. Çünkü Hz. Peygamber böyle yapmıştır.”²⁷⁸

Tahrîc ve Değerlendirme

Hiz. Peygamber’in tavafa başlarken Hacerülesved’i selâmlaması *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Müslim* gibi birçok aslî kaynaklarımızda mezkûrdur.²⁷⁹ İstilâm yapacağı zaman ellerini Hacerülesved’e sürmesi *İbn Huzeyme*’de İbn Ömer’den, A’zamî’nin tespitine göre hasen senetle şu şekilde tahrîc edilmiştir:

أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا طَافَ بِالْبَيْتِ مَسَحَ أَوْ قَالَ: اسْتَلَمَ الْحَجَرَ، وَالرُّكْنَ فِي كُلِّ طَوَافٍ

“Hz. Peygamber, Kâbe’yi tavaf ettiği zaman, her tavafında Hacerülesved’i ve Rûkn-ü (Yemânî’yi) mesh ederdi veya şöyle dedi: Onları istilâm ederdi.”²⁸⁰

Sahîh-i Buhârî’de Hiz. Ömer’den aktarılan şu rivâyet Hiz. Peygamber’in Hacerülesved’i öptüğünü ifade etmektedir:

أَنَّهُ جَاءَ إِلَى الْحَجَرِ الْأَسْوَدِ فَقَبَّلَهُ، فَقَالَ: إِنِّي أَعْلَمُ أَنَّكَ حَجَرٌ، لَا تَضُرُّ وَلَا تَنْفَعُ، وَلَوْلَا أَنِّي رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُقَبِّلُكَ مَا قَبَّلْتُكَ

²⁷⁷ Muḥammed Emîn b. ‘Omer b. ‘Abdîl‘azîz el-Ḥuseynî ed-Dimeşkî İbn ‘Âbidîn, *Reddu’l-muḥtâr ‘alâ’d-Durri’l-muḥtâr* (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1412/1992), 2/6.

²⁷⁸ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/258.

²⁷⁹ Buḥârî, *Şaḥîḥu’l-Buḥârî*, 1414/1993, "Kitâbü’l-Hac", 55 o.1526; Muslim, *Şaḥîhu Muslim*, 1374/1955, "Kitâbü’l-Hac"1261.

²⁸⁰ İbn Huzeyme, *Şaḥîhu İbni Huzeyme*, ts., 4/216 (No.2723).

“ (Hz. Ömer) Hacerülesved’e geldi ve onu öptü. Sonra şöyle dedi: ‘Ben senin yalnızca bir taş olduğunu, zarar da fayda da vermediğini biliyorum. Eğer Hz. Peygamber’in seni öptüğünü görmemiş olsaydım, seni asla öpmezdim.’”²⁸¹

Yine *Sahîh-i Buhârî*’de, İbn Ömer’den Hz. Peygamberin Hacerülesved’i selâmlarken onu öptüğünü ifade eden bir rivâyette şöyledir:

سَأَلَ رَجُلٌ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنِ اسْتِلَامِ الْحَجَرِ، فَقَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْتَلِمُهُ وَيُقَبِّلُهُ

“Bir adam, İbn Ömer’e Hacerülesved’i istilâm etmeyi sordu. O da şöyle dedi: ‘Ben, Hz. Peygamber’in onu selâmladığını ve öptüğünü gördüm.’”²⁸²

Hatta İbn Ömer -izdiham sebebiyle Hacerülesved’i öpemediği zamanlarda mümkünse eliyle deyer, daha sonra elini öperdi. Müslim bunu Nâfi’den şu şekilde aktarmakta:

رَأَيْتُ ابْنَ عُمَرَ يَسْتَلِمُ الْحَجَرَ بِيَدِهِ. ثُمَّ قَبَّلَ يَدَهُ. وَقَالَ: مَا تَرَكَتُهُ مُنْذُ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَفْعَلُهُ.

“İbn Ömer’in, Hacerülesved’i eliyle istilâm ettiğini (elini sürdüğünü), sonra elini öperek şöyle dediğini gördüm: ‘Ben, Hz. Peygamber’in bunu yaptığını gördüğümünden beri, bunu hiç terk etmedim.’”²⁸³

Hadisimizin son kısmında geçen “eğer kimseye zarar vermeksizin yapabiliyorsa” kaydının dayanağı ise Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde hasen senetle geçen şu rivâyettir:

عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَهُ: "يَا عُمَرُ، إِنَّكَ رَجُلٌ قَوِيٌّ، لَا تُزَاجِمُ عَلَى الْحَجَرِ قَتُوذِي الضَّعِيفِ، إِنْ وَجَدْتَ خَلْوَةً فَاسْتَلِمَهُ، وَإِلَّا فَاسْتَقْبِلْهُ فَهَلِّلْ وَكَبِّرْ"

²⁸¹ Buhârî, *Şahîhu'l-Buhârî*, 1414/1993, "Kitâbü'l-Hac", 49 (No.1520).

²⁸² Buhârî, *Şahîhu'l-Buhârî*, 1414/1993, "Kitâbü'l-Hac", 59 (No.1533).

²⁸³ Muslim, *Şahîhu Muslim*, 1374/1955, "Kitâbü'l-Hac", 1268.

“Ömer b. el-Hattâb’tan rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber ona şöyle buyurdu: ‘Ömer! Sen güçlü bir adamsın. Hacerülesved’e ulaşmak için insanlarla itişip kakışıp da zayıf insanlara eziyet etme! Eğer (etrafı) boş bulursan istilâm et (elini sürüp öp), yoksa (uzaktan) ona yönelerek selamla, tekbir ve tehlîl getir (yani ‘Lâ ilâhe illallah’ de).”²⁸⁴

58. Hadis

رُوي عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: لَمَّا أَخَذَ اللَّهُ الْمِيثَاقَ عَلَى بَنِي آدَمَ مِنْ ذُرِّيَّتِهِ كَتَبَ لِذَلِكَ كِتَابًا فَجَعَلَهُ فِي جَوْفِ الْحَجَرِ فَيَجِيءُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَشْهَدُ لِمَنْ اسْتَلَمَهُ

“Hz. Ali’den rivayet edildiğine göre şöyle demiştir:

‘Allah Teâlâ, Âdemoğullarının zürriyetinden mîsâk (söz) aldığı anda, buna dair bir belge yazdı ve onu Hacerülesved’in içine koydu. Kıyamet günü bu taş gelecek ve kendisini istilâm eden kimseler lehine şahitlik edecektir.”²⁸⁵

Tahrîc ve Değerlendirme

Hâkim ve Beyhakî, Ebû Saîd el-Hudrî’den benzer lafızlarla şu şekilde tahrîc etmişlerdir:

حَجَجْنَا مَعَ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، فَلَمَّا دَخَلَ الطَّوَافَ اسْتَقْبَلَ الْحَجَرَ فَقَالَ: إِنِّي أَعْلَمُ أَنَّكَ حَجَرٌ لَا تَضُرُّ وَلَا تَنْفَعُ، وَلَوْلَا أَنِّي رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَبْلَكَ مَا قَبَّلْتُكَ. ثُمَّ قَبَّلَهُ، فَقَالَ لَهُ عَلِيٌّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ: بَلَى يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، إِنَّهُ يَضُرُّ وَيَنْفَعُ، قَالَ: بِمَ قُلْتَ؟ قَالَ: بَكِتَابِ اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى، قَالَ: وَأَيْنَ ذَلِكَ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ؟ قَالَ: قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: {وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى، خَلَقَ اللَّهُ آدَمَ وَمَسَحَ عَلَى ظَهْرِهِ، فَقَرَّرَهُمْ بِأَنَّهُ الرَّبُّ وَأَنَّهُمُ الْعَبِيدُ، وَأَخَذَ عُهُودَهُمْ وَمَوَاقِفَهُمْ، وَكَتَبَ ذَلِكَ فِي رَقٍّ، وَكَانَ لِهَذَا الْحَجَرِ عَيْنَانِ وَلِسَانٌ فَقَالَ لَهُ: افْتَحْ فَاكْ، قَالَ: فَفَتَحَ فَاهُ فَأَلْقَمَهُ ذَلِكَ الرَّقَّ، وَقَالَ: أَشْهَدُ لِمَنْ وَاظَكَ بِالْمُوَافَاةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَإِنِّي أَشْهَدُ لِمَنْ يَسْتَلِمُهُ بِالتَّوْحِيدِ، فَهُوَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ يَضُرُّ وَيَنْفَعُ، فَقَالَ عُمَرُ: أَعُوذُ بِاللَّهِ أَنْ أَعِيشَ فِي قَوْمٍ لَسْتُ فِيهِمْ يَا أَبَا حَسَنٍ

284

Ahmed b. Hanbel, Müsneü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel, 1421/2001, 1/321 (No.189).

285

Kâdîhân, Fetâvâ Kâdîhân, 1/258.

“ Biz, Ömer b. Hattâb ile birlikte hacca gittik. Tavafa başladığında Hacerülesved’e yöneldi ve şöyle dedi: ‘Şüphesiz biliyorum ki sen bir taşsın; zarar da vermezsin, fayda da sağlamazsın. Eğer Hz. Peygamber’in seni öptüğünü görmemiş olsaydım, seni öpmezdim. ‘Sonra onu öptü. Bunun üzerine Ali b. Ebî Tâlib ona şöyle dedi: ‘Hayır, müminlerin emîri! O (taş) zarar da verir, fayda da sağlar.’ Ömer dedi ki: ‘Bunu neye dayanarak söylüyorsun?’ Ali dedi ki: ‘Allah’ın kitabına dayanarak. Ömer sordu: ‘Bu, Allah’ın kitabında nerede geçiyor?’ Ali şöyle açıkladı: ‘Yüce Allah şöyle buyuruyor: Rabbin, Âdemoğullarının sırtlarından zürriyetlerini alıp onları kendilerine şahit tutmuştu: ‘Ben sizin Rabbiniz değil miyim?’ demişti. Onlar da: ‘Evet, şahit olduk’ demişlerdi. Allah, Âdem’i yarattığında onun sırtını sıvazladı, zürriyetinden gelenleri çıkardı ve onları, kendisinin Rab, onların da kul olduklarına dair ikrarda bulunarak söz verdirdi. Onlardan ahid ve mîsâk aldı. Sonra bunu bir sahifeye yazdı. Hacerülesved’e o zaman iki göz ve bir dil verildi. Allah ona ‘Ağzını aç!’ dedi. O da açtı ve Allah o sahifeyi onun ağzına koydu. Allah, ona şöyle dedi: ‘Kıyamet günü sana gelenlere, onların verdikleri söze sadık olduklarına şahitlik edeceksin.’ Ben Hz. Peygamber’in şöyle dediğini işittim: ‘Kıyamet günü Hacerülesved getirilir; parlak bir dili olur ve kendisini istilâm edenin tevhid üzere olduğuna şahitlik eder. ‘İstemüminlerin emîri! O (taş), zarar da verir, fayda da sağlar.’ Bunun üzerine Ömer şöyle dedi: ‘Senin bulunmadığın bir toplumda yaşamaktan Allah’a sığınırım, EyEbü’l-Hasan!’”²⁸⁶

Hadisin hükmüne gelince; senedindeki Ebû Hârûn el-Abdî hakkında İbn Hacer, “onun metrûk ve kendisini yalancı sayanların olduğunu” söylemiştir.²⁸⁷

Dolayısıyla çok zayıftır.

1.36. Arafat’ta Vakfe Yapma İle İlgili Hadisler

59. Hadis

²⁸⁶ Hâkim en-Nîsâbü’rî, *El-Müstedrek ‘ale’s-Şahîhayn*, ed. Âdil Mürşid (Darü’r-Risaletü’l-Alemiyye, 2018), 2/554 (No.1700) ; Beyhakî, *Şu‘abu’l-İmân*, 5/480 (No.3749).

²⁸⁷ İbn Hacer el-‘Askalânî, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 408 (No.4840).

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَنْ أَدْرَكَ عَرَفَةَ بِلَيْلٍ فَقَدْ أَدْرَكَ الْحَجَّ وَمَنْ فَاتَتْهُ عَرَفَةُ بِلَيْلٍ فَقَدْ فَاتَتْهُ الْحَجَّ

“ Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

‘Kim Arefe gününü geceye kadar idrak ederse hacca yetişmiş olur; kim de Arefe’yi geceye kadar idrak edemezse, hacı kaçırmış olur.’²⁸⁸

Tahrîc ve Değerlendirme

Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî; Süfyân→Bükeyr b. Atâ→Abdurrahman b. Ya’mer’den benzer lafızlarla şu şekilde rivâyet etmişlerdir:

شَهِدْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَتَاهُ نَاسٌ، فَسَأَلُوهُ عَنِ الْحَجِّ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الْحَجُّ عَرَفَةٌ، فَمَنْ أَدْرَكَ لَيْلَةَ عَرَفَةَ قَبْلَ طُلُوعِ الْفَجْرِ مِنْ لَيْلَةٍ جَمَعَ فَقَدْ تَمَّ حَجُّهُ

“Hz. Peygamber ile birlikte bulundum. Yanına bazı insanlar geldiler ve ona hac hakkında soru sordular. Hz. Peygamber şöyle buyurdu: ‘Hac, Arefe’dir. Kim Arefe gecesini, Müzdelife gecesi sabahından (yani bayram sabahı fecir doğmadan) önce idrak ederse, onun hacı tamam olmuştur.’²⁸⁹ (lafız Ebû Dâvûd’a aittir)

Sünenlerin muhakkikleri senetlerin sahih olduğunu söylemişlerdir.

Zikrettiğimiz rivâyetler, hadisimizin sıhhatini gösterme açısından yeterli olsa da, metni bütüncül olarak ifade etmesi açısından İbn Vehb’in *Muvattâ*’sında; Ömer b. Muhammed-Sâlim b. Abdullah tarikiyle –İbn Hacer her ikisininde *sika* olduğunu söylemiştir-²⁹⁰ Hz. Ömer’den hükmen merfû ve sahih senetle rivayet edilen bir hadisi zikrederek hadisimizin tahrîcini sonlandırmış olacağız:

مَنْ أَدْرَكَ لَيْلَةَ النَّحْرِ قَبْلَ أَنْ يَطْلُعَ الْفَجْرُ فَقَدْ أَدْرَكَ الْحَجَّ، وَمَنْ لَمْ يَقِفْ حَتَّى يُصْبِحَ فَقَدْ فَاتَتْهُ الْحَجُّ

²⁸⁸ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/259.

²⁸⁹ Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, 2009, "Kitâbü'l-Menâsik", 68 (No.1949); Tirmizî, *Sunenu't-Tirmizî*, "Ebvâbü'l-Hac", 57 (No.889); Nesâî, *el-Muctebâ mine's-Sunen es-Sunenu's-Şuğrâ*, 1406/1986, "Menâsikü'l-Hac", 203 (No.3016).

²⁹⁰ İbn Hacer el-‘Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, 4965, 2176.

“Kim kurban gecesini fecir doğmadan önce idrak ederse hacca yetmiş olur. Kim de (Arafat'ta) sabah oluncaya kadar vakfe yapmazsa, onun hacı geçersiz olur.”²⁹¹

60. Hadis

وَإِذَا وَقَفَ يَحْمَدُ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ وَيُكَبِّرُ وَيُهْلِلُ وَيُصَلِّي عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَيَدْعُو اللَّهَ عَلَى حَاجَتِهِ لِمَا رُوي أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَفْعَلُ كَذَلِكَ رَافِعًا يَدَيْهِ كَالْمُسْتَطْعِمِ الْمُسْكِينِ

“Kişi (Arafat'ta) vakfeye durduğunda Allah Teâlâ'ya hamd eder, tekbir getirir, tehlil eder, Peygamber'e salâtü selam getirir ve ihtiyacı için ellerini dilenen yoksul kimse gibi kaldırarak Allah'a dua eder. Çünkü Hz. Peygamber'in böyle yaptığı rivayet edilmiştir.”²⁹²

Tahrîc ve Değerlendirme

Hadisi Beyhakî²⁹³, İbn Asâkir²⁹⁴ ve Deylemî²⁹⁵ zikredilen uzunca bir hadisin bir bölümü halinde, Câbir b. Abdullah'tan şu şekilde rivâyet etmişlerdir:

مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَقِفُ عَشِيَّةَ عَرَفَةَ بِالْمَوْقِفِ، فَيَسْتَقْبِلُ الْقِبْلَةَ بِوَجْهِهِ، ثُمَّ يَقُولُ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ مِائَةَ مَرَّةٍ ثُمَّ يَقْرَأُ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ مِائَةَ مَرَّةٍ ثُمَّ يَقُولُ: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ، وَآلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ، وَعَلَيْنَا مِائَةَ مَرَّةٍ إِلَّا قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: يَا مَلَأْنِي مَا جِزَاءُ عَبْدِي هَذَا سَبَّحَنِي وَهَلَّلَنِي وَكَبَّرَنِي وَعَظَّمَنِي وَعَرَّفَنِي، وَأَنْتَ عَلَيَّ، وَصَلَّى عَلَى نَبِيِّي، أَشْهَدُوا مَلَأْنِي مَا جِزَاءُ عَبْدِي هَذَا لَشَفَعْتُهُ فِي أَهْلِ الْمَوْقِفِ كُلِّهِمْ

“Arefe günü bir Müslüman vakfeye durur, sonra yüzünü kibleye çevirir ve yüz defa şöyle derse: ‘Lâ ilâhe illallâhü vahdehü lâ şerîke leh. Lehü'l-mülkü ve

²⁹¹ İbn Vehb Ebû Muhammed Abdullâh el-Fihri el-Mısrî, *El-Muvaṭṭa'ü 'ş-Şağîr*, "Kitâbü'l-Menâsik", 5.

²⁹² Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/260.

²⁹³ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. 'Alî el-Hüsevcirdî el-Beyhakî, *Şu'abu'l-İmân*, thk. 'Abdul'aliyy 'Abdulhamîd (Riyad: Mektebetu'r-Ruşd, 1423/2003), 5/503 (No.3780).

²⁹⁴ Ebû'l-Kâsım 'Alî b. el-Hasen İbn 'Asâkir, *Faḍlu Yevmi 'Arafe*, thk. Ebû 'Abdullâh Meş'al b. Bânî el-Cebrîn el-Maṭîrî (b.y.: y.y., 1422/2001), 163 (No.15).

²⁹⁵ Şireveyh b. Şehridâr b. Şireveyh b. Fenâhserû, Ebû Şucâ' ed-Deylemî el-Hemezânî ed-Deylemî, *el-Firdevs bi'Me'gûri'l-Hiṭâb*, thk. es-Sa'id b. Besyûnî Zağlûl (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1406/1986), 4/16 (No.6044).

lehû'l-hamdü ve hüve alâ külli şey'in kadîr.' Sonra yüz defa 'Kul hüvallâhü ehad' (İhlâs sûresi) okursa, ardından da yine yüz defa: 'Allâhümme salli alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammed, kemâ salleyte alâ İbrâhîme ve âli İbrâhîm, inneke hamîdün mecîd. Ve aleynâ ma'ahum.' derse, Allah Teâlâ şöyle buyurur: 'Meleklerim! Kuluma ne karşılık vereyim? O, beni tesbih etti, tehlîl etti, tekbir getirdi, yüceltti, tanıdı ve bana övgüde bulundu; peygamberime salât-ü selâm getirdi. Şahit olunmeleklerim! Ben onu bağışladım. Onu, kendi nefsi hakkında şefaâtçi kıldım. Kulum benden isteseydi, onu vakfeye duranların hepsine şefaâtçi kılardım.'

Beyhakî, hadisi rivâyet ettikten sonra şöyle demiştir: "Bu, metni garip olan bir hadistir; fakat isnadında hadis uydurma ile itham edilen kimse yoktur."

Burada anlatılmak istenen şey şudur: Hadisin içeriği alışılmadık ve dikkat çekici derecede farklıdır, ama bu garipliğe rağmen hadisi rivayet eden râvîler arasında açıkça yalancılık veya uydurma hadis rivayet etmekle suçlanmış bir kimse yoktur. Beyhakî'nin ifadesinden anlaşılan; onun, hadisin zayıf olduğuna meyletmış olmasıdır.

Elbânî'de senedindeki el-Muhâribî'nin sika olmasına rağmen müdellis olması ve bu hadisi 'an' sîgasıyla rivâyet etmesi sebebiyle hadisin zayıf olduğunu söylemiştir.²⁹⁶

Hadisin son kısmında geçen كَالْمُسْتَطْعَمِ الْمَسْكِينِ lafzını ise Fâkihî ve Cündî, İbn Abbas'tan şu şekilde rivâyet etmişlerdir:

رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدْعُو بِعَرَفَةٍ، وَيَدَّاهُ إِلَى صَدْرِهِ كَأَنَّهُ يَسْتَطْعَمُ الْمَسْكِينِ

"Hz. Peygamber'i Arafat'ta dua ederken gördüm; elleri göğsüne doğru idi, bir miskinin yemek isterken ellerini uzatması gibi."²⁹⁷

²⁹⁶ Nâsırüddin el-Elbânî, *Silsiletü'l-Ehâdîsi'z-Zâ'ife Ve'l-Mevzû'a Ve Eşeruhe's-Seyyi'ü Fi'l-Ümme*, 11/177 (No.5104) ;; Nâsırüddin el-Elbânî, *Za'ifu't-Terğîb Ve't-Terhîb* (Riyad: Mektebetü'l-Meârif, 2000), 1/371 (No.746).

²⁹⁷ Ebû 'Abdullâh Muhammed b. İshâk el-Mekkî el-Fâkihî, *Aḥbâru Mekke fî Qadîmi'd-Dehri ve Hadîsihi*, thk. 'Abdumelik 'Abdullâh Dehîş (Beyrut: Dâru Ḥaḍar li't-Tıbbâ'ati ve'n-Neşri ve't-Tevzî'i,

Hadisin râvîlerinden Hüseyin b. Abdullah hakkında Ebû Hâtim “zayıf”, Nesâî ise “*metrûk*” demiştir.²⁹⁸

Dolayısıyla hadis çok zayıftır.

Hadisimiz ayrıca aynı senetle *el-Mu'cemü'l-evsat*²⁹⁹ ve *es-Sünenü'l-kübrâ*'da da³⁰⁰ zikredilmiştir.

61. Hadis

رُوي عَنْ عُمَرَ وَعَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا سَأَلَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الدُّعَاءِ فِي هَذَا الْوَقْتِ فَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَكْثَرُ مَا أَدْعُوا فِي هَذَا الْيَوْمِ وَدُعَاءُ الْأَنْبِيَاءِ قَبْلِي عَلَيْهِمُ السَّلَامُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ بِيَدِهِ الْخَيْرُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

“Hz. Ömer ve Hz. Ali'den, rivâyet edildiğine göre; ikisi Hz. Peygamber'e bu vakitte (Arafat vakfesinde) yapılacak duayı sordular. Hz. Peygamber'de şöyle buyurdu: ‘Benim ve benden önceki peygamberlerin bugün en çok ettiği dua dua şudur: *Lâ ilâhe illallâhü vahdehü lâ şerîke leh, lehü'l-mülkü ve lehü'l-hamdü yuhyî ve yümît, ve hüve hayyun lâ yemût, zü'l-celâli ve'l-ikrâm, biyedihi'l-hayr, ve hüve alâ külli şey'in kadîr.*”³⁰¹

Tahrîc ve Değerlendirme

Mâlik, Talha b. Ubeydullah'tan mürsel olarak sadece *لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ* kısmını rivâyet etmiştir.³⁰² Beyhakî ise, bu rivâyetin Mâlik'ten mevsûl olarakta rivâyet edildiğini, fakat bunun hata olduğunu söylemiştir.³⁰³

1414/1994), 5/23 (No.2765); Ebû Sa'îd el-Mufaḍḍal b. Muḥammed el-Mukri' el-Cenedî, *Feḍâ'ilü Mekke*, thk. Ebû 'Ubeyde Cûde Muḥammed (b.y.: y.y., 1441), 221.

²⁹⁸ Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî 'Esmâi'r-Ricâl*, 6/383 (No.1315).

²⁹⁹ Ebû'l-Ḳâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Aḥmed b. Eyyûb eṭ-Ṭaberânî, *el-Mu'cemu'l-'Evsat*, thk. Ṭâriḳ b. 'İvâḍullâh b. Muḥammed - 'Abdulmuḥsin b. İbrahim el-Ḥuseynî (Kahire: Dâru'l-Ḥaremeyn, ts.), 3/189 (No.2892).

³⁰⁰ Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, 1432/2011, 10/72 (No.9548).

³⁰¹ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/260.

³⁰² Mâlik b. Enes, *el-Muvaṭṭâ'*, 1425/2004, “Kitâbü'l-Hac”, 428”.

³⁰³ Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, 1432/2011, 10/72 (No.9547).

Ahmed b. Hanbel, Muhammed b. Ebû Humejd→Amr b. Şuayb→Babası→Dedesı tarikiyle şu şekilde rivâyet etmiştir:

كَانَ أَكْثَرُ دُعَاءِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ عَرَفَةَ: " لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، بِيَدِهِ الْخَيْرُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ"³⁰⁴

Tirmizî’de aynı senetle şu şekilde rivâyet etmiş:

خَيْرُ الدُّعَاءِ دُعَاءُ يَوْمِ عَرَفَةَ وَخَيْرُ مَا قُلْتُ أَنَا وَالنَّبِيُّونَ مِنْ قَبْلِي: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ"³⁰⁵

ve şöyle demiştir:

“ Hadis bu senetle, hasen garip bir hadistir. Hammâd b. Ebû Humejd aslında Muhammed b. Ebû Humejd’dir. O, Ebû İbrâhîm el-Ensârî el-Medenî’dir. Hadis âlimleri nezdinde sağlam biri değildir.”

Fakat Tirmizî’nin burada “hasen” kaydını düşmesi, nâsihlerin bir hatası olsa gerektir. Zîra senedin yorumunda râvî hakkında hem kuvvetli olmadığını söyleyip hem de senedin hasen olduğunu söylemenin birbiriyle çelişkili olduğu açıktır. Ancak Tirmizî’nin burada “hasen” ifadesini senet için değilde metin için söylediğini varsayacak olursak bunun mümkün olabileceğini söyleyebiliriz. Çünkü Şuayb el-Arnaût bu hadis için diğer tarikleriyle birlikte *hasen li-ğayrihî* derecesine ulaştığını söylemiştir.³⁰⁶

Muhakkik el-Arnaût ayrıca bu hadis için şu açıklamaları da yapmıştır: “ Bu hadisin, Hz. Ali’den gelen bir rivayetle Taberânî’nin ‘Ed-Du’â’ adlı eserinde bir şahidi vardır. Bu rivayette Kays b. Er-Rabî‘ bulunur. Onun hadisleri, mütâbaat ve şevâhid için uygundur. Yine Taberânî’nin ‘Ed-Du’â’ adlı eserinde İbn Ömer’den gelen mevkuf bir rivayet daha vardır ve bu rivâyetin senedi sahihtir.”³⁰⁷

³⁰⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü’l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, 1421/2001, 11/548 (No.6961).

³⁰⁵ Tirmizî, *Sunenu’t-Tirmizî*, "Ebvâbü’d-Deavât", 138 (No.3902).

³⁰⁶ Tirmizî, *Sunenu’t-Tirmizî*, (Aynı yer).

³⁰⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü’l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, 1421/2001, 11/549 (No.6961).

Hiz. Ali ve İbn Ömer'den nakledilen lafızlar, Tirmizî'nin naklettiğı lafızlarla aynıdır.³⁰⁸

62. Hadis

عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ بَعْدَ قَوْلِهِ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ: اللَّهُمَّ اجْعَلْ فِي قَلْبِي نُورًا وَفِي بَصَرِي نُورًا وَفِي سَمْعِي نُورًا اللَّهُمَّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ وَسْوَاسِ الصُّدُورِ وَشَتَاتِ الْأُمُورِ وَشِدَّةِ الْقَبْرِ

“Hz. Ali'den, o da Hz. Peygamber'den rivayet ettiğine göre; O, ‘*وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ*’ sözünden sonra şöyle derdi: ‘Allah’ım! Kalbime nur ver, gözlerime nur ver, kulaklarıma nur ver. Allah’ım! Göğsümü genişlet, işimi kolaylaştır. Allah’ım! Gönüllere gelen vesveselerden, işlerin dağınıklığından ve kabir azabının şiddetinden Sana sığınırım.’”³⁰⁹

Tahrîc ve Değerlendirme

İbn Ebû Şeybe,³¹⁰ Mehâmilî ve ³¹¹ Beyhakî³¹², Mûsâ b. Ubeyde→Kardeşi Abdullah b. Ubeyde→Ali b. Ebû Tâlib tarikiyle şöyle rivâyet etmişlerdir.

أَكْثَرُ دُعَائِي وَدُعَاءِ الْأَنْبِيَاءِ قَبْلِي بَعْرَفَةً: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، اللَّهُمَّ اجْعَلْ فِي قَلْبِي نُورًا، وَفِي سَمْعِي نُورًا، وَفِي بَصَرِي نُورًا، اللَّهُمَّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي، وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ وَسْوَاسِ الصُّدْرِ، وَشَتَاتِ الْأُمْرِ، وَفِتْنَةِ الْقَبْرِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا يَلِجُ فِي اللَّيْلِ، وَشَرِّ مَا يَلِجُ فِي النَّهَارِ، وَشَرِّ مَا تَهْبُطُ بِهِ الرِّيَّاحُ، وَمِنْ شَرِّ بَوَائِقِ الدَّهْرِ

“Benim ve benden önceki peygamberlerin Arafat’ta yaptığı duanın en faziletlisi şudur: ‘Allah’tan başka ilah yoktur, O tektir, ortağı yoktur. Mülk O’nundur, hamd O’na dır. O her şeye kadirdir. Allah’ım! Kalbime nur ver, kulağıma nur ver, gözüme nur ver. Allah’ım! Göğsümü genişlet, işimi kolaylaştır. Gönle gelen

³⁰⁸ Ebû’l-Kâsım Müsnidü’l-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *ed-Du’â*, thk. Muştafâ ‘Abdulkâdir ‘Atâ (Beyrut: y.y., 1413), 273,274 (No.874,875).

³⁰⁹ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/260.

³¹⁰ İbn Ebî Şeybe, *Musannef-i İbn Ebî Şeybe*, 8/515 (No.15818).

³¹¹ Ebû ‘Abdullâh el-Hüseyn b. İsmâ’il b. Muhammed ed-Ḍabbî el-Mehâmilî, *ed-Du’â*, thk. ‘Amr ‘Abdulmun‘im (Kahire; Cidde: Mektebetu’l-‘İlm, 1414), 151 (No.59).

³¹² Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. ‘Alî el-Hüsrevcirdî el-Beyhakî, *ed-Da‘avâtu’l-Kebîr*, thk. Bedr b. ‘Abdullâh el-Bedr (Kuveyt: Gurâs li’n-Neşri ve’t-Tevzî‘i, 2009), 2/160 (No.537).

vesveselerden, işlerin dağılmasından ve kabir fitnesinden Sana sığınırım. Allah'ım! Gecede girip gelenlerin şerrinden, gündüzde girip gelenlerin şerrinden, rüzgârların getirdiği şeylerin şerrinden ve zamanın afetlerinden Sana sığınırım.”

Beyhakî, hadisi rivâyet ettikten sonra şöyle demiştir: “Bu hadisi sadece Mûsâ b. Ubeyde rivayet etmiştir; o zayıf bir râvîdir. Ayrıca onun kardeşi, Hz. Ali'yi görmemiştir (yani onunla görüşmemiş, ondan rivayet edecek şekilde buluşmamıştır).”

Dolayısıyla hadisimiz munkatı' ve zayıftır.

1.37. Şeytan Taşlama İle İlgili Hadisler

63. Hadis

رُوِيَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ قَالَ عِنْدَ الرَّمِيِّ: بِسْمِ اللَّهِ وَاللَّهُ أَكْبَرُ رَغْمًا لِلشَّيْطَانِ وَحَرْبًا

“Hz. Peygamber'den rivayet edildiğine göre, şeytan taşlama sırasında şöyle buyurmuştur: ‘Bismillâh, Allahüekber! (bu taşlama), Şeytana ve onun taraftarlarına karşı onun burnunu yere sürtmek içindir.’”³¹³

Tahrîc ve Değerlendirme

Buhârî, Müslim ve diğer hadis alimleri Hz. Peygamber'in şeytan taşlamasını rivayet ederken rivâyetin sadece tekbir kısmını zikretmişler, ziyade de bulunmamışlardır.

Buhârî'nin rivâyeti şu şekildedir:

عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: أَنَّهُ كَانَ يَرْمِي الْجُمُرَةَ الدُّنْيَا بِسَبْعِ حَصَيَّاتٍ، يُكَبِّرُ عَلَى إِثْرِ كُلِّ حَصَاةٍ، ثُمَّ يَتَقَدَّمُ حَتَّى يُسْهَلَ، فَيَقُومُ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ، فَيَقُومُ طَوِيلًا، وَيَدْعُو وَيَرْفَعُ يَدَيْهِ، ثُمَّ يَرْمِي الْوُسْطَى، ثُمَّ يَأْخُذُ ذَاتَ الشِّمَالِ فَيَسْهَلُ، وَيَقُومُ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ، فَيَقُومُ طَوِيلًا، وَيَدْعُو وَيَرْفَعُ يَدَيْهِ، وَيَقُومُ طَوِيلًا، ثُمَّ يَرْمِي جُمُرَةَ ذَاتِ الْعَقْبَةِ مِنْ بَطْنِ الْوَادِي، وَلَا يَقِفُ عِنْدَهَا، ثُمَّ يَنْصَرِفُ، فَيَقُولُ: هَكَذَا رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَفْعَلُ.

“İbn Ömer’den rivayet edildiğine göre: O, ilk cemreyi yedi küçük taşla taşlardı; her bir taş atışında tekbir getirirdi. Sonra ileri geçer, düzlüğe inerek kibleye yönelir, uzun süre ayakta durur, dua eder ve ellerini kaldırır. Sonra orta cemreyi taşlardı; sonra sol tarafa geçerek bir düzlüğe iner, kibleye yönelir, uzun süre ayakta durur, dua eder ve ellerini kaldırır. Sonra tekrar uzun süre dururdu. Sonra Akabe Cemresi’ni (son cemreyi) vadi içinden taşlardı ve orada durmazdı, hemen ayrılırdı. Sonra şöyle derdi: ‘Hz. Peygamber’ide bunu böyle yaparken gördüm.”³¹⁴

Müslim’in rivâyeti ise Câbir b. Abdullah’tan nakledilen uzunca bir hadis olup ilgili kısmı zikretmekle iktifâ ediyoruz:

حَتَّى أَتَى الْجُمُرَةَ الَّتِي عِنْدَ الشَّجَرَةِ، فَرَمَاهَا بِسَبْعِ حَصَيَاتٍ، يُكَبِّرُ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ مِنْهَا، مِثْلَ حَصَى الْخَذْفِ، رَمَى مِنْ بَطْنِ الْوَادِي، ثُمَّ انْصَرَفَ إِلَى الْمُنْحَرِ

“Hz. Peygamber, ağacın yanında bulunan cemreye (Cemretü’l-Akabe’ye) geldi. Orayı yedi taşla taşladı; her bir taşla birlikte tekbir getirdi. Taşlar, parmakla atılabilecek küçük taşlar gibiydi. Vadinin iç tarafından taşladı, sonra Mina’daki kurban kesim yerine yöneldi.”

Her iki rivâyette de görüldüğü üzere Hz. Peygamber şeytanı taşlarken sadece tekbir getirmiştir ve herhangi bir ziyade de bulunmamışlardır. İbnü’l- Hümmâm’da bu noktaya temas ederek şöyle demiştir: “Bu konudaki rivayetlerin zahirine göre, sadece ‘Allahüekber’ demekle yetinilmelidir.”³¹⁵

64. Hadis

وَيَقْطَعُ التَّلْبِيَةَ عِنْدَ أَوَّلِ حَصَاةٍ يَرْمِي بِهَا فِي الصَّحِيحِ مِنَ الرَّوَايَةِ وَلَا يَرْمِي فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ غَيْرَهَا هَكَذَا جَاءَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

³¹⁴ Buḥârî, Şaḥîḥu’l-Buḥârî, 1414/1993, "Kitâbü’l-Hac",139 (No.1664).

³¹⁵ İbnu’l-Humâm, Fetḥu’l-ḳadîr, 2/486.

“Sahih rivayete göre, kişi şeytan taşlamaya başladığında, attığı ilk taşla birlikte telbiyeyi bırakır. O gün (yani bayramın birinci günü) bundan başka cemre taşlamaz. Nitekim Hz. Peygamber’den bu şekilde gelmiştir.”³¹⁶

Tahrîc ve Değerlendirme

Hadisin ilk bölümü *Sahîh-i Buhârî*’de şu şekilde zikredilmektedir:

أَنَّ أُسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا كَانَ رَدَّفَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مِنْ عَرَفَةَ إِلَى الْمُزْدَلِفَةِ، ثُمَّ أَرَدَفَ الْفَضْلَ مِنَ الْمُزْدَلِفَةِ إِلَى مَنًى، قَالَ: فَكِلَاهُمَا قَالَا: لَمْ يَزَلِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُلَبِّي حَتَّى رَمَى جَمْرَةَ الْعَقَبَةِ

“Üsâme b. Zeyd, Hz. Peygamber’in Arafat’tan Müzdelife’ye kadar arkasında (bineğinde yol arkadaşı) idi. Sonra Hz. Peygamber, Müzdelife’den Mina’ya kadar da Fazl’ı arkasına aldı. Her ikisi de şöyle demiştir: ‘Hz. Peygamber, Cemretü’l-Akabe’yi taşlamaya başlayınca kadar telbiye getirmeye devam etti.’”³¹⁷

Hadisin ikinci bölümü de *Müslim*’de Hz. Peygamber’in nasıl hac yaptığını anlatan uzunca bir rivâyetin ilgili şu kısmından anlaşılmaktadır:

حَتَّى أَتَى بَطْنَ مُحَسِّرٍ الَّتِي تَخْرُجُ عَلَى الْجَمْرَةِ الْكُبْرَى، حَتَّى أَتَى الْجَمْرَةَ الَّتِي عِنْدَ الشَّجَرَةِ، فَرَمَاهَا بِسَبْعِ حَصَيَّاتٍ، يُكَبِّرُ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ مِنْهَا، مِثْلَ حَصَى الْخَذْفِ، رَمَى مِنْ بَطْنِ الْوَادِي، ثُمَّ انْصَرَفَ إِلَى الْمُنْحَرِ، فَنَحَرَ ثَلَاثًا وَسِتِّينَ بِيَدِهِ، ثُمَّ أَعْطَى عَلِيًّا، فَنَحَرَ مَا غَبَرَ، وَأَشْرَكَهُ فِي هَدْيِهِ، ثُمَّ أَمَرَ مِنْ كُلِّ بَدَنَةٍ بِبَضْعَةٍ، فَجُعِلَتْ فِي قَدْرِ، فَطَبَخَتْ، فَأَكَلَا مِنْ لَحْمِهَا وَشَرَبَا مِنْ مَرَقِهَا، ثُمَّ رَكِبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَفَاضَ إِلَى الْبَيْتِ، فَصَلَّى بِمَكَّةَ الظُّهْرَ

“Hz. Peygamber, Cemretü’l-Akabe’ye çıkan yoldaki Muhassir Vadisi’ne geldi. Sonra ağacın yanında bulunan büyük cemreye (Cemretü’l-Akabe’ye) vardı ve vadinin iç tarafından orayı yedi taşla taşladı. Her taşla birlikte tekbir getirdi. Taşlar, parmakla atılabilecek küçüklükteydi. Sonra kurban kesim yerine gitti. Kendi eliyle altmış üç deve kesti. Sonra kalanları Ali’ye verdi, o da geri kalan develeri kesti. Hz. Peygamber onu da kendi kurbanına ortak etti. Daha sonra her deveden bir parça

³¹⁶ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/261.

³¹⁷ Buhârî, *Şahîhu’l-Buhârî*, 1414/1993, "Kitâbü’l-Hac", 100 (No.1602).

kesilmesini emretti. Bu parçalar bir tencerede toplandı, pişirildi. Hem kendisi hem de Ali, onlardan et yedi ve suyundan içti. Sonra Hz. Peygamber bineğine bindi, Mekke'ye doğru hareket etti ve Mekke'de öğle namazını kıldı.”³¹⁸

65. Hadis

وَلَا يَقِفُ بَعْدَ هَذَا الرَّمِيِّ حَتَّى يَأْتِيَ مَنْزِلَهُ هَكَذَا رُوِيَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ لَمْ يَقِفْ بَعْدَ الرَّمِيِّ

“Bu taşlamadan (yani Cemretü'l-Akabe'yi taşıdıktan) sonra, konakladığı yere varıncaya kadar durmaz. Hz. Peygamber'den bu şekilde rivayet olunmuştur: ‘O, taşlamadan sonra durmamıştır (bir yerde vakfe yapmamıştır).’”³¹⁹

Tahrîc ve Değerlendirme

Bir önceki hadisteki *Sahîh-i Müslim*'den naklettiğimiz rivâyet, bu hadisimiz için de kaynak teşkil etmektedir.

1.38. İhram Yasağının Ne Zaman Biteceği İle İlgili Hadis

66. Hadis

فَإِذَا حَلَقَ أَوْ قَصَرَ حَلَ لَهُ كُلَّ شَيْءٍ إِلَّا النِّسَاءَ مَا لَمْ يَطْفُفْ بِالْبَيْتِ فَرُوِيَ ذَلِكَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

“Kişi saçını kazıtıp ya da kısalttığında, Kâbe'yi tavaf etmedikçe kadınlar (ile cinsel ilişki) dışında her şey ona helâl olur. Bu, Hz. Âişe aracılığıyla, Hz. Peygamber'den rivayet edilmiştir.”³²⁰

Tahrîc ve Değerlendirme

Mâlik, Nâfi'→İbn Ömer tarikiyle Hz. Ömer'in şöyle dediğini rivâyet etmiştir:

³¹⁸ Muslim, *Şahîhu Muslim*, 1374/1955, "Kitâbü'l-Hac", 1218.

³¹⁹ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/261.

³²⁰ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/261.

مَنْ رَمَى الْجُمْرَةَ، ثُمَّ حَلَّقَ أَوْ قَصَرَ، وَنَحَرَ هَدْيًا، إِنْ كَانَ مَعَهُ، فَقَدْ حَلَّ لَهُ مَا حُرِّمَ عَلَيْهِ. إِلَّا النِّسَاءَ
وَالطَّيِّبَ، حَتَّى يَطُوفَ بِالْبَيْتِ

“Kim (bayram günü) Cemre’yi (Akabe Cemresi’ni) taşlarsa, sonra tıraş olur veya saçını kısaltırsa ve yanında kurbanlık varsa onu da keserse, artık ona daha önce haram olan şeyler helal olur ancak kadınlara yaklaşmak ve koku sürünmek hâlâ haramdır, ta ki Beytullah’ı tavaf edinceye kadar.”³²¹

Hadisin senedi “Silsiletü’z-Zeheb” yani, tamamı en güvenilir râvîlerden oluşmaktadır.³²²

Fakat *Sahîh-i Buhârî*’de Hz. Âişe’den rivâyet edilen bir hadiste koku sürünmesinde helal olduğu ifade edilmektedir:

طَيَّبْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِيَدَيَّ هَاتَيْنِ، حِينَ أُحْرِمَ، وَلِجِلَّةِ حِينَ أَحَلَّ، قَبْلَ أَنْ يَطُوفَ

“Ben, Hz. Peygamber’e ihrama gireceğinde ve ihramdan çıkıp da henüz Kâbe’yi tavafetmeden önce kendi ellerimle koku sürdüm.”³²³

Timizî de bu hadisi rivâyet ettikten sonra şöyle demiştir:

“Çoğu sahabeden ve diğer âlimlerden olan ilim ehlinin görüşü şudur: Hacda ihramlı kişi, kurban bayramı günü Akabe Cemresi’ni taşılayıp, kurban kesip, saçını tıraş eder veya kısaltırsa, kendisine ihramda haram olan her şey helal olur kadınlar ile cinsel ilişki hariç. Bu, Şâfiî, Ahmed ve İshâk’ın da görüşüdür. Ömer b. el-Hattâb’tan şöyle rivayet edilmiştir: ‘Kadınlar ve güzel koku hariç, her şey helal olur. Bazı sahabiler ve onlardan sonraki âlimlerden bir grup da bu görüştedir; bu, Kûfe ehlinin görüşüdür.’”³²⁴

³²¹ Ebû ‘Abdullâh Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Medenî Mâlik b. Enes, *el-Muvatta*’, thk. Muhammed Fu’âd ‘Abdulbâkî (Beyrut: y.y., 1406/1985), "Kitâbü'l-Hac", 222.

³²² Ahmet Yücel, “Silsiletü’z-Zeheb”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009).

³²³ Buhârî, *Şahîhu'l-Buhârî*, 1414/1993, "Kitâbü'l-Hac", 142 (No.1667).

³²⁴ Tirmizî, *Sunenu't-Tirmizî*, "Ebvâbü'l-Hac", 77 (No.934).

Fakat burada Kûfe ehliyle kastedilen kişi İmam Ebû Hanîfe değildir; çünkü onun bu konudaki mezhebi, Şâfiî, Ahmed ve İshâk'ın görüşüyle aynıdır. Çünkü Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî, Buhârî'nin rivâyet ettiği Âişe hadisini zikrettikten sonra şöyle demiştir:

*“Bu, Ömer ve İbn Ömer'in görüşüdür. Ancak Âişe bunun aksini rivayet etmiştir, biz de onun rivayetini esas aldık. Ebû Hanîfe'nin ve fakihlerimizin çoğunluğunun görüşü de budur.”*³²⁵

Zikredeceğimiz şu hadiste meselemizi dolaylı olarak te'yîd etmektedir:

Mâlik, Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî,³²⁶ İbn Ebû Şeybe³²⁷ ve Beyhakî;³²⁸ Ebû'z-Zübeyr→Atâ b. Ebû Rebâh tarikiyle İbn Abbas'tan şöyle rivâyet edilmiştir:

أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ رَجُلٍ وَقَعَ بِأَهْلِهِ، وَهُوَ بِمِئَى، قَبْلَ أَنْ يُفِيضَ فَأَمَرَهُ أَنْ يَنْحَرَ بَدَنَهُ

“İbn Abbas'a, bir adamın ziyaret tavaftı yapmadan önce Mina'da eşiyle cinsel ilişkide bulunduğu soruldu. O da ona bir deve kesmesini emretti.”

Ebû'z-Zübeyr hakkında İbn Maîn “sika” değerlendirmesinde bulunmuş, İbn Adî ise şöyle demiştir: *“Ebû'z-Zübeyr'in doğruluğu için, Mâlik'in ondan hadis rivayet etmiş olması yeterlidir. Çünkü Mâlik, ancak güvenilir kimselerden rivayette bulunur. Güvenilir kimselerden hiçbir kimsenin Ebû'z-Zübeyr'den hadis rivayet etmekten geri kaldığını bilmiyorum.”*³²⁹

Netice olarak hadisimiz sahihtir.

³²⁵ Ebû 'Abdullâh Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Medenî Mâlik b. Enes, *el-Muvaṭṭa'* (Rivâyetu's-Şeybânî), thk. 'Abdulvehhâb 'Abdullaṭîf (b.y.: y.y., ts.), "Kitâbü'l-Hac", 166 (No.492).

³²⁶ Mâlik b. Enes, *el-Muvaṭṭa'*, 1425/2004, "Kitâbü'l-Hac", 1432; Mâlik b. Enes, *el-Muvaṭṭa'* (Rivâyetu's-Şeybânî), "Kitâbü'l-Hac", 513.

³²⁷ İbn Ebî Şeybe, *Musannef-i İbn Ebî Şeybe*, 8/468 (No.15606).

³²⁸ Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, 1432/2011, 10/250 (No.9890); Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. 'Alî el-Hüsrevcirdî el-Beyhakî, *Ma'rîfetu's-Sunen ve'l-Âşâr*, thk. 'Abdulmuṭî Emîn Kal'acî (Karaçi: y.y., 1412/1991), 7/370 (No.10374).

³²⁹ İbn 'Adiy, *el-Kâmil fî Du'afâ'i'r-Ricâl*, 7/293 (No.1629).

Mina; Müzdelife vakfesinden sonra şeytanların taşlanıp, saçların tıraş edilip, kurbanların kesildiği yerdir. Yani kısaca ihramlı kimsenin ihramının son bulduğu yerdir. Hanefî fukahâsının da belirttiği üzere, vakfeden önce cinsel ilişki haccı ifsat ederken, vakfeden sonra -ziyaret tavafından önce- ilişki ifsat etmez, bilakis hac tamam olur, fakat ceza olarak kurban gerekir. Cinsel ilişki ise ziyaret tavafı yapılmadıkça helal olmaz.³³⁰

1.39. Bayram Günlerinde Mina’da Gecelemekle İlgili Hadis

67. Hadis

وَيَسْعَى بَعْدَهُ بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ ثُمَّ يَرْجِعُ إِلَى مَنًى وَلَا يَبِيتُ بِمَكَّةَ لِمَا رُوِيَ عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَافَ بِالْبَيْتِ وَعَادَ إِلَى مَنًى

“Daha sonra Safâ ile Merve arasında sa’y yapar, sonra Mina’ya döner ve Mekke’de geceyi geçirmez. Çünkü Hz. Câbir’den rivayet olunduğuna göre, Hz. Peygamber Kâbe’yi tavaf etmiş ve tekrar Mina’ya dönmüştür.”³³¹

Tahrîc ve Değerlendirme

İbn Ebû Şeybe; İbn Nümejr→Ubeydullah b. Ömer→Nâfi’→İbn Ömer tarikiyle Hz. Ömer’den şu şekilde rivâyet etmiştir:

أَنَّ عُمَرَ كَانَ يُنْهَى أَنْ يَبِيتَ أَحَدٌ مِنْ وَرَاءِ الْعَقَبَةِ ، وَكَانَ يَأْمُرُهُمْ أَنْ يَدْخُلُوا مَنًى

“Hz. Ömer, hiç kimsenin Akabe’nin ötesinde gecelemesine müsaade etmezdi; onlara Minâ’ya gitmelerini emrederdi.”³³²

İbn Hacer, İbn Nümejr ve Ubeydullah b. Ömer’in sika olduklarını söylemiştir.³³³ Dolayısıyla hadisimiz sahihtir.

Mâlik, Nâfi’→İbn Ömer tarikiyle onun şöyle dediğini nakletmiştir:

³³⁰ Muḥammed b. Aḥmed b. Ebî Sehl Şemsü’l-’Eimme es-Seraḥsî, *el-Mebsûṭ*, thk. Ḥalîl Muḥyiddîn el-Meyyis (Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, 1414/1993), 4/57.

³³¹ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/261.

³³² İbn Ebî Şeybe, *Musannef-i İbn Ebî Şeybe*, 8/322 (No.14991).

³³³ İbn Hacer el-’Asḳalânî, *Taḳrîbu’t-Tehzîb*, 327 (No.3668), 373 (No.4324).

رَعُمُوا أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ قَالَ : لَا يَبِيتَنَّ أَحَدٌ مِنَ الْحَاجِّ لَيْلِي مَنَى مِنْ وَرَاءِ الْعَقَبَةِ

“Onlar, Hz. Ömer’in şöyle dediğini naklettiler: ‘Hacılardan hiç kimse, Mina gecelerinde Akabe’nin ötesinde gecelemez.’”³³⁴

Buhârî ve Müslim aynı lafızlarla İbn Ömer’den şöyle rivâyet etmişlerdir:

أَنَّ الْعَبَّاسَ بْنَ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ اسْتَأْذَنَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنْ يَبِيتَ بِمَكَّةَ لَيْلِي مَنَى، مِنْ أَجْلِ سِقَايَتِهِ. فَأَذِنَ لَهُ

“Abbâs b. Abdülmuttalib, Hz. Peygamber’den, Mina gecelerinde Mekke’de kalmak için sikâye (su dağıtma) görevi nedeniyle izin istedi. O da ona izin verdi.”³³⁵

Şeyhayn’in tahrîc ettikleri bu hadistende anlaşılabacağı üzere Mina gecelerinde asıl olan Mina’da konaklamaktır. Mekke vs. gibi Mina’nın haricindeki yerlerde konaklamak geçerli bir mazeret olmadığı müddetçe Hz. Peygamber’in uygulamasıyla örtüşmeyecektir. Tahâvî de buna şu şekilde işaret etmiştir:

“Bu hadiste, Hz. Peygamber’in, Hz. Abbas’a, Mina gecelerinde Mekke’de kalma iznini vermesi; onun insanlara su dağıtım görevine duyulan ihtiyaç sebebiyledir. Bu da gösteriyor ki, onun dışındaki kimseler için eğer kendilerine böyle bir ihtiyaç yoksa durum farklıdır yani bu ruhsat onlar için geçerli değildir.”³³⁶

68. Hadis

وَيَبِيتُ هَذِهِ اللَّيْلِي بِمَنَى وَلَا يَبِيتُ بِمَكَّةَ إِتِّبَاعًا لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

“Hz. Peygamber’e uymak için bu gecelerde Mina’da gecelemesi gerekir, Mekke’de gecelemez.”³³⁷

Tahrîc ve Değrlendirme

³³⁴ Mâlik b. Enes, *el-Muvattâ’*, 1425/2004, "Kitâbü'l-Hac", 1524.

³³⁵ Buḥârî, *Şaḥîhu'l-Buḥârî*, 1414/1993, "Kitâbü'l-Hac", 74 (No.1553); Muslim, *Şaḥîhu Muslim*, 1374/1955, "Kitâbü'l-Hac", 1315.

³³⁶ Ebû Ca'fer Aḥmed b. Muḥammed el-Mısrî eṭ-Ṭahâvî, *Şerḥu Muşkilî'l-âşâr*, thk. Şu'ayb el-'Arna'ût (Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, 1415/1994), 4/225 (No.1566).

³³⁷ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/262.

Bu hadisin tahrîci bir önceki hadiste detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

1.40. Muhassab Bölgesinde Konaklama İle İlgili Hadis

69. Hadis

ثُمَّ يَأْتِي الْأُبْطَحَ فَيُنْزِلُ بِهِ سَاعَةً هَكَذَا فَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

“(Şeytan taşlama işi bittikten) sonra Ebtah’a gelir ve orada bir süre mola verir. Hz. Peygamber böyle yapmıştır.”³³⁸

Tahrîc ve Değerlendirme

Buhârî³³⁹ ve Müslim’in³⁴⁰ rivâyet ettiği üzere Hz. Peygamber, Mina’dan Mekke’ye döndüğünde “Ebtah / Muhasab” diye isimlendirilen mevkiye geldiğinde kısa süreliğine de olsa orada konaklamıştır. Fakat ihtilâf edilen nokta, bunun Hz. Peygamber tarafından hac menâsikinin bir parçası olarak mı, yoksa ihtiyâca binâen mi yapmış olduğu meselesidir. Bunun cevabını yine *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Müslim*’de geçen rivâyetlerde aramaya çalışacağız.

İbn Ömer bunu hac menâsikinin bir parçası yani sünnet olarak görenlerdendir. Nâfi’ bunu şöyle aktarmıştır:

أَنَّ ابْنَ عُمَرَ كَانَ يَرَى التَّحْصِيبَ سُنَّةً وَكَانَ يُصَلِّي الظُّهْرَ يَوْمَ النَّفَرِ بِالْحَصْبَةِ قَالَ نَافِعٌ: قَدْ حَصَّبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَالْخُلَفَاءُ بَعْدَهُ

“İbn Ömer, Tahsib’i (Hasbe bölgesinde konaklamayı) sünnet olarak görürdü. Nefir (Mina’dan ayrılma) günü öğle namazını Hasbe’de kılardı. Nâfi’ dedi ki: ‘Hz. Peygamber’de tahsib yapmıştır, ondan sonra gelen halîfeler de bunu yapmışlardır’.”³⁴¹ (Lafız, Müslim’indir.)

³³⁸ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/262.

³³⁹ Buhârî, *Şahîhu’l-Buhârî*, 1414/1993, "Kitâbü’t-Tevhîd", 31 (No.7041), "Kitâbü’l-Cihâd ve’s-Siyer", 176 (No.2893).

³⁴⁰ Muslim, *Şahîhu Muslim*, 1374/1955, "Kitâbü’l-Hac", 1314.

³⁴¹ Buhârî, *Şahîhu’l-Buhârî*, 1414/1993, "Kitâbü’l-Hac", 146 (No.1679); Muslim, *Şahîhu Muslim*, 1374/1955, "Kitâbü’l-Hac", 1310.

Hiz. Âişe ve İbn Abbas ise bunu sünnet olarak görmemişlerdir. Âişe rivâyeti şu şekildedir:

نُزُولُ الْأَبْطَحِ لَيْسَ بِسُنَّةٍ إِنَّمَا نَزَلَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، لِأَنَّهُ كَانَ أَسْمَحَ لَخُرُوجِهِ إِذَا خَرَجَ

“Ebtah'ta konaklamak sünnet değildir. Çünkü Hiz. Peygamber'in orada konaklamasının sebebi, orası Mina'dan ayrılmayı daha kolaylaştıran bir yer olduğu içindi.”³⁴²

İbn Abbas rivâyeti de şu şekildedir:

لَيْسَ التَّخَصُّيبُ بِشَيْءٍ إِنَّمَا هُوَ مَنْزِلٌ نَزَلَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

“Tahsib diye bir şey yoktur (yani özel bir ibadet değildir). O sadece, Hiz. Peygamber'in konakladığı bir yerdir.”³⁴³

Mezkûr rivâyetlerden yola çıkarak Hanefî³⁴⁴ ve Mâlikî³⁴⁵ mezhepleri Ebtah mevkisinde konaklamanın sünnet, Şâfi³⁴⁶ ve Hanbelî³⁴⁷ mezhepleri ise müstehab olduğunu söylemişlerdir.

“Muhassab”; Mekke ile Minâ arasında bir yer olup, Mina'ya daha yakındır.³⁴⁸ Bu isim, orada bulunan küçük taşlardan dolayı verilmiştir.³⁴⁹

³⁴² Buḥârî, *Şaḥîḥu'l-Buḥârî*, 1414/1993, "Kitâbü'l-Hac",146 (No.1676); Muslim, *Şaḥîḥu Muslim*, 1374/1955, "Kitâbü'l-Hac"1311.

³⁴³ Buḥârî, *Şaḥîḥu'l-Buḥârî*, 1414/1993, "Kitâbü'l-Hac",146 (No.1677); Muslim, *Şaḥîḥu Muslim*, 1374/1955, "Kitâbü'l-Müslim",1312.

³⁴⁴ 'Alâ'uddîn Ebûbekir b. Mes'ûd b. Aḥmed el-Ḥanefî el-Kâsânî, *Bedâ'i'u's-şanâ'i fî tertîbi's-şerâ'i* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1406/1986), 2/160.

³⁴⁵ Ebû 'Abdullâh Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Medenî Mâlik b. Enes, *el-Mudevvene* (b.y.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1415/1994), 1/421.

³⁴⁶ Ebû Zekerîyyâ Muḥyiddîn Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *el-Mecmu' Şerḥu'l-Muhezzeb* (b.y.: y.y., ts.), 8/253.

³⁴⁷ Ebû Muḥammed Muvaffaḳuddîn 'Abdullâh b. Aḥmed b. Muḥammed b. Kudâme el-Cemmâ'îlî İbn Kudâme el-Maḳdisî, *el-Muḡnî şerḥu Muḥtaşari'l-Ḥiraḳî* (b.y.: Dâru İhyâi't-Turâşî'l-'Arabî, 1405/1985), 5/335.

³⁴⁸ Ebû 'Abdullâh Yâḳût b. 'Abdullâh er-Rûmî Yâḳût el-Ḥamevî, *Mu'cemu'l-Buldân* (Beyrut: Dâru Şâdır, 1995), 5/62.

³⁴⁹ Ebû's-Sa'âdât el-Mubârek b. Muḥammed el-Cezerî İbnu'l-Eşîr, *en-Nihâye fî Ğarîbi'l-Ḥadiş ve'l-Eşer*, thk. Tâhir Aḥmed ez-Zâvî - Maḥmûd Muḥammed eṭ-Ṭanâhî (Beyrut: el-Mektebetu'l-İlmiyye, 1399/1979), 1/393.

1.41. Mültezem’de Dua Etme İle İlgili Hadis

70. Hadis

ثُمَّ يَأْتِي الْمُلتَزِمَ وَيُكَبِّرُ وَيُهْلِلُ وَيَحْمَدُ اللَّهَ تَعَالَى وَيُصَلِّي عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَيَدْعُو اللَّهَ تَعَالَى لِحَاجَتِهِ وَيَضُ خَدَّهُ عَلَى خَاطِطِ الْكَعْبَةِ وَيَتَشَبَّثُ بِاسْتَارِ الْكَعْبَةِ هَكَذَا رُوِيَ عَنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرَضِيَ عَنْهُمْ أَنَّهُمْ كَانُوا يَفْعَلُونَ كَذَلِكَ

“Sonra kişi Mültezem’e gelir; tekbir getirir, tehlîl eder, Allah Teâlâ’ya hamd eder, Hz. Peygamber’e salât eder ve Allah Teâlâ’dan ihtiyacını ister dua eder. Yanaklarını Kâbe’nin duvarına koyar ve Kâbe’nin örtüsüne yapışır. Hz. Peygamber’in ashabından, onların da bu şekilde yaptığı nakledilmiştir.”³⁵⁰

Tahrîc ve Değerlendirme

Ahmed b. Hanbel³⁵¹, Ebû Dâvûd³⁵² ve Beyhakî³⁵³, Abdurrahman b. Safvân’dan şöyle rivâyet etmişlerdir:

لَمَّا فَتَحَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَكَّةَ قُلْتُ: لِأَلَيْسَنَّا ثِيَابِي - وَكَانَتْ دَارِي عَلَى الطَّرِيقِ - فَلَانْظُرَنَّ كَيْفَ يَصْنَعُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَانْطَلَقْتُ فَرَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ خَرَجَ مِنَ الْكَعْبَةِ هُوَ وَأَصْحَابُهُ قَدْ اسْتَلَمُوا الْبَيْتَ مِنَ الْبَابِ إِلَى الْخَطِيمِ، وَقَدْ وَضَعُوا خُدُودَهُمْ عَلَى الْبَيْتِ وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَسَطَهُمْ

“Hz. Peygamber Mekke’yi fethettiğinde, ‘Evim yol üzerinde olduğuna göre elbiselerimi giyip çıkıp bakacağım, Hz. Peygamber ne yapıyor, göreceğim’ dedim. Yola koyuldum ve baktım ki Hz. Peygamber Kâbe’den çıkmış, sahabetiyle birlikte Beytullah’ı, Hacerülesved köşesinden başlayarak Hatîm’e kadar istilâm etmişler. Yanaklarını Kâbe’ye yaslamışlardı ve Hz. Peygamber onların ortasında idi.”

Hadisin senedinde bulunan Yezîd b. Ebû Ziyâd hakkında İbn Hacer “zayıf” demiştir.³⁵⁴

³⁵⁰ Kâdîhân, Fetâvâ Kâdîhân, 1/262.

³⁵¹ Ahmed b. Hanbel, Müsnedü’l-İmâm Ahmed b. Hanbel, 1421/2001, 24/320 (No.15553).

³⁵² Ebû Dâvûd, Sunenu Ebî Dâvûd, 2009, "Kitâbü'l-Menâsik", 54 (No.1898).

³⁵³ Beyhakî, es-Sunenu'l-Kubrâ, 1432/2011, 9/589 (No.9405).

Elbânî'de hadisin zayıf olduğunu söylemiştir.³⁵⁵

Abdürrezzak³⁵⁶, Ebû Dâvûd³⁵⁷ ve Beyhakî³⁵⁸, Amr b. Şuayb'ın babasından şöyle rivâyet etmişlerdir:

طَفْتُ مَعَ عَبْدِ اللَّهِ، فَلَمَّا جِئْنَا دُبَرَ الْكَعْبَةِ قُلْتُ لَهُ: أَلَا تَتَعَوَّذُ؟ قَالَ: أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ النَّارِ. ثُمَّ مَضَى حَتَّى اسْتَلَمَ الْحَجَرَ قَامَ بَيْنَ الرُّكْنِ وَالْبَابِ فَوَضَعَ صَدْرَهُ وَوَجَّهَهُ وَذِرَاعِيَهُ وَكَفَّيَهُ وَبَسَطَهُمَا بَسْطًا، ثُمَّ قَالَ: هَكَذَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَفْعَلُهُ

“Abdullah (İbn Ömer) ile birlikte tavaf ettim. Kâbe'nin arka tarafına geldiğimizde ona: ‘Allah’a sığınmayacak mısınız?’ dedim. O da: ‘Cehennem ateşinden Allah’a sığınırım’ dedi. Sonra yürüdü, Hacerülesved’i istilâm etti. Ardından, Rûkn ile kapı arasında durdu; göğsünü, yüzünü, kollarını ve ellerini Kâbe’ye yasladı, ellerini iyice açarak Kâbe’ye yapıştı. Sonra dedi ki: ‘Ben Hz. Peygamber’i böyle yaparken gördüm’.”

Hadisin senedinde bulunan Müsennâ b. es-Sabbah hakkında Nesâî “metrûkü’l-hadîs, İbn Uyeyne ise “Atâ ve Amr b. Şuayb’dan ihtilât zamanında rivâyette bulunduğunu” söylemiştir.³⁵⁹

Elbânî'de hadisin zayıf olduğunu söylemiştir.³⁶⁰

Görüldüğü üzere Hz. Peygamber’in Mültezem’de dua ettiği ile ilgili makbul bir rivâyet yoktur. Fakat Musannef-i Abdürrezzak’ta sahâbe ve tâbiînden bu hususta sahih rivâyetler vardır. Şöyleki;

عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: جِئْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ وَهُوَ يَتَعَوَّذُ بَيْنَ الرُّكْنِ وَالْبَابِ وَهُوَ مُتَّكِيٌّ عَلَى يَدِ عِزْمَةِ مَوْلَاهُ

³⁵⁴ İbn Hacer el-‘Askalânî, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 601 (No.7717).

³⁵⁵ Nâsirüddin el-Elbânî, *Silsiletü’l-Ehâdîsi’z-Zâ‘ife Ve’l-Mevzû‘a Ve Eseruhe’s-Seyyi’ü Fi’l-Ümme*, 2/171 (No.329).

³⁵⁶ Abdürrezzâk es-San‘ânî, *El-Muşannef Fi’l-Hadîs*, 5/286 (No.9363).

³⁵⁷ Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, 2009, "Kitâbü’l-Menâsik", 54 (No.1899).

³⁵⁸ Beyhakî, *es-Sunenu’l-Kubrâ*, 1432/2011, 9/589 (No.9406).

³⁵⁹ İbn ‘Adiy, *el-Kâmil fî Du‘afâ’i’r-Ricâl*, 8/171 (No.1902).

³⁶⁰ Nâsirüddin el-Elbânî, *Silsiletü’l-Ehâdîsi’z-Zâ‘ife Ve’l-Mevzû‘a Ve Eseruhe’s-Seyyi’ü Fi’l-Ümme*, 2/172 (No.330).

Mücâhid şöyle demiştir:

“İbn Abbâs’ın yanına geldim; o, Rûkn ile kapı arasında Allah’a sığınyordu ve kölesi İkrime’nin koluna dayanmıştı.”³⁶¹

قَالَ، قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: هَذَا الْمُلتَزَمُ بَيْنَ الرُّكْنِ وَالْبَابِ

İbn Abbâs şöyle dedi:

“İşte bu, Rûkn ile kapı arasındaki yer, Mültezem’dir.”³⁶²

عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ كَانَ يُلْصِقُ بِأَلْيَتِ صَدْرِهِ وَيَدَهُ وَبَطْنَهُ

“Hişâm b. Urve, babasından (Urve b. Zübeyr) şöyle nakletti: ‘O, Kâbe’ye göğsünü, elini ve karnını yapıştırırdı.’”³⁶³

Elbânî, zikredilen rivâyetlerin tamamının senedinin sahih olduğunu söylemiştir.³⁶⁴

1.42. Hac Yapanın Ne Zaman Bineğe Bineceği İle İlgili Hadis

71. Hadis

ثُمَّ اخْتَلَفَ الصَّحَابَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ أَنَّهُ مَتَى يَرْكَبُ قَالَ بَعْضُهُمْ يَرْكَبُ إِذَا طَافَ لِلزِّيَارَةِ وَقَالَ مَالِكٌ رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى يَرْكَبُ بَعْدَ مَا طَافَ لِلصَّدْرِ وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ يَرْكَبُ بَعْدَ مَا وَقَفَ

“Sonra sahâbîler, hac yapanın ne zaman bineğe bineceği konusunda ihtilafa düştüler. Bazıları, ‘Ziyaret tavafını yaptıktan sonra biner’ dediler. Mâlik, ‘Sader tavafını yaptıktan sonra biner’ dedi. Abdullah b. Abbâs, ‘Arafat’ta vakfe yaptıktan sonra bineğe biner’ dedi.”³⁶⁵

Tahrîc ve Değerlendirme

³⁶¹ Abdürrezzâk es-San‘ânî, *El-Muşannef Fi’l-İl-Hadîs*, 5/286 (No.9365).

³⁶² Abdürrezzâk es-San‘ânî, *El-Muşannef Fi’l-İl-Hadîs*, 5/287 (No.9367).

³⁶³ Abdürrezzâk es-San‘ânî, *El-Muşannef Fi’l-İl-Hadîs*, 5/287 (No.9368).

³⁶⁴ Nâsirüddin el-Elbânî, *Silsiletü’l-Ehâdîsi’s-Şaḥîha Ve Şey’ün Min Fıkhîhâ Ve Fevâ’idihâ*, 5/171 (No.9047).

³⁶⁵ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/267.

Sahâbeden bu konuyla ilgili herhangi bir bilgiye ulaşamadık.

1.43. İhramlının Ot Koparması İle İlgili Hadis

72. Hadis

وَلَوْ اخْتَشَّ حَشِيشَ الْحَرَمِ كَانَ عَلَيْهِ قِيمَتُهُ يَصَدَّقُ بِهَا وَلَا شَيْءَ عَلَيْهِ فِي إِذْخِرِ الْحَرَمِ لِاسْتِثْنَاءِ
النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

“Eğer Harem bölgesinin otlarını yolarsa, onun kıymetini sadaka olarak vermelidir; ancak Harem'in izhur otunda bir sorumluluk yoktur, çünkü Hz. Peygamber onu istisna etmiştir.”³⁶⁶

Tahrîc ve Değerlendirme

Buhârî ve Müslim İbn Abbas'tan şu şekilde rivâyet etmişlerdir:

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ مَكَّةَ، فَلَمْ تَحِلَّ لِأَحَدٍ قَبْلِي، وَلَا تَحِلُّ لِأَحَدٍ بَعْدِي، وَإِنَّمَا
أَجَلْتُ لِي سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ، لَا يُخْتَلَى خِلَافَهَا، وَلَا يُعْضَدُ شَجَرُهَا، وَلَا يُنْقَرُ صَيْدُهَا، وَلَا تُلْتَقَطُ لُقَطَتُهَا إِلَّا لِمُعَرَّفٍ
وَقَالَ الْعَبَّاسُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِلَّا الْإِذْخِرَ، لِمَاغَتِنَا وَقُبُورِنَا؟ فَقَالَ: إِلَّا الْإِذْخِرَ

“Şüphesiz Allah, Mekke'yi haram (dokunulmaz) kılmıştır. Benden önce hiç kimseye helal olmamıştır, benden sonra da hiç kimseye helal olmayacaktır. Ancak bana sadece gündüzün bir anı kadar (fetih sırasında) helal kılındı. Oranın otları koparılmaz, ağaçları kesilmez, av hayvanları ürkütülmez ve kayıp eşyası, sadece sahibine ulaştırmak isteyen kimse dışında, alınmaz. Hz. Abbas dedi ki: 'Ey Allah'ın Rasûlü! (İzin ver) izhur otu (koparılсын); çünkü onu kuyumcularımız (altını ateşle eritmek için) ve mezarlıklarımız için kullanıyoruz.' Hz. Peygamber de: 'İzhur otu hariç' buyurdu.”³⁶⁷

³⁶⁶

Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/274.

³⁶⁷

Buhârî, *Şahîhu'l-Buhârî*, 1414/1993, "Ebvâbü'l-İhsâr", 20 (No.1736); Muslim, *Şahîhu Muslim*, 1374/1955, "Kitâbü'l-Hac", 1353.

İzhır otu; güzel kokulu bir ottur. Evlerin tavanlarında, kerestelerin üzerine örtü olarak kullanılır.³⁶⁸

1.44. Zemzem Suyu İle İlgili Hadis

73. Hadis

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ مَاءَ زَمْزَمَ لِمَا يُشْرَبُ

“Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: Zemzem suyu, ne niyetle içilirse ona *göredir.*” (yani; hangi maksatla içilirse, Allah onu o maksada uygun kılar)³⁶⁹

Tahrîc ve Değerlendirme

İbn Ebû Şeybe³⁷⁰, Ahmed b. Hanbel³⁷¹, İbn Mâce³⁷² ve Beyhakî³⁷³; Abdullah b. el-Müemmil→Ebû’z-Zübeyr→Câbir b. Abdullah tarikiyle Hz. Peygamber’den şöyle rivâyet etmişlerdir:

مَاءُ زَمْزَمَ لِمَا شُرِبَ لَهُ

Zehebî ve İbn Hacer, Abdullah b. Müemmil için “*zayıf*” denildiğini zikretmişlerdir.³⁷⁴

Hâkim, *el-Müstedrek*’te; el-Cârûdî→İbn Uyeyne→İbn Ebî Necîh→Mücâhid→İbn Abbas tarîkiyle şâhid olarak Hz. Peygamber’den şöyle rivâyet etmiştir:

مَاءُ زَمْزَمَ لِمَا شُرِبَ لَهُ، فَإِنْ شَرِبْتَهُ تَسْتَشْفِي بِهِ شِفَاكَ اللَّهُ، وَإِنْ شَرِبْتَهُ مُسْتَعِيدًا أَعَاذَكَ اللَّهُ، وَإِنْ شَرِبْتَهُ لَيَقْطَعَ ظَمَأَكَ قَطْعَهُ

³⁶⁸ İbnu’l-Esîr, *en-Nihâye fî Ğarîbi’l-Ĥadîs ve’l-Eşer*, 1/33.

³⁶⁹ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/280.

³⁷⁰ İbn Ebî Şeybe, *Musannef-i İbn Ebî Şeybe*, 8/261 (No.14707).

³⁷¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü’l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, 1421/2001, 23/140 (No.14849).

³⁷² İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâce*, 2009, “Kitâbü’l-Menâsik”, 78 (No.3062).

³⁷³ Beyhakî, *es-Sunenu’l-Kubrâ*, 1432/2011, 10/173 (No.9744).

³⁷⁴ Zehebî, *Mizânu’l-İ’tidâl fî Nakdi’r-Ricâl*, 2/510 (No.4637); İbn Hacer el-‘Askalânî, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 375 (No.3648).

“Zemzem suyu, ne maksatla içilirse ona göredir: Eğer şifa bulmak niyetiyle içersen, Allah seni şifaya kavuşturur. Allah’a sığınmak için içersen, Allah seni korur. Susuzluğunu gidermek için içersen, Allah susuzluğunu giderir.”³⁷⁵

Hâkim, hadisi rivâyet ettikten sonra şöyle demiştir: “Bu, eğer el-Cârûdî’de bir kusur yoksa senedi sahih olan bir hadistir.” İbn Hacer el-Cârûdî’nin “sadûk” olduğunu fakat bu rivâyetin “şaz” olduğunu söylemiştir. Çünkü İbn Uyeyne’nin öğrencilerinden hadis hâfızları bu hadisi merfû değil, mevkuf olarak rivâyet etmişlerdir.³⁷⁶

Görüldüğü üzere her iki hadisin de senetleri zayıftır. Fakat Şuayb el-Arnaût ve Âdil Mürşid gibi hadis muhakkikleri hadisin mütâbî ve şâhitlerle *hasen liğayrihî* derecesine ulaştığını söylemişlerdir.

Ayrıca İbn Kayyim el-Cevziyye³⁷⁷, Münzirî³⁷⁸ hadisin *hasen* olduğunu söylemişlerdir.

Elbânî’de her iki hadisin *hasen liğayrihî* olduğunu söylemiştir.³⁷⁹

Mezkûr hadislerin hükümleri bu şekilde olmakla beraber değerlendirmelerimizi zemzemle ilgili vârid olan sahih rivâyetlerden birkaç tanesini naklederek sonlandıracağız:

Müslim, Ebû Zer’in müslüman olmasını anlatan uzunca bir rivâyetin içinde ondan şöyle nakletmekte:

قَالَ "فَمَنْ كَانَ يُطْعَمُكَ؟" قَالَ قُلْتُ: مَا كَانَ لِي طَعَامٌ إِلَّا مَاءُ زَمْزَمَ. فَسَمِئْتُ حَتَّى تَكْسَرَتْ عُنُقُ بَطْنِي.
وَمَا أَجِدُ عَلَى كَيْدِي سُخْفَةً جَوْعٍ. قَالَ "إِنَّهَا مُبَارَكَةٌ. إِنَّهَا طَعَامٌ طَعِمَ

³⁷⁵ Hâkim en-Nisâbüri, *El-Müstedrek ‘ale’s-Şaḥîḥayn*, 2018, 2/603 (No.1757).

³⁷⁶ İbn Hacer el-‘Askalânî, *et-Telḥîṣu’l-Ḥabîr fî Tahrîc Eḥâdisi’r-Râfi’i el-Kebîr*, 1416/1995, 2/511.

³⁷⁷ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu’l-Me’âd fî Hedyi Ḥayri’l-’İbâd*, 4/360.

³⁷⁸ Ebû Muḥammed ‘Abdul’azîm b. ‘Abdulḳavî el-Munzirî ‘Abdul’azîm el-Munzirî, *et-Tergîb ve’t-Terhîb mine’l-Ḥadîsi’s-Şerîf*, thk. İbrâhîm Şemsuddîn (Beyrut: y.y., 1417), 2/136.

³⁷⁹ Nâsirüddin el-Elbânî, *Şaḥîḥu’t-Tergîb Ve’t-Terhîb* (Riyad: Mektebetü’l-Meârif, 2000), 2/41 (No.1164,1165).

“Hz. Peygamber bana şöyle sordu: ‘Sana kim yemek veriyordu?’ Ben de dedim ki: ‘Zemzem suyundan başka yiyeceğim yoktu. Bu yüzden o kadar semirdim ki, karnımda kat kat yağlar oluştu. Ve ciğerimde açlıktan dolayı en ufak bir zayıflık hissetmiyordum.’ Hz. Peygamber de dedi ki: ‘Şüphesiz o su mübarektir! O, doyurucu bir gıdadır.”³⁸⁰

Taberânî, İbn Abbas’tan şöyle rivâyet etmiştir:

حَيْرُ مَاءٍ عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ مَاءٌ رَمَزَ فِيهِ طَعَامٌ مِنَ الطُّعْمِ وَشِفَاءٌ مِنَ السُّقْمِ

“Yeryüzünde bulunan suların en hayırlısı Zemzem suyudur; onda gıda ve hastalığa karşı şifa vardır.”³⁸¹

Heysemî, “hadisin ricâlinin tamamının sika olduğunu” söylemiştir.³⁸²

1.45. Hz. Peygamber’in Kabri Şerifi İle İlgili Hadis

74. Hadis

رُوي أَنَّهُ يَنْزِلُ فِي كُلِّ يَوْمٍ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ يَحْفُونَ بِالْقَبْرِ إِلَى قِيَامِ السَّاعَةِ

“Rivâyet edildiğine göre; her gün Hz. Peygamberin kabrini kuşatmak için yetmiş bin melek iner ve bu kıyâmete kadar devam eder.”³⁸³

Tahrîc ve Değerlendirme

Araştırmalarımız neticesinde hadisi; Abdullah b. Mübârek³⁸⁴, Ebû İshâk el-Cehdamî³⁸⁵, Dârimî³⁸⁶, Beyhâkî³⁸⁷ ve İbn Neccâr el-Bağdâdî’nin³⁸⁸, Hâlid b.

³⁸⁰ Muslim, *Şahîhu Muslim*, 1374/1955, "Fezâilü's-Sahâbe", 2473).

³⁸¹ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr - et-Taberânî*, ts., 11/98 (No.11167).

³⁸² Ebu'l-Hasan Nûreddîn 'Alî b. Ebî Bekr b. Suleymân el-Heysemî, *Mecma'u'z-Zevâid ve Menba'u'l-Fevâid*, thk. Hüsameddîn el-Ğudsî (Kahire: Mektebetu'l-Ğudsî, 1414/1994), 3/286 (No.5712).

³⁸³ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/281.

³⁸⁴ Ebû 'Abdurrahmân 'Abdullâh b. Mubârek b. Vâdih et-Turkî İbnu'l-Mubârek, *ez-Zuhd ve'r-Rekâ'ik l'ibni'l-Mubârek ve'z-Zuhd li Nu'aym b. Hammâd*, thk. Hâliburrahmân el-'A'zamî (Beyrut: y.y., ts.), 557 (No.1600).

³⁸⁵ Ebû İshâk İsmâ'il b. İshâk el-Ezdî el-Cehdamî, *Faḍlu's-Şalâti 'alâ'n-Nebî*, thk. Muḥammed Nâşiru'd-Dîn el-Elbânî (Beyrut: y.y., 1397), 83 (No.102).

Yezîd→Saîd b. Ebû Hilâl→Nübeyh b. Vehb tarikiyle Kâ'b el-Ahbâr'dan şu şekilde rivâyet ettiklerini tespit ettik.

مَا مِنْ يَوْمٍ يَطْلُعُ إِلَّا نَزَلَ سَبْعُونَ أَلْفًا مِنَ الْمَلَائِكَةِ، حَتَّى يَخْفُوا بِقَبْرِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَضْرِبُونَ بِأَجْنِحَتِهِمْ، وَيُصَلُّونَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى إِذَا أُمْسَوْا، عَرَجُوا وَهَبَطَ مِنْهُمْ فَصَنَعُوا مِثْلَ ذَلِكَ حَتَّى إِذَا انْشَقَّتْ عَنْهُ الْأَرْضُ، خَرَجَ فِي سَبْعِينَ أَلْفًا مِنَ الْمَلَائِكَةِ يَرْفُقُونَهُ

“Her gün doğduğunda yetmiş bin melek iner; ta ki onlar, Hz. Peygamber'in kabrini kuşatıp kanatlarıyla onu çevreler ve Hz. Peygamber'e salât ederler. Akşam olduklarında onlar göğe yükselir, yerlerine başka yetmiş bin melek iner ve onlar da aynı şeyi yaparlar. Bu, yeryüzü onun için yarılincaya kadar böyle devam eder. Nihayet kıyamette yer onun için yarıldığında, o yetmiş bin meleklerle birlikte çıkar; onlar ona refâkat ederler.”

Muhakkik Elbânî bu senedin sahih olduğunu söylemiştir. Fakat araştırmalarımızda şöyle bir şey dikkatimizi çekti: Tahrîcini yaptığımız hadis geçtiği kaynaklarda “Nübeyh b. Vehb” olarak zikredilen râvî, Elbânî'nin tahkikini yaptığı *ed-Dürretü's-Semîne*'de “Münebbih b. Vehb” olarak geçmektedir. Rical kitaplarında ise açıklaması yapılan bu isimde bir râvîye ulaşamadık. Nübeyh b. Vehb'e gelince; kendisi her ne kadar sika olsa da,³⁸⁹ hadis aldığı kimseler arasında “Kâ'b mevlâ Saîd b. el-Âs” bulunurken³⁹⁰, Kâ'b el-Ahbâr bulunmamaktadır. Çünkü Kâ'b el-Ahbâr h.34 ya da 32 yılında vefat etmişken³⁹¹, Nübeyh, Velîd b. Yezîd zamanındaki fitne olayları sırasında vefat etmiştir. Bu da h.126 yıllarına rastlamaktadır.³⁹²

³⁸⁶ Ebû Muhammed 'Abdullâh b. 'Abdurrahman et-Temîmî ed-Dârimî, *Sunenu'd-Dârimî*, thk. Huseyn Selîm 'Esed ed-Dârânî (b.y.: Dâru'l-Muğnî, 1412/2000), 1/228 (No.95).

³⁸⁷ Beyhakî, *Şu'abu'l-Îmân*, 1423/2003, 6/55 (No.3873).

³⁸⁸ Ebû Abdullâh Muhammed b. Mahmûd İbnu'n-Neccâr, *ed-Durretu's-Semîne fî Ahbâri'l-Medîne*, thk. Huseyn Muhammed Alî Şukrî (b.y.: y.y., ts.), 432 (No.334).

³⁸⁹ İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, ed. Âdil Mürşid (Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, 2014), 4/213.

³⁹⁰ Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî 'Esmâi'r-Ricâl*, 29/319 (No.6383).

³⁹¹ Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî 'Esmâi'r-Ricâl*, 24/193 (No.4980).

³⁹² Ebû'l-Kâsım 'Alî b. el-Hasen İbn 'Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, thk. 'Amr b. Ğurâme el-'Umrevî (b.y.: Dâru'l-Fikr, 1415/1995), 72/38 (No.14078).

Dolayısıyla hadisimizin munkatı' olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca muhakkik Elbânî tarafından Nübeyh'in hocalarının karıştırılma ihtimalinin olduğunu düşünmekteyiz. -Allah, en iyisini bilendir-

1.46. Mescid-i Nebevî'de Kılınan Namazın Fazileti İle İlgili Hadis

75. Hadis

جَاءَ فِي الْأَثَرِ أَنَّ الصَّلَاةَ الْوَاحِدَةَ فِي مَسْجِدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَعْدِلُ أَلْفَ صَلَاةٍ فِيَمَا سِوَاهُ مِنَ الْمَسَاجِدِ

*“Bazı haberlerde vârid olduğuna göre, Hz. Peygamber’in mescidinde kılınan bir namaz, diğer mescitlerde kılınan bin namaza denktir.”*³⁹³

Tahrîc ve Değerlendirme

Buhârî ve Müslim, Hz. Ebû Hüreyre'den şöyle rivâyet etmişlerdir:

صَلَاةٌ فِي مَسْجِدِي هَذَا خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ صَلَاةٍ فِيَمَا سِوَاهُ، إِلَّا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ

*“Benim şu mescidimde kılınan bir namaz, Mescid-i Haram dışında başka herhangi bir yerde kılınan bin namazdan daha üstündür.”*³⁹⁴

1.47. Nikâhta Şahitlik Yapma İle İlgili Hadis

76. Hadis

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا نِكَاحَ إِلَّا بِشَاهِدَيْنِ

*“Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: Şahitler olmaksızın kıyılan nikâh geçersizdir.”*³⁹⁵

Tahrîc ve Değerlendirme

³⁹³ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/281.

³⁹⁴ Buhârî, *Şahîhu 'l-Buhârî*, 1414/1993, "Ebvâbü't-Tatavvu'", 14 (No.1133); Muslim, *Şahîhu Muslim*, 1374/1955, "Kitâbü'l-Hac", 1394.

³⁹⁵ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/296.

Zeylaî, hadisin “bu lâfızlarla garîb olduğunu” söylemiştir.³⁹⁶ Tirmizî’de İbn Abbas’tan bu manada merfû’ ve mevkuf rivâyetler olsa da “rivâyetin mevkuf olmasının daha doğru olduğunu” söylemiştir. Tirmizî’de geçen merfû’ rivâyet şu şekilde:

البغايا اللاتي يُنكحْنَ أَنْفُسَهُنَّ بغير بَيِّنَةٍ

“Fâhişe kadınlar, delilsiz bir şekilde evlenenlerdir.”

Mevkuf rivâyet te şu şekildedir:

لا نِكَاحَ إِلَّا بِبَيِّنَةٍ

“Delilsiz nikâh olmaz”

Bu hadisle amel etme hususunda Tirmizî’nin ifâdeleri şu şekildedir:

“Hz. Peygamber’in ashabından, onlardan sonra gelen tâbiîn ve başkalarından olan ilim ehli arasında uygulama bu şekilde olup onlar: ‘Nikâh ancak şahitlerle yapılır’ demişlerdir. Bu meselede onlar arasında ihtilaf yoktur. Sadece sonraki ilim ehlinden bir grup bu konuda ihtilaf etmiştir.

İlim ehli bu meselede, (iki şahitten) biri diğeri ardından şahitlik ettiği durumda ihtilafa düşmüştür. Kûfe ve başka bölge alimlerinin çoğunluğu şöyle demiştir: ‘Nikâh ancak iki şahidin nikâh akdi esnasında birlikte şahitlik yapmasıyla sahîh olur.’

Medine âlimlerinden biri, (iki şahitten) biri diğeri ardından şahit tutulsa ve nikâh ilan edilse, bunun caiz olduğunu söylemiştir. Bu, Mâlik b. Enes’in ve başkasının görüşüdür. Medine ehlinden yaptığı nakilde İshâk b. İbrâhîm de böyle demiştir. Bazı âlimler de ‘Nikâhta bir erkek ve iki kadının şahitliği caizdir’ demiştir. Bu aynı zamanda Ahmed b. Hanbel ile İshâk’ın görüşüdür.”³⁹⁷

³⁹⁶ Zeyle’î ‘Cemâl ed-Dîn, Naşbu’r-Râye li’Ehâdişi’l-Hidâyeti me’a Hâşiyetihî Buğyeti’l-Elme’î fî Tahrici’z-Zeyle’î, 3/167.

³⁹⁷ Tirmizî, Sunenu’t-Tirmizî, "Ebvâbü’n-Nikâh", 15 (No.1129,1130).

Mübârekpûrî, hadislerde geçen “beyyine” den maksadın, velî ya da şahit olduğunu söylemiştir.³⁹⁸

Araştırmalarımız neticesinde *Sahîh-i İbn Hibban*’da Hz. Âişe’den merfû’ olarak şöyle bir rivâyet bulduk:

لَا نِكَاحَ إِلَّا بِوَلِيِّ وَشَاهِدَيْنِ عَدْلٍ، وَمَا كَانَ مِنْ نِكَاحٍ عَلَى غَيْرِ ذَلِكَ، فَهُوَ بَاطِلٌ، فَإِنْ تَشَاجَرُوا فَالْأُسْلُطَانُ
وَلِيُّ مَنْ لَا وَلِيَ لَهُ

“Velî ve iki adil şahit olmaksızın nikâh olmaz. Bunların dışında yapılan nikâh batıldır. Eğer velîler anlaşmazlığa düşerlerse, velîsi olmayanın velîsi sultandır.”³⁹⁹

İbn Hazm bu konuda vârid olan tek sahih ve merfû’ rivâyetin *Sahîh-i İbn Hibban*’daki bu hadis olduğunu söylemiştir.⁴⁰⁰

1.48. Nikâhta Velinin Önemi İle İlgili Hadisler

77. Hadis

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا نِكَاحَ إِلَّا بِوَلِيِّ

“Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: Velîsiz nikâh olmaz.”⁴⁰¹

Tahrîc ve Değerlendirme

Ahmed b. Hanbel,⁴⁰² İbn Mâce,⁴⁰³ Ebû Dâvûd⁴⁰⁴ ve Tirmizî⁴⁰⁵; Yûnus→Ebû İshâk→Ebû Bürde→Ebû Mûsâ tarikiyle merfû’ olarak rivâyet etmişlerdir. Muhakkik Şuayb el-Arnaût ve Elbânî hadisin sahih olduğunu söylemişlerdir.

³⁹⁸ Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezi Şerhu Câmi'i't-Tirmizî* (Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 4/197.
³⁹⁹ Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân el-Bustî İbn Hibbân, *es-Şaḥîḥ*, thk. Şu'ayb el-'Arna'ût (Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, 1408/1988), 2/299 (No.1364).
⁴⁰⁰ İbn Hazm, *el-Muḥallâ bi'l-Âṣâr*, 9/48.
⁴⁰¹ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/312.
⁴⁰² Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, 1421/2001, 32/280 (No.19518).
⁴⁰³ İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâce*, 2009, "Ebvâbü'n-Nikâh", 15 (No.1881).
⁴⁰⁴ Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, 2009, "Kitâbü'n-Nikâh", 19 (No.2085).
⁴⁰⁵ Tirmizî, *Sunenu't-Tirmizî*, "Ebvâbü'n-Nikâh", 14 (No.1126).

78. Hadis

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ النِّكَاحُ إِلَى الْعَصَبَاتِ

“Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: ‘Nikâh (lama yetkisi), asabe (erkek akrabalara) âittir.”⁴⁰⁶

Tahrîc ve Değerlendirme

Ulaşabildiğimiz kadarıyla sadece Sıbt İbnü'l-Cevzî, her hangi bir senet zikretmeksizin hadisin merfû ve mevkuf olarak Hz. Ali'den rivâyet edildiğini söylemiştir.⁴⁰⁷

İbn Hacer ise, ‘لَمْ أَجِدْهُ’ demiştir.⁴⁰⁸ Dolayısıyla hadisimizin bir aslı yoktur.

1.49. Süt Akrabalığının Nikâha Engel Olması İle İlgili Hadis

79. Hadis

وَأَنَّ كَانَ الْخَبْرُ بَعْدَ النِّكَاحِ وَهُمَا كَبِيرَانِ فَالْأَحْوَى أَنْ يُفَارَقَهَا لِمَا رَوَى عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ أَمَرَ بِالْمُفَارَقَةِ

“(Süt yakınlığı gibi) nikâha engel bir durumun haberi nikâhtan sonra gelirse ve her ikisi de baliğ ise, ihtiyatlı olan, zevceden ayrılmaktır. Çünkü Hz. Peygamber'den, (böyle bir durumda) ayrılmayı emrettiği rivayet edilmiştir.”⁴⁰⁹

Tahrîc ve Değerlendirme

Sahîh-i Buhârî'de Ukbe b. el-Hâris'ten şöyle rivâyet edilmiştir:

أَنَّهُ تَزَوَّجَ ابْنَةً لِأَبِي إِهَابِ بْنِ عَزِيزٍ، فَأَتَتْهُ امْرَأَةٌ فَقَالَتْ: إِنِّي قَدْ أَرْضَعْتُ عُقْبَةَ وَالَّتِي تَزَوَّجَ، فَقَالَ لَهَا عُقْبَةُ: مَا أَعْلَمُ أَنَّكَ أَرْضَعْتَنِي وَلَا أَخْبَرْتَنِي، فَرَكِبَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْمَدِينَةِ فَسَأَلَهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "كَيْفَ وَقَدْ قِيلَ"، فَفَارَقَهَا عُقْبَةُ، وَنَكَحَتْ زَوْجًا غَيْرَهُ

⁴⁰⁶ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/312.

⁴⁰⁷ Ebû'l-Muzafer Yûsuf b. Kızıoğlu Sıbt İbnul-Cevzî, *Îşâru'l-Înşâf fî Âşâri'l-Hilâf*, thk. Nâsır el-'Alî en-Nâsır el-Halîfî (Kahire: y.y., 1408), 124.

⁴⁰⁸ İbn Hacer el-'Askalânî, *ed-Dirâye fî Tahrici Ehâdîsi'l-Hidâye*, 2/62 (No.545).

⁴⁰⁹ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/324.

“Ukbe b. Âmir, Ebû İhâb b. Azîz’in kızıyla evlenmişti. Ona bir kadın gelerek şöyle dedi: ‘Ben Ukbe’yi ve onunla evlendiği kadını emzirdim.’ Bunun üzerine Ukbe kadına şöyle dedi: ‘Ben senin beni emzirdiğini bilmiyorum, sen de bana bunu haber vermedin.’ Bunun üzerine Ukbe (durumu öğrenmek için) Medine’ye gidip Hz. Peygamber’e sordu. Hz. Peygamber’de şöyle buyurdu: ‘Söylenmişken (yani bu haber verilmişken) artık ne yapacaksın?’ Bunun üzerine Ukbe hanımını boşadı. Kadın da sonra başka biriyle evlendi.”⁴¹⁰

Bu hadis, süt emmenin nikâh engeli teşkil ettiği ve bu konuda şüphe oluşması durumunda velev nikâhtan sonra öğrenilse bile ihtiyatla hareket edilmesi gerektiğine delildir.

1.50. Hanımları Arasında Adaletli Davranma İle İlgili Hadis

80. Hadis

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَذَا قَسَمِي فِيمَا أَمْلِكُ وَلَا تَوَاحِدُنِي فِيمَا لَا أَمْلِكُ

“Hz. Peygamber şöyle buyurdular: Bu, benim sahip olduğum şeyler üzerindeki taksimimdir. Sahip olamadığım şeyler hususunda ise beni sorumlu tutma.”⁴¹¹

Tahrîc ve Değerlendirme

Ahmed b. Hanbel,⁴¹² Tirmizî,⁴¹³ Ebû Dâvûd,⁴¹⁴ Nesâî⁴¹⁵ ve İbn Mâce⁴¹⁶ Hz. Âişe’den şu şekilde rivâyet etmişlerdir:

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقْسِمُ بَيْنَ نِسَائِهِ فَيَعْدِلُ، وَيَقُولُ: اللَّهُمَّ هَذِهِ قِسْمَتِي فِيمَا أَمْلِكُ، فَلَا تَلْمَنِي فِيمَا تَمْلِكُ وَلَا أَمْلِكُ

⁴¹⁰ Buḥârî, *Şaḥîḥu’l-Buḥârî*, 1414/1993, "Kitâbü’ş-Şehâdât", 4 (No.2497).

⁴¹¹ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/379.

⁴¹² Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü’l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, 1421/2001, 42/46 (No.25111).

⁴¹³ Tirmizî, *Sunenu’t-Tirmizî*, "Ebvâbü’n-Nikâh", 40 (No.1172).

⁴¹⁴ Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, 2009, "Kitâbü’n-Nikâh", 38 (No.2134).

⁴¹⁵ Nesâî, *el-Muctebâ mine’s-Sunen es-Sunenu’s-Suğrâ*, 1406/1986, "Kitâbü İşretü’n-Nisâ", 2 (No.3943).

⁴¹⁶ İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâce*, 2009, "Ebvâbü’n-Nikâh", 48 (No.1971).

“Hz. Peygamber, hanımları arasında (maddi konularda) taksim yapar, adaletli davranırdı. Ve şöyle derdi: ‘Allah’ım! Bu, benim sahip olduklarımda yaptığım taksimimdir. Senin sahip olduğun ve benim sahip olmadığım şey sebebiyle beni kınama.”

Şuayb el-Arnaût, isnâdının sahih olduğunu söylemiştir.

Tirmizî bu hadis ile ilgili şöyle demiştir:

“Âişe’den gelen bu hadisi, Hammad b. Seleme, Eyyûb’tan, o da Ebû Kilâbe’den, o da Abdullah b. Yezîd’den, o da Âişe’den olmak üzere mevsûl olarak rivayet etmiştir. Hammad b. Zeyd ve başkaları ise, Eyyûb’tan, o da Ebû Kilâbe’den mürsel olarak rivayet etmişlerdir. Bu ikinci rivayet, yani Hammad b. Zeyd’in mürsel rivayeti, Hammad b. Seleme’nin rivayetinden daha sağlamdır.”

Hâkim’de bu hadisi rivâyet etmiş ve “Müslim’in şartlarına göre sahihtir” demiştir.⁴¹⁷

2. FETÂVÂ KÂDÎHÂN’IN MUÂMELÂT BÖLÜMLERİNDE BULUNAN HADİSLERİN TAHRÎC VE DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. Haramla Beslenen Beden İle İlgili Hadis

81. Hadis

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُلُّ لَحْمٍ نَبَتَ مِنَ الْحَرَامِ فَالنَّارُ أَوْلَى بِهِ

“Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: Kimin bedeni haramla beslenmişse, ateş o bedene daha uygundur (yani cehennem ona daha layıktır)”⁴¹⁸

Tahrîc ve Değerlendirme

⁴¹⁷ Hâkim en-Nîsâbü’rî, *El-Müstedrek ‘ale’ş-Şaḥîḥayn*, 2018, 3/619 (No.2796).

⁴¹⁸ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 1/579.

Ahmed b. Hanbel,⁴¹⁹ İbn Hibban⁴²⁰ ve Taberânî⁴²¹ Câbir b. Abdullah'tan şöyle rivâyet etmişlerdir:

لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ لَحْمٌ نَبَتَ مِنْ سُحْتٍ، وَكُلُّ لَحْمٍ نَبَتَ مِنْ سُحْتٍ قَالَتِ النَّارُ أُولَى بِهِ

“Süht (haram, haksız ve kirli yoldan) beslenen bir et, (insan bedeni) cennete giremez. Her kimin bedeni haramla beslenmişse, ateş ona daha layıktır.”

Heysemî, “hadisin ricallerinin sika olduğunu” söylemiştir.⁴²²

Tirmizî, Kâ'b b. Ucre'den şöyle rivâyet etmiştir:

يَا كَعْبُ بْنُ عُجْرَةَ! إِنَّهُ لَا يَرَبُّو لَحْمٌ نَبَتَ مِنْ سُحْتٍ إِلَّا كَانَتْ النَّارُ أُولَى بِهِ

“Kâ'b b. Ucre! Şunu iyi bil ki, haram maldan beslenip gelişen hiçbir et parçası yoktur ki, ateş ona daha layık olmasın.”

Tirmizî hadisin hasen-garîb olduğunu söylemiştir.⁴²³

Ayrıca Elbânî bu hadisi *Sahîhu'l-Câmi's-sağîr*⁴²⁴ ve *Sahîhu't-Terğîb*'de⁴²⁵ zikretmiş ve *sahih liğayrihi* olduğunu söylemiştir.

2.2. Biriyle Konuşmamaya Yemin Edenin Ne Yapacağı İle İlgili Hadis

82. Hadis

رَجُلٌ حَلَفَ أَنْ لَا يُكَلِّمَ فُلَانًا فَكَلَّمَ الْحَايِطَ وَقَالَ يَا حَائِطُ اصْنَعْ كَذَا وَلَا تَصْنَعْ كَذَا أَوْ قَالَ قَدْ كَانَ كَذَا كَذَا فَإِنَّهُ لَا يَخْنُثُ وَإِنْ كَانَ قَصْدُهُ سَمَاعَ فُلَانٍ كَذَا ذَكَرَهُ النَّاطِقِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ فِي الْوَأَقِعَاتِ رُوِيَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ ابْنِ عَوْفٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بَعْدَمَا حَلَفَ أَنْ لَا يُكَلِّمَ عُثْمَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كَانَ يَفْعَلُ كَذَلِكَ

⁴¹⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, 1421/2001, 22/332 (No.14441).

⁴²⁰ Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân el-Bustî İbn Hibbân, *es-Şaḥîḥ*, thk. Şu'ayb el-'Arna'ût (Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, 1408/1988), 1/158 (No.58).

⁴²¹ Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *el-Mu'cemu'l-'Evsat*, thk. Târiḳ b. 'İvâdullâh b. Muhammed - 'Abdulmuḥsin b. İbrahim el-Huseynî (Kahire: Dâru'l-Haremeyn, ts.), 4/377 (No.4480).

⁴²² Heysemî, *Mecma'u'z-Zevâid ve Menba'u'l-Fevâid*, 1414/1994, 5/247 (No.9263).

⁴²³ Tirmizî, *Sunenu't-Tirmizî*, "Ebvâbü's-Sefer", 42 (No.618).

⁴²⁴ Nâsirüddin el-Elbânî, *Şaḥîhu'l-Câmi'i's-Şağîr Ve Ziyâdâtüh* (el-Mektebu'l-İslâmî, ts.), 2/831 (No.4519).

⁴²⁵ Nâsirüddin el-Elbânî, *Şaḥîhu't-Terğîb Ve't-Terhîb*, 2/320 (No.1729).

“Bir kimse, falanca kişiyle konuşmayacağına dair yemin etse, sonra duvara dönüp ‘Duvar! Şunu yap, şunu yapma’ veya ‘Şöyle şöyle olmuştu’ dese, eğer niyeti falanca kişiye sözlerini işittirmekse bile, yemini bozulmuş sayılmaz. Bunu Nâtîfî, el-Vâkıât adlı eserinde zikretmiştir. Bu, Abdurrahman b. Avf’dan rivayet edilmiştir: O, Hz. Osman ile konuşmamak üzere yemin etmiş ve böyle davranmıştır (yani duvara hitaben konuşmuştur).”⁴²⁶

Tahrîc ve Değerlendirme

Hadisimiz bu lafızlarla sadece el-Muhîtu’l-Burhânî ve el-Bahru’r-Râik gibi Hanefî mezhebine âit bazı fıkıh kitaplarında yer bulmaktadır.⁴²⁷ Senetli olarak Belâzûrî, Muhammed b. Sa’d→Vâkıdî→Muhammed b. Abdullah→Babası tarikiyle (duvara hitaben konuştuğu kısım hariç) Abdullah b. Sa’lebe’den şöyle rivâyet etmiştir:

أَنَّ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ عَوْفٍ كَانَ حَلَفَ أَلَّا يُكَلِّمَ عُثْمَانَ أَبَدًا

“Abdurrahman b. Avf, Osman ile asla konuşmayacağına dair yemin etmişti.”⁴²⁸

Rivâyetin sıhhatini değerlendirebilmek için, önemine binâen Zehebî’nin Vâkıdî hakkındaki ifâdelerini aynen aktarıyoruz:

“Vâkıdî’nin zayıf olduğunda ihtilaf yoktur, ancak dili doğru ve itibarı büyüktür. Onu övenler olduğu gibi cerhedenler de olmuştur. Ancak Vâkıdî’nin zayıf olduğu hususunda görüş birliği vardır. Megâzî ve tarih konularında ona ihtiyaç vardır ve rivayetleri delil olarak kullanılmaksızın aktarılır. Ancak ferâiz konusunda delil olarak zikredilmemelidir. Kütüb-i Sitte, Ahmed b. Hanbel’in Müsned’i ve hükümlere dair hadis toplayan âlimlerin geneli, zayıf hatta metrûk ravilerden hadis almayı hoş

⁴²⁶ Kâdîhân, Fetâvâ Kâdîhân, 1/621.

⁴²⁷ İbn Mâze, el-Muhîtu’l-burhânî fi’l-fıkhi’n-Nu’mânî, 4/238; Zeynuddîn b. İbrahim b. Muhammed el-Mısrî İbn Nuceym, el-Bahru’r-râik şerhu Kenzi’d-dağâik (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1418/1997), 4/361.

⁴²⁸ Ahmed b. Yahyâ b. Câbir el-Belâzurî, Ensâbu’l-Esrâf, thk. Suheyl Zekkâr - Riyâd ez-Ziriklî (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1417/1996), 6/172.

görürler. Fakat Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî'nin hiçbir hadisini tahrîc etmezler. Ona dair değerlendirmem şudur: Zayıf olsa da hadisi yazılır ve rivayet edilir. Çünkü ben onu hadis uydurmakla suçlamıyorum. Onu tamamen reddedenlerin sözleri bazı yönlerden aşırıdır. Öte yandan, onu güvenilir sayanların -ki on kişi kadar hadisçi vardır- değerlendirmesine de itibar edilmez. Çünkü günümüzde icma ile onun hüccet olmadığı kabul edilmiştir. Hadisleri zayıf hadisler arasında kabul edilir.”⁴²⁹

Dolayısıyla hadisimiz zayıftır.

2.3. Birini Tanımamanın Ölçüsü İle İlgili Hadis

83. Hadis

رَوَى أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِرَجُلٍ هَلْ تَعْرِفُ فُلَانًا قَالَ نَعَمْ قَالَ هَلْ تَدْرِي اسْمَهُ قَالَ لَا قَالَ فَإِنَّكَ لَا تَعْرِفُهُ

“Rivayet olduğuna göre, Hz. Peygamber bir adama şöyle dedi: ‘Falan kişiyi tanıyor musun?’ Adam, ‘Evet,’ dedi. Hz. Peygamber, ‘Onun ismini biliyor musun?’ diye sordu. Adam, ‘Hayır,’ dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu: ‘O hâlde sen onu tanıyorsun.’”⁴³⁰

Tahrîc ve Değerlendirme

Ulaşabildiğimiz kadarıyla *Kâdihân*’da zikredilen hadis, bu lafızlarla hadis kaynaklarımızda olmamakla beraber, buna en yakın rivâyeti Taberânî, İbn Ömer’den şöyle nakletmektedir:

سَأَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ رَجُلٍ، فَقَالَ: مَنْ يَعْرِفُهُ، فَقَالَ رَجُلٌ مِنْهُمْ: أَنَا، قَالَ: اسْمُهُ؟ قَالَ: لَا أَدْرِي قَالَ: مَا اسْمُ أَبِيهِ؟ قَالَ: لَا أَدْرِي، قَالَ: فَمَنْزِلُهُ؟ قَالَ: لَا أَدْرِي، قَالَ: لَيْسَتْ هَذِهِ بِمَعْرِفَةٍ حَتَّى تَعْرِفَ اسْمَهُ وَاسْمَ أَبِيهِ وَقَبِيلَتَهُ إِنْ مَرَضَ عُدَّتُهُ، وَإِنْ مَاتَ اتَّبَعَتْ جِنَازَتَهُ

⁴²⁹ Ebû ‘Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. ‘Osmân ez-Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nubelâ* (Kahire: Dâru’l-İlmiyye, 1427/2006), 9/469.

⁴³⁰ Kâdihân, *Fetâvâ Kâdihân*, 1/628.

“Hz. Peygamber bir adamı sordu ve: ‘Onu kim tanıyor?’ dedi. Oradakilerden biri: ‘Ben tanıyorum’ dedi. Hz. Peygamber sordu: ‘Adı nedir?’ Adam: ‘Bilmiyorum’ dedi. ‘Peki babasının adı nedir?’ Adam: ‘Bilmiyorum’ dedi. ‘Evini (nerede oturduğunu) biliyor musun?’ Adam: ‘Hayır, bilmiyorum’ dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu: ‘Bu, tanımak değildir. Gerçek tanıma, onun adını, babasının adını ve kabilesini bilmendir. Böylece hasta olursa onu ziyaret etmen ve ölürse cenazesine katılmandır.”⁴³¹

Hadisin râvîlerinden Amr b. Dînâr Kahramân Âlû’z-Zübeyr hakkında İbn Maîn “*Leyse bi şey’in*”, Buhârî ve Nesâî “*Zayıf*” demişlerdir.⁴³²

Dolayısıyla hadis zayıftır.

2.4. Borç Ödeme Adabı İle İlgili Hadis

84. Hadis

رَوَى عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ أَوْفَى الدِّينِ أَكْثَرَ وَقَالَ إِنَّا مَعَاشِرَ الْأَنْبِيَاءِ هَكَذَا نَزِنُ

“Hz. Peygamber’den rivayet olundu ki: O, borcu (ödemede) tam ve fazlasıyla yerine getirirdi ve şöyle buyurdu: ‘Biz peygamberler topluluğu, borcu böyle tam öderiz.”⁴³³

Tahrîc ve Değerlendirme

Tespit edebildiğimiz kadarıyla hadisimiz, tek rivâyet olarak ve aynı lafızlarla hadis kaynaklarımızda zikredilmemektedir. Hadisimizin ilk kısmının lafzı olmasa da manasına yakın olarak *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Müslim*’de Ebû Hüreyre’den rivâyet edilen şu hadisi zikredebiliriz:

⁴³¹ Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-Kebîr - et-Taberânî*, ts., 12/321 (No.13237).

⁴³² İbn ‘Adiy, *el-Kâmil fî Du‘afâ’i’r-Ricâl*, 6/235 (No.1297).

⁴³³ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 2/134.

كَانَ لِرَجُلٍ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سِنَّ مِنَ الْإِبِلِ، فَجَاءَهُ يَتَقَاضَاهُ، فَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَعْطُوهُ فَطَلَبُوا سِنَّهُ فَلَمْ يَجِدُوا لَهُ إِلَّا سِنًَّا فَوْقَهَا، فَقَالَ: أَعْطُوهُ فَقَالَ: أَوْفَيْتَنِي أَوْفَى اللَّهِ بِكَ، قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ خِيَارَكُمْ أَحْسَنُكُمْ قَضَاءً

“Bir adamın Hz. Peygamber’den alacağı bir deve (yani bir yaşındaki deve) vardı. Alacağını tahsil etmek üzere geldi. Hz. Peygamber (ashabına): ‘Ona verin’ buyurdu. Onlar, adamın hakkı olan yaşta bir deve aradılar ama bulamadılar; onun yaşından daha büyük (daha değerli) bir deve bulabildiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber: ‘Ona onu verin’ buyurdu. Adam da (memnuniyetle): ‘Bana hakkımı tastamam verdin, Allah da seni tastamam karşılıklandırsın’ dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu: ‘Sizin en hayırlınız, borcunu en güzel şekilde ödeyeninizdir.’”⁴³⁴

Yine Buhârî, Câbir b. Abdullah’tan şöyle rivâyet etmiştir:

أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي الْمَسْجِدِ. قَالَ مِسْعَرٌ: أَرَاهُ قَالَ: ضَحَى، فَقَالَ: صَلِّ رَكْعَتَيْنِ وَكَانَ لِي عَلَيْهِ دَيْنٌ، فَقَضَانِي وَرَادَنِي

“Hz. Peygamber’in yanına geldim, o mescitteydi. (Râvi olan) Mis’ar dedi ki: Sanırım sabah kuşluk vaktiydi (diye söyledi). Hz. Peygamber bana: ‘İki rekât namaz kıl’ buyurdu. Ondan bir alacağım vardı; borcunu bana ödedi ve fazlasını da verdi.”⁴³⁵

Hadisimizin ikinci kısmı ise Abdürrezzak’ın el-Musannef isimli eserinde el-Eslemî→Haccâc b. Ertât→Atâ b. Ebû Rebâh tarikiyle mürsel olarak şu şekilde rivâyet edilmiştir:

تَسَلَّفَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ رَجُلٍ وَرَقًا، فَلَمَّا قَضَاهُ وَضَعَ الْوَرَقَ فِي كِفَّةِ الْمِيزَانِ فَرَجَحَ، فَقِيلَ: قَدْ أَرْجَحْتَ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّا كَذَلِكَ نَزُنُّ

“Hz. Peygamber bir adamdan gümüş para borç aldı. Borcunu ödeyince, gümüşü teraziye koydu, terazi ağır bastı. Bunun üzerine (orada bulunanlar): ‘Ağır

⁴³⁴ Buhârî, *Şaḥîhu'l-Buḥârî*, 1414/1993, "Kitâbü'l-İstikrâz", 7 (No.2263); Muslim, *Şaḥîhu Muslim*, 1374/1955, "Kitâbü'l-Müsâkât", 1601.

⁴³⁵ Buhârî, *Şaḥîhu'l-Buḥârî*, 1414/1993, "Kitâbü'l-İstikrâz", 7 (No.2264).

bastırdın (yani fazlasını verdin)’ dediler. Hz. Peygamber de şöyle buyurdu: “Biz böyle tartarız (yani hakkı tam verir, hatta fazlasıyla veririz).”⁴³⁶

İbn Hacer hadisin râvîlerinden İbrâhim b. Yahyâ el-Eslemî’nin “*metrûk*” olduğunu söylemiştir.⁴³⁷

Netice olarak şöyle diyebiliriz: *Kâdîhân*’da zikredilen hadisin ilk kısmı mana açısından *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Müslim* gibi sahih kaynaklarımızda geçse de, ikinci kısmının çok zayıf olduğunu söyleyebiliriz.

85. Hadis

رَجُلٌ لَهُ عَلَى رَجُلٍ عَشْرَةُ دَرَاهِمٍ فَأَرَادَ أَنْ يَجْعَلَهَا ثَلَاثَةَ عَشَرَ إِلَى أَجَلٍ قَالُوا يَشْتَرِي مِنَ الْمَدْيُونِ شَيْئًا بِتِلْكَ الْعَشْرَةِ وَيَقْبِضُ الْمَبِيعَ ثُمَّ يَبِيعُ مِنَ الْمَدْيُونِ بِثَلَاثَةِ عَشَرَ إِلَى سَنَةٍ فَيَقَعُ التَّجَوُّزُ عَنِ الْحَرَامِ وَمِثْلُ هَذَا مَرْوِيٌّ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ أَمَرَ بِذَلِكَ

“Bir adamın, başka bir adamda on dirhem alacağı olsa ve bu alacağını, vadesi ileri bir tarihe ertelenmiş olarak on üç dirhem yapmak istese, (âlimler çözüm olarak şöyle dediler): ‘Alacaklı, borçludan o on dirhemle bir mal satın alır, sonra o malı borçluya bir yıl vadeyle on üç dirheme satar. Böylece haramdan bir çıkış gerçekleşmiş olur. Bunun benzeri, Hz. Peygamber’den de rivayet edilmiş ve O da böyle yapmayı emretmiştir.”⁴³⁸

Tahrîc ve Değerlendirme

Hadis kaynaklarımızda böyle bir rivâyet tespit edemedik.

2.5. Kadınların Suçluyu Araması İle İlgili Hadis

86. Hadis

⁴³⁶ Abdürrezzâk es-San‘ânî, *El-Muşannef Fi’l-Ĥadîs*, 8/68 (No.14343).
⁴³⁷ İbn Hacer el-‘Askalânî, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 93/241.
⁴³⁸ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 2/167.

تَدْخُلُ النِّسَاءُ مَنْزِلَ الْمُدْعَى عَلَيْهِ وَتُجْعَلُ النِّسَاءُ الْخُدَمُ مِنْ جَانِبٍ ثُمَّ تُفْتَشُ امْرَأَةٌ ثِقَةً حَرَمَهُ وَخَدَمَهُ كَيْ لَا يَكُونَ فِيهِمْ رَجُلٌ يَتَشَبَّهُ بِالْمَرْأَةِ فَإِنْ وَجِدَ الْمُدْعَى عَلَيْهِ يُؤْخَذُ وَإِنْ لَمْ يَوْجَدْ يُطْلَبُ فِيمَا بَقِيَ مِنَ الْبَيْتِ قَالَ وَهَذَا اسْتِحْسَانٌ فَعَلَهُ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ وَالصَّالِحُونَ بَعْدَهُ

“Kadınlar, sanığın evine girer ve kadın hizmetçiler bir tarafa ayrılır. Sonra güvenilir bir kadın, aralarında kadın kılığına girmiş bir erkek bulunmaması için ev halkı kadınlarını ve hizmetçileri arar. Eğer sanık bulunursa, alınır; eğer bulunmazsa evin geri kalan kısmında aranır. Dendi ki: Bu, Hz. Ömer’in ve ondan sonraki sâlih kimselerin istihsan yoluyla yaptıkları bir uygulamadır.”⁴³⁹

Tahrîc ve Değerlendirme

Araştırmalarımız neticesinde aslî kaynaklarımızda Hz. Ömer’in böyle bir uygulamasını tespit edemedik. Mevcut nakiller genellikle “Siyâset-i Şer’iyye” ve ‘Kadâ” ile ilgili yazılı eserlerdedir. Bu konuda Hassâf’ın *Şerhu Edebü’l-kadâ*⁴⁴⁰ ve Sinâmî’nin *Nisâbü’l-iẖtisâb*⁴⁴¹ isimli eserlerine bakılabilir.

2.6. İnsanları Hürriyetinin Sınırlandırılmasıyla İlgili Hadis

87. Hadis

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ النَّاسُ أَرْبَعَةٌ

“Hz. Peygamber şöyle buyurmuşlardır: Dört durum haricinde insanlar özgürdürler.”⁴⁴²

Tahrîc ve Değerlendirme

Ulaşabildiğimiz kadarıyla hadis kaynaklarımızda Hz. Peygamber’e ait böyle bir söz bulamadık. Daha çok fıkıh eserlerinde zikredilmektedir. Bu söz *Muînü’l-*

⁴³⁹ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 2/292.

⁴⁴⁰ ‘Omer b. ‘Abdul‘azîz el-Buhârî eş-Şadr eş-Şehîd, *Şerh Edebi’l-Kadî li’l-Haşşâf*, thk. Muhyî Hilâl es-Serhân (Bağdat: y.y., 1397-1398/1977-1978), 2/338.

⁴⁴¹ ‘Omar b. Muhammed b. ‘Avd es-Sinâmî el-Hanefî es-Sinâmî, *Nişâbu’l-İhtisâb* (b.y.: y.y., ts.), 344.

⁴⁴² Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 2/446.

Hükkâm'da⁴⁴³ Hz. Ömer'e, *el-Mebsût*'ta⁴⁴⁴ Hz. Ali'ye nisbet edilmiştir. *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî*'de⁴⁴⁵ ise Hanefî mezhebinin imamlarına nisbet etmiştir. Cümlelerin tamamı şu şekildedir:

النَّاسُ أحرارٌ إِلَّا فِي أَرْبَعَةِ أَشْيَاءَ الشَّهَادَةِ وَالْحُدُودِ وَالْقِصَاصِ وَالْعُقْلِ

“İnsanlar dört durum dışında hürdür: Şehâdet (şahitlik), hudûd (had cezaları), kısas ve âkile.”⁴⁴⁶

2.7. Şahitliğin Geçerli Olmadığı Durumlar İle İlgili Hadis

88. Hadis

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَجُوزُ شَهَادَةُ الْوَالِدِ لَوَلَدِهِ وَلَا شَهَادَةُ الْوَلَدِ لَوَالِدِهِ وَلَا شَهَادَةُ الْمَرْأَةِ لِرَوْجِهَا وَلَا شَهَادَةُ الرَّجُلِ لَامْرَأَتِهِ وَلَا شَهَادَةُ الْعَبْدِ لِسَيِّدِهِ وَلَا السَّيِّدُ لِعَبْدِهِ وَلَا الشَّرِيكُ لَشَرِيكِهِ وَلَا الْأَجِيرُ لِمَنْ اسْتَأْجَرَهُ

“Hz. Peygamber şöyle buyurdular: Babanın çocuğu lehine şahitliği caiz değildir, çocuğun da babası lehine şahitliği caiz değildir. Kadının kocası lehine, kocanın da karısı lehine şahitliği caiz değildir. Kölenin efendisi lehine, efendinin de kölesi lehine şahitliği caiz değildir. Ortak, ortağı lehine; işçi de kendisini çalıştıran kimse lehine şahitlik edemez.”⁴⁴⁷

Tahrîc ve Değerlendirme

Zeylaî hadisi zikrettikten sonra “garîb” olduğunu söylemiş,⁴⁴⁸ İbn Hacer'de ‘لَمْ أَجِدْهُ’⁴⁴⁹ ifâdesini kullanmıştır.

⁴⁴³ Alâüddîn Tırablûsî, *Muînü'l-Hükkâm* (Dâru'l-Fikr, ts.), 88.

⁴⁴⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, 16/157.

⁴⁴⁵ Ebû Bekir Ahmed b. 'Alî er-Râzî el-Ceşşâs, *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî*, thk. 'İşmetullâh 'Înâyetullah Muhammed vd. (Beyrut; Medine: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye; Dâru's-Sirâc, 1431/2010), 6/201.

⁴⁴⁶ Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed el-Mısrî et-Tahâvî, *Muhtasaru ihtilâfi'l-ulemâ*, thk. 'Abdullâh Nezîr Ahmed (Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1995/1416), 3.

⁴⁴⁷ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 2/447.

⁴⁴⁸ Zeyle'î, 'Cemâl ed-Dîn, *Naşbu'r-Râye li'Ehâdîsi'l-Hidâyeti me'a Hâşiyetihî Buğyeti'l-Elme'î fî Tahrîci'z-Zeyle'î*, 4/82.

⁴⁴⁹ İbn Hacer el-'Askalânî, *ed-Dirâye fî Tahrîci Ehâdîsi'l-Hidâye*, 2/172 (No.831).

Fakat *Kâdihân*'daki rivâyet, merfû olarak nakledilmiş olmasa da İbn Ebû Şeybe, Kâdî Şüreyh ve İbrâhim en-Nehaî'den maktû' olarak rivâyet etmiştir.

Şüreyh'ten yaptığı rivâyet şöyledir:

لَا تَجُوزُ شَهَادَةُ الْإِبْنِ لِأَبِيهِ، وَلَا الْأَبِ لِابْنِهِ، وَلَا الْمَرْأَةُ لِزَوْجِهَا، وَلَا الزَّوْجُ لِمَرْأَتِهِ

“Oğlun babası lehine, babanın oğlu lehine, kadının kocası lehine, kocanın da karısı lehine şahitliği caiz değildir.”⁴⁵⁰

En-Nehaî'den yaptığı rivâyet te şu şekildedir:

لَا تَجُوزُ شَهَادَةُ الْوَالِدِ لِوَلَدِهِ، وَلَا الْوَلَدُ لِوَالِدِهِ وَلَا الْمَرْأَةُ لِزَوْجِهَا، وَلَا الزَّوْجُ لِمَرْأَتِهِ، وَلَا الْعَبْدُ لِسَيِّدِهِ، وَلَا السَّيِّدُ لِعَبْدِهِ، وَلَا الشَّرِيكَ لِشَرِيكِهِ، وَلَا كُلٌّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا لِصَاحِبِهِ

“Babanın çocuğu lehine, çocuğun babası lehine, kadının kocası lehine, kocanın karısı lehine, kölenin efendisi lehine, efendinin kölesi lehine, ortağın ortağı lehine ve bunlardan her birinin arkadaşları (yakın ilişkili kimseleri) lehine şahitliği caiz değildir.”⁴⁵¹

Tirmizî, konuyla ilgili olarak Hz. Âişe'den şöyle bir rivâyet zikretmiştir:

لَا تَجُوزُ شَهَادَةُ خَائِنٍ وَلَا خَائِنَةٍ، وَلَا مَجْلُودٍ حَدًّا وَلَا مَجْلُودَةٍ، وَلَا ذِي غَمَرٍ لِأَخِيهِ، وَلَا مُجَرَّبٍ شَهَادَةٍ، وَلَا الْقَانِعِ أَهْلَ الْبَيْتِ لَهُمْ، وَلَا ظَنَيْنٍ فِي وِلَاءٍ وَلَا قَرَابَةٍ

“Hâin erkeğin ve hâin kadının, zina suçu sebebiyle had cezası uygulanmış erkeğin ve kadının, kardeşine karşı düşmanlığı olan kimsenin, yalancı şahitliği tecrübe edilmiş kişinin, ev halkı için sürekli minnet altında olan kimsenin, velâyet veya akrabalık sebebiyle zan altında olan kimsenin şahitliği caiz değildir.”⁴⁵²

Tirmizî hadisin “garîb” ve râvîlerinden Yezîd b. Ziyâd'ın “zayıf” olduğunu söylemiş, akabinde fukahânın görüşlerini şu şekilde aktarmıştır:

⁴⁵⁰ İbn Ebî Şeybe, *Musannef-i Ibn Ebî Şeybe*, 12/482 (No.24351).

⁴⁵¹ İbn Ebî Şeybe, *Musannef-i Ibn Ebî Şeybe*, 12/482 (No.24352).

⁴⁵² Tirmizî, *Sunenu't-Tirmizî*, "Ebvâbü's-Şehâdât", 1 (No.2451).

“Bu konuda Abdullah b. Amr’dan da rivayet vardır. Bu hadis isnadı yönünden bizim katımızda sahih değildir. İlim ehlinin uygulaması, yakın akrabasının yakınlığı sebebiyle şahitliğinin câiz olduğu yönündedir. Ancak ilim ehli baba oğul arasındaki şahitlik konusunda ihtilaf etmiştir. Âlimlerin çoğu, çocuğun baba lehine ve babanın çocuk lehine şahitliğini câiz görmemiştir. Bazı âlimler ise, eğer baba adilse çocuğu lehine şahitliği câizdir, aynı şekilde çocuğun da babası lehine şahitliği câizdir demişlerdir. Kardeşin kardeşi lehine şahitliği konusunda ise ihtilaf edilmemiştir, bu câizdir. Aynı şekilde her akrabasının, akrabası lehine olan şahitliği de câizdir. Şâfî ise şöyle demiştir: Bir kimse başka bir kimseye düşmanlık besliyorsa, adil olsa bile onun aleyhine şahitliği câiz değildir.”⁴⁵³

Dolayısıyla, hadisimiz merfû olarak sabit değilken, Hz. Âişe’nin sözü olarak zayıf senetle sabittir. Aynı zamanda Şüreyh ve Nehaî gibi bazı tâbiünden de mervîdir.

2.8. Hizmetçilere Nasıl Hitap Edilmesi Gerektiği İle İlgili Hadis

89. Hadis

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ لَا يَقُولُ أَحَدُكُمْ عَبْدِي أَوْ أَمَتِي فَإِنَّ كُلَّكُمْ عَبْدُ اللَّهِ وَنِسَانُكُمْ إِمَاءُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَلَكِنْ لِيَقُلْ غُلَامِي وَجَارِيتِي وَفَتَاتِي

“Ebû Hüreyre’den rivâyet olunduğuna göre, Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: ‘Sizden biriniz, ‘abdi’ ya da ‘emeti’ demesin. Zira hepiniz Allah’ın kullarısınız, kadınlarınız da Allah’ın kadın kullarıdır. Onun yerine ‘hizmetçim (erkek)’, ‘hizmetçim (kadın)’, ‘delikanlım’, ‘gençkızım’ desin.”⁴⁵⁴

Tahrîc ve Değerlendirme

⁴⁵³ Tirmizî, *Sunenu’t-Tirmizî*, “aynı yer”.

⁴⁵⁴ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 2/602.

Hadisimiz müttetekun aleyhdir.⁴⁵⁵ Lafız yakınlığı daha çok olduğu için misal olarak *Müslim*’deki rivâyeti aktarıyoruz:

لَا يَقُولَنَّ أَحَدُكُمْ عَبْدِي وَ أَمَتِي. كُلُّكُمْ عَبْدُ اللَّهِ وَكُلُّ نِسَائِكُمْ إِمَاءُ اللَّهِ وَلَكِنْ لِيُقُلْ: غُلَامِي وَ جَارِيَّتِي وَفَنَائِي وَ فَنَائِي

2.9. İki Alışverişi Tek Pazarlıkta Yapma İle İlgili Hadis

90. Hadis

نَهَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ إِدْخَالِ الصَّفَقَتَيْنِ فِي صَفَقَةٍ

“Hz. Peygamber, iki alışverişin tek pazarlıkta birleştirilmesini yasakladı.”⁴⁵⁶

Tahrîc ve Değerlendirme

Ahmed b. Hanbel, Abdullah b. Mes’ûd’dan şöyle rivâyet etmiştir:

نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ صَفَقَتَيْنِ فِي صَفَقَةٍ وَاحِدَةٍ

“Hz. Peygamber, tek alışverişte iki satış yapılmasını yasakladı.”

Muhakkik Şuayb el-Arnaût hadisin sahih liğayrihî olduğunu söylemiştir.⁴⁵⁷

Hadisi farklı lafızlarla fakat aynı manada Ahmed b. Hanbel,⁴⁵⁸ Tirmizî,⁴⁵⁹ Ebû Dâvûd⁴⁶⁰ ve Nesâî⁴⁶¹ Hz. Ebû Hüreyre’den şu şekilde rivâyet etmişlerdir:

نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ بَيْعَتَيْنِ فِي بَيْعَةٍ

⁴⁵⁵ Buḥârî, *Şaḥîhu 'l-Buḥârî*, 1414/1993, "Kitâbü'l-Itk",17 (No.2414); Muslim, *Şaḥîhu Muslim*, 1374/1955, "Kitâbü'l-Elfâz",2249.

⁴⁵⁶ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 3/32.

⁴⁵⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, 1421/2001, 6/324 (No.3783).

⁴⁵⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, 1421/2001, 16/317 (No.10535).

⁴⁵⁹ Tirmizî, *Sunenu't-Tirmizî*, "Ebvâbü'l-Büyû",18 (No.1275).

⁴⁶⁰ Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, 2009, "Kitâbü'l-Büyû",55 (No.3461).

⁴⁶¹ Ebû 'Abdurrahmân Ahmed b. Şu'ayb el-Ḥorâsânî en-Nesâ'î, *el-Muctebâ mine's-Sunen es-Sunenu's-Şuğrâ*, thk. 'Abdulfettâh Ebû Ğudde (Halep: Mektebetu'l-Maṭbû'âtî'l-İslâmiyye, 1406/1986), "Kitâbü'l-Büyû",73 (No.4632).

“Hz. Peygamber, tek satışta iki satışı (birleştirmeyi) yasakladı.”

Tirmizî hadisi rivâyet ettikten sonra şöyle demiştir:

“Abdullah b. Amr, İbn Ömer ve İbn Mes‘ûd’dan da bu konuda rivayetler vardır. Ebû Hüreyre’nin hadisi hasen ve sahihtir. İlim ehli bu hadisla amel etmektedir. Bazı âlimler bu hadisi şöyle açıklamıştır: ‘Tek satışta iki satış’ demek, bir kimsenin şöyle demesidir: ‘Bu elbiseyi sana peşin 10 liraya, veresiye 20 liraya satarım’ der, ama ayrılırken bu iki satıştan birini kesinleştirmeden ayrılırsa, bu câiz değildir. Eğer ayrılırken bu iki tekliften biri üzerine akit kesinleşmişse, o zaman bir sakınca yoktur.”

2.10. Sahipsiz Araziyi Canlandırma İle İlgili Hadisler

91. Hadis

عَنِ الْحَسَنِ الْبَصْرِيِّ عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ مَنْ أَحَاطَ حَائِطًا عَلَى أَرْضٍ فَهِيَ لَهُ

“Hasan-ı Basrî’nin, Semüre b. Cündeb’ten rivayet ettiğine göre, Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: ‘Kim bir araziye çit (duvar) çekerse, o arazi onundur.’”⁴⁶²

Tahrîc ve Değerlendirme

İbn Ebû Şeybe,⁴⁶³ Ahmed b. Hanbel,⁴⁶⁴ Ebû Dâvûd⁴⁶⁵ ve Bezzâr⁴⁶⁶; Saîd b. Ebû Arûbe→Katâde→Hasan-ı Basrî→Semure b. Cündeb tarikiyle aynı lafızlarla tahrîc etmişlerdir.

Bezzâr, hadisi rivâyet ettikten sonra şöyle demiştir: “Bu hadisi Hz. Peygamber’den Semure’den başka birinin rivayet ettiğini bilmiyoruz. Bize göre

⁴⁶² Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 3/39.

⁴⁶³ İbn Ebî Şeybe, *Musannef-i İbn Ebî Şeybe*, 12/350 (No.23842).

⁴⁶⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü’l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, 1421/2001, 33/313 (No.20130).

⁴⁶⁵ Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, 2009, "Kitâbü'l-Harâc", 37 (No.3077).

⁴⁶⁶ Ebû Bekr Ahmed b. ‘Amr el-‘İtkî el-Bezzâr, *el-Baḥru’z-Zeḥḥâr*, thk. Maḥfûzurrahmân Zeynullâh vd. (Medine: Mektebetü'l-'Ulûm ve'l-Hikem, 1988/2009), 10/409 (No.4552).

bunun anlamı şudur: Kim bir araziye bir duvar (çit) çekerek onu çevrelerse, eğer o arazi kimsenin mülkü değilse artık o arazi ona ait olur. Çünkü oraya ondan önce kimse sahip olmamış, o ise ona ilk sahip olan kişi olmuştur.”

Muhakkik Şuayb el-Arnaût hadisin “*sahîh liğayrihi*” olduğunu söylemiştir. Zîrâ Sünen-i Ebû Dâvûd’ta başka sahâbeden aynı manada hadisler rivâyet edilmiştir. Şu şekilde ki;

Saîd b. Zeyd Hz. Peygamber’den şöyle rivâyet etmiştir:

من أحيأ أرضاً ميتةً فهي له، وليس لِعِرْقٍ ظالمٍ حقٌّ

“Kim ölü bir araziyi ihya ederse, o arazi onundur. Zulmeden bir kimsenin bunda hiçbir hakkı yoktur.”⁴⁶⁷

Yine Urve şöyle demiştir:

أَشْهَدُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَضَى أَنَّ الْأَرْضَ أَرْضُ اللَّهِ وَالْعِبَادَ عِبَادُ اللَّهِ، وَمَنْ أَحْيَا مَوَاتًا فَهُوَ أَحَقُّ بِهِ، جَاءَنَا بِهَذَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الَّذِينَ جَاءُوا بِالصَّلَوَاتِ عَنْهُ

“Şahitlik ederim ki, Hz. Peygamber şöyle hükmetti: ‘Yeryüzü Allah’ındır, kullar da Allah’ın kullarıdır. Kim bir ölü araziyi ihyâ ederse, ona sahip olmaya en layık olan odur.’ Bu hadisi bize, Hz. Peygamber’den namazları (yani namazla ilgili rivayetleri) nakledenler getirmiştir.”⁴⁶⁸

Konumuzu te’yîd etmesi adına *Sahîh-i Buhârî*’de geçen bir rivâyeti aktararak değerlendirmemizi sonlandırıyoruz:

H. Âişe, Hz. Peygamber’den şöyle nakletmiştir:

مَنْ أَعْمَرَ أَرْضًا لَيْسَتْ لِأَحَدٍ فَهُوَ أَحَقُّ

⁴⁶⁷ Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, 2009, "Kitâbü'l-Harâc", 37 (No.3073).

⁴⁶⁸ Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, 2009, "Kitâbü'l-Harâc", 37 (No.3076).

“Kim sahipsiz bir araziye bayındır hâle getirirse, ona sahip olmaya en layık olan odur.”⁴⁶⁹

92. Hadis

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ النَّاسُ شُرَكَاءُ فِي ثَلَاثِ الْمَاءِ وَالنَّارِ وَالْكَلِّ

“Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: ‘İnsanlar üç şeyde ortaktır: su, ateş ve ot (mera).’”⁴⁷⁰

Tahrîc ve Değerlendirme

Hadisimiz, ismi belli olmayan bir sahâbî tarafından Ahmed b. Hanbel ve Ebû Dâvûd şöyle rivâyet etmişlerdir:

الْمُسْلِمُونَ شُرَكَاءُ فِي ثَلَاثٍ: الْمَاءِ، وَالْكَلِّ، وَالنَّارِ⁴⁷¹

Şuayb el-Arnaûd, hadisin isnâdının sahih olduğunu söylemiştir.

Sahâbenin tamamı âdil kabul edildiği için isminin belli olmaması hadisin sıhhatine zarar vermez.

İbn Mâce, İbn Abbas’tan şu lafızlarla rivâyet etmiştir:

الْمُسْلِمُونَ شُرَكَاءُ فِي ثَلَاثٍ: فِي الْمَاءِ وَالْكَلِّ وَالنَّارِ، وَتَمَنُّهُ حَرَامٌ⁴⁷²

Bu rivâyet, senedinde bulunan Abdullah b. Hıraş sebebiyle zayıftır. Zira Buhârî onun hakkında “*münkeru’l-hadîs*” demiştir.⁴⁷³ Hadisin ilk tarafının sahih olduğunu az önce belirtmiştik. Doayısıyla bu hadiste zayıf olan kısmın sadece sondaki ilave yani “parası haramdır” cümlesi olduğu anlaşılmaktadır. İbn Mâce hadisin

⁴⁶⁹ Buhârî, *Şahîhu’l-Buhârî*, 1414/1993, "Kitâbü’l-Müzâraa", 13 (No.2210).

⁴⁷⁰ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 3/59.

⁴⁷¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü’l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, 1421/2001, 38/174 (No.23082); Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, 2009, "Kitâbü’l-Büyû", 62 (No.3477).

⁴⁷² İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâce*, 2009, "Ruhûn", 16 (No.2472).

⁴⁷³ Ebû’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. ‘Alî b. Muhammed el-‘Askalânî İbn Hacer el-‘Askalânî, *Tehzîbu’l-Tehzîb* (Hindistan: Dâiratü’l-Me‘ârifü’l-‘Osmâniyye, 1326/1908), 2/326.

devamında hocası Abdullah b. Saîd'in parası haram olan şeyi “akar su” olarak açıkladığı bilgisini verir.

Yine İbn Mâce, Ebû Hüreyre'den şöyle rivâyet etmiştir:

ثَلَاثٌ لَا يُمْنَعَنَّ: الْمَاءُ وَالْكَأُ وَالنَّارُ

“Üç şey vardır ki, insanlar onalardan menedilmez: Su, mera, ateş.”⁴⁷⁴

Şuayb el-Arnaût, isnâdının sahih olduğunu söylemiştir.

Netice olarak, hadisimizin sahih olduğunu söyleyebiliriz.

93. Hadis

قَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ لَيْسَ لِلْمُتَحَرِّبِ بَعْدَ ثَلَاثِ سِنِينَ حَقٌّ

“Hz. Ömer şöyle dedi: Sahipsiz bir yeri taşla çevreleyen (şayet orayı imar ememişe) üç yıl geçtikten sonra o yer üzerinde artık bir hakkı yoktur”⁴⁷⁵

Tahrîc ve Değerlendirme

Hiz. Ömer bu ifadesiyle, eğer biri bir yeri ihya niyetiyle sahiplenmiş (taş koyarak çevirmiş) fakat üç yıl içinde herhangi bir imar veya tarım faaliyeti yapmamışsa artık orayı sahiplenme hakkının düşeceğini ifade etmiştir.

Ebû Yûsuf; Hasan b. Umâre→Zührî→Saîd b. Müseyyeb tarikiyle Hiz. Ömer'den şöyle tahrîc etmiştir:

مَنْ أَحْيَا أَرْضًا مَيْتَةً فَهِيَ لَهُ، وَلَيْسَ لِمُحَرِّبٍ حَقٌّ بَعْدَ ثَلَاثِ سِنِينَ⁴⁷⁶

Zeylaî, râvîlerden Hasan b. Umâre'nin “zayıf” olduğunu söylemiştir.⁴⁷⁷

⁴⁷⁴ İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâce*, 2009, “Ruhûn”, 16 (No.2473).

⁴⁷⁵ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 3/75.

⁴⁷⁶ Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İbrâhîm el-Enşârî Ebû Yûsuf, *el-Harâc*, thk. Tâhâ 'Abdurra'ûf Sa'd - Sa'd Hasen Muhammed (Kahire: el-Mektebetu'l-Ezheriyye li't-Turâs, ts.), 114.

İbn Zencûye’de Amr b. Şuayb’den şöyle rivâyet etmiştir:

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَقْطَعَ نَاسًا مِنْ جُهَيْنَةَ أَوْ مُزَيْنَةَ أَرْضًا، فَعَطَّلُوهَا أَوْ تَرَكَوْهَا ، فَأَخَذَهَا قَوْمٌ آخَرُونَ فَأَحْيَوْهَا ، فَخَاصَمَ فِيهَا الْأَوَّلُونَ إِلَى عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، فَقَالَ: لَوْ كَانَتْ قَطِيعَةً مِنِّي أَوْ مِنْ أَبِي بَكْرٍ لَمْ أُرُدُّهَا، وَلَكِنَّهَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، وَقَالَ: مَنْ كَانَتْ لَهُ أَرْضٌ، فَعَطَّلَهَا ثَلَاثَ سِنِينَ لَا يُعْمَرُهَا، فَعَمَّرَهَا غَيْرُهُ، فَهُوَ أَحَقُّ بِهَا

“Hz. Peygamber, Cüheyne veya Müzeyne kabilesinden bazı kimselere bir arazi tahsis etti. Fakat onlar bu araziyi terk ettiler yahut işlemeyip nadasa bıraktılar. Sonra başka bir topluluk gelip bu araziyi ihya etti. İlk sahipleneler, durumu Hz. Ömer’e dava ettiler. Hz. Ömer şöyle dedi: ‘Eğer bu arazi benim tarafımdan veya Ebû Bekir tarafından tahsis edilmiş olsaydı, onu öncekilere geri vermezdim. Ne varki o, Hz. Peygamber tarafından verilmiştir.’ Ve şöyle devam etti: ‘Her kim bir araziye sahip olup onu üç yıl boyunca işlemezse ve bir başkası onu ihya ederse, o araziyi ihya eden kimse ona daha layıktır.’”⁴⁷⁸

İbn Hacer, “hadisin isnâdının sahih, fakat mürsel olduğunu” söylemiştir.⁴⁷⁹

94. Hadis

رَوَى الزُّهْرِيُّ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ حَرِيمُ الْعَيْنِ خَمْسُمِائَةِ ذِرَاعٍ وَحَرِيمُ بَنَرِ الْعُظْنِ أَرْبَعُونَ ذِرَاعًا وَحَرِيمُ النَّاصِحِ سِتُّونَ ذِرَاعًا

“Zührî, Hz. Peygamber’den şöyle rivayet etmiştir: ‘Pınarın koruma alanı beş yüz ziradır. Hayvanların sulandığı kuyunun koruma alanı kırk ziradır. Su çeken develerin kullanıldığı kuyunun koruma alanı ise altmış ziradır.’”⁴⁸⁰

Tahrîc ve Değerlendirme

⁴⁷⁷ Zeyle’î ‘Cemâl ed-Dîn, Naşbu’r-Râye li’Ehâdîsi l-Hidâyeti me’a Hâşiyetihî Buğyeti l-Elme’î fî Tahrici’z-Zeyle’î, 4/290.

⁴⁷⁸ Ebû Ahmed Hamîd b. Maḥled b. Kuteybe el-Ḥorasânî İbn Zenceveyh, Kitâbu l-Emvâl, thk. Şâkir Zeyb Feyyâd (Riyad: y.y., 1406/1986), 2/644 (No.1062).

⁴⁷⁹ İbn Hacer el-‘Askalânî, ed-Dirâye fî Tahrici Ehâdîsi l-Hidâye, 2/245 (No.984).

⁴⁸⁰ Kâdîhân, Fetâvâ Kâdîhân, 3/75.

Zeylaî hadisin “garîb” olduğunu⁴⁸¹, İbn Hacer’de “bu lafızlarla bulamadığını” söylemiştir.⁴⁸²

Ancak Dârimî⁴⁸³ ve İbn Mâce,⁴⁸⁴ İsmâil b. Müslim tarikiyle Abdullah b. Muğaffel’den merfû olarak şöyle rivâyet etmişlerdir:

مَنْ أَحْتَفَرَ بئرًا، فَلَيْسَ لِأَحَدٍ أَنْ يَحْفَرَ حَوْلَهُ أَرْبَعِينَ ذِرَاعًا عَطًا لِمَاشِيَّتِهِ

“Kim bir su kuyusu kazarsa, artık hiç kimsenin, onun etrafında kırk arşınlık mesafeye kadar hayvanları için sulama yeri olacak şekilde kuyu kazma hakkı yoktur.” (Lâfız Dârimî’ye ait.)

İbn Hacer, İsmâil b. Müslim’in “zayıf” olduğunu söylese de,⁴⁸⁵ Şuayb el-Arnaût hadisin *sahih liğayrihî* olduğunu söylemiştir. Zira hadisin şâhidi vardır. Şöyleki;

Ahmed b. Hanbel⁴⁸⁶ ve Beyhakî,⁴⁸⁷ Ebû Hüreyre’den merfû tarikile şöyle rivâyet etmişlerdir:

حَرِيمُ الْبئرِ أَرْبَعُونَ ذِرَاعًا مِنْ جَوَانِبِهَا كُلِّهَا، لِأَعْطَانِ الْإِبِلِ وَالْغَنَمِ، وَابْنُ السَّبِيلِ أَوَّلُ شَارِبٍ، وَلَا يُمْنَعُ فَضْلُ مَاءٍ لِيُْمْنَعُ بِهِ الْكَلَالُ

“Kuyunun koruma alanı, bütün yönlerinden kırk ziradır; bu mesafe, develerin ve koyunların sulanma yerleri içindir. Yolcu, su içmede ilk hak sahibidir. Kimse, yeşillik engellenecek diye fazla sudan mahrum bırakılamaz.”

Müsned’deki senedin râvîlerinden biri mübhem olsa da, Beyhakî bu râvînin Muhammed b. Sîrîn olduğunu sarâhaten ifade etmiştir.⁴⁸⁸

⁴⁸¹ Zeyle’î ‘Cemâl ed-Dîn, *Naşbu’r-Râye li’Ehâdîsi l-Hidâyeti me’a Hâşiyetihî Buğyeti l-Elme’î fî Tahrici’z-Zeyle’î*, 4/292.

⁴⁸² İbn Hacer el-‘Askalânî, *ed-Dirâye fî Tahrici Ehâdîsi l-Hidâye*, 2/245 (No.986).

⁴⁸³ Ebû Muhammed ‘Abdullâh b. ‘Abdurrahman et-Temîmî ed-Dârimî, *Sunenu’d-Dârimî*, thk. Huseyn Selîm ‘Esed ed-Dârânî (b.y.: Dâru’l-Muğnî, 1412/2000), “Kitâbü’l-Büyû”, 82 (No.2668).

⁴⁸⁴ İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâce*, 2009, “Ruhûn”, 22 (No.2486).

⁴⁸⁵ İbn Hacer el-‘Askalânî, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 110 (No.484).

⁴⁸⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü’l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, 1421/2001, 16/259 (No.10411).

⁴⁸⁷ Beyhakî, *es-Sunenu l-Kubrâ*, 1432/2011, 11/245 (No.11989).

Şuayb el-Arnaût hadisin isnâdının sahih olduğunu söylemiştir.

Netice olarak *Kâdîhân*'daki hadisimizin sadece ikinci cümlesinin sahih olduğunu söyleyebiliriz.

Değerlendirmemizi, tamamlayıcı olması için Ebû Dâvûd'un *el-Merâsîl* isimli eserinden Zührî→Saîd b. Müseyyeb tarikiyle Hz. Peygamber'den şu hadisi naklederek sonlandırıyoruz:

حَرِيمُ الْبَيْرِ الْعَادِيَّةِ خَمْسُونَ ذِرَاعًا، وَحَرِيمُ بَيْرِ الْبَدِيِّ خَمْسُ وَعِشْرُونَ ذِرَاعًا

“Eski (önceden kazılmış) kuyunun koruma mesafesi elli arşındır, yeni (ilk defa kazılmış) kuyunun koruma mesafesi ise yirmi beş arşındır.”⁴⁸⁹

Saîd b. el-Müseyyeb rivâyetin devamında kendi görüşü olarak şunu ilave etmiştir: “Tarla sulamak için kullanılan kuyunun koruma alanı üç yüz arşındır.”

Zührî de şöyle demiştir: “Pınarın koruma mesafesi her yönden beş yüz arşındır. İşte bu, devletin kazılmasına izin verdiği kuyuların koruma mesafesidir. Ancak, bir topluluk İslam’a girdikleri sırada bir arazi üzerinde bu haklara sahip olmuşlarsa veya o araziyi satın almışlarsa bu hüküm geçerli olmaz.”

İbn Hacer *Merâsîl*'deki rivâyetin isnâdının “sahih” olduğunu söylemiştir.⁴⁹⁰

2.11. Suyun Temizleyici Olması İle İlgili Hadis

95. Hadis

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَاءُ طَهُورٌ لَا يَنْجَسُهُ شَيْءٌ إِلَّا مَا غَيَّرَ لَوْنَهُ أَوْ طَعْمَهُ أَوْ رِيحَهُ وَإِنْ لَمْ يَجِدْ شَيْئًا مِنْ ذَلِكَ كَانَتْ النَّجَاسَةُ مَغْلُوبَةً

“Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: Su temizleyicidir, hiçbir şey onu necis yapmaz; ancak rengi, tadı veya kokusunu değiştiren şey olması hariç. Eğer

⁴⁸⁸ Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, 1432/2011, 12/246 (No.11990).

⁴⁸⁹ Suleymân b. el-Eş'âs es-Sicistânî Ebû Dâvûd, *el-Merâsîl*, thk. Şu'ayb el-'Arna'ût (Beyrut: y.y., 1408/1987), 290 (No.402).

⁴⁹⁰ İbn Hacer el-'Askalânî, *ed-Dirâye fî Tahrici Ehâdîsi'l-Hidâye*, 2/245 (No.985).

kişi bunlardan hiçbirini bulamazsa (yani bu üç vasıf değişmemişse), o zaman necaset (suda) mağlup olmuş demektir.”⁴⁹¹

Tahrîc ve Değerlendirme

İbn Mâce şdîn b. Sa’d→Muâviye b. Sâlih→Râşid b. ; Ri⁴⁹³ ve Taberânî⁴⁹² Sa’d→Ebû Ümâme el-Bâhilî tarikiyle merfû olarak Hz. Peygamber’den şöyle rivâyet etmişlerdir:

الْمَاءُ لَا يُنَجِّسُهُ شَيْءٌ إِلَّا مَا غَلَبَ عَلَى رِيحِهِ وَطَعْمِهِ وَلَوْنِهِ

Şuayb el-Arnaût, bu hadisle alâkalı şunları demiştir:

“Bu hadis ‘إِلَّا مَا غَلَبَ عَلَى رِيحِهِ وَطَعْمِهِ وَلَوْنِهِ’ ifadesi olmaksızın ‘sahih liğayrihî’dir. Bu rivayetin isnâdı ise, Rişdîn b. Sa’d sebebiyle zayıftır. ‘إِلَّا مَا غَلَبَ عَلَى رِيحِهِ وَطَعْمِهِ وَلَوْنِهِ’ kısmı, sened bakımından sahih değildir. Ancak âlimler bununla amel etme hususunda icma etmişlerdir. İbnü’l-Münzir şöyle demiştir: ‘Âlimler, ister az olsun ister çok, içine necaset düşen bir suyun tadı, rengi veya kokusu değişmişse, onun necis olduğunda icmâ etmişlerdir.”⁴⁹⁴

Hadisimizin ilk kısmına gelince; Tirmizî,⁴⁹⁵ Ebû Dâvûd⁴⁹⁶ ve Nesâî,⁴⁹⁷ Ebû Saîd el-Hudrî’den; İbn Huzeyme⁴⁹⁸ ise İbn Abbas’tan şöyle rivâyet etmişlerdir:

قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَتَنَوِّضُ مِنْ بُرٍّ بُضَاعَةً، وَهِيَ بُرٌّ يُلْقَى فِيهَا الْحَيْضُ وَلُحُومُ الْكِلَابِ وَالنَّتْنُ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ الْمَاءَ طَهُورٌ لَا يُنَجِّسُهُ شَيْءٌ

⁴⁹¹ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 3/83.

⁴⁹² İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâce*, 2009, "Ebvâbü't-Tahâret", 76 (No.521).

⁴⁹³ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr - et-Taberânî*, ts., 8/104 (No.7503).

⁴⁹⁴ İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâce*, 2009, "Aynı yer".

⁴⁹⁵ Tirmizî, *Sunenu't-Tirmizî*, "Ebvâbü't-Tahâret", 49 (No.66).

⁴⁹⁶ Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, 2009, "Kitâbü't-Tahâret", 33 (No.66).

⁴⁹⁷ Nesâî, *el-Muctebâ mine's-Sunen es-Sunenu's-Suğrâ*, 1406/1986, "Kitâbü'l-Miyâh", 1 (No.326).

⁴⁹⁸ Ebû Bekr Muhammed b. İshâk b. Huzeyme en-Nisâbüri İbn Huzeyme, *Şahîhu İbni Huzeyme*, thk. Muhammed Muştafâ el-'A'zamî (Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, ts.), 1/48 (No.91).

“Ey Allah’ın Rasûlü! ‘Budâa’ kuyusundan abdest alabilir miyiz? Halbuki o, içine hayız bezleri, köpek leşleri ve pislikler atılan bir kuyudur.’ Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu: ‘Şüphesiz su temizleyicidir, hiçbir şey onu necis yapmaz.”

Tirmizî hadisin “hasen” olduğunu söylemiştir.

Son olarak, fâideli olacağına binâen Hattâbî’nin ifâdelerini özet olarak aktarıyoruz:

“Birçok kişi bu hadisi duyduğunda, insanların kasten suya necaset attığını sanabilir; ancak bu, hiçbir toplumda, hatta kâfirler arasında bile düşünülemez. Müminler hakkında ise hiç düşünülemez; çünkü insanlar tarih boyunca suyu temiz tutma konusunda çok titiz olmuşlardır. O dönemdeki sahâbîler ise dinin en faziletli insanlarıydı ve su onların beldesinde kıymetliydi. Dolayısıyla onların suyu kasıtlı olarak kirletmesi düşünülemez. Zaten Hz. Peygamber de su kaynaklarına pislik yapanları lanetlemiştir. Burada söz konusu olan Budâa kuyusudur. Bu kuyu eğimli bir yerdeydi; sokaklardan gelen seller pislikleri oraya sürüklüyordu ama suyun çokluğu nedeniyle bunlar suyu necis kılmıyordu. Ashab, bu durumu Hz. Peygamber’e sorunca O da ‘Su hiçbir şeyle necis olmaz’ buyurdu. Yani, bu söz çok su için geçerlidir ve Budâa kuyusu da bu kapsama girmektedir.”⁴⁹⁹

2.12. Sarhoşluk Veren Şeyler İle İlgili Hadisler

96. Hadis

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ الَّذِي حَرَّمَ شَرْبَ الْخَمْرِ حَرَّمَ بَيْعَهَا وَالْإِنْتِفَاعَ بِهَا

“Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: Şarap içmeyi haram kılan Allah, onun satışını ve onunla faydalanmayı da haram kılmıştır.”⁵⁰⁰

Tahrîc ve Değerlendirme

⁴⁹⁹ Ebû Suleymân Hamd b. Muhammed b. İbrâhîm b. el-Ḥaṭṭâb el-Bustî el-Ḥaṭṭâbî, *Me’âlimu’s-Sünen* (Halep: el-Maṭba’atu’l-İlmiyye, 1351/1932), 1/37.

⁵⁰⁰ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 3/83.

Hadisimiz bizzat bu lafızlarla mervî olmasa da, *Sahîh-i Müslim*'de rivâyet edilen şu iki hadis, değerlendirmesini yapmış olduğumuz hadisin sıhhatini doğrular niteliktedir.

Birinci rivâyet Ebû Saîd el-Hudrî' den olup şekildedir:

سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْطُبُ بِالْمَدِينَةِ قَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ! إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يُعَرِّضُ بِالْخَمْرِ وَلَعَلَّ اللَّهَ سَيُنْزِلُ فِيهَا أَمْرًا. فَمَنْ كَانَ عِنْدَهُ مِنْهَا شَيْءٌ فَلْيَبِيعْهُ وَلْيَتَّقِ بِهِ قَالَ: فَمَا لَبِثْنَا إِلَّا يَسِيرًا حَتَّى قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى حَرَّمَ الْخَمْرَ. فَمَنْ أَدْرَكَهُ هَذِهِ الْآيَةُ وَعِنْدَهُ مِنْهَا شَيْءٌ فَلَا يَشْرِبْ وَلَا يَبِيعْ قَالَ: فَاسْتَقْبَلِ النَّاسُ بِمَا كَانَ عِنْدَهُ مِنْهَا فِي طَرِيقِ الْمَدِينَةِ فَسَفَكُوهَا

“Hz. Peygamber'i Medîne'de hutbe irâd ederken işittim. Şöyle buyurdu: ‘Ey insanlar! Allah Teâlâ, içki hakkında bir uyarıda bulunuyor (ona dair bir hüküm indirmeye yakındır). Belki Allah, onun hakkında kesin bir emir indirecektir. Artık kimin yanında içkiden bir şey varsa, onu satsın ve onunla faydalansın.’ Çok geçmeden Hz. Peygamber şöyle buyurdu: ‘Şüphesiz Allah Teâlâ içkiyi haram kılmıştır. Bu ayet kime ulaşırsa ve yanında içkiden bir şey bulunuyorsa, artık onu ne içsin ne de satsın!’ Bunun üzerine insanlar, ellerinde kalan içkilerin hepsini Medîne yollarına döktüler.”⁵⁰¹

Bu hadis, içkinin tedricen haram kılındığını, ilk başta sadece bir uyarı yapıldığını, daha sonra kesin haram kılındığında ise sahâbenin hiçbir tereddüt göstermeden ellerindeki içkileri tamamen yok ettiklerini bildirir. Sahabe, sadece içmeyi değil, satmayı ve faydalanmayı da terk etmiştir. Bu da, haram olan bir şeyden kazanç sağlamanın da haram olduğunu açıkça gösterir.

İkinci hadisimiz de İbn Abbas'tan mervî olup şöyledir:

إِنَّ رَجُلًا أَهْدَى لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَاوِيَةَ خَمْرٍ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَلْ عَلِمْتَ أَنَّ اللَّهَ قَدْ حَرَّمَهَا قَالَ: لَا فَسَارَ إِنْسَانًا فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمَ سَارَرْتَهُ فَقَالَ: أَمَرْتُهُ بِبَيْعِهَا فَقَالَ إِنَّ الَّذِي حَرَّمَ شَرْبَهَا حَرَّمَ بَيْعَهَا فَفَتَحَ الْمَزَادَ حَتَّى ذَهَبَ مَا فِيهَا

501

Muslim, *Şahîhu Muslim*, 1374/1955, "Kitâbü'l-Müsâkât", 1578.

“Bir adam, Hz. Peygamber’e içki dolu bir tulum hediye etti. Hz. Peygamber de ona şöyle dedi: ‘Allah’ın onu haram kıldığını biliyor musun?’ Adam: ‘Hayır, bilmiyordum,’ dedi. Bunun üzerine adam birine gizlice bir şey söyledi. Hz. Peygamber ona: ‘Ona gizlice ne söyledin?’ diye sordu. Adam: ‘Ona, bunu satmasını söyledim,’ dedi. Hz. Peygamber şöyle buyurdu: ‘Şüphesiz Allah, içilmesini haram kıldığı şeyin, satışını da haram kılmıştır.’ Sonra Hz. Peygamber içki tulumunun ağzını açtı, böylece içindeki dökülüp gitti.”⁵⁰²

Bu hadis, içkinin sadece içilmesinin değil, onun satışının da haram olduğunu çok açık bir şekilde göstermektedir. Aynı zamanda haramdan kazanç sağlamanın meşru bir yol olmadığına dair sahih ve güçlü bir delildir. Hz. Peygamber haram olan bir şeyi satmaya da kesin olarak karşı çıkmıştır.

97. Hadis

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ

“Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: Sarhoşluk veren her şey haramdır.”⁵⁰³

Tahrîc ve Değerlendirme

Sahîh-i Buhârî ve *Sahîh-i Müslim*’de Ebû Mûsâ el-Eş’arî, Muâz b. Cebel, İbn Ömer ve Âişe’den bu hususta birçok hadis olmakla birlikte biz, müttefekun aleyh olan bir rivâyeti nakletmekle iktifâ edeceğiz. Ebû Mûsâ el-Eş’arî şöyle anlatıyor:

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ، فَسَأَلَهُ عَنْ أَشْرَبِيَّةٍ تُصْنَعُ بِهَا، فَقَالَ: وَمَا هِيَ قَالَ: الْبَيْعُ وَالْمِزْرُ، فَقُلْتُ لِأَبِي بُرْدَةَ: مَا الْبَيْعُ؟ قَالَ: نَبِيذُ الْعَسَلِ، وَالْمِزْرُ نَبِيذُ الشَّعِيرِ، فَقَالَ: كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ

“Hz. Peygamber beni Yemen’e gönderdi. Orada yapılan bazı içkileri sordum. Hz. Peygamber bana: ‘Onlar nedir?’ diye sordu. Ben de: ‘El-bit’ ve el-mizr’dır,’ dedim. (Râvî diyor ki) Ebû Bürde’ye sordum: ‘El-bit’ nedir?’ Dedi ki: ‘El-

⁵⁰² Muslim, *Şahîhu Muslim*, 1374/1955, "Kitâbü'l-Müsâkât", 1579.

⁵⁰³ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 3/86.

bit', baldan yapılan içkidir; el-mizr ise arpadan yapılan içkidir." Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu: 'Sarhoş eden her şey haramdır.'⁵⁰⁴

98. Hadis

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا أَسْكَرَ كَثِيرُهُ فَقَلِيلُهُ حَرَامٌ

“Hz. Peygamber şöyle buyurdu: Çoğu sarhoş eden şeyin azı da haramdır.”⁵⁰⁵

Tahrîc ve Değerlendirme

Hadisimiz sahih liğayrihidir. Şöyleki; Tirmizî,⁵⁰⁶ Ebû Dâvûd⁵⁰⁷ ve İbn Mâce⁵⁰⁸ Câbir b. Abdullah'tan aynı lafızlarla rivâyet etmiş, Tirmizî hadisin “hasen” olduğunu söylemiştir.

Nesâî'de,⁵⁰⁹ meşhur hasen senetlerden Amr b. Şuayb→Babası→Dedesi tarihiyle aynı lafızlarla rivâyet etmiştir.

Hadisimizin ayrıca Ömer, İbn Ömer. Sa'd b. Ebî Vakkâs ve Âişe'den başka şevâhidi de vardır.

99. Hadis

رَوَى أَنَّ رَجُلًا أَتَى عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بِمُتَلِّثٍ قَالَ عُمَرُ مَا أَشْبَهَ هَذَا بِطَلَاءِ الْإِبِلِ كَيْفَ تَصْنَعُونَهُ قَالَ الرَّجُلُ يُطْبَخُ الْعَصِيرُ حَتَّى يَذْهَبَ ثَلَاثُهُ وَيَبْقَى ثَلَاثُهُ فَصَبَّ عُمَرُ عَلَيْهِ الْمَاءَ وَشَرِبَ ثُمَّ نَاولَهُ عَبَادَةَ بْنَ الصَّامِتِ ثُمَّ قَالَ عُمَرُ إِذَا رَأَيْتُمْ شَرَابَكُمْ فَأَغْسِرُوهُ بِالْمَاءِ

“Bir adam, Hz. Ömer’e ‘müselles’ (üçte biri kalıncaya kadar kaynatılmış üzüm sırası) getirdi. Hz. Ömer (r.a.) şöyle dedi: ‘Bu, deve katranına ne kadar da

⁵⁰⁴ Buḥârî, *Şaḥîhu'l-Buḥârî*, 1414/1993, "Kitâbü'l-Meğâzî", 57 (No.4087); Muslim, *Şaḥîhu Muslim*, 1374/1955, "Kitâbü'l-Eşribe", 1733.

⁵⁰⁵ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 3/86.

⁵⁰⁶ Tirmizî, *Sunenu't-Tirmizî*, "Ebvâbü'l-Eşribe", 3 (No.1973).

⁵⁰⁷ Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, 2009, "Kitâbü'l-Eşribe", 5 (No.3681).

⁵⁰⁸ İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâce*, 2009, "Ebvâbü'l-Eşribe", 10 (No.3393).

⁵⁰⁹ Nesâî, *el-Muctebâ mine's-Sunen es-Sunenu's-Suğrâ*, 1406/1986, "Kitâbü'l-Eşribe", 25 (No.5607).

benziyor! Bunu nasıl yapıyorsunuz?’ Adam şöyle cevap verdi: ‘Üzüm suyu üçte ikisi gidip üçte biri kalıncaya kadar kaynatılır.’ Bunun üzerine Hz. Ömer, ona su kattı ve içti. Sonra bardağı Ubâde b. Sâmit’e uzattı. Ve ardından şöyle dedi: ‘Eğer içeceğinizden şüphe ederseniz, onun ferini su ile kırın.’⁵¹⁰

Tahrîc ve Değerlendirme

Mâlik,⁵¹¹ Şâfiî,⁵¹² Beyhakî⁵¹³; Dâvûd b. Husayn→Vâkîd b. Amr→Mahmûd b. Lebîd el-Ensârî tarikiyle Hz. Ömer’den şöyle rivâyet etmişlerdir:

أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ، حِينَ قَدِمَ الشَّامَ شَكَى إِلَيْهِ أَهْلُ الشَّامِ وَبَاءَ الْأَرْضِ وَثَقَلَهَا وَقَالُوا: لَا يُصْلِحُنَا إِلَّا هَذَا الشَّرَابُ، فَقَالَ عُمَرُ: اشْرَبُوا الْعَسَلَ، فَقَالُوا: لَا يُصْلِحُنَا الْعَسَلُ، فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْأَرْضِ: هَلْ لَكَ أَنْ نَجْعَلَ لَكَ مِنْ هَذَا الشَّرَابِ شَيْئًا لَا يُسْكِرُ؟ فَقَالَ: نَعَمْ، فَطَبَخُوهُ حَتَّى ذَهَبَ مِنْهُ الثَّلَاثَانِ وَبَقِيَ الثَّلَاثُ، فَأَتَوْا بِهِ عُمَرَ فَأَدْخَلَ عُمَرُ فِيهِ إصْبَعَهُ، ثُمَّ رَفَعَ يَدَهُ فَتَبِعَهَا يَتَمَطَّطٌ، فَقَالَ: هَذَا الطَّلَاءُ، هَذَا مِثْلُ طِلَاءِ الْإِبِلِ، فَأَمَرَهُمْ عُمَرُ أَنْ يَشْرَبُوهُ، فَقَالَ لَهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الصَّامِتِ: أَحَلَّلْتَهَا وَاللَّهِ، فَقَالَ عُمَرُ: «كَلَّا وَاللَّهِ، اللَّهُمَّ إِنِّي لَا أَجِلُّ لَهُمْ شَيْئًا حَرَمْتَهُ عَلَيْهِمْ، وَلَا أَحَرِّمُ عَلَيْهِمْ شَيْئًا أَحَلَّلْتَهُ لَهُمْ

“Hazreti Ömer, Şam’a geldiğinde, Şam halkı ona, memleketin havasının ağırlığından ve salgın hastalıktan şikâyet ettiler. Dediler ki: ‘Bize ancak bu içecek iyi gelir.’ Ömer dedi ki: ‘Bal için.’ Onlar da dediler ki: ‘Bal bize fayda vermiyor.’ Bunun üzerine oradaki bazı kimseler şöyle dediler: ‘Sana, sarhoş etmeyen bu içecekten yapalım mı?’ Ömer dedi ki: ‘Evet (olur). Sonra o içeceği kaynatıldılar; üçte ikisi gitti, üçte biri kaldı. O içecek Ömer’e getirildi. Ömer parmağını içine soktu, sonra parmağını kaldırdı; içecek onun parmağından uzayarak sarkıyordu. Bunun üzerine Ömer şöyle dedi: ‘Bu bir ‘tılâ’dır. Bu, develere sürülen tılâ (merhem) gibidir.’ Sonra Ömer, onlara bunu içmelerini emretti. Bunun üzerine Ubâde b. Sâmit dedi ki: ‘Vallahi, sen bunu helal kıldın!’ Ömer de şöyle dedi: ‘Hayır! Vallahi, ben Allah’ın onlara haram kıldığı hiçbir şeyi onlara helal kılmam. Ve yine, Allah’ın onlara helal kıldığı bir şeyi de onlara haram kılmam.”

⁵¹⁰ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 3/86.

⁵¹¹ Mâlik b. Enes, *el-Muvattâ’*, 1425/2004, "Kitâbü'l-Eşribe", 3134.

⁵¹² Ebû ‘Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. ‘Abbâs eş-Şâfiî, *Musnedu'l-İmâm eş-Şâfi’i*, thk. Mâhir Yâsîn el-Faḥl (Kuveyt: Şirketu Garrâr, 1425/2004), 3/258 (No.1546).

⁵¹³ Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, 1432/2011, 17/433 (No.17494).

Mahmûd b. Lebîd sahâbenin küçüklerindendir. İbn Hacer diğer râvîlerin “sika” olduğunu söylemiş,⁵¹⁴ ayrıca *Fethu'l-Bârî*'de hadisin senedini *tashîh* etmiştir.⁵¹⁵

100. Hadis

عَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ إِذَا ذَهَبَ ثُلَاثَا الْعَصِيرِ ذَهَبَ حَرَامُهُ وَرِيحُ جُنُونِهِ

*“Hazreti Ömer şöyle demiştir: Üzüm sırası (kaynatılıp) üçte ikisi kaybolduğunda, onun haramlığı da, sarhoşluk kokusu da gider”*⁵¹⁶

Tahrîc ve Değerlendirme

Araştırmalarımız neticesinde Hz. Ömer'den aynı lafızlarla nakledilen bir rivâyete ulaşamasak ta benzer rivâyetler tespit edebildik. Meselâ, Nesâî'nin *Müctebâ*'sında Hz. Ömer'den nakledilen rivâyetlerin bazıısı şu şekildedir:

كُتِبَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ إِلَى بَعْضِ عُمَّالِهِ أَنْ ارْزُقِ الْمُسْلِمِينَ مِنَ الْطَّلَاءِ مَا ذَهَبَ ثُلَاثَاهُ، وَبَقِيَ ثُلَاثُهُ

*“Ömer bin Hattâb, valilerinden birine şöyle yazdı: Müslümanlara, kaynatılıp üçte ikisi uçmuş, üçte biri kalmış olan ‘tılâ’dan (yani kaynatılmış üzüm sırasından) rızık olarak ver.”*⁵¹⁷

عن عامر بن عبد الله أنه قال قرأت كتاب عمر بن الخطاب إلى أبي موسى: أما بعد، فإنها قديمت علي غير من الشَّامِ حَمْلُ شَرَابًا غَلِيظًا أَسْوَدَ كِطْلَاءِ الْإِبِلِ، وَإِنِّي سَأَلْتُهُمْ عَلَى كَمْ يَطْبُخُونَهُ، فَأَخْبَرُونِي أَنَّهُمْ يَطْبُخُونَهُ عَلَى الثَّلَاثِينَ، ذَهَبَ ثُلَاثَاهُ الْأَخْبَثَانِ؛ ثُلَاثُ يَبْعِيهِ، وَثُلَاثُ يَرِيحُهُ، فَمُرْ مَنْ قَبْلَكَ يَشْرِبُونَهُ

“Amir b. Abdullah şöyle dedi: Ömer b. Hattâb’ın Ebû Mûsâ el-Eş’arî’ye gönderdiği mektubu okudum. Mektupta şöyle yazıyordu: ‘Emmâ ba’d: Bana Şam’dan bir kervan geldi. Yanlarında, develere sürülen merheme benzeyen koyu, siyah bir içecek vardı. Onlara bunu ne kadar kaynattıklarını sordum. Bana dediler ki: ‘Onu üçte ikisi gidene kadar kaynatıyoruz.’ Böylece o içeceğin iki pis kısmı gitmiş

⁵¹⁴ İbn Hacer el-‘Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, 198 (No.1779), 579 (No.7388).

⁵¹⁵ İbn Hacer el-‘Askalânî, *Fethu'l-Bârî Şerhu Şahîh el-Buhârî*, 10/63.

⁵¹⁶ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 3/86.

⁵¹⁷ Nesâî, *el-Muctebâ mine's-Sunen es-Sunenu's-Suğrâ*, 1406/1986, "Kitâbü'l-Eşribe", 53 (No.5715).

*olur: Bir üçte biri pisliğiyle (taşkınlığıyla), bir üçte biri de kokusuyla beraber gider. O hâlde, senin bölgendekilere emret, onu içsinler.”*⁵¹⁸

أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ يَزِيدَ الْخَطْمِيَّ قَالَ كَتَبَ إِلَيْنَا عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَمَّا بَعْدُ، فَاطْبُخُوا شَرَابَكُمْ حَتَّى يَذْهَبَ مِنْهُ نَصِيبُ الشَّيْطَانِ، فَإِنَّ لَهُ اثْنَيْنِ، وَلَكُمْ وَاحِدٌ

“Abdullah b. Yezîd el-Hatmî şöyle dedi: Ömer b. Hattâb bize şöyle yazdı: ‘Emmâ ba’d: İçeceğinizi kaynatın; tâ ki içinden şeytanın payı çıkıp gitsin. Çünkü onun iki payı vardır, sizin ise bir payınız vardır.”⁵¹⁹

Elbânî üç hadisin de sahih olduğunu söylemiştir.⁵²⁰

Bu hadislerin ne demek istediğini daha iyi anlamak için Sindî’nin açıklamalarını aktarıyoruz:

“طَلَاءُ الْإِبِلِ ifadesi, uyuz develere sürülen merhem (ilaç) demektir.

بِغْيِهِ: yani sınırı aşmak anlamında bir mastardır; şiddetlenmesi, taşkınlaşması ve sarhoş etmesi demektir.

بِرِيحِهِ: yani kötü kokusu sebebiyle pis olan kısmı demektir.

Kısacası, üzüm sırasının üç özelliği vardır: Taşkınlığı, yani yoğunlaşıp sarhoş edici hale gelmesi. Kötü kokusu, yani kaynama ve bozulmayla oluşan hali. Hoş tadı, yani içilebilir olan, güzel kısmı. Bu yüzden bu içeceğin üçte biri tat bakımından hoş, diğer iki üçte biri ise pis ve zararlı özellik taşır. Ateşle kaynatılarak bu iki kötü üçte birlik kısım giderilince, geriye kalan hoş ve zararsız olan kısım kalır. Böylece helâl olur.”⁵²¹

101. Hadis

⁵¹⁸ Nesâ’î, *el-Muctebâ mine’s-Sunen es-Sunenu’s-Suğrâ*, 1406/1986, "Kitâbü'l-Eşribe", 53 (No.5716).
⁵¹⁹ Nesâ’î, *el-Muctebâ mine’s-Sunen es-Sunenu’s-Suğrâ*, 1406/1986, "Kitâbü'l-Eşribe", 53 (No.5717).
⁵²⁰ Nâsirüddin el-Elbânî, *Şahîhu Süneni’n-Nesâ’î* (Riyad: Mektebetu’t-Turabiyye, 1988), 3/1153.
⁵²¹ Ebû'l-Hasan Muhammed b. ‘Abdî'l-Hâdî et-Tatvî Nûru’d-Dîn es-Sindî, *el-Hâşiye ‘alâ Süneni’n-Nesâ’î (Sunen’le beraber)* (Halep: Mektebetu'l-Maţbû‘âti'l-İslâmiyye, 1406/1986), 8/329.

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ بَيَّنَّ النِّسَاءُ فِي الْقَسَمِ: هَذَا قَسَمِي فِيمَا أَمْلِكُ فَلَا تَوَاجِدُنِي فِيمَا لَا أَمْلِكُ

*“Hz. Peygamber, hanımlar arasında adaletli bir şekilde nöbet taksimi yaparken şöyle buyurdu: Bu, benim elimde olan şeylerdeki taksimimdir. Elimde olmayan şeyden dolayı ise beni sorumlu tutma!”*⁵²²

Tahrîc ve Değerlendirme

Bu hadisin aynısını 74 nolu hadisin tahrîc ve değerlendirmesinde inceledik.

2.13. Harcamada Öncelik İle İlgili Hadis

102. Hadis

رُوي أَنَّ رَجُلًا جَاءَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَالَ عِنْدِي دِينَارٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَمَاذَا أَصْنَعُ بِهِ قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنْفِقْ عَلَى نَفْسِكَ فَقَالَ الرَّجُلُ عِنْدِي آخَرُ فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنْفِقْ عَلَى عِيَالِكَ فَقَالَ عِنْدِي آخَرُ فَقَالَ تَصَدَّقْ بِهِ

*“Rivayet olundu ki: Bir adam, Hz. Peygamber’e gelerek dedi ki: ‘Ey Allah’ın Rasûlü! Yanımda bir dinar var, onunla ne yapayım?’ Hz. Peygamber şöyle buyurdu: ‘Onu kendine harca!’ Adam dedi ki: ‘Yanımda bir başka dinar daha var.’ Hz. Peygamber şöyle buyurdu: ‘Onu ailine (ailen için) harca!’ Adam tekrar dedi: ‘Yanımda bir başka dinar daha var.’ Hz. Peygamber şöyle buyurdu: ‘Onu sadaka olarak ver!’”*⁵²³

Tahrîc ve Değerlendirme

Ahmed b. Hanbel,⁵²⁴ Ebû Dâvûd,⁵²⁵ Nesâî⁵²⁶ ve İbn Hibbân,⁵²⁷ Ebû Hüreyre’den rivâyet etmişlerdir. *Müsned*’deki ifâde şu şekildedir:

⁵²² Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 3/150.

⁵²³ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 3/155.

⁵²⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü’l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, 1421/2001, 12/381 (No.7419).

⁵²⁵ Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, 2009, "Kitâbü’z-Zekât", 45 (No.1691).

⁵²⁶ Nesâî, *el-Muctebâ mine’s-Sunen es-Sunenu’s-Suğrâ*, 1406/1986, "Kitâbü’z-Zekât", 54 (No.2535).

⁵²⁷ İbn Hibbân, *es-Şaḥîḥ*, 1408/1988, 1/251 (No.238).

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " تَصَدَّقُوا " قَالَ رَجُلٌ: عِنْدِي دِينَارٌ. قَالَ: " تَصَدَّقْ بِهِ عَلَى نَفْسِكَ " قَالَ: عِنْدِي دِينَارٌ آخَرُ. قَالَ: " تَصَدَّقْ بِهِ عَلَى زَوْجِكَ " قَالَ: عِنْدِي دِينَارٌ آخَرُ. قَالَ: " تَصَدَّقْ بِهِ عَلَى وَلَدِكَ " قَالَ: عِنْدِي دِينَارٌ آخَرُ. قَالَ: " تَصَدَّقْ بِهِ عَلَى خَادِمِكَ " قَالَ: عِنْدِي دِينَارٌ آخَرُ. قَالَ: " أَنْتَ أَبْصَرُ "

“Hz. Peygamber şöyle buyurdu: ‘Sadaka verin!’ Bir adam dedi ki: ‘Yanımda bir dinar var.’ Hz. Peygamber şöyle buyurdu: ‘Onu kendine sadaka ver (kendi ihtiyaçların için harca).’ Adam dedi ki: ‘Yanımda bir başka dinar daha var.’ Hz. Peygamber şöyle buyurdu: ‘Onu eşine sadaka ver.’ Adam tekrar dedi: ‘Yanımda bir başka dinar daha var.’ Hz. Peygamber şöyle buyurdu: ‘Onu çocuğuna sadaka ver.’ Adam yine dedi: ‘Yanımda bir başka dinar daha var.’ Hz. Peygamber şöyle buyurdu: ‘Onu hizmetçine sadaka ver.’ Adam dedi ki: ‘Yanımda bir başka dinar daha var.’ Hz. Peygamber şöyle buyurdu: ‘(Artık) sen daha iyi bilirsin.”

Elbânî hadisin sahih olduğunu söylemiştir.⁵²⁸

2.14. Dilencilerden Birine Vermedeki Ölçü İle İlgili Hadis

103. Hadis

رُويَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سُئِلَ قَدْ كَثُرَ السُّؤَالُ فَلِمَنْ نُعْطِي قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ مَنْ رَقَّ قَلْبُكَ عَلَيْهِ

“Rivayet olunduğuna göre: Hz. Peygamber’e şöyle soruldu: ‘Ey Allah’ın Rasûlü! (Kapımıza gelen) dilenciler çoğaldı, hangisine verelim?’ Hz. Peygamber şöyle buyurdu: ‘Kalbinin merhamet ettiği kimseye ver.’”⁵²⁹

Tahrîc ve Değerlendirme

Araştırmalarımız neticesinde aslî kaynaklarımızda merfû ya da mevkuf böyle bir rivâyet tespit edemedik.

⁵²⁸ Nâsîrüddin el-Elbânî, *Şaḥîḥu Süneni'n-Nesâ'i*, 1988, 2/534 (No.2375); Nâsîrüddin el-Elbânî, *Şaḥîḥu't-Terḡîb Ve't-Terhîb*, 2/423 (No.1957).

⁵²⁹ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 3/156.

2.15. Vefat Etmiş Kişiler Adına Yapılan Sadaka İle İlgili Hadis

104. Hadis

جَاءَ فِي الْأَخْبَارِ أَنَّ الْحَيَّ إِذَا تَصَدَّقَ عَنِ الْمَيِّتِ بَعَثَ اللَّهُ تَعَالَى تِلْكَ الصَّدَقَةَ إِلَيْهِ عَلَى طَبَقٍ مِنَ النُّورِ

*“Rivayetlerde şöyle gelmiştir: Diri bir kimse ölü adına sadaka verdiğinde, Allah Teâlâ o sadakayı nurdan bir tabak içinde ölüye gönderir.”*⁵³⁰

Tahrîc ve Değerlendirme

Taberânî, Enes b. Mâlik’ten merfû olarak şöyle rivâyet etmiştir:

مَا مِنْ أَهْلِ بَيْتٍ يَمُوتُ مِنْهُمْ مَيِّتٌ فَيَنْصَدِّقُونَ عَنْهُ بَعْدَ مَوْتِهِ، إِلَّا أَهْدَاهَا إِلَيْهِ جَبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَلَى طَبَقٍ مِنْ نُورٍ، ثُمَّ يَقِفُ عَلَى شَفِيرِ الْقَبْرِ، فَيَقُولُ: يَا صَاحِبَ الْقَبْرِ الْعَمِيقِ، هَذِهِ هَدِيَّةٌ أَهْدَاهَا إِلَيْكَ أَهْلُكَ فَأَقْبَلْهَا، فَيَدْخُلُ عَلَيْهَا، فَيَفْرَحُ بِهَا وَيَسْتَبْشِرُ، وَيَحْزَنُ جِيرَانُهُ الَّذِينَ لَا يُهْدَى إِلَيْهِمْ بِشَيْءٍ

*“Bir ev halkından biri vefat ettiğinde, onlar onun adına sadaka verirlerse, Cebrâil o sadakayı nurdan bir tabak içinde getirir. Sonra kabrin kenarında durarak şöyle der: ‘Ey derin kabrin sahibi! Bu, aileden sana gönderilen bir hediyedir; kabul et.’ Bu hediye ölünün yanına girer, o da sevinir ve mutlu olur. Bunun üzerine kendilerine hiçbir hediye gönderilmeyen (kabir) komşuları üzülür.”*⁵³¹

Heysemî bu rivâyetle ilgili şöyle der: “Ezdî, hadisin râvîlerinden Muhammed eş-Şâmî için ‘kezzâb’ demiştir.”⁵³²

Elbânî de hadisin “mevzu” olduğunu söylemiştir.⁵³³

2.16. Salih Evlat Yetiştirmenin Önemi İle İlgili Hadis

105. Hadis

⁵³⁰ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 3/156.

⁵³¹ Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-‘Evsaf*, ts., 6/314 (No.6504).

⁵³² Heysemî, *Mecma‘u’z-Zevâid ve Menba‘u’l-Fevâid*, 1414/1994, 3/139 (No.4770).

⁵³³ Nâsirüddin el-Elbânî, *Silsiletü’l-Ehâdîsi’z-Zâ‘ife Ve’l-Mevzû‘a Ve Eşeru’l-Seyyi‘ü Fi’l-Ümme*, 1/699 (No.486).

رُوِيَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ مِنْ جُمْلَةِ مَا يَنْتَفِعُ بِهِ الْمَرْءُ بَعْدَ مَوْتِهِ أَنْ يَتْرَكَ وَلَدًا
عَلَّمَهُ الْقُرْآنَ وَالْعِلْمَ فَيَكُونَ لَوَالِدِهِ أَجْرٌ ذَلِكَ مِنْ غَيْرِ أَنْ يُنْقَصَ مِنْ أَجْرِ الْوَلَدِ شَيْءٌ

*“Enes b. Mâlik’ten rivayet olunduğuna göre o şöyle demiştir: Kişinin ölümünden sonra fayda göreceği şeylerden biri de, kendisinin Kur’ân ve ilim öğrettiği bir evlat bırakmasıdır. O evladın bu ilimle amel etmesinden dolayı, babasına da sevap yazılır. Üstelik, evladın sevabından da hiçbir şey eksilmez.”*⁵³⁴

Tahrîc ve Değerlendirme

Ulaşabildiğimiz kadarıyla Enes b. Mâlik’ten böyle bir rivâyet tespit edemedik. Fakat *Sahîh-i Müslim*’de ve başka eserlerde Ebû Hüreyre’den manaca buna yakın şöyle bir hadis rivâyet edilmiştir:

إِذَا مَاتَ الْإِنْسَانُ انْقَطَعَ عَنْهُ عَمَلُهُ إِلَّا مِنْ ثَلَاثَةٍ: إِلَّا مِنْ صَدَقَةٍ جَارِيَةٍ أَوْ عِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ أَوْ وَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُو لَهُ

*“İnsan öldüğü zaman, ameli kesilir; ancak üç şey hariç: Sadaka-i câriye, faydalanılan ilim ve kendisine dua eden salih evlat.”*⁵³⁵

2.17. Namaz Esnasında Sadaka Verme İle İlgili Hadis

106. Hadis

رُوِيَ أَنَّ السُّؤَالَ كَانُوا يَسْأَلُونَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْمَسْجِدِ حَتَّى رُوِيَ أَنَّ
عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ تَصَدَّقَ بِخَاتَمِهِ وَهُوَ فِي الرُّكُوعِ فَمَدَحَهُ اللَّهُ تَعَالَى بِقَوْلِهِ (وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ)

*“Rivayet olundu ki, dilenciler Hz. Peygamber zamanında mescidde dilenirlerdi. Hatta şöyle rivayet edilmiştir: Hz. Ali rukû hâlindeyken yüzüğünü sadaka olarak verdi. Bunun üzerine Allah Teâlâ onu şu sözüyle övmüştür: ‘Onlar, rükû hâlindeyken zekât verirler.’”*⁵³⁶

Tahrîc ve Değerlendirme

⁵³⁴ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 3/156.

⁵³⁵ Muslim, *Şahîhu Muslim*, 1374/1955, "Kitâbü'l-Vasiyyet", 1631.

⁵³⁶ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 3/157.

Taberânî, Ammâr b. Yâsir'den şöyle rivâyet etmiştir:

وَقَفَّ عَلَى عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ سَائِلٌ، وَهُوَ رَاكِعٌ فِي تَطَوُّعٍ فَتَزَعَّ خَاتَمَهُ، فَأَعْطَاهُ السَّائِلُ، فَأَتَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَعْلَمَهُ ذَلِكَ، فَزَلَّتْ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَذِهِ الْآيَةُ: إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ ، فَقَرَأَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ثُمَّ قَالَ: مَنْ كُنْتُ مَوْلَاهُ فَعَلِيٌّ مَوْلَاهُ، اللَّهُمَّ وَالِ مَنْ وَالَاهُ، وَعَادِ مَنْ عَادَاهُ

“Ali b. Ebî Tâlib nafile bir namazda rûkû hâlindeyken, bir dilenci yanına geldi. O da yüzüğünü çıkarıp dilenciye verdi. Sonra o dilenci, Hz. Peygamber'e gelip durumu haber verdi. Bunun üzerine şu ayet nazil oldu: 'Sizin veliniz ancak Allah, Rasûlü ve iman edenlerdir. Onlar ki, namazı dosdoğru kılarlar ve rûkû hâlindeyken zekât verirler.' (Mâide,55) Bunun üzerine Hz. Peygamber bu ayeti okudu, sonra da şöyle buyurdu: 'Ben kimin mevlâsı (yakını, dostu) isem, Ali de onun mevlâsıdır. Allah'ım! Ona dost olana Sen de dost ol, ona düşman olana Sen de düşman ol!’”⁵³⁷

Heysemi “hadisin senedinde tanımadığı râvîlerin olduğunu” söylemiştir.⁵³⁸

İbn Kesîr, bu rivâyeti senetli olarak Hz. Ali ve İbn Abbas'tan da naklettikten sonra şöyle demiştir: “Hz. Ali hakkında namazda yüzüğünü sadaka olarak vermesiyle ilgili hiçbir sahih rivâyet yoktur. Râvîleri ya zayıftır ya da meçhuldür.”⁵³⁹

2.18. Hz. Peygamber'in Beşerî Yönü İle İlgili Hadis

107. Hadis

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ أَرْضَى بِمَا يَرْضَى بِهِ الْبَشَرُ وَأَعْضَبُ بِمَا يَعْضَبُ بِهِ الْبَشَرُ

⁵³⁷ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-'Evsaf*, ts., 6/218 (No.6232).

⁵³⁸ Heysemî, *Mecma'u'z-Zevâid ve Menba'u'l-Fevâid*, 1414/1994, 7/17 (No.10978).

⁵³⁹ Ebû'l-Fidâ' İsmâîl b. 'Omer b. Keşîr ed-Dimeşkî İbn Keşîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, thk. Sâmî b. Muhammed Selâme (b.y.: Dâru Taybe, 1420/1999), 3/139.

“Hz. Peygamber şöyle buyurdu: Ben de sizin gibi bir beşerim. Dolayısıyla insanların razı olduğu gibi razı olurum, onların öfkeleniği gibi ben de öfkelenirim.”⁵⁴⁰

Tahrîc ve Değerlendirme

Hadisimiz, Müslim’in Enes b. Mâlik’ten yapmış olduğu bir rivâyetin içinde çok yakın lafızlarla şu şekilde geçmekte:

كَأَنْتَ عِنْدَ أُمِّ سُلَيْمٍ يَتِيمَةً وَهِيَ أُمُّ أَنَسٍ، فَرَأَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْيَتِيمَةَ فَقَالَ: أَنْتِ هِيَ؟ لَقَدْ كَبُرْتَ لَا كِبَرَ سِنِّكَ فَرَجَعْتَ الْيَتِيمَةَ إِلَى أُمِّ سُلَيْمٍ تَبْكِي فَقَالَتْ أُمُّ سُلَيْمٍ: مَا لَكَ يَا بَنِيَّةُ؟ قَالَتْ الْجَارِيَةُ: دَعَا عَلِيَّ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ لَا يَكْبُرَ سِنِّي فَإِلَّا لَا يَكْبُرُ سِنِّي أَبَدًا، أَوْ قَالَتْ قَرْنِي. فَخَرَجَتْ أُمُّ سُلَيْمٍ مُسْتَعْجِلَةً تَلَوْتُ خِمَارَهَا حَتَّى لَقِيتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا لَكَ يَا أُمِّ سُلَيْمٍ؟ فَقَالَتْ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ أَدْعُوتُ عَلَى يَتِيمَتِي؟ قَالَ: وَمَا ذَاكَ يَا أُمِّ سُلَيْمٍ؟ قَالَتْ: رَعِمْتُ أَنَّكَ دَعَوْتَ أَنْ لَا يَكْبُرَ سِنُّهَا، وَلَا يَكْبُرَ قَرْنُهَا قَالَ: فَضَحِكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ثُمَّ قَالَ: يَا أُمِّ سُلَيْمٍ أَمَا تَعْلَمِينَ أَنَّ شَرَّ طَرِيٍّ عَلَى رَبِّي أَنْتِي اسْتَرْطَطْتَ عَلَى رَبِّي فَقُلْتُ: إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ أَرْضَى كَمَا يَرْضَى الْبَشَرُ، وَأَغْضَبُ كَمَا يَغْضَبُ الْبَشَرُ، فَأَيُّمَا أَحَدٍ دَعَوْتُ عَلَيْهِ مِنْ أُمَّتِي بِدَعْوَةٍ لَيْسَ لَهَا بِأَهْلٍ أَنْ تَجْعَلَهَا لَهُ طَهُورًا، وَزَكَاةً، وَقُرْبَةً يَقْرُبُ بِهَا مِنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

“Ümmü Süleym’in yanında bir yetim kız vardı. (Ümmü Süleym, Enes b. Mâlik’in annesidir.) Hz. Peygamber o yetim kızı gördü ve şöyle dedi: ‘Sen o musun? Büyümüşsün! Yaşın hiç büyümesin!’ Bunun üzerine yetim kız ağlayarak Ümmü Süleym’in yanına döndü. Ümmü Süleym ona: ‘Ne oldu sana kızım?’ diye sordu. Kız da: ‘Allah’ın Peygamberi benim için beddua etti, yaşım hiç büyümesin dedi. Artık yaşım (veya boyum) hiçbir zaman büyümeyecek!’ dedi. Bunun üzerine Ümmü Süleym hemen evinden çıktı, başörtüsünü alelacele sararak Hz. Peygamber’in yanına gitti. Hz. Peygamber ona: ‘Ümmü Süleym, ne oldu sana?’ diye sordu. Ümmü Süleym şöyle dedi: ‘Ey Allah’ın Nebîsi! Yetim kızıma beddua mı ettiniz?’ Hz. Peygamber: ‘Bu da ne demek şimdi, Ümmü Süleym?’ diye sordu. Ümmü Süleym: ‘Kız, sizin onun için ‘Yaşı büyümesin, (boyu) büyümesin’ diye dua ettiğinizi söylüyor,’ dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber tebessüm etti, sonra şöyle buyurdu: ‘Ümmü Süleym! Bilmez misin ki ben Rabbime bir şart koşmuştum. Demiştim ki: ‘Ben de bir beşerim. İnsanların razı

olduğu gibi razı olurum, insanların öfkeleniği gibi ben de öfkelenirim. Dolayısıyla ümmetimden birine öfkeyle uygun olmayan bir dua edecek olursam, Allah onu o kişi için bir temizlik, bir arınma ve kıyamet gününde kendisine yaklaştıracak bir vesile kılsın!”⁵⁴¹

2.19. Vasiyyetin Meşrûiyyeti İle İlgili Hadis

108. Hadis

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تُصَدِّقَ عَلَيْكُمْ بِثُلُثِ أَمْوَالِكُمْ آخِرَ أَعْمَارِكُمْ زِيَادَةً عَلَى أَعْمَالِكُمْ

“Hz. Peygamber şöyle buyurdular: Ömürlerinizin sonunda amellerinize ek olarak mallarınızın üçte biri size bağışlanmıştır.”⁵⁴²

Tahrîc ve Değerlendirme

Ahmed b. Hanbel⁵⁴³ ve Bezzâr⁵⁴⁴ Ebü'd-Derdâ'dan, Taberânî⁵⁴⁵ ve Dârekutnî⁵⁴⁶ Muâz b. Cebel'den, İbn Mâce de⁵⁴⁷ Ebû Hüreyre'den şöyle rivâyet etmişlerdir:

إِنَّ اللَّهَ تَصَدَّقَ عَلَيْكُمْ عِنْدَ وَفَاتِكُمْ بِثُلُثِ أَمْوَالِكُمْ، زِيَادَةً لَكُمْ فِي أَعْمَالِكُمْ

“Şüphesiz Allah, vefatınız sırasında mallarınızın üçte biriyle tasarrufta bulunmanızı, amellerinize bir fazlalık olmak üzere size bağışladı.” (Lafız, İbn Mâce'ye ait.)

Elbânî, hadisin senetlerini naklettikten sonra hükmü ile ilgili şu değerlendirmeleri yapmıştır:

“Sonuç olarak: hadisin bazı tarikleri çok zayıf, bazısının zayıflığı da hafiftir. Bu sebeple, zayıflığı hafif olan tarikler bir araya getirildiğinde hadisin ‘hasen’

⁵⁴¹ Muslim, *Şaḥîhu Muslim*, 1374/1955, "Kitâbü'l-Birr ve's-Sıla", 2603.

⁵⁴² Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 3/227.

⁵⁴³ Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, 1421/2001, 45/475 (No.27482).

⁵⁴⁴ Bezzâr, *el-Baḥru 'z-Zeḥḥâr*, 1988/2009, 10/69 (No.4133).

⁵⁴⁵ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr - et-Taberânî*, ts., 20/54 (No.94).

⁵⁴⁶ Dârekutnî, *Sunenu 'd-Dârekutnî*, 1424/2004, 5/263 No.4289).

⁵⁴⁷ İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâce*, 2009, "Ebvâbü'l-Vesâyâ", 5 (No.2709).

(hasen liğayrihi) derecesine ulaşacağı kanaatindeyim. Diğer tarikler ise, hadise fazladan bir güç katmasa bile zarar da vermez. Hâfız İbn Hacer de buna işaret etmiştir. Zira Bulûğu'l-Merâm'da şöyle demiştir:

'Bu hadisi Dârekutnî Muâz b. Cebel'den, Ahmed ve Bezzâr Ebü'd-Derdâ'dan, İbn Mâce ise Ebû Hüreyre'den rivayet etmiştir. Bu rivayetlerin hepsi zayıftır. Ancak bazıları, birbirini takviye edebilir.'⁵⁴⁸

Şuayb el-Arnaût, Müsned ve Sünen-i İbn Mâce'deki hadislerin tahkikinde kanaatinin bu yönde olduğunu ifade etmiştir.

2.20. Hz. Peygamber'in Kurban Kesmesi İle İlgili Hadisler

109. Hadis

رَوَى أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُضَحِّي كُلَّ سَنَةٍ بِشَاتَيْنِ وَعَآمَ الْحُدَيْبِيَّةِ ضَحَى بِبَدَنَةٍ

“Rivayet olunduğuna göre, Hz. Peygamber her yıl iki koyun kurban keserdi. Hudeybiye yılında ise deve kurban kesti.”⁵⁴⁹

Tahrîc ve Değerlendirme

Hadisimiz iki ayrı hadisin birleştirilmesinden oluşmaktadır. Bu sebeple değerlendirmemizi ayrı ayrı yapacağız.

İlk kısmı Ahmed b. Hanbel⁵⁵⁰ ve Tirmizî,⁵⁵¹ Haccâc b. Ertât→Nâfi'→İbn Ömer tarikiyle şöyle rivâyet etmişlerdir:

أَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْمَدِينَةِ عَشْرَ سِنِينَ يُضَحِّي كُلَّ سَنَةٍ

“Hz. Peygamber, Medine'de on yıl kaldı ve (bu on yıl boyunca) kurban kesti.”

⁵⁴⁸ Nâsirüddin el-Elbânî, İrvâ'î'l-Galîl Fî Tahrici Ehâdisi Menâri's-Sebîl (Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, 1985), 6/79 (No.1641).

⁵⁴⁹ Kâdîhân, Fetâvâ Kâdîhân, 3/236.

⁵⁵⁰ Ahmed b. Hanbel, Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel, 1421/2001, 9/19 (No.4955).

⁵⁵¹ Tirmizî, Sunenu't-Tirmizî, "Ebvâbü'l-Edâhî", 9 (No.1584).

Senedin hükmüne gelince; Tirmizî her ne kadar bu hadisin “hasen” olduğunu söylese de Şuayb el-Arnaût ve Elbânî bu kanâate yanaşmamışlar ve hadisin Haccâc b. Ertât sebebiyle “zayıf” olduğunu söylemişlerdir.⁵⁵² Zira Haccâc, her ne kadar “sadûk” olsa da müdellistir.⁵⁵³ Burada da “an” ile rivâyet etmiştir.

Hadisimizin ikinci kısmı ise *Sahîh-i Müslim*’de Câbir b. Abdullah’tan şöyle rivâyet edilmiştir:

نَحْرُنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَامَ الْحَدِيثِ الْبَدَنَةِ عَنْ سَبْعَةٍ وَالْبَقَرَةَ عَنْ سَبْعَةٍ

“Biz, Hz. Peygamber ile birlikte Hudeybiye yılında kurban kestik; bir deve yedi kişi adına, bir sığır da yedi kişi adına kesildi.”⁵⁵⁴

Hz. Peygamber’in Hudeybiye’de bizzat deve kestiğini ifade eden Buhârî’nin Misver b. Mahreme’den uzunca yaptığı rivâyetin ilgili kısmını naklederek değerlendirmelerimizi sonlandırıyoruz:

فَقَالَتْ أُمُّ سَلَمَةَ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ، أَتُحِبُّ ذَلِكَ، أَخْرُجْ ثُمَّ لَا تُكَلِّمْ أَحَدًا مِنْهُمْ كَلِمَةً، حَتَّى تَنْحَرَ بُدْنَكَ، وَتَدْعُوَ خَالِقَكَ فَيَخْلُقَكَ فَخَرَجَ فَلَمْ يُكَلِّمْ أَحَدًا مِنْهُمْ حَتَّى فَعَلَ ذَلِكَ، نَحَرَ بُدْنَهُ، وَدَعَا خَالِقَهُ فَخَلَقَهُ

“Ümmü Seleme dedi ki: ‘Ey Allah’ın Peygamberi! Bunu istiyor musun? (O hâlde) dışarı çık, sonra onlardan hiç kimseyle tek bir kelime bile konuşma. Ta ki kurbanlık deveni kesesi ve berberini çağırıp saçını tıraş ettirinceye kadar.’ Bunun üzerine Hz. Peygamber dışarı çıktı ve sahâbeden hiçbirisiyle konuşmadı. Nihayet kurbanlık devesini kesti, berberini çağırdı ve berber onun saçını tıraş etti.”⁵⁵⁵

110. Hadis

رُويَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَبَحَ بِنَفْسِهِ

⁵⁵² Nâsirüddin el-Elbânî, *Za’ifu Süneni’t-Tirmizî* (Beyrut: el-Mektebu’l-İslâmî, 1991), 178 (No.261).

⁵⁵³ İbn Hacer el-‘Askalânî, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 152 (No.1119).

⁵⁵⁴ Muslim, *Şahîhu Muslim*, 1374/1955, "Kitâbü'l-Hac", 1318.

⁵⁵⁵ Buhârî, *Şahîhu'l-Buhârî*, 1414/1993, "Kitâbü's-Şurû't", 15 (No.2581).

“Rivâyet olunduğuna göre; Hz. Peygamber (hayvanını) bizzat kendisi kesmiştir.”⁵⁵⁶

Tahrîc ve Değerlendirme

Buhârî ve Müslim, Enes b. Mâlik’ten yakın lafızlarla şöyle rivâyet etmişlerdir:

ضَحَّى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِكَشْبَيْنِ أَمْلَحَيْنِ، فَرَأَيْتُهُ وَاضِعًا قَدَمَهُ عَلَى صِفَاحِهِمَا، يُسَمِّي وَيُكَبِّرُ،
فَدَبَحَهُمَا بِيَدِهِ

“Hz. Peygamber, iki alaca koç kurban kesti. Ben onu, ayaklarını onların boynunun yan taraflarına basmış, Allah’ın ismini anıp tekbir getirerek, o iki koçu kendi elleriyle boğazlarken gördüm.”⁵⁵⁷

2.21. Tavuk Eti Yeme İle İlgili Hadis

111. Hadis

رُويَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَأْكُلُ الدَّجَاجَ

“Rivâyet olunduğuna göre; Hz. Peygamber, tavuk (eti) yerdî.”⁵⁵⁸

Tahrîc ve Değerlendirme

Buhârî, Ebû Mûsâ el-Eş’arî’den şöyle rivâyet etmiştir:

رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْكُلُ دَجَاجًا

“Hz. Peygamber’i tavuk (eti) yerken gördüm.”⁵⁵⁹

⁵⁵⁶ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 3/242.
⁵⁵⁷ Buḥârî, *Şaḥîḥu’l-Buḥârî*, 1414/1993, "Kitâbü’l-Edâhî",9 (No.5238); Muslim, *Şaḥîhu Muslim*, 1374/1955, "Kitâbü’l-Edâhî",1966.
⁵⁵⁸ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 3/247.
⁵⁵⁹ Buḥârî, *Şaḥîḥu’l-Buḥârî*, 1414/1993, "Kitâbü’z-Zebâih ve’s-Sayd",26 (No.5198).

2.22. Cahiliyyede Canlı Hayvandan Koparılan Eti Yeme İle İlgili Hadis

112. Hadis

كَانُوا فِي الْجَاهِلِيَّةِ يَقْطَعُونَ بَعْضَ الْأَلْيَةِ مِنَ الشَّاةِ أَوْ يَقْطَعُونَ بَعْضَ لَحْمِ الْفَخْدِ مِنْهَا فَيَأْكُلُونَ فَنَهَاهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ذَلِكَ

“Cahiliye döneminde (canlı) koyunun butundan veya uyluğundan kesip yiyorlardı; Hz. Peygamber’de onları bundan men etti.”⁵⁶⁰

Tahrîc ve Değerlendirme

Ahmed b. Hanbel,⁵⁶¹ Ebû Dâvûd⁵⁶² ve Tirmizî,⁵⁶³ Ebû Vâkîd el-Leysî’den şöyle rivâyet etmişlerdir:

قَدِمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَدِينَةَ وَهُمْ يَجُبُونَ أَسْنِمَةَ الْإِبِلِ، وَيَقْطَعُونَ أَلْيَاتِ الْغَنَمِ، قَالَ: "مَا يُقْطَعُ مِنَ الْبَهِيمَةِ وَهِيَ حَيَّةٌ، فَهُوَ مَيْتَةٌ

“Hz. Peygamber Medine’ye geldiğinde insanların deve hörgüçlerini, koyunların da butlarını kestiklerini gördü. Bunun üzerine şöyle buyurdu: ‘Hayvan diri iken ondan kesilen her parça leş hükmündedir.’”

Tirmizî hadisin “hasen” olduğunu ve ilim ehlinin amel ettiği görüşün de bu olduğunu söylemiştir.

2.23. Kesilen Hayvanın Helal Olması İle İlgili Hadis

113. Hadis

رُوي أَنَّ رَجُلًا جَاءَ إِلَى سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَقَالَ كَانَتْ لِبَعْضِ الْحَيِّ نَعَامَةٌ فَضَرَبَهَا إِنْسَانٌ فَوَقَدَهَا فَأَلْفَاها عَلَى كُنَاسَةٍ وَهِيَ حَيَّةٌ فَقَالَ سَعِيدٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ذَكُّوها وَكُلُّوها

⁵⁶⁰ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 3/250.

⁵⁶¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-Îmâm Ahmed b. Hanbel*, 1421/2001, 36/233 (No.21903).

⁵⁶² Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, 2009, "Kitâbü's-Sayd", 4 (No.2858).

⁵⁶³ Tirmizî, *Sunenu't-Tirmizî*, "Ebvâbü's-Sayd", 11 (No.1549).

“Rivayet olunduğuna göre, bir adam Saîd b. Cübeyr 'in yanına geldi ve şöyle dedi: ‘Bir kabileye ait bir devekuşu vardı. Bir adam ona vurdu ve onu sersemletti. Sonra onu bir çöplüğe attı ve o, hâlâ hayattaydı.’ Bunun üzerine Saîd şöyle dedi: ‘Onu usûlüne uygun olarak kesin ve yiyin.’”⁵⁶⁴

Tahrîc ve Değerlendirme

Hadisimiz, *Musannef-i İbn Ebû Şeybe*'de rivâyet edilmekte olup şu şekildedir:

مَرَّ سَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ عَلَى نَعَامَةٍ مُلْقَاةٍ عَلَى الْكُنَاسَةِ تَحَرَّكَ فَقَالَ : مَا هَذِهِ ؟ فَقَالُوا : نَخَافُ أَنْ تَكُونَ مَوْفُودَةً ؟ فَقَالَ : كِدْتُمْ تَدْعُونَهَا لِلشَّيْطَانِ ، إِنَّمَا الْوَقِيدُ مَا مَاتَ فِي وَقِيدِهِ

“Saîd b. Cübeyr, çöplüğe atılmış bir devekuşunun yanından geçti. Hayvan hâlâ hareket ediyordu. Bunun üzerine şöyle sordu: ‘Bu nedir?’ Dediler ki: ‘Onun ölümcül şekilde yaralanmış olmasından korkuyoruz.’ Said b. Cübeyr dedi ki: ‘Neredeyse onu şeytana bırakacaktınız! Ölümcül darbe ile ölen (meyte) ancak, aldığı darbeye ölen hayvandır.’”⁵⁶⁵

Hadisin râvîlerinden Nu'mân b. Ali hakkında ricâl eserlerinde cerh veya ta'dilde bulunulmamıştır. Meselâ İbn Ebû Hâtim sadece ismini zikretmekle iktifâ etmiştir.⁵⁶⁶ Fakat İbn Hibbân *es-Sikât* isimli eserinde kendisine yer vermiştir.⁵⁶⁷

Bu rivayet, canlı olan bir hayvanın, ölümcül yaralansa bile, eğer tezkiye yapılırsa yenilebileceğini gösterir.

Sahîh-i Buhârî'de geçen Ebû Sa'lebe el-Huşenî'den nakledilen rivâyetin konumuzla ilgili şu kısmı da bu yaklaşımı te'yîd etmektedir:

وَأَمَّا مَا ذَكَرْتَ أَنَّكَ بِأَرْضِ صَيْدٍ فَمَا صِدْتَ بِقَوْسِكَ فَادْكُرْ اسْمَ اللَّهِ تَمَّ كُلُّ، وَمَا صِدْتَ بِكَلْبِكَ الْمُعْلَمِ فَادْكُرْ اسْمَ اللَّهِ تَمَّ كُلُّ، وَمَا صِدْتَ بِكَلْبِكَ الَّذِي لَيْسَ مُعْلَمًا فَادْكُرْتَ ذَكَاتَهُ فَكُلْ

⁵⁶⁴ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 3/251.

⁵⁶⁵ İbn Ebû Şeybe, *Musannef-i İbn Ebû Şeybe*, 11/206 (No.21028).

⁵⁶⁶ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve 't-Ta'dîl*, 8/447 (No.2054).

⁵⁶⁷ Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân el-Bustî İbn Hibbân, *es-Sikât* (Hindistan: Dâiratü'l-Me'ârifî'l-Osmâniyye, 1393/1973), 7/531.

“Av bölgesinde bulunduğunu söylemene gelince: Yayınla avladığın zaman Allah’ın adını an, sonra ondan ye. Eğitilmiş köpeğinle avladığında da Allah’ın adını an, sonra ondan ye. Eğitilmemiş köpeklerle avladığında ise, eğer yetişip usûlüne uygun şekilde kesimini yapabilirsen, ondan ye.”⁵⁶⁸

2.24. Yaralı Avın Hükümü İle İlgili Hadis

114. Hadis

قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كُلُّ مَا أَصْمَيْتَ وَدَغَ مَا أَنْمَيْتَ

“İbn Abbas şöyle demiştir: ‘İsabet ettirerek yere düşürdüğünü ye, ama yaralanıp kaçtıktan sonra ölü bulduğunu bırak.’”⁵⁶⁹

Tahrîc ve Değerlendirme

Hadisimiz İbn Abbas’tan merfû ve mevkuf olarak rivâyet edilmiştir. Merfû rivâyet, el-Mu’cemü’l-kebîr’de şöyle zikrolunmuştur:

أَنَّ عَبْدًا أَسْنَدَ جَاءَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، فَقَالَ: يَمُرُّ بِي ابْنُ السَّبِيلِ، وَأَنَا فِي مَاشِيَةٍ لِسَيِّدِي فَأَسْنَفِي مِنْ أَلْبَانِهَا بَغِيرٍ إِذْنَهُمْ؟ قَالَ: لَا قَالَ: فَإِنِّي أُرْمِي فَأُصْمِي وَأُنْمِي قَالَ: كُلُّ مَا أَصْمَيْتَ وَدَغَ مَا أَنْمَيْتَ

“Siyahî bir köle Hz. Peygamber’e geldi ve dedi ki:

‘Ben efendimin sürüsünde çobanlık yaparken bir yolcu bana uğruyor.. Efendilerimin izni olmadan ona hayvanların sütünden içirmem uygun olur mu?’ Hz. Peygamber şöyle buyurdu: ‘Hayır olmaz.’ Adam dedi ki: ‘Avlanırken ben ok atıyorum; bazen isabet ettirip (öldürüyorum), bazen de yaralayıp kaçırıyorum.’ Hz. Peygamber şöyle buyurdu: ‘İsabet ettirip düşürdüğünü ye, ama yaralayıp kaçırıldığını bırak.’”⁵⁷⁰

⁵⁶⁸ Buḥârî, Şaḥîḥu’l-Buḥârî, 1414/1993, "Kitâbü’z-Zebâih ve’s-Sayd", 10 (No.5170).

⁵⁶⁹ Kâdîhân, Fetâvâ Kâdîhân, 3/252.

⁵⁷⁰ Taberânî, el-Mu’cemu’l-Kebîr - et-Ṭaberânî, ts., 12/27 (No.12370).

Heysemî bu rivâyet için şöyle demiştir: “*Bu hadisi Taberânî ‘el-Mu‘cemü’l-kebîr’ adlı eserinde rivayet etmiştir. Hadisin senedinde Osman b. Abdurrahman bulunmaktadır, muhtemelen Kureşî olanıdır ve o, metrûk bir râvîdir.*”⁵⁷¹

Beyhakî’de hadisin merfû senedinin zayıf olduğunu söylemiştir.⁵⁷²

Aynı şekilde Elbânî’de hadisin çok zayıf olduğunu söylemiştir.⁵⁷³

Hadisimizin mevkuf rivâyetine gelince; İbn Ebû Şeybe, Hafs b. Ğıyâs→Ecleh→Abdullah b. Ebû Hüzeyl tarikiyle İbn Abbas’tan şöyle rivâyet etmiştir:

وَسَأَلَهُ عَبْدُ أَسْوَدُ فَقَالَ لَهُ: يَا أَبَا عَبَّاسٍ، إِنِّي أُرْمِي الصَّيْدَ فَأُصْنِي وَأُنْمِي، فَقَالَ: مَا أَصْنَيْتَ فَكُلْ، وَمَا أَنْمَيْتَ فَلَا تَأْكُلْ

“*Siyahî bir köle İbn Abbas’a bir soru sordu ve şöyle dedi: ‘Ebâ Abbâs! Ben av hayvanına ok atıyorum; bazen isabet ettirip düşürüyorum, bazen de yaralayıp kaçırıyorum. İbn Abbas şöyle cevap verdi: ‘İsabet ettirip düşürdüğünü ye; ama (yaralayıp da) kaçırdığını yeme.*”⁵⁷⁴

Senedin hükmünün hasen olduğunu söyleyebiliriz. Zira İbn Hacer râvîlerin tamamının “sika”,⁵⁷⁵ Ecleh’in “sadûk” olduğunu söylemiştir.⁵⁷⁶

2.25. Suda Ölü Bulunan Av Hayvanın Hükmü İle İlgili Hadis

115. Hadis

عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ لِعَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ وَإِنْ وَقَعَتْ رَمِيَّتُكَ فِي الْمَاءِ فَلَا تَأْكُلْ فَإِنَّكَ لَا تَدْرِي أَنَّ الْمَاءَ قَتَلَهُ أَمْ سَهَمُكَ

⁵⁷¹ Heysemî, *Mecma‘u’z-Zevâid ve Menba‘u’l-Fevâid*, 1414/1994, 4/131 (No.6018).

⁵⁷² Beyhakî, *es-Sunenu’l-Kubrâ*, 1432/2011, 19/189 (No.18935).

⁵⁷³ Nâsirüddin el-Elbânî, *Silsiletü’l-Ehâdîsi ‘z-Zâ‘ife Ve’l-Mevzû‘a Ve Eseru’l-Seyyi‘ü Fi’l-Ümme*, 9/103 (No.4101).

⁵⁷⁴ İbn Ebû Şeybe, *Musannef-i İbn Ebî Şeybe*, 11/159 (No.20849).

⁵⁷⁵ İbn Hacer el-‘Askalânî, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 173 (No.1430), 327 (No.3679).

⁵⁷⁶ İbn Hacer el-‘Askalânî, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 96 (No.285).

“Hz. Peygamber, Adî b. Hâtîm’e şöyle buyurdu: ‘Eğer attığın ok ile vurulan hayvan suya düşerse, ondan yeme! Çünkü onun ölümüne su mu sebep oldu, yoksa senin okun mu bunu bilemezsin.’”⁵⁷⁷

Tahrîc ve Değerlendirme

Hadisimiz müttefekun aleyhdir.⁵⁷⁸ Müslim’in lafızları hadisimize daha yakın olduğu için sadece onu nakledeceğiz:

سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الصَّيِّدِ؟ قَالَ إِذَا رَمَيْتَ سَهْمَكَ فَأَذْكُرِ اسْمَ اللَّهِ فَإِنْ وَجَدْتَهُ قَدْ قَتَلَ فَكُلْ إِلَّا أَنْ تَجِدَهُ قَدْ وَقَعَ فِي مَاءٍ فَإِنَّكَ لَا تَدْرِي الْمَاءُ قَتَلَهُ أَوْ سَهْمُكَ

“Hz. Peygamber’e av hakkında sordum. O da şöyle buyurdu: ‘Okunu attığında Allah’ın ismini an. Eğer avı ölü olarak bulursan, ye! Ancak suya düşmüş olarak bulursan yeme! Çünkü onun ölümüne su mu sebep oldu yoksa senin okun mu, bunu bilemezsin.’”

2.26. Kesmenin Mahalli İle İlgili Hadis

116. Hadis

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الذَّكَاءُ مَا بَيْنَ النَّبَةِ وَاللَّحْيَيْنِ

“Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: ‘Tezkiye (meşrû kesim), köprücük (gırtlak) çukuru ile çene kemikleri arasındaki bölgededir.’”⁵⁷⁹

Tahrîc ve Değerlendirme

Ahmed b. Hanbel,⁵⁸⁰ Tirmizî,⁵⁸¹ Ebû Dâvûd,⁵⁸² Nesâî⁵⁸³ ve İbn Mâce,⁵⁸⁴ Ebû’l-Uşerâ’nın babasından senedi zayıf olmakla birlikte dolaylı olarak bu manayı ifade eden merfû şöyle bir rivâyet nakletmişlerdir:

⁵⁷⁷ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 3/252.

⁵⁷⁸ Buḥârî, *Şaḥîhu’l-Buḥârî*, 1414/1993, "Kitâbü’z-Zebâih ve’s-Sayd", 8 (No5167); Muslim, *Şaḥîhu Muslim*, 1374/1955, "Kitâbü’s-Sayd ve’z-Zebâih", 1929.

⁵⁷⁹ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 3/256.

⁵⁸⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü’l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, 1421/2001, 31/278 (No.18947).

قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا تَكُونُ الذَّكَاءُ إِلَّا فِي الْحَلْقِ وَاللَّيْبَةِ؟ قَالَ: لَوْ طَعَنْتَ فِي فَخْذِهَا لَأَجْزَأَكَ

“Dedim ki: ‘Ey Allah’ın Rasûlü! Boğazlama sadece boğazdan veya gırtlak çukurundan mı olur?’ Hz. Peygamber şöyle buyurdu: ‘Eğer bir hayvanı uyluğundan saplasaydın, o da sana yeterli olurdu.’”

Tirmizî ve Ebû Dâvûd, hadisi rivâyet ettikten sonra bunun ancak zaruret halinde ve yakalanamayan hayvanlar için geçerli olacağını söylemişlerdir. Dolayısıyla normal zamanda tek geçerli tezkiye işlemi, boğazlanmakla mümkün olacaktır. Zira sorulan sorudan da tezkiyenin sadece bu manada anlaşıldığı gözükmektedir.

Hadisin zayıf olduğunu söylememizin sebebi, Zehebî’nin’de dediği üzere ne Ebû’l-Uşerâ’nın ne de babasının tanınan kimseler olmaması ve bu hadisin bundan başka bir senedinin de olmamasıdır.⁵⁸⁵

Değerlendirmemizi önemine binâen Hattâbî’nin sözleriyle bitiriyoruz:

“Bu şekildeki bir kesim, sadece yakalanamayan hayvanın boğazlanması hakkındadır. Ama yakalanabilecek bir hayvan ise, onun boğazlanması sadece boğazlama yerlerinin kesilmesiyle olur. Bu konuda ilim ehli arasında bir ihtilâf bilmiyorum. Ayrıca râvîlerinin meçhul olması sebebiyle bu hadisi zayıf görmüşlerdir. Ehilleştirilmiş hayvanlardan olup vahşileşen hayvan hakkında ise, âlimler ihtilâfa düşmüştür:

Çoğu âlime göre: Eğer ok veya mızrak yarasıyla kan akarsa, boğazlama yerine isabet etmese bile bu kesim geçerlidir, hayvan helâl olur. İmam Mâlik ise şöyle der: Bu durumda dahi boğazlama ancak kesim yerlerinin kesilmesiyle sahih olur.”⁵⁸⁶

581 Tirmizî, *Sunenu’t-Tirmizî*, "Ebvâbü's-Sayd", 12 (No.1551).

582 Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, 2009, "Kitâbü'l-Edâhî", 16 (No.2825).

583 Nesâ'î, *el-Muctebâ mine's-Sunen es-Sunenu's-Suğrâ*, 1406/1986, "Kitâbü'd-Dahâyâ", 24 (No.4407).

584 İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâce*, 2009, "Ebvâbü'z-Zebâih", 9 (No.3184).

585 Zehebî, *Mizânu'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl*, 4/551 (No.10419).

586 Hattâbî, *Me'âlimu's-Sünen*, 4/280.

2.27. Kesmenin Ne İle Yapılacağı İle İlgili Hadis

117. Hadis

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا أَنْهَرَ الدَّمَ وَأَفْرَى الْأَوْدَاجَ فَكُلْ

“Hz. Peygamber şöyle buyurdu: ‘Kanı akıtan ve şahdamarları kesen her şeyle kesilen (hayvanın etinden) yiyin.’”⁵⁸⁷

Tahrîc ve Değerlendirme

Hadisimizin ‘مَا أَنْهَرَ الدَّمَ’ kısmı müttefekun aleyh olup, ‘وَأَفْرَى الْأَوْدَاجَ’ kısmı *Muvattâ*’ da geçmektedir.

Müttefekun aleyh olan rivâyet Râfi’ b. Hadîc’den şöyle nakledilmektedir:

يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا لَأَقُو الْعَدُوَّ غَدًا وَلَيْسَتْ مَعَنَا مُدَى قَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَعْجَلُ أَوْ أَرْبَى مَا أَنْهَرَ الدَّمَ، وَذَكَرَ اسْمُ اللَّهِ فَكُلْ لَيْسَ السِّنُّ وَالظُّفْرُ

“Ey Allah’ın Rasûlü! Yarın düşmanla karşılaşacağız, yanımızda bıçak (ve kesici alet) yok. (Ne ile hayvan keseceğiz?)’ Hz. Peygamber şöyle buyurdu: ‘Leş olmaması için bir an önce kesmeye bak! Kanı akıtan ve üzerine Allah’ın ismi anılan (her kesici alet) ile kestiğini ye. Ancak diş ve tırnak (ile kesme) bunlar olmaz.’”⁵⁸⁸

Muvattâ’daki rivâyeti ise Mâlik, İbn Abbas’tan ‘بَلَّغْنَا’ ile şöyle nakletmiştir:

كُلْ مَا أَفْرَى الْأَوْدَاجَ فَكُلْهُ

“Boyun damarlarını kesen her şeyle (kesilen hayvan) helâldir; onu yiyebilirsiniz.”⁵⁸⁹

118. Hadis

⁵⁸⁷ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 3/257.

⁵⁸⁸ Buḥârî, *Şaḥîḥu’l-Buḥârî*, 1414/1993, "Kitâbü’z-Zebâih ve’s-Sayd",23 (No.5190); Muslim, *Şaḥîḥu Muslim*, 1374/1955, "Kitâbü’l-Edâhî",1968.

⁵⁸⁹ Ebû ‘Abdullâh Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Medenî Mâlik b. Enes, *el-Muvaṭṭa’* (Rivâyetu Ebî Muş‘ab), thk. Beşşâr ‘Avvâd Ma‘rûf - Maḥmûd Ḥalîl (Beyrut: Mu’essesetu’r-Risâle, 1412), "Kitâbü’d-Dahâyâ",2148.

رَجُلٌ ذَبَحَ بَعِيرًا لَهُ وَأَذِنَ بِأَنْتَهَابِهِ جَازَ ذَلِكَ رُوِيَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَعَلَ كَذَلِكَ

*“ Bir adam, kendisine ait bir deveyi keser ve onu isteyen almasına izin verirse, bu caiz olur. Rivayet olunduğuna göre Hz. Peygamber’de böyle yapmıştır.”*⁵⁹⁰

Tahrîc ve Değerlendirme

Araştırmalarımız neticesinde bu rivâyetle ilgili her hangi bir kaynak tespit edemedik.

119. Hadis

رُوِيَ أَنَّ بَعْضَ الْخُلَفَاءِ رَأَى بِمَكَّةَ حَمَامًا كَثِيرًا فَأَمَرَ بِأَخْذِ الْجُمْلَةِ وَأَخْرَجَ إِلَى الْحِلِّ وَذَبَحَ الْكُلَّ وَتَصَدَّقَ بِلَحْمِهَا وَأَعْطَى لِكُلِّ حَمَامٍ ذَبَحَهَا دِرْهَمًا

*“Rivayet olunduğuna göre, halifelerden biri Mekke’de çok sayıda güvercin gördü. Bunun üzerine hepsinin toplanmasını emretti. Toplanan güvercinler harem bölgesinin dışına çıkarıldı ve hepsi kesildi. Etleri sadaka olarak dağıtıldı ve her kesilen güvercin için bir dirhem verildi.”*⁵⁹¹

Tahrîc ve Değerlendirme

Araştırmalarımız neticesinde bu rivâyetle de ilgili her hangi bir kaynak tespit edemedik.

2.28. Harama Vesile Olma İle İlgili Hadis

120. Hadis

إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَعَنَ الْعَاصِرَ

*“Hz. Peygamber (şarap için) üzüm sıkana lânet etmiştir.”*⁵⁹²

⁵⁹⁰ Kâdîhân, Fetâvâ Kâdîhân, 3/290.

⁵⁹¹ Kâdîhân, Fetâvâ Kâdîhân, 3/292.

⁵⁹² Kâdîhân, Fetâvâ Kâdîhân, 3/306.

Tahrîc ve Değerlendirme

Ahmed b. Hanbel ve Hâkim İbn Abbas'tan,⁵⁹³ Tirmizî ve İbn Mâce Enes b. Mâlik'ten,⁵⁹⁴ Ebû Dâvûd İbn Ömer'den⁵⁹⁵ şöyle rivâyet etmişlerdir:

أَتَانِي جِبْرِيلُ، فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ، إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَعَنَ الْخَمْرَ، وَغَاصِرَهَا، وَمُعْتَصِرَهَا، وَشَارِبَهَا، وَحَامِلَهَا، وَالْمَحْمُولَةَ إِلَيْهِ، وَبَائِعَهَا، وَمُبْتَاعَهَا، وَسَاقِيَهَا، وَمُسْتَقِيَهَا

“Cebrâil bana geldi ve dedi ki: ‘Muhammed! Şüphesiz Allah Azze ve Celle içkiyi ve onu sıkan kişiyi, sıkıranı, içeni, taşıyanı, kendisine taşınan kişiyi, satanı, satın alanı, sunan kişiyi ve sunulmasını isteyen lanetlemiştir.” (Lafız, Müsned’e ait.)

Şuayb el-Arnaût ve Elbânî hadisin “sahih” olduğunu söylemişlerdir.⁵⁹⁶

2.29. Düğün Ziyafeti Verme İle İlgili Hadis

121. Hadis

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْلِمَ وَلَوْ بِشَاةٍ

“Hz. Peygamber şöyle buyurdu: ‘Bir koyun keserek dahi olsa düğün ziyafeti ver.’”⁵⁹⁷

Tahrîc ve Değerlendirme

Buhârî ve Müslim, Enes b. Mâlik'ten şöyle rivâyet etmişlerdir:

رَأَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ أَثَرَ صُفْرَةٍ، فَقَالَ: مَهْمِمْ، أَوْ مَهْ قَالَ: قَالَ: تَزَوَّجْتُ امْرَأَةً عَلَى وَزْنِ نَوَاحٍ مِنْ دَهَبٍ، فَقَالَ: بَارَكَ اللَّهُ لَكَ، أَوْلِمَ وَلَوْ بِشَاةٍ

⁵⁹³ Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, 1421/2001, 5/74 (No.2897); Hâkim en-Nisâbü'rî, *El-Müstedrek 'ale's-Sahîhayn*, 2018, 3/181 (No.2265).

⁵⁹⁴ Tirmizî, *Sunenu't-Tirmizî*, "Ebvâbü'l-Büyû", 58 (No.1341); İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâce*, 2009, "Ebvâbü'l-Eşribe", 7 (No.3381).

⁵⁹⁵ Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, 2009, "Kitâbü'l-Eşribe", 2 (No.3674).

⁵⁹⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, 1421/2001, 10/9 (No.5716); Nâsirüddin el-Elbânî, *Şahîhu'l-Câmi 'i's-Şagîr Ve Ziyâdâtüh*, 1/75 (No.72).

⁵⁹⁷ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 3/306.

“Hz. Peygamber, Abdurrahman b. Avf’ın üzerinde sarımsı bir iz (koku veya boya) gördü ve şöyle dedi: ‘Ne bu hâl? O da: ‘Bir kadınla evlendim; mehir olarak bir altın çekirdek ağırlığında altın verdim’ dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu: ‘Allah mübarek eylesin. Bir koyunla da olsa düğün yemeği ver!’”⁵⁹⁸

2.30. Bir yere yaslanarak yemek yeme ile ilgili hadis

122. Hadis

رُوي أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَكَلَ مُتَكِنًا

“Rivâyet olunduğuna göre, Hz. Peygamber yaslanarak yemek yemiştir.”⁵⁹⁹

Tahrîc ve Değerlendirme

Sahîh-i Buhârî gibi hadis kaynaklarımıza baktığımızda, Hz. Peygamber’in yaslanarak yemediği hatta bundan nehyettiğini görmekteyiz:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تَأْكُلُ مُتَكِنًا

“Hz. Peygamber, yaslanarak yemek yemem buyurmuştur.”⁶⁰⁰

عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تَأْكُلُ مُتَكِنًا

“Ebü’-d-Derdâ’dan rivâyet olunduğuna göre, Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: ‘Yaslanarak yemek yeme!’”⁶⁰¹

Heysemî “ricâlinin sika” olduğunu söylemiş,⁶⁰² Elbânî’de *Silsile-i Sahîha*’sında zikretmiştir.⁶⁰³

⁵⁹⁸ Buhârî, *Şahîhu’l-Buhârî*, 1414/1993, "Kitâbü’n-Nikâh", 53 (No.6023); Muslim, *Şahîhu Muslim*, 1374/1955, "Kitâbü’n-Nikâh", 1437.

⁵⁹⁹ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 3/307.

⁶⁰⁰ Buhârî, *Şahîhu’l-Buhârî*, 1414/1993, "Kitâbü’l-Et’ime", 12 (No.5083).

⁶⁰¹ Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Evsaf*, ts., 1/14 (No.33).

⁶⁰² Heysemî, *Mecma’u’z-Zevâid ve Menba’u’l-Fevâid*, 1414/1994, 5/24 (No.7914).

⁶⁰³ Nâsırüddin el-Elbânî, *Silsiletü’l-Ehâdîsi’s-Şahîha Ve Şey’ün Min Fıkhîhâ Ve Fevâ'idihâ*, 5/515 (No.2394).

Hadisimizde geçtiği üzere Hz. Peygamber'in yaslanarak yemek yediğini ifâde eden rivâyetlere gelince, bunların ya sahih olmadığı ya da nehiyden öncesine hamledildiği anlaşılmaktadır.

İbn Ebû Hâtim, Sâib b. Habbâb'ın dedesinden:

رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ يَأْكُلُ قَدِيدًا فِي طَبَقٍ مُتَكِنًا

“Hz. Peygamber'i bir tabakta kurutulmuş eti yaslanmış halde yerken gördüm.” hadisini rivâyet ettikten sonra babasının bu hadis için “*bâtıl*” dediğini nakletmiştir.⁶⁰⁴

Hz. Peygamber'in yasaklamadan önce yaslanarak yemek yediğini ifade eden rivâyete Ebû Ya'lâ'nın *Müsned*'inde Hz. Âişe'den naklettiği şu hadisi misal olarak zikredebiliriz:

يَا عَائِشَةُ لَوْ شِئْتُ لَسَارَتْ مَعِيَ جِبَالُ الدَّهَبِ. جَاءَنِي مَلَكٌ إِنَّ حُجْرَتَهُ لَتُسَاوِي الْكُعْبَةَ فَقَالَ: إِنَّ رَبَّكَ يَقْرَأُ عَلَيْكَ السَّلَامَ، وَيَقُولُ لَكَ: إِنَّ شِئْتَ نَبِيًّا عَبْدًا، وَإِنْ شِئْتَ نَبِيًّا مَلِكًا. قَالَ: فَتَنْظُرْتُ إِلَى جِبْرِيلَ قَالَ: فَأَشَارَ إِلَيَّ أَنْ ضَعُ نَفْسَكَ قَالَ: فَقُلْتُ: نَبِيًّا عَبْدًا قَالَ: فَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْدَ ذَلِكَ لَا يَأْكُلُ مُتَكِنًا يَقُولُ: أَكُلُ كَمَا يَأْكُلُ الْعَبْدُ، وَأَجْلِسُ كَمَا يَجْلِسُ الْعَبْدُ

“Âişe! Eğer dileyseydim, benimle birlikte altın dağlar yürürdü. Bana bir melek geldi kuşağının genişliği Kâbe kadardı ve şöyle dedi: ‘Rabbin sana selâm ediyor ve diyor ki: İstersen kul bir peygamber ol, istersen bir melik (hükümdar) peygamber ol.’ Ben karar vermek için Cebrâil’e baktım. Cebrâil bana işaret etti: ‘Nefsini alçalt (tevazu göster).’ Bunun üzerine dedim ki: ‘Ben kul bir peygamber olmak istiyorum.’ İşte bu olaydan sonra Hz. Peygamber asla yaslanarak yemek yemezdi ve şöyle derdi: ‘Ben bir kulun yediği gibi yerim, bir kulun oturduğu gibi otururum.’”⁶⁰⁵

⁶⁰⁴ Ebû Muhammed ‘Abdurrahman b. Muhammed er-Râzi İbn Ebî Hâtim, *el-‘İlel*, thk. Sa’d b. ‘Abdullâh el-Ĥamîd ve Ĥâlid b. ‘Abdurrahman el-Cerîsî (b.y.: Meţâbi‘u’l-Ĥamîdî, 1427/2006), 4/417 (No.1530).
⁶⁰⁵ Ebû Ya’lâ, *Musnedu Ebî Ya’lâ*, 1404/1984, 8/318 (No.4920).

Elbânî hadisin zayıf olduğunu söylemiştir.⁶⁰⁶

İbn Ebû Şeybe'nin İbn Abbas, Hâlid b. Velîd, İbn Sîrîn, Atâ b. Yesâr ve Zührî gibi sahâbe ve tâbiînden bazı zatların yaslanarak yemek yediğini aktarmasından,⁶⁰⁷ bu hususta bir ruhsat olduğunu ve yasağın tahrîmî değil tenzihî olduğunu anlamamız mümkün gözükmemektedir.⁶⁰⁸

2.31. Müzik Dinlemek İle İlgili Hadisler

123. Hadis

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اسْتِمَاعُ الْمَلَاهِي مَعْصِيَةٌ وَالْجُلُوسُ عَلَيْهَا فُسُوقٌ وَالتَّلَذُّدُ بِهَا مِنَ الْكُفْرِ

“Hz. Peygamber şöyle buyurdu: ‘Çalgı (eğlence) aletlerini dinlemek masiyettir (günahdır), onların çalındığı yerlerde bulunmak fisktır (yoldan çıkmaktır), onlardan zevk almak ise küfürdür.’”⁶⁰⁹

Tahrîc ve Değerlendirme

Araştırmalarımız neticesinde hadisimiz Irâkî'nin *İhyâü Ulûmi'd-Dîn*'in hadislerini tahrîc etmiş olduğu *el-Muğnî an hamli'l-esfâr* isimli eserinde geçtiğini tespit ettik. Orada da hadisi Ebû's-Şeyh'in, Mekhûl'den mürsel olarak rivâyet ettiğini ifade eden bilgidен başka bir mâlûmât rastlayamadık.⁶¹⁰

124. Hadis

وَيَجِبُ عَلَيْهِ أَنْ يَجْتَهِدَ كُلَّ الْجَهْدِ حَتَّى لَا يَسْمَعَ لِمَا رُوِيَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَدْخَلَ أَصْبُعَيْهِ فِي أُذُنَيْهِ

⁶⁰⁶ Nâsirüddin el-Elbânî, *Silsiletü'l-Ehâdîsi 'z-Zâ'ife Ve'l-Mevzû'a Ve Eşeruhe's-Seyyi'ü Fi'l-Ümme*, 5/65 (No.2045).

⁶⁰⁷ İbn Ebî Şeybe, *Musannef-i Ibn Ebî Şeybe*, 13/442 (No.26110-26115).

⁶⁰⁸ Ebû Hâfş 'Omer b. 'Alî b. Aḥmed el-Mısrî İbnu'l-Mulakḳın, *et-Tavḏîḥ li Şerḥi'l-Câmi'i's-Şaḥîḥ* (Dimaşk: y.y., 1429/2008), 26/146 (No.5399).

⁶⁰⁹ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 3/308.

⁶¹⁰ Zeynuddîn el-'Irâkî, *Tahrîcu Ehâdîsi'l-İhyâ' = el-Muğnî 'an Hamli'l-Esfâr*, 742.

“Kişinin, (çalgıyı) işitmek için bütün gücüyle çaba göstermesi gerekir. Zira rivayet olunduğuna göre Hz. Peygamber’in (çalgının sesini işitmek için) iki parmağı ile kulaklarını tıkadığı nakledilmiştir.”⁶¹¹

Tahrîc ve Değerlendirme

Ahmed b. Hanbel,⁶¹² Ebû Dâvûd,⁶¹³ İbn Hibbân⁶¹⁴ ve Beyhakî,⁶¹⁵ İbn Ömer’den şöyle rivâyet etmişlerdir:

سَمِعَ ابْنُ عُمَرَ صَوْتَ زَمَارَةٍ رَاعٍ، فَوَضَعَ إصْبَعَيْهِ فِي أُذُنَيْهِ، وَعَدَلَ رِجْلَهُ عَنِ الطَّرِيقِ، وَهُوَ يَقُولُ: يَا نَافِعُ، أَتَسْمَعُ؟ فَأَقُولُ: نَعَمْ، قَالَ: فَيَمْضِي، حَتَّى قُلْتُ: لَا، قَالَ: فَوَضَعَ يَدَيْهِ وَأَعَادَ الرَّجْلَةَ إِلَى الطَّرِيقِ، وَقَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَسَمِعَ صَوْتَ زَمَارَةٍ رَاعٍ فَصَنَعَ مِثْلَ هَذَا

“İbn Ömer bir çobanın kavalının sesini işitti, bunun üzerine iki parmağını kulaklarına koydu ve bindiği hayvanını yoldan çevirip başka tarafa yöneltti. Bu esnada şöyle diyordu: ‘Nâfi’! Duyuyor musun?’ Ben de: ‘Evet’ dedim. Bu hâl devam etti, ta ki ‘Hayır artık duymuyorum’ deyinceye kadar. Bunun üzerine ellerini kulaklarından çekti ve hayvanını tekrar yola döndürdü. Sonra şöyle dedi: ‘Bir keresinde Hz. Peygamber’i gördüm; o da bir çobanın kaval sesini işitmişti ve aynı bu yaptığımı yapmıştı.” (Lafız Müsned’e ait)

Ebû Ali el-Lü’lûî, Ebû Dâvûd’daki rivâyetin akabinde şöyle demiştir: Ebû Dâvûd’u: *“Bu, münker bir hadistir”* derken işittim.

Fakat Azîmâbâdî buna îtirâzen şöyle demiştir:

“Ebû Dâvûd böyle söylemiş olabilir, ancak hadise niçin münker dediğinin sebebi bilinmemektedir. Zira bu hadisin râvilerinin hepsi sikadır ve daha sika olanların rivayetlerine de aykırı değildir.”⁶¹⁶

⁶¹¹ Kâdîhân, Fetâvâ Kâdîhân, 3/308.

⁶¹² Ahmed b. Hanbel, Müsnedü’l-İmâm Ahmed b. Hanbel, 1421/2001, 9/24 (No.4965).

⁶¹³ Ebû Dâvûd, Sunenu Ebî Dâvûd, 2009, "Kitâbü’l-Edeb", 59 (No.4924).

⁶¹⁴ İbn Hibbân, es-Şahîh, 1408/1988, 7/724 (No.7301).

⁶¹⁵ Beyhakî, es-Sunenu’l-Kubrâ, 1432/2011, 21/137 (No.21038).

⁶¹⁶ Azîmâbâdî, Avnü’l-Ma’bûd (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1415), 13/182.

Şuayb el-Arnaûd ve Elbânî gibi muhakkikler de hadisin hasen olduğunu söylemişlerdir.⁶¹⁷

2.32. Küpe İçin Kulak Deldirme İle İlgili Hadis

125. Hadis

وَلَا بَأْسَ بِثَقْبِ أُذُنِ الطِّفْلِ لِأَنَّهُمْ كَانُوا يَفْعَلُونَ ذَلِكَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ فَلَمْ يُنْكَرْ عَلَيْهِمْ ذَلِكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

“Çocuğun kulağının delinmesinde bir sakınca yoktur. Çünkü cahiliye döneminde bunu yaparlardı da, Hz. Peygamber (daha sonra da) onlara bunu yasaklamadı.”⁶¹⁸

Tahrîc ve Değerlendirme

Taberânî’ni, İbn Abbas’tan şöyle nakletmekte:

سَبْعَةٌ مِنَ السُّنَّةِ فِي الصَّبِيِّ يَوْمَ السَّابِعِ: يُسَمَّى، وَيُحْتَنُّ، وَيُمَاطُ عَنْهُ الْأَذَى، وَتُقَبَّبُ أُذُنُهُ، وَيُعْقَى عَنْهُ، وَيُخَلَّقُ رَأْسُهُ، وَيُلَطَّخُ بِدَمِ عَقِيقَتِهِ، وَيَتَصَدَّقُ بِوِزْنِ شَعْرِهِ فِي رَأْسِهِ ذَهَبًا أَوْ فِضَّةً

“Çocuk hakkında yedinci günde yapılması sünnet olan yedi şey vardır: İsim verilmesi, sünnet edilmesi, eziyetin (kirin, pisliğin) giderilmesi, kulağının delinmesi, akîka kurbanının kesilmesi, başının tıraş edilmesi, tıraş edilen başının (akîka kurbanının) kanyla mesh edilmesi ve saçının ağırlığınca altın veya gümüş sadaka verilmesi.”⁶¹⁹

Heysemî “hadisin râvîlerinin tamamının sika olduğunu” söylese de,⁶²⁰ İbn Hacer buna itiraz etmiş ve “râvîlerinden Ravvâd b. Cerrâh sebebiyle hadisin zayıf olduğunu” söylemiştir.⁶²¹

⁶¹⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, 1421/2001, 8/132 (No.4535); Nâsirüddin el-Elbânî, *Hidâyetü'r-Ruvât İlâ Tahrîci Ehâdisi'l-Mesâbih Ve'l-Mişkât*, ed. Ali b.H (Dâru İbni'l-Kayyim, 2001), 4/374 (No.4739).

⁶¹⁸ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 3/312.

⁶¹⁹ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-'Evsaf*, ts., 1/176 (No.558).

⁶²⁰ Heysemî, *Mecma'u'z-Zevâid ve Menba'u'l-Fevâid*, 1414/1994, 4/59 (No.6204).

Değerlendirmesini yapmış olduğumuz takrîri sünnet için müttefekun aleyh olan şu rivâyeti zikredebiliriz:

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى يَوْمَ الْفِطْرِ رَكْعَتَيْنِ، لَمْ يُصَلِّ قَبْلَهَا وَلَا بَعْدَهَا، ثُمَّ أَتَى النِّسَاءَ وَمَعَهُ بِلَالٌ، فَأَمَرَهُنَّ بِالصَّدَقَةِ، فَجَعَلْنَ يُلْقِينَ، تُلْقِي الْمَرْأَةُ خُرْصَهَا وَسِخَابَهَا.

“Hz. Peygamber Ramazan Bayramı günü iki rekât namaz kıldı; ondan önce ve sonra namaz kılmadı. Sonra kadınların yanına geldi. Yanında Bilâl de vardı. Onlara sadaka vermelerini emretti. Kadınlar da küpelerini ve kolyelerini vermeye başladılar.”⁶²²

İbn Kayyim *Tuhfetü'l-mevdûd*'de bu hadisi rivâyet ettikten sonra şu açıklamalarda bulunmuştur:

“Kulakları deldirmenin caizliği hususunda, insanların bunu yapmalarını Allah ve Resûlünün bilip onlara bunu onaylaması yeterlidir. Eğer bu yasaklanan şeylerden olsaydı, Kur'ân ya da Sünnet onu yasaklardı.”⁶²³

Netice olarak diyebiliriz ki; evet, câhiliyye döneminde, büyüdülerinde kulaklarına zînet eşyası olan küpeyi takabilmeleri için kız çocuklarının kulaklarını deliyorlardı. İslâm geldikten sonra da Hz. Peygamber'in bu uygulamaya ses çıkartmamış olması, onun bu hususta onayının olduğunu göstermektedir.

2.33. Cuma Günü Tırnak Kesmenin Fazileti İle İlgili Hadis

126. Hadis

رَوَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ مَنْ قَلَّمَ أَظْفِيرَهُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ آعَادَهُ اللَّهُ تَعَالَى مِنَ الْبَلَاءِ الْآخَرَى وَزِيَادَةَ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ

⁶²¹ Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. 'Alî b. Muhammed el-'Askalânî İbn Hacer el-'Askalânî, *et-Telhîşu'l-Habîr fî Tahrîc Eḥâdîsi'r-Râfi' el-Kebîr* (b.y.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1419/1989), 4/374 (No.1984).

⁶²² Buḥârî, *Şaḥîhu'l-Buḥârî*, 1414/1993, "Kitâbü'l-İdeyn", 8 (No.921); Muslim, *Şaḥîhu Muslim*, 1374/1955, "Kitâbü Salâti'l-İdeyn", 883.

⁶²³ Ebû 'Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zür'aî ed-Dımaşkî el-Hanbelî İbn Kayyim el-Cevziyye, *Tuhfetu'l-Mevdûd bi-Aḥkâmi'l-Mevlûd*, thk. 'Abdulkâdir el-Arnaûṭ (Dımaşk: y.y., 1391/1971), 209.

“Hz. Âişe, Hz. Peygamber’den şöyle rivâyet etmiştir: ‘Kim Cuma günü tırnaklarını keserse, Allah Teâlâ onu diğer belâlardan korur ve bu korumayı üç gün daha artırır.’”⁶²⁴

Tahrîc ve Değerlendirme

Bu rivâyet te, önceki hadiste olduğu gibi, Tâberânî’nin teferrüd ettiği hadislerdendir. Senet zinciri şu şekildedir: Ahmed b. Sâbit Ferhûyeh→Alâ b. Hilâl→Yezîd b. Zürey’→Eyyûb→İbn Ebû Müleyke→Âişe. Taberânî’nin rivâyeti, hadisimize yakın lafızlarla şöyledir:

مَنْ قَلَّمَ أَظْفَارَهُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَقِيَ مِنَ السُّوءِ إِلَى مِثْلِهَا

“Kim Cuma günü tırnaklarını keserse, bir sonraki Cumaya kadar kötülüklerden korunur.”⁶²⁵

Senedinin hükmüne gelince; Heysemî sadece “*Ferhûyeh’in zayıf olduğunu*” söylemekle yetinmiştir.⁶²⁶ Fakat biz burada hadiste iki illetten bahsedeceğiz.

İlki Heyesemî’nin de dediği gibi Ferhûyeh’in zayıflığıdır, ancak ricâl tenkitçilerinin Ferhûyeh hakkındaki sözleri bundan daha da ötededir. Şöyleki; İbn Ebû Hâtim “*Ferhûyeh’in kezzâb olduğunda kimsenin şüphesi yoktur*” demiştir.⁶²⁷

Diğer illet Alâ b. Hilâl’dır. Ebû Hâtim onun “*münkeru’l-hadis olduğunu ve Yezîd b. Zürey’den mevzû rivâyetler aktardığını*” söylemiştir.⁶²⁸

İbn Hibbân’da Alâ b. Hilâl ile ihticâc yapılamayacağını söyledikten sonra münker rivâyetlerine misal olarak bu hadisimizi zikretmiştir.⁶²⁹

Elbânî hadisin mevzû olduğunu söylemiştir.⁶³⁰

⁶²⁴ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 3/313.

⁶²⁵ Taberânî, *el-Mu’cemu’l-’Evsaf*, ts., 5/85 (No.4746).

⁶²⁶ Heysemî, *Mecma’u’z-Zevâid ve Menba’u’l-Fevâid*, 1414/1994, 2/171 (No.3037).

⁶²⁷ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dil*, 2/44 (No.21).

⁶²⁸ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dil*, 6/361 (No.1997).

⁶²⁹ Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân el-Bustî İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn mine’l-Muhaddişîn ve’d-Du’afâ ve’l-Metrûkîn*, thk. Maḥmûd İbrahim Zâyed (Halep: Dâru’l-Va’y, 1396/1976), 2/176 (No.815).

Değerlendirmemizi Sehâvî' nin bu konudaki sözlerini aktararak sonlandırıyoruz:

“Tırnak kesmenin ne şekilde yapılacağına ve belirli bir güne ait olduğuna dair Hz. Peygamber'den sahih olarak hiçbir şey sabit olmamıştır. Bu konuda Hz. Ali'ye isnat edilen manzum sözler de ona nispetle bâtıldır.”⁶³¹

2.34. Erkeklerin İpek Elbise Giymesi İle İlgili Hadis

127. Hadis

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ الْخَرِيرُ لِبَاسُ أَهْلِ
الْجَنَّةِ فَمَنْ لَبَسَهُ فِي الدُّنْيَا فَلَا يَلْبَسُ مِنْهُ فِي الْآخِرَةِ

“Ebû Saîd el-Hudrî, Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: ‘İpek, cennet ehlinin giysisidir. Kim onu dünyada giyerse, âhirette ondan giyemeyecektir.’⁶³²

Tahrîc ve Değerlendirme

Taberânî, Ebû Saîd el-Hudrî'den çok yakın lafızlarla rivâyet etmiştir.⁶³³

Heysemî, “İsâ b. Bekr sebebiyle hadisin zayıf olduğunu” söylemiştir.⁶³⁴ Fakat bu hadisin senedinde bu isimle müsemma bir râvî yoktur. Bununla beraber biz, metrûk râvîlerden biri olan Ebû Hârûn sebebiyle⁶³⁵ hadisin yinede çok zayıf olduğunu söyleyeceğiz.

Hâkim, Ebû Hüreyre'den şöyle rivâyet etmiştir:

⁶³⁰ Nâsırüddin el-Elbânî, *Silsiletü'l-Ehâdîsi 'z-Zâ'ife Ve'l-Mevzû'a Ve Eşeruhe's-Seyyi'ü Fi'l-Ümme*, 4/295 (No.1816).

⁶³¹ Şemsüddîn es-Sehâvî, *el-Makâşidu'l-Hasene fî Beyâni Keşirin min el-Ehâdîsi'l-Muştehire 'alâ'l-Elsine*, 489 (No.771).

⁶³² Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 3/315.

⁶³³ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-'Evsaf*, ts., 5/372 (No.5592).

⁶³⁴ Heysemî, *Mecma'u'z-Zevâid ve Menba'u'l-Fevâid*, 1414/1994, 5/142 (No.8651).

⁶³⁵ İbn Hacer el-'Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, 408 (No.4840).

مَنْ لَبَسَ الْحَرِيرَ فِي الدُّنْيَا ، لَمْ يَلْبَسْهُ فِي الْآخِرَةِ ، وَمَنْ شَرَبَ الْخَمْرَ فِي الدُّنْيَا ، لَمْ يَشْرَبْهَا فِي الْآخِرَةِ ،
وَمَنْ شَرَبَ فِي آنِيَةِ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ فِي الدُّنْيَا ، لَمْ يَشْرَبْ بِهَا فِي الْآخِرَةِ ، ثُمَّ قَالَ: لِبَاسُ أَهْلِ الْجَنَّةِ ، وَشَرَابُ أَهْلِ
الْجَنَّةِ ، وَآنِيَةُ أَهْلِ الْجَنَّةِ

“Kim dünyada ipek giyerse, âhirette onu giyemez. Kim dünyada içki içerse, âhirette onu içemez. Kim dünyada altın ve gümüş kaplardan içerse, âhirette onlarla içemez. Sonra Hz. Peygamber şöyle buyurdu: Bunlar, cennet ehlinin elbisesidir, cennet ehlinin içkisidir, cennet ehlinin kap-kacaklarıdır.”⁶³⁶

Hâkim isnâdının sahih olduğunu söylemiş, Elbânî’de hadisi tashîh etmiştir.⁶³⁷

Hadisimizin mana açısından sübûtunda her hangi bir şüphe olmadığını söyleyebiliriz. Çünkü hadisimizin ilk cümlesi mana açısından müttefekun aleyh iken ikinci cümlesi yakın lafızlarla müttefekun aleyhtir.

Şöyleki, Buhârî ve Müslim, Huzeyfe’den merfû olarak şu şekilde rivâyet etmişlerdir:

الذَّهَبُ وَالْفِضَّةُ ، وَالْحَرِيرُ وَالذِّيبَا جُ ، هِيَ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا ، وَلَكُمْ فِي الْآخِرَةِ

“Altın ve gümüş, ince ve kalın ipek; bunlar dünyada kâfirler için, âhirette de sizin içindir.”⁶³⁸

Bu hadisten cennet ehlinin elbisesinin ipekten olacağı anlaşılmaktadır.

Enes b. Mâlik’ten de şöyle rivâyet etmişlerdir:

مَنْ لَبَسَ الْحَرِيرَ فِي الدُّنْيَا فَلَنْ يَلْبَسَهُ فِي الْآخِرَةِ

“Kim dünyada ipek giyerse, âhirette onu asla giyemeyecektir.”⁶³⁹

⁶³⁶ Hâkim en-Nîsâbü’rî, *El-Müstedrek ‘ale’s-Şaḥîḥayn*, 2018, 8/154 (No.7402).

⁶³⁷ Nâsirüddin el-Elbânî, *Şaḥîḥu’l-Câmi ‘i’s-Şaḡîr Ve Ziyâdâtüh*, 2/465 (No.2050).

⁶³⁸ Buhârî, *Şaḥîḥu’l-Buḥârî*, 1414/1993, "Kitâbü’l-Libâs",24 (No.5493); Muslim, *Şaḥîḥu Muslim*, 1374/1955, "Kitâbü’l-Libâs",2067.

2.35. Gümüş Yüzük Kullanma İle İlgili Hadis

128. Hadis

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَخْتَمُ بِالْوَرَقِ وَلَا تَرُدُّهُ عَلَى مِثْقَالٍ

“Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: ‘Gümüş yüzük tak, fakat ağırlığını bir miskal üzerine çıkartma.’”⁶⁴⁰

Tahrîc ve Değerlendirme

Tirmizî, Ebû Dâvûd ve Nesâî, Abdullah b. Büreyde’nin babasından şöyle nakletmişlerdir:

جاء رجلٌ إلى النبيِّ صلى الله عليه وسلم وعليه خاتمٌ من حديدٍ، فقال: ما لي أرى عليك جليئةً أهلِ النارِ
ثمَّ جاءه وعليه خاتمٌ من صُفْرٍ، فقال: ما لي أجدُ منك ريحَ الأصنامِ؟ ثمَّ أتاه وعليه خاتمٌ هن دَهَبٍ، فقال: "ما لي
أرى عليك جليئةً أهلِ الجنةِ، قال: من أيِّ شيءٍ أتخذُه قال: من ورقٍ ولا تُثِمُّهُ مِثْقَالًا

**“Bir adam Hz. Peygamber’in yanına geldi, parmağında demirden bir yüzük vardı. Hz. Peygamber ona dedi ki: “Niçin cehennem ehlinin takısını takıyorsun?”
Sonra adam, Hz. Peygamber’in yanına sarı bakırdan (pirinç veya tunç) bir yüzükle geldi. Hz. Peygamber dedi ki: “Neden üzerinde put kokusu alıyorum?”
Sonra adam tekrar geldi ve bu kez altın yüzük takıyordu. Hz. Peygamber ona dedi ki: “Neden cennet ehlinin süsünü üzerinde görüyorum?”
Adam: “O zaman hangi şeyden yüzük edineyim?” diye sordu. Hz. Peygamber de şöyle dedi: “Gümüşten yap, ancak bir miskal ağırlığına ulaşmamasına dikkat et.”⁶⁴¹**

⁶³⁹ Buḥârî, *Şaḥîhu'l-Buḥârî*, 1414/1993, "Kitâbü'l-Libâs",24 (No.5494); Muslim, *Şaḥîhu Muslim*, 1374/1955, "Kitâbü'l-Libâs",2073.

⁶⁴⁰ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 3/316.

⁶⁴¹ Tirmizî, *Sunenu't-Tirmizî*, "Ebvâbü'l-Libâs",43 (No.1888); Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, 2009, "Kitâbü'l-Hâtem",4 (No.4223); Nesâî, *el-Muctebâ mine's-Sunen es-Sunenu's-Şuğrâ*, 1406/1986, "Kitâbü'z-Zînet",47 (No.5195).

Bu hadis, sadece Abdullah b. Müslim kanalıyla rivâyet edilmiştir. Ebû Hâtım, “kendisiyle ihticâc edilemeyeceğini” söylemiştir.⁶⁴² Nesâî’de bu hadisi rivâyet ettikten sonra, hadisin “münker” olduğunu zikretmiştir.⁶⁴³

Dolayısıyla hadisimiz çok zayıftır.

Miskal; günümüzde 4,25 grama tekâbül etmektedir.⁶⁴⁴

2.36. Akik Taşlı Yüzük Kullanma İle İlgili Hadis

129. Hadis

عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَتَخَتَّمُ بِالْعَقِيقِ

“Hz. Peygamber’den rivâyet edildiğine göre o, akik taşından yapılmış yüzük takardı.”⁶⁴⁵

Tahrîc ve Değerlendirme

Ulaşabildiğimiz kadarıyla Hz. Peygamber akik taşından mâmul her hangi bir yüzük takmadığı gibi, böyle bir yüzüğü takmaya teşvikte etmemiştir. Hatta akik yüzük takmaya teşvik eden hadislerin hiç biri sahih olmadığı gibi, münker ya da mevzudur.⁶⁴⁶

Fakat *Sahîh-i Müslim*’de geçen bir rivâyetten anlıyoruz ki, Hz. Peygamber’in yüzüğünün halkası gümüş, taşı akik idi. Müslim, Enes b. Mâlik’ten şöyle rivâyet etmiştir:

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْسَ خَاتَمَ فِضَّةٍ فِي يَمِينِهِ فِيهِ فَصٌّ حَبَشِيٌّ

⁶⁴² Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu l-Kemâl fî Esmâi r-Ricâl*, 16/33 (No.3568).

⁶⁴³ Ebû ‘Abdurrahmân Ahmed b. Şu‘ayb el-Horâsânî en-Nesâî, *es-Sunenu l-Kubrâ*, thk. Hasan ‘Abdulmun‘îm (Beyrut: Mu’essesetu r-Risâle, 1421/2001), "Kitâbü z-Zînet", 61 (No.9442).

⁶⁴⁴ Yûsuf el-Karadâvî, *Fıkhu z-Zekât* (Dımaşk: Darü r-Risaletü l-Alemiyye, 1430), 1/301.

⁶⁴⁵ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 3/316.

⁶⁴⁶ Ebû Ca‘fer Muhammed b. ‘Amr el-Mekkî el-Ukaylî, *ed-Du‘afâu l-Kebîr*, thk. ‘Abdulmu‘î Emîn Kâl‘acî (Beyrut: Dâru l-Mektebeti l-İlmiyye, 1404/1984), 4/448 (No.2076).

“Hz. Peygamber, sağ eline gümüş bir yüzük taktı. Yüzüğünde Habeşî bir taş vardı.”⁶⁴⁷

Şârihler “Habeşî taş” ifadesiyle, Habeşî menşeli bir taş kastedildiğini söylemişlerdir; bu da yeşim veya akik taşı olabilir. Çünkü bu taşların madenleri Habeşistan ve Yemen’dedir.⁶⁴⁸

Buhârî’nin yine Enes b. Mâlik’ten naklettiği bir rivâyette de Hz. Peygamber’in yüzüğünün hem halkasının hem de kaşının gümüşten olduğu bildirilmektedir:

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ خَاتَمَهُ مِنْ فِضَّةٍ، وَكَانَ قَصُّهُ مِنْهُ

“Hz. Peygamber’in yüzüğü ve taş kısmı gümüşten idi.”⁶⁴⁹

2.37. Tehlikelerden Uzak Durma İle İlgili Hadis

130. Hadis

رُوي أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ عَلَى هَدَفٍ مَائِلٍ فَأَسْرَعَ الْمَشْيَ قِيلَ لَهُ أَتَفِرُّ مِنْ قَضَاءِ اللَّهِ قَالَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ فِرَارِي مِنْ قَضَاءِ اللَّهِ بِقَضَائِهِ

“Hz. Peygamber, yıkılmak üzere olan eğik bir duvarın yanından geçtiğinde yürüyüşünü hızlandırdı. Kendisine, ‘Allah’ın kazasından mı kaçyorsun?’ denildi. Bunun üzerine şöyle buyurdu:

‘Allah’ın kazasından kaçmam, yine Allah’ın kazası iledir.”⁶⁵⁰

Tahrîc ve Değerlendirme

⁶⁴⁷ Muslim, *Şaḥîhu Muslim*, 1374/1955, "Kitâbü'l-Libâs", 2094.

⁶⁴⁸ Ebû Zekerîyyâ Muḥyiddîn Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *Şerḥu'n-Nevevî 'alâ Muslim* (Beyrut: Dâru İḥyâi't-Turâsî'l-'Arabî, 1392/1972), 14 /71.

⁶⁴⁹ Buḥârî, *Şaḥîhu'l-Buḥârî*, 1414/1993, "Kitâbü'l-Libâs", 46 (No.5532).

⁶⁵⁰ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 3/317.

Araştırmalarımız neticesinde böyle bir hadise vâkîf olamadık. Fakat hadisin ilk kısmıyla benzerlik gösteren; Ahmed b. Hanbel,⁶⁵¹ Ebû Ya'lâ⁶⁵² ve Beyhakî'nin⁶⁵³ Ebû Hüreyre'den rivâyet ettikleri şöyle bir hadis tespit ettik:

مَرَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِحَائِطٍ مَائِلٍ فَأَسْرَعَ الْمَشْيَ ، فَقِيلَ لَهُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ كَأَنَّكَ خِفْتَ هَذِهِ الْحَائِطَ ، قَالَ: إِنِّي أَكْرَهُ مَوْتَ الْفَوَاتِ

“Hz. Peygamber yıkılmak üzere olan eğik bir duvarın yanından geçerken yürüyüşünü hızlandırdı. Kendisine: ‘Ey Allah’ın Resûlü! Sanki bu duvardan korkmuş gibisiniz?’ denildi. Hz. Peygamber şöyle buyurdu: ‘Ben, fırsat kaçırılarak (tedbirsizlikle ya da ansızın gelen) ölümü sevmem.”

Hadisin râvîlerinden İbrâhim b. İshâk hakkında İbn Hacer “metrûk” demiştir.⁶⁵⁴ Dolayısıyla hadis çok zayıftır.

Sahih kaynaklarımızda Hz. Peygamber'den *Kâdihân*'daki gibi bir rivâyet naklolunmasa da, Buhârî ve Müslim Hz. Ömer'den buna benzer bir rivâyeti İbn Abbas'tan şöyle nakletmişlerdir:

أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ خَرَجَ إِلَى الشَّامِ، حَتَّى إِذَا كَانَ بِسَرْعَ لَقِيَهُ أَمْرَاءُ الْأَجْنَادِ، أَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ وَأَصْحَابُهُ، فَأَخْبَرُوهُ أَنَّ الْوُبَاءَ قَدْ وَقَعَ بِأَرْضِ الشَّامِ. قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: فَقَالَ عُمَرُ: ادْعُ لِي الْمُهَاجِرِينَ الْأُولَيْنِ، فَدَعَاهُمْ فَاسْتَشَارَهُمْ، وَأَخْبَرَهُمْ أَنَّ الْوُبَاءَ قَدْ وَقَعَ بِالشَّامِ، فَاخْتَلَفُوا، فَقَالَ بَعْضُهُمْ: قَدْ خَرَجْتُ لِأَمْرٍ، وَلَا نَرَى أَنْ تَرْجِعَ عَنْهُ، وَقَالَ بَعْضُهُمْ: مَعَكَ بَقِيَّةُ النَّاسِ وَأَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَلَا نَرَى أَنْ نُقَدِّمَهُمْ عَلَى هَذَا الْوُبَاءِ، فَقَالَ: ارْتَفِعُوا عَنِّي، ثُمَّ قَالَ: ادْعُ لِي الْأَنْصَارِ، فَدَعَوْهُمْ فَاسْتَشَارَهُمْ، فَسَلَكُوا سَبِيلَ الْمُهَاجِرِينَ، وَاخْتَلَفُوا كَاخْتِلَافِهِمْ، فَقَالَ: ارْتَفِعُوا عَنِّي، ثُمَّ قَالَ: ادْعُ لِي مَنْ كَانَ هَا هُنَا مِنْ مَشِيخَةٍ قُرَيْشٍ مِنْ مُهَاجِرَةِ الْفَتْحِ، فَدَعَوْهُمْ، فَلَمْ يَخْتَلَفْ مِنْهُمْ عَلَيْهِ رَجُلَانِ، فَقَالُوا: نَرَى أَنْ تَرْجِعَ بِالنَّاسِ وَلَا نُقَدِّمَهُمْ عَلَى هَذَا الْوُبَاءِ، فَنَادَى عُمَرُ فِي النَّاسِ: إِنِّي مُصَبِّحٌ عَلَى ظَهْرِ فَأَصْبَحُوا عَلَيْهِ. قَالَ أَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ: أَفِزَارًا مِنْ قَدَرِ اللَّهِ؟ فَقَالَ عُمَرُ: لَوْ غَيْرُكَ قَالَهَا يَا أَبَا عُبَيْدَةَ؟! نَعَمْ نَفَرٌ مِنْ قَدَرِ اللَّهِ إِلَى قَدَرِ اللَّهِ، أَرَأَيْتَ لَوْ كَانَ لَكَ إِبِلٌ هَبَطَتْ وَادِيًا لَهُ غَدَوَاتَانِ، إِحْدَاهُمَا خَصْبَةٌ، وَالْأُخْرَى جَدْبَةٌ، أَلَيْسَ إِنْ رَعَيْتَ الْخَصْبَةَ رَعَيْتَ الْجَدْبَةَ رَعَيْتَهَا بِقَدَرِ اللَّهِ؟ قَالَ: فَجَاءَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ، وَكَانَ مُتَعَبِيًّا فِي بَعْضِ حَاجَتِهِ، فَقَالَ: إِنَّ عِنْدِي فِي هَذَا عِلْمًا، سَمِعْتُ

⁶⁵¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, 1421/2001, 14/302 (No.8666).

⁶⁵² Ebû Ya'lâ Ahmed b. 'Alî el-Mevsîlî Ebû Ya'lâ, *Musnedu Ebî Ya'lâ*, thk. Hüseyin Selîm Esed (Dimaşk: y.y., 1404/1984), 9/25 (No.6612).

⁶⁵³ Beyhakî, *Şu'abu'l-İmân*, 1423/2003, 2/492 (No.1297).

⁶⁵⁴ İbn Hacer el-'Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, 92 (No.228).

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِذَا سَمِعْتُمْ بِهِ بِأَرْضٍ فَلَا تَقْدُمُوا عَلَيْهِ، وَإِذَا وَقَعَ بِأَرْضٍ وَأَنْتُمْ بِهَا فَلَا تَخْرُجُوا فِرَارًا مِنْهُ قَالَ: فَحَمِدَ اللَّهُ عُمَرُ ثُمَّ انْصَرَفَ

“Hazreti Ömer, Şam’a doğru yola çıktı. "Serğ" denilen yere ulaştığında, orduların komutanları olan Ebû Ubeyde b. Cerrah ve arkadaşları onu karşıladılar. Kendisine, Şam bölgesinde veba salgınının başladığı haber verildi. Hazreti Ömer dedi ki: ‘İlk muhacirleri bana çağırın!’ Onlar çağrıldı. Ömer, onlara durumu anlattı ve onlarla istişare etti. Ancak, aralarında ihtilaf oldu: Bir kısmı: ‘Sen bir maksatla çıktın, geri dönmeni uygun görmeyiz.’ dediler. Diğerleri: ‘Senin yanında halkın geri kalanı ve Hz. Peygamber’in ashabı var. Biz onların bu vebaya sürülmesini uygun görmeyiz.’ dediler. Bunun üzerine Ömer: ‘Çekilin!’ dedi. Sonra: ‘Ensarı çağırın!’ dedi. Onlar çağrıldı, istişare edildi. Onlar da muhacirler gibi ikiye bölündü. Ömer yine: ‘Çekilin!’ dedi. Ardından: ‘Fetih muhacirlerinden, yani Mekke’nin fethinden sonra hicret eden Kureyş’in yaşlılarından kim varsa onları çağırın!’ dedi. Onlar çağrıldı. Bu grup, kendi aralarında ihtilaf etmedi. Hep birlikte: ‘Biz insanların geri çevrilmesini ve vebaya sürülmemesini uygun görüyoruz.’ dediler. Bunun üzerine Ömer halka şöyle ilan etti: ‘Ben sabahleyin geri dönüyorum. Siz de hazırlanın!’ Bunun üzerine Ebû Ubeyde b. Cerrah şöyle dedi: ‘Allah’ın kaderinden mi kaçırıyorsun Ömer?’ Ömer dedi ki: ‘Bu sözü senin dışındaki biri söyleseydi Ebû Ubeyde! Evet, Allah’ın kaderinden yine Allah’ın kaderine kaçırıyoruz! Söyle bana: Bir vadide develerin olsa; bir tarafı verimli, diğer tarafı kurak olsa, sen develerini verimli yerde otlatsan da çorak yerde otlatsan da Allah’ın kaderiyle Allah’ın kaderiyle otlatmış olursun. Bu esnada Abdurrahman b. Avf, bir işi sebebiyle mecliste bulunmuyordu. Geldi ve dedi ki: ‘Bu konuda bende bir bilgi var! Hz. Peygamber’i şöyle derken işittim: ‘Bir yerde veba çıktığını işitirseniz, oraya girmeyin. Siz o yerdeyseniz, ondan kaçarak oradan çıkmayın!’ Bunun üzerine Ömer, Allah’a hamd etti ve oradan geri döndü.”⁶⁵⁵

2.38. Âşûrâ Günü Göze Sürme Çekme İle İlgili Hadis

131. Hadis

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ اِكْتَحَلَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ بِالْإِثْمِدِ الْمَرْوَحِ لَمْ تَرْمُدْ عَيْنَاهُ أَبَدًا

*“Kim Âşûrâ günü güzel kokulu sürme çekerse, gözleri hiçbir zaman ağrımaz.”*⁶⁵⁶

Tahrîc ve Değerlendirme

Deylemî, senetsiz bir şekilde Hüseyin b. Ali’den şöyle rivâyet etmiştir:

مَنْ اِكْتَحَلَ بِكُحْلِ فِيهِ طِيبٌ وَمِسْكٌ يَوْمَ عَاشُورَاءَ لَمْ يَرْمُدْ عَيْنُهُ تِلْكَ السَّنَةَ

*“Âşûrâ günü içinde güzel koku ve misk bulunan bir sürmeyle gözlerine sürme çeken kimsenin o yıl gözleri iltihaplanmaz.”*⁶⁵⁷

Beyhakî, Cüveybir→Dahhâk→İbn Abbas tarikiyle merfû olarak şu lafızlarla rivâyet etmiştir:

مَنْ اِكْتَحَلَ بِالْإِثْمِدِ يَوْمَ عَاشُورَاءَ لَمْ يَرْمُدْ أَبَدًا

Beyhakî “hadisin son derece zayıf bir isnatla rivâyet edildiğini, Cüveybir’in zayıf olduğunu ve Dahhâk’ın İbn Abbas’la mülâkâtının olmadığını” söylemiştir.⁶⁵⁸

İbn Hacer, Cüveybir’in “çok zayıf bir râvî olduğunu” söyler.⁶⁵⁹

İbn Cevzî, bu rivâyetin “mevzu” olduğunu naklettikten sonra şu bilgileri aktarmıştır:

“ Hâkim şöyle dedi: ‘Ben, Cüveybir’e kefil olmaktan Allah’a sığınırım. Âşûrâ günü sürme çekmek hakkında, Hz. Peygamber’den hiçbir sahih eser gelmemiştir. Bu, Hüseyin’i öldürenlerin uydurduğu bir bid’attir.’

Ahmed b. Hanbel: ‘Cüveybir’in hadisleriyle meşgul olunmaz.’

⁶⁵⁶ Kâdîhân, Fetâvâ Kâdîhân, 3/317.

⁶⁵⁷ Deylemî, el-Firdevs bi’Me’sûri’l-Ĥiṭâb, 3/605 (No.5897).

⁶⁵⁸ Beyhakî, Şu ‘abu’l-Îmân, 1423/2003, 5/334 (No.3516).

⁶⁵⁹ İbn Hacer el-‘Askalânî, Taḳrîbu’t-Tehzîb, 143 (No.987).

Yahya b. Maîn: ‘Cüveybir bir şey değildir.’

Nesâî ve Dârekutnî ise: ‘Cüveybir metrûk bir râvîdir.’ dediler.”⁶⁶⁰

İbn Hacer, “İbn Abbas rivâyetinin son derece zayıf olduğunu ve Ebû Hüreyre’den de senedi zayıf olan bir senet uydurulduğunu” söylemiştir.⁶⁶¹

Bu rivâyeti ayrıca Sâğânî,⁶⁶² İbn Arrâk⁶⁶³ ve Ali el-Kârî⁶⁶⁴ gibi hadisçiler, “Mevzûât” türünde telif ettiği eserlerinde zikretmişlerdir.

Sehâvî, rivâyetin “mevzu” olduğunu söylemiştir.⁶⁶⁵

İbn Receb el-Hanbelî, kapsayıcı bir kural sayılacak nitelikte şöyle demiştir: “Aşûrâ gününde sürme çekmenin, kına yakmanın ve gusletmenin fazileti hakkında rivayet edilen her şey uydurmadır, sahih değildir.”⁶⁶⁶

Değerlendirmelerimizi İbn Kayyim el-Cevziyye’nin değerli cümleleriyle sonlandırıyoruz:

“Aşûrâ günü sürme çekmek, yağlanmak ve güzel koku sürünmekle ilgili hadisler, yalancılardan uydurmasıdır. Buna karşılık, bir başka grup da o günü acı ve yas günü edindi. Her iki grup da bid’atçidir ve sünnetin dışına çıkmıştır. Ehl-i Sünnet ise o günde, Hz. Peygamber’in emrettiği orucu tutar ve şeytanın emrettiği bid’atlerden uzak durur.”⁶⁶⁷

⁶⁶⁰ İbnü’l-Cevzî, *el-Mevdû’ât*, 2/204.

⁶⁶¹ İbn Hacer el-‘Askalânî, *ed-Dirâye fî Tahrici Eḥâdisi’l-Hidâye*, 1/280 (No.372).

⁶⁶² Raḍiyu’d-Dîn el-Hasan b. Muḥammed b. el-Hasan el-Kureşî eş-Şağânî, *el-Mevdû’ât*, thk. Necm ‘Abdurrahman Halef (Dimaşk: y.y., 1405), 77 (No.140).

⁶⁶³ İbn ‘Arâk, *Tenzîhu’s-Şerî’ati’l-Merfû’a ‘ani’l-Eḥbâri’s-Şenî’ati’l-Mevdû’a*, 2/157 (No.32).

⁶⁶⁴ Ebü’l-Hasen Nûrüddîn ‘Alî b. Sultân Muḥammed ‘Ali el-Kârî, *el-Maşnû’ fî M’arifeti’l-Ḥadişi’l-Mevdû’ (el-Mevdû’âtü’s-Şuğrâ)*, thk. ‘Abdulfettâh Ebû Ğudde (Beyrut: y.y., 1398), 175 (No.313).

⁶⁶⁵ Şemsuddîn es-Seḥâvî, *el-Makâşidu’l-Hasene fî Beyâni Keşîrin min el-Eḥâdisi’l-Muştehire ‘alâ’l-Elsine*, 633 (No.1085).

⁶⁶⁶ Ebü’l-Ferec Zeynüddîn ‘Abdurrahmân b. Aḥmed b. ‘Abdirrahmân Receb el-Bağdâdî ed-Dimaşkî İbn Receb, *Leṭâifu’l-Ma’ârif fî mâ li Mevâsimi’l-‘Ammi mine’l-Vazâif* (b.y.: y.y., 1424/2004), 54.

⁶⁶⁷ İbn Kayyim el-Cevziyye, *el-Menâru’l-Munîf fî’s-Şaḥîḥ ve’d-Ḍa’if*, 112 (No.224).

2.39. Gayr-ı Müslimlerin Selamlarına Karşılık Verme İle İlgili Hadis

132. Hadis

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا سَلَّمُوا عَلَيْكُمْ فَسَلِّمُوا عَلَيْهِمْ

*“Hz. Peygamber şöyle buyurdu: ‘(Gayr-ı müslimler) Size selâm verirlerse, siz de onlara selâm verin.”*⁶⁶⁸

Tahrîc ve Değerlendirme

Buhârî ve Müslim Enes b. Mâlik’ten şöyle rivâyet etmişlerdir:

إِذَا سَلَّمَ عَلَيْكُمْ أَهْلُ الْكِتَابِ فَقُولُوا: وَعَلَيْكُمْ

*“Ehl-i Kitap size selâm verdiğinde, siz de onlara ‘ve aleyküm’ deyin.”*⁶⁶⁹

Yani onların selamına “size de aynısı olsun” şeklinde karşılık verilmelidir.

Bu hadis, gayrimüslimlerin selâmına nezaketli ama ölçülü bir şekilde nasıl karşılık verileceğini öğretir. Onlar “es-Selâmü aleyküm” derse, Müslüman “ve aleyküm” diyerek karşılık verir.

2.40. Nazar Değmesi Korkusuna Karşı Nebevî Tavsiye İle İlgili Hadis

133. Hadis

رُويَ أَنَّ امْرَأَةً جَاءَتْ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ نَحْنُ مِنْ أَهْلِ الْحَرْثِ وَإِنَّا نَخَافُ عَلَيْهِ

الْعَيْنَ فَأَمَرَهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ تَجْعَلَ فِيهِ الْجَمَاجِمَ

“Rivâyet olunduğuna göre; Bir kadın Hz. Peygamber’e geldi ve şöyle dedi: ‘Biz çiftçilikle uğraşıyoruz ve ekinlerimize nazar değmesinden korkuyoruz.’

⁶⁶⁸

Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 3/327.

⁶⁶⁹

Buhârî, *Şaḥîḥu l-Buhârî*, 1414/1993, "Kitâbü'l-İsti'zân", 22 (No.5903); Muslim, *Şaḥîḥu Muslim*, 1374/1955, "Kitâbü's-Selâm", 2163.

Bunun üzerine Hz. Peygamber ekinlerine, cemâcim (ucunda saban demiri takılı tahta parça/kafatası) koymalarını emretti.”⁶⁷⁰

Tahrîc ve Değerlendirme

Araştırmalarımız neticesinde aynı lafızlarla herhangi bir rivâyete ulaşamakta “cemâcim” ile ilgili tespit edebildiğimiz rivâyatler şu şekildedir:

Ebu Dâvûd, şu iki rivâyeti nakletmiştir:

قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَدِينَةَ فَقَالَ: يَا مَعْشَرَ قُرَيْشٍ، إِنَّكُمْ تُحِبُّونَ الْمَاشِيَةَ، فَأَقْلُوا مِنْهَا؛ فَإِنَّكُمْ أَقْلُ الْأَرْضِ مَطَرًا، وَاحْتَرْتُو فَإِنَّ الْحَرْثَ مُبَارَكٌ، وَأَكْثَرُوا فِيهِ مِنَ الْجَمَاجِمِ

“Hz. Peygamber Medîne'ye geldiğinde şöyle buyurdu: ‘Ey Kureyş topluluğu! Siz hayvanları seviyorsunuz, ama onlardan az tutun. Çünkü siz, yeryüzünde yağmuru en az alan bir bölgedesiniz. Tarımla uğraşın, çünkü tarımda bereket vardır. Tarlalarınızda ‘cemâcim’den çokça bulundurun.”

فَقَالَ: عُمَرُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ حُسَيْنٍ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَمَرَ بِذَلِكَ مِنْ أَجْلِ الْعَيْنِ

“Ömer b. Ali b. Hüseyin söyle demiştir: ‘Hz. Peygamberin tarlalara cemâcim koyulmasını emretmesinin sebebi, nazar değmemesi içindir.”

Beyhakî her iki hadisi de rivâyet etmiş; “ilkinin mürsel, diğerinin munkatı’ olduğunu” söylemiştir.

Bezzâr, ikinci rivâyeti Hz. Ali’den naklettikten sonra şöyle demiştir:

“Bu hadisi, Hz. Peygamber’den muttasıl bir senetle yalnızca Hz. Ali’den gelen bu rivayetle biliyoruz.”

Heysemî, Bezzar’ın rivâyeti hakkında:

“Bu hadisi Bezzâr rivayet etmiştir. Hadisin râvîleri arasında Heysem b. Muhammed b. Hafs vardır; o zayıf bir râvîdir. Yine, Yakub b. Muhammed Zuhri de zayıf bir râvîdir.” demiştir.

Netice olarak diyebiliriz ki; hadisimiz makbûl diyebileceğimiz her hangi bir senetle ulaşmamıştır. Dolayısıyla zayıftır.

134. Hadis

إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَعَنَ الْعَاصِرَ

“Hz. Peygamber, (şaraplık) üzüm sıkana lânet etmiştir.”⁶⁷¹

Tahrîc ve Değerlendirme

Tahrîc ve değerlendirmesi 111. hadiste yapılmıştır.

2.41. İlmî Müzâkerenin Önemi İle İlgili Hadis

135. Hadis

جَاءَ فِي الْأَثَرِ: أَنَّ مَذَاكِرَةَ الْعِلْمِ سَاعَةً خَيْرٌ مِنْ إِحْيَاءِ لَيْلَةٍ

“Eserde şöyle gelmiştir: “(Gece kısa) bir müddet ilmî müzâkerede bulunmak bütün geceyi (ibadetle) ihyâ etmekten daha iyidir.”⁶⁷²

Tahrîc ve Değerlendirme

Hadisimiz İbn Abbas ve Ebü'd-Derdâ'dan rivâyet olunmuştur. Şöyleki;

Abdürrezzak, Ma'mer→Katâde tarikiyle İbn Abbas'tan şöyle rivâyet etmiştir:

تَذَاكُرُ الْعِلْمِ بَعْضُ لَيْلَةٍ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ إِحْيَائِهَا

⁶⁷¹ Kâdîhân, Fetâvâ Kâdîhân, 3/330.

⁶⁷² Kâdîhân, Fetâvâ Kâdîhân, 3/331.

“İlmi müzakereyle geçirilen gecenin bir kısmı, bana o geceyi (nafile ibadetle) ihya etmekten daha sevimlidir.”⁶⁷³

Katâde’nin bizzat İbn Abbas’tan hadis işitmemesi sebebiyle hadis munkatı’dır.

Dârimî, İbn Cüreyc→(Mübhem râvî)→İbn Abbas tarikiyle şöyle rivâyet etmiştir:

تَدَارُسُ الْعِلْمِ سَاعَةً مِنَ اللَّيْلِ، خَيْرٌ مِنْ إِحْيَائِهَا

“Gecenin bir saatini ilim müzakeresiyle geçirmek, onun tamamını (nafile ibadetle) ihya etmekten daha hayırlıdır.”⁶⁷⁴

İbn Cüreyc haddi zatında sika olsa da, müdellis olması⁶⁷⁵ ve senette ismini vermediği mübhem birinden rivâyette bulunması sebebiyle hadis zayıftır. Zira Ahmed b. Hanbel onunla ilgili şöyle demiştir:

“İbn Cüreyc ‘Falan şöyle dedi, falan şöyle dedi, bana anlatıldı’ dediğinde münker hadisler nakleder. Ama ‘Bana haber verdi, işittim’ dediğinde, artık ondan ötesine bakma (yani güvenilir sayılır).”⁶⁷⁶

İbn Hacer, Nehşel b. Saîd→Dahhâk tarikiyle İbn Abbas’tan şöyle rivâyet etmiştir:

طَلَبُ الْعِلْمِ سَاعَةً خَيْرٌ مِنْ قِيَامٍ لَيْلَةٍ؛ وَطَلَبُ الْعِلْمِ يَوْمًا خَيْرٌ مِنْ صِيَامٍ ثَلَاثَةِ أَشْهُرٍ

“Bir saat ilim öğrenmek, bir geceyi ibadetle geçirmekten hayırlıdır; bir gün ilim öğrenmek ise, üç ay nafile oruç tutmaktan daha faziletlidir.”⁶⁷⁷

İbn Hacer, “Nehşel’in metrûk olduğunu ve İshâk b. Râhûyeh’in onu yalanladığını” söylemiştir.⁶⁷⁸

⁶⁷³ Abdürrezzâk es-San‘ânî, *El-Muşannef Fi’l-Ḥadîs*, 10/288 (No.21543).

⁶⁷⁴ Dârimî, *Sunenu’d-Dârimî*, 1412/2000, 1/322 (No.271).

⁶⁷⁵ İbn Hacer el-‘Askalânî, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 363 (No.4193).

⁶⁷⁶ Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nubelâ*, 1427/2006, 6/411 (No.969).

⁶⁷⁷ İbn Hacer el-‘Askalânî, *El-Garâ’ibü’l-Mülteka’a Min Müsnedi’l-Firdevs*, 5/564 (No.1936).

Elbânî'de hadisin mevzû olduğunu söylemiştir.⁶⁷⁹

Hadisimizin diğer senedi ise Hatîb el-Bağdâdî'nin Abdullah b. Mübârek→Ma'mer tarikiyle Ebü'd-Derdâ'dan yapmış olduğu şu rivâyettir:

مُذَاكَرَةُ لِلْعِلْمِ سَاعَةً خَيْرٌ مِنْ قِيَامِ لَيْلَةٍ

“Bir saat ilim müzakeresi, bir geceyi ibadetle geçirmekten daha hayırlıdır.”⁶⁸⁰

Ma'mer ile Ebü'd-Derdâ arasında birden fazla râvî olması sebebiyle hadis mu'daldir.

Görüldüğü üzere hadisimiz makbûl diyebileceğimiz bir senetle rivâyet edilmemiştir.

2.42. Anne Ve Babanın Yüzüne Bakmanın Fazileti İle İlgili Hadis

136. Hadis

رُوي عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ مَا مِنْ رَجُلٍ يَنْظُرُ إِلَى وَالِدَيْهِ نَظْرَ رَحْمَةٍ إِلَّا كَانَتْ لَهُ بِهَا حَاجَةٌ مَقْبُولَةٌ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَإِنْ نَظَرَ فِي الْيَوْمِ مِائَةَ مَرَّةٍ قَالَ وَإِنْ نَظَرَ إِلَيْهِ فِي الْيَوْمِ مِائَةَ مَرَّةٍ

“Hz. Peygamber'den rivayet olunduğuna göre o şöyle buyurmuştur: ‘Hiçbir kişi yoktur ki anne ve babasına rahmet nazarıyla baksın da, Allah ona bununla kabul olunmuş bir hac sevabı vermesin.’ Sahâbîler sordular: ‘Ey Allah’ın Rasûlü! Günde yüz defa bakarsa da mı?’ Hz. Peygamber şöyle buyurdu: ‘Günde yüz defa baksa da.’”⁶⁸¹

Tahrîc ve Değerlendirme

İbn Ebü'd-Dünyâ, İkrime→İbn Abbas tarikiyle şu lafızlarla rivâyet etmiştir:

⁶⁷⁸ İbn Hacer el-‘Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, 566 (No.7198).

⁶⁷⁹ Nâsirüddin el-Elbânî, *Silsiletü'l-Ehâdîsi 'z-Zâ'ife Ve'l-Mevzû'a Ve Eseruhe's-Seyyi'ü Fi'l-Ümme*, 8/293 (No.3828).

⁶⁸⁰ Ebû Bekr Ahmed b. 'Alî b. Sâbit el-Bağdâdî Hatîb el-Bağdâdî, *el-Fakîh ve'l-Mutefekkîh*, thk. 'Âdil b. Yûsuf el-Ğarâzî (Suudi Arabistan: Dâru İbni'l-Cevzî, 1421/2000), 1/102.

⁶⁸¹ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 3/332.

مَا مِنْ رَجُلٍ بَارٍ يَنْظُرُ إِلَى وَالِدَيْهِ أَوْ وَالِدَتِهِ نَظْرَةَ رَحْمَةٍ، إِلَّا كَتَبَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ تِلْكَ النَّظْرَةَ حَجَّةً مُتَقَبَّلَةً مَبْرُورَةً قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَإِنْ نَظَرَ فِي الْيَوْمِ مِائَةَ مَرَّةٍ؟ قَالَ: اللَّهُ أَكْبَرُ مِنْ ذَلِكَ⁶⁸²

Ezdî, hadisin râvîlerinden Ammâr b. Abdü'l-Melik için “metrûk” demiştir.⁶⁸³

Beyhakî ise, Dahhâk-İbn Abbas tarikiyle şu lafızlarla rivâyet etmiştir:

مَا مِنْ وَلَدٍ يَنْظُرُ إِلَى وَالِدَتِهِ نَظْرَةَ رَحْمَةٍ إِلَّا كَانَ لَهُ بِكُلِّ نَظْرَةٍ حَجَّةً مَبْرُورَةً قَالُوا: وَإِنْ نَظَرَ إِلَيْهَا كُلَّ يَوْمٍ مِائَةَ مَرَّةٍ؟ قَالَ: نَعَمْ اللَّهُ أَكْبَرُ وَأَطْيَبُ⁶⁸⁴

Bu hadisin senedinde de bir önceki hadisin senedinde geçen Nehşel b. Saîd olması sebebiyle Elbânî hadisin mevzû olduğunu söylemiştir.⁶⁸⁵

2.43. Komşuya İyi Davranma İle İlgili Hadis

137. Hadis

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمُؤْمِنُ مَنْ أَمِنَ جَارُهُ بِوَأَيْقِهِ

“Hz. Peygamber şöyle buyurdular: ‘Mü’min, kötülüğünden, komşusunun emîn olduğu kimsedir.’”⁶⁸⁶

Tahrîc ve Değerlendirme

Buhârî, Ebû Şüreyh’den şöyle rivâyet etmiştir:

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: وَاللَّهِ لَا يُؤْمِنُ، وَاللَّهِ لَا يُؤْمِنُ، وَاللَّهِ لَا يُؤْمِنُ قِيلَ: وَمَنْ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: الَّذِي لَا يَأْمَنُ جَارُهُ بِوَأَيْقِهِ

⁶⁸² Ebû Bekr ‘Abdullâh b. Muhammed b. ‘Ubeyd el-Kureşî el-Bağdâdî İbn Ebü'd-Dünyâ, *Mekârimu'l-Ahlâk*, thk. Mecdî es-Seyyid İbrâhîm (Kahire: y.y., ts.), 74 (No.215).

⁶⁸³ Zehabî, *Mizânu'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl*, 3/165 (No.5992).

⁶⁸⁴ Beyhakî, *Şu'abu'l-İmân*, 1423/2003, 10/266 (No.7475).

⁶⁸⁵ Nâsirüddin el-Elbânî, *Silsiletü'l-Ehâdîsi 'z-Zâ'ife Ve'l-Mevzû'a Ve Eseruhe's-Seyyi'ü Fi'l-Ümme*, 7/304 (No.3298).

⁶⁸⁶ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 3/334.

“Hz. Peygamber şöyle buyurdular: ‘Vallahi iman etmiş olmaz! Vallahi iman etmiş olmaz! Vallahi iman etmiş olmaz!’ Sahabiler sordular: ‘Ey Allah’ın Resûlü! Kim iman etmiş olmaz?’ Hz. Peygamber şöyle cevap verdi: ‘Komşusu, onun kötülüklerinden emin olmayan kimse.’”⁶⁸⁷

Müslim’de Ebû Hüreyre’den şöyle rivâyet etmiştir:

إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ لَا يَأْمَنُ جَارَهُ بَوَائِقَهُ

“Hz. Peygamber şöyle buyurdu: ‘Komşusu, onun kötülüğünden emin olmayan kimse cennete giremez.’”⁶⁸⁸

2.44. Müslümanlarla İyi Geçinme İle İlgili Hadis

138. Hadis

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ يَدِهِ وَلِسَانِهِ

“Hz. Peygamber şöyle buyurdular: ‘Müslüman, diğer Müslümanların elinden ve dilinden emin olduğu kişidir.’”⁶⁸⁹

Tahrîc ve Değerlendirme

Buhârî, Abdullah b. Amr’dan şöyle rivâyet etmiştir:

الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ، وَالْمُهَاجِرُ مَنْ هَجَرَ مَا نَهَى اللَّهُ عَنْهُ⁶⁹⁰

Müslim ise Câbir’den şöyle rivâyet etmiştir:

الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ⁶⁹¹

⁶⁸⁷ Buhârî, *Şaḥîhu’l-Buḥârî*, 1414/1993, "Kitâbü’l-Edeb", 29 (No.5670).

⁶⁸⁸ Muslim, *Şaḥîhu Muslim*, 1374/1955, "Kitâbü’l-Îmân", 46.

⁶⁸⁹ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 3/334.

⁶⁹⁰ Buhârî, *Şaḥîhu’l-Buḥârî*, 1414/1993, "Kitâbü’l-Îmân", 3 (No.10).

⁶⁹¹ Muslim, *Şaḥîhu Muslim*, 1374/1955, "Kitâbü’l-Îmân", 41.

2.45. Cemaat İstemediği Halde Onlara İmam Olan İle İlgili Hadis

139. Hadis

ذَكَرَ الْحَسَنُ الْبَصْرِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ عَنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرَضِيَ عَنْهُمْ أَنَّهُمْ قَالُوا
مَنْ أَمَّ قَوْمًا وَهُمْ لَهُ كَارِهُونَ لَا تُجَاوِزُ صَلَاتُهُ تَرْفُوتَهُ

“*Hasan el-Basrî, Hz. Peygamber’in ashabından şöyle dediklerini nakletti: ‘Bir kimse, kendisine karşı isteksiz olan bir topluluğa imamlık yaparsa, onun namazı köprücük kemiğini geçmez.’*”⁶⁹²

Tahrîc ve Değerlendirme

Abdürrezzak, Sevrî→İsmâil b. Ebî Hâlid→Hasan el-Basrî tarikiyle mürsel-merfû olarak لَمْ تُجَاوِزْ lafzıyla rivâyet etmiştir.⁶⁹³

İbn Hacer, İsmâil b. Ebî Hâlid’in “sika” olduğunu söylemiştir.⁶⁹⁴ Yani hadisimizin senedi sahih olsa da mürsel rivâyettir.

Taberânî, Cünâde el-Ezdî’den merfû ve muttasıl senetle şöyle rivâyet etmiştir:

أَنَّ جُنَادَةَ الْأَزْدِيَّ أَمَّ قَوْمًا، فَلَمَّا قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ التَّفَتَّ عَنْ يَمِينِهِ، فَقَالَ: أَتَرْضَوْنَ، قَالُوا: نَعَمْ، ثُمَّ فَعَلَ مِثْلَ ذَلِكَ عَنْ يَسَارِهِ، ثُمَّ قَالَ: إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: «مَنْ أَمَّ قَوْمًا وَهُمْ لَهُ كَارِهُونَ فَإِنَّ صَلَاتَهُ لَا تُجَاوِزُ تَرْفُوتَهُ»

“*Cünâde el-Ezdî, bir topluluğa imamlık yaptı. Namaza durmak üzere ayağa kalkınca sağ tarafına döndü ve şöyle dedi: ‘Bana razı mısınız ?’ Onlar: ‘Evet’ dediler. Sonra sol tarafına döndü ve yine aynı şekilde sordu. Onlar da: ‘Evet’ dediler. Bunun üzerine şöyle dedi: ‘Ben, Hz. Peygamber’i şöyle buyururken işittim: ‘Bir*

⁶⁹² Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 3/337.

⁶⁹³ Abdürrezzâk es-San‘ânî, *El-Muşannef Fi’l-Ḥadîs*, 3/133 (No.4025).

⁶⁹⁴ İbn Hacer el-‘Askalânî, *Taḳrîbu’t-Tehzîb*, 107 (No.438).

topluluğa, onlar kendisinden hoşnut değilken imamlık yapan kimsenin namazı, köprücük kemiğini geçmez (yani makbûl olmaz).”⁶⁹⁵

Elbânî hadisin hasen olduğunu söylemiştir.⁶⁹⁶

“التَّرْقُوءَةُ; gerdan çukuruyla (boğazın altındaki oyuk) omuz arasında bulunan kemiktir.”⁶⁹⁷

Bugünkü anatomi dilinde buna köprücük kemiği denir.

2.46. Ordunun, Kaç Askerden Oluşması Gerektiği İle İlgili Hadis

140. Hadis

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَيْرُ الْجُيُوشِ أَرْبَعَةُ آلَافٍ وَلَنْ يُغْلَبَ اثْنَا عَشَرَ أَلْفًا مِنْ قَلَّةٍ إِذَا كَانَتْ كَلِمَتُهُمْ وَاحِدَةً

“Hz. Peygamber şöyle buyurdular: ‘En hayırlı ordu dört bin kişiden oluşandır. Eğer sözleri bir olursa, on iki bin kişi azlıktan dolayı mağlup edilemez.’”⁶⁹⁸

Tahrîc ve Değerlendirme

Hadisimiz mevsûl ve mürsel olarak rivâyet edilmiştir. Şöyleki; Ahmed b. Hanbel, Dârimî, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Huzeyme, İbn Hibbân ve Hâkim, İbn Abbas’tan merfû-mevsûl olarak şöyle rivâyet etmişlerdir:

خَيْرُ الصَّحَابَةِ أَرْبَعَةٌ، وَخَيْرُ السَّرَايَا أَرْبَعُ مِائَةٍ، وَخَيْرُ الْجُيُوشِ أَرْبَعَةُ آلَافٍ، وَلَا يُغْلَبُ اثْنَا عَشَرَ أَلْفًا مِنْ قَلَّةٍ

“En hayırlı arkadaş dört kişidir. En hayırlı küçük birlik dört yüz kişidir. En hayırlı ordu dört bin kişidir. On iki bin kişi ise azlıktan dolayı mağlup edilemez.”⁶⁹⁹

⁶⁹⁵ Taberânî, el-Mu‘cemu’l-Kebîr - et-Taberânî, ts., 2/282 (No.2177).

⁶⁹⁶ Nâsirüddin el-Elbânî, Şahîhu’l-Câmi ‘i’ş-Şağîr Ve Ziyâdâtüh, 11047.

⁶⁹⁷ İbnu’l-Eşîr, en-Nihâye fî Ġarîbi’l-Ĥadîş ve’l-Eşer, 1/187.

⁶⁹⁸ Kâdîhân, Fetâvâ Kâdîhân, 3/499.

Abdürrezzak ve Tahâvî ise Zührî'den mürsel olarak aynı lafızlarla rivâyet etmişlerdir.⁷⁰⁰

Ebû Dâvûd, “*sahih olanın mürsel olmasıdır*” demiştir.⁷⁰¹

İbn Ebû Hâtim'de aynı şekilde mürsel rivâyeti tercih etmiş ve “*bu rivâyetin Hz. Peygamber'in sözü olamayacağını*” söylemiştir.⁷⁰²

Elbânî'de önceleri mevsûl rivâyetin sahih olduğunu iddiâ ederken, daha sonraları bu görüşünden rucû etmiş, mevsûl rivâyetin şaz olduğunu ve sahih olanın mürsel olduğunu savunmıştır.⁷⁰³

Tirmizi ise, mevsûl rivâyet için “*hasen-garîb*” demiştir.

Hâkim, “*Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre sahih olduğunu*” söylemiş, Zehebî de bunu onaylamıştır.

İbnü't-Türkmânî, Beyhakî'ye itiraz etmiş, rivâyetin mevsûl olduğunu te'yîd etmiştir.⁷⁰⁴

İbnü'l-Kattân, şöyle demiştir:

“*Tirmizî'ye göre bu hadisin illeti, mevsûl mü yoksa mürsel mi olduğu açısından bir ihtilafın olmasıdır. Ancak bu, diğer âlimlerin nazarında hadisin*

⁶⁹⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, 1421/2001, 4/419 (No.2682); Dârimî, *Sunenu'd-Dârimî*, 1412/2000, “Kitâbü's-Siyer”, 4 (No.2482); Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, 2009, “Kitâbü'l-Cihâd”, 87 (No.2611); Tirmizî, *Sunenu't-Tirmizî*, “Ebvâbü's-Siyer”, 7 (No.1638); Ebû Bekr Muhammed b. İshâk b. Huzeyme en-Nisâbü'rî İbn Huzeyme, *Şahîhu İbni Huzeyme*, thk. Muhammed Muştafâ el-'A'zamî (Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, 1424/2003), 4/140 (No.2538); İbn Hibbân, *es-Şahîh*, 1408/1988, 5/202 (No.4263); Hâkim en-Nisâbü'rî, *El-Müstedrek 'ale's-Şahîhayn*, 2018, 2/500 (No.1638).

⁷⁰⁰ Abdürrezzâk es-San'ânî, *El-Muşannef Fi'l-Hadîs*, 5/535 (No.10534); Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed el-Mısrî et-Ṭahâvî, *Şerhu Muşkili'l-âsâr*, thk. Şu'ayb el-'Arna'ût (Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, 1415/1994), 2/47 (No.577).

⁷⁰¹ Suleymân b. el-Eş'aş es-Sicistânî Ebû Dâvûd, *el-Merâsîl*, thk. Şu'ayb el-'Arna'ût (Beyrut: y.y., 1408/1987), 238 (No.313).

⁷⁰² İbn Ebî Hâtim, *el-İlel*, 3/488 (No.1024).

⁷⁰³ Nâsirüddin el-Elbânî, *Za'îfü Süneni Ebî Dâvûd* (Kuveyt: Muessesetu Ğarrâs li'n-Neşr, 1423), 2/325 (No.449).

⁷⁰⁴ Ebu'l-Hasen 'Alî b. 'Osmân el-Mârdînî İbnü't-Turkmânî, *el-Cevheru'n-Nakî 'alâ Süneni'l-Beyhakî* (b.y.: y.y., ts.), 9/156.

sıhhatine zarar vermez. Dolayısıyla hadis sahihtir ve bu durumda, bu hadisin kusurlu olmadığı halde zayıf hadislerin arasında veya hadisleri hasen sayıldığı halde onların aslında sahih olduğu belirtilen hadisler arasında yazılması gerekir.”⁷⁰⁵

İbn Hacer de, şöyle demiştir: “İbnü’l-Kattân bu hadisi sahih saymıştır; çünkü o, irsal ve vasl hususundaki ihtilaflı illet olarak görmez. Bu, Ebu Muhammed İbn Hazm’ın da görüşüdür.”⁷⁰⁶

Netice olarak şöyle diyebiliriz; hadis tenkitçilerinin bir kısmı İbn Abbas hadisinin mürsel olması gerektiğini savunurken, çoğunluğu oluşturan kısmı ise mevsûl olmasını savunmuştur.

2.47. Kâhinlere İnanmanın Tehlikesi İle İlgili Hadis

141. Hadis

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ أَتَى كَاهِنًا فَصَدَّقَهُ فِيمَا قَالَ فَقَدْ كَفَرَ بِمَا أُنْزِلَ عَلَى مُحَمَّدٍ لَا يَعْلَمُ
الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ لَا الْجِنُّ وَلَا الْإِنْسُ

“Hz. Peygamber şöyle buyurular: ‘Her kim bir kâhine gider de söylediklerini tasdik ederse, Muhammed’e indirileni inkâr etmiş olur. Gaybı Allah’tan başka kimse bilmez; ne cinler bilir, ne insanlar.’”⁷⁰⁷

Tahrîc ve Değerlendirme

Bezzâr, İmrân b. Husayn’dan şöyle rivâyet etmiştir:

لَيْسَ مِنَّا مَنْ تَطَيَّرَ أَوْ تُطَيِّرَ لَهُ، أَوْ تَكْهَنَ أَوْ تُكْهَنَ لَهُ، أَوْ سَحَرَ أَوْ سُحِرَ لَهُ، وَمَنْ عَقَدَ عُقْدَةً وَمَنْ أَتَى كَاهِنًا
فَصَدَّقَهُ بِمَا يَقُولُ فَقَدْ كَفَرَ بِمَا أُنْزِلَ عَلَى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

⁷⁰⁵ ‘Alî b. Muhammed b. ‘Abdumelik el-Kitâmî el-Himyerî el-Fâsî ‘Ebu’l-Hasan İbnu’l-Kattân İbnu’l-Kattân el-Fâsî, *Beyânu’l-Vehm ve’l-İhâm fî Kitâbi’l-Ahkâm*, thk. el-Huseyn Âyet Saîd (Riyad: y.y., 1418/1997), 3/484 (No.1250).

⁷⁰⁶ Ebü’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. ‘Alî b. Muhammed el-‘Askalânî İbn Hacer el-‘Askalânî, *İthâfu’l-Mehere bi’l-Kavâidi’l-Mubtekire min Etrâfi’l-‘Aşere*, thk. Merkezi Hîdmeti’s-Sunne ve’s-Sira (b.y.: Mecma’u’l-Melik Fehd, 1415/1994), 7/385 (No.8031).

⁷⁰⁷ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 3/517.

“Uğursuzluk sayan veya kendisine uğursuzluk saydıran; kâhinlik yapan veya kendisine kâhinlik yaptıran; sihir yapan veya kendisine sihir yaptıran; (büyü amacıyla) düğüm atan ya da düğüm attıran bizden değildir; bir kâhine gidip söylediklerini tasdik eden kimse, Muhammed’e indirileni inkâr etmiş olur.”⁷⁰⁸

Heysemi, râvîlerinin *Sahihayn* râvîleri olduğunu söylemiş,⁷⁰⁹ Elbânî’de sahih liğayrihî demiştir.⁷¹⁰

Ahmed b. Hanbel ve Hâkim, Ebû Hüreyre’den şöyle rivâyet etmiştir:

مَنْ أَتَى عَرَّافًا أَوْ كَاهِنًا فَصَدَّقَهُ بِمَا يَقُولُ، فَقَدْ كَفَرَ بِمَا أُنْزِلَ عَلَى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ⁷¹¹

Hâkim, “*hadisin Buhârî ve Müslim’in şartlarını taşıdığını*” söylemiştir.

Şuayb el-Arnaûd hadisin hasen, Elbânî ise sahih olduğunu söylemiştir.⁷¹²

Bezzâr ve Ebû Ya’lâ’ ise Abdullah b. Mes’ûd’dan mevkuf, fakat hükmen merfû olarak şu rivâyeti nakletmişlerdir:

مَنْ أَتَى عَرَّافًا أَوْ سَاجِرًا أَوْ كَاهِنًا فَسَأَلَهُ فَصَدَّقَهُ بِمَا يَقُولُ، فَقَدْ كَفَرَ بِمَا أُنْزِلَ عَلَى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ⁷¹³

Elbânî hadisin sahih olduğunu söylemiştir.⁷¹⁴

“*Gaybı Allah’tan başka kimse bilmez; ne cinler bilir, ne insanlar*” kısmını ise hadis kaynaklarımızda bulamadık.

2.48. Çocuğun Vasiyetinin Geçerliliği İle İlgili Hadis

142. Hadis

⁷⁰⁸ Bezzâr, *el-Baḥru’z-Zeḥḥâr*, 1988/2009, 9/52 (No.3578).

⁷⁰⁹ Heysemî, *Mecma’u’z-Zevâid ve Menba’u’l-Fevâid*, 1414/1994, 5/117 (No.8480).

⁷¹⁰ Nâsirüddin el-Elbânî, *Şaḥîḥu’t-Terğîb Ve’t-Terhîb*, 3/170 (No.3041).

⁷¹¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü’l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, 1421/2001, 16/142 (No.10167); Hâkim en-Nisâbü’rî, *El-Müstedrek ‘ale’s-Şaḥîḥayn*, 2018, 1/220 (No.15).

⁷¹² Nâsirüddin el-Elbânî, *Şaḥîḥu’l-Câmi’i’s-Şağîr Ve Ziyâdâtüh*, 2/1031 (No.5939).

⁷¹³ Bezzâr, *el-Baḥru’z-Zeḥḥâr*, 1988/2009, 5/256 (No.1873); Ebû Ya’lâ, *Musnedu Ebi Ya’lâ*, 1404/1984, 9/280 (No.5408).

⁷¹⁴ Nâsirüddin el-Elbânî, *Şaḥîḥu’t-Terğîb Ve’t-Terhîb*, 3/172 (No.3048).

رُوي عَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ أَجَازَ وَصِيَّةَ الْغُلَامِ

“Hz. Ömer’den rivâyet olunduğuna göre o, buluğa ermemiş çocuğun vasiyyetini geçerli saymıştır.”⁷¹⁵

Tahrîc ve Değerlendirme

Mâlik, Abdürrezzak ve Beyhakî, şöyle rivâyet etmişlerdir:

قِيلَ لِعُمَرَ ابْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: إِنَّ هَاهُنَا غُلَامًا يَفَاعًا لَمْ يَحْتَلَمْ مِنْ غَسَّانَ وَوَارِثُهُ بِالشَّامِ، وَهُوَ ذُو مَالٍ وَلَيْسَ لَهُ هَاهُنَا إِلَّا ابْنَةٌ عَمٍّ لَهُ فَقَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: فليُوصِ لَهَا فَأُوصِيَ لَهَا بِمَالٍ يُقَالُ لَهُ: بَنَرُ جُشَمَ قَالَ عُمَرُ بْنُ سُلَيْمٍ: فَبِعْتُ ذَلِكَ الْمَالَ بِثَلَاثِينَ أَلْفًا، وَابْنَةُ عَمِّهِ الَّتِي أَوْصَى لَهَا هِيَ أُمُّ عَمْرٍو بْنِ سُلَيْمٍ

“Hz. Ömer’e şöyle denildi: ‘Burada, henüz bulûğ çağına ermemiş bir genç var. O, Gassanlı olup, vârisi Şam’dadır. Çok malı vardır. Burada ise yalnızca bir amcakızı vardır.’ Bunun üzerine Hz. Ömer şöyle dedi: ‘O çocuk, amcakızına vasiyet etsin.’ O da amcakızına ‘Bi’ri Cüşem’ denilen maldan vasiyet etti. Amr b. Süleym şöyle dedi: ‘Bu malı otuz bin’e sattım. O kendisine vasiyet edilen amcakızı da Amr b. Süleym’in annesidir (yani annesidir).’⁷¹⁶

Beyhakî, hadisi rivâyet ettikten sonra şöyle demiştir:

“Şâfiî, küçük çocuğun vasiyetinin ve tasarrufunun câiz olmasını, Hz. Ömer’den sabit olan habere bağlamıştır. Ancak bu rivayet munkatı’dır. Çünkü Amr b. Süleym, Hz. Ömer’i görmemiştir.”

Dolayısıyla hadis zayıftır.

⁷¹⁵ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 3/595.

⁷¹⁶ Ebû ‘Abdullâh Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Medenî Mâlik b. Enes, *el-Muvaṭṭâ’*, thk. Muḥammed Muṣṭafâ el-‘A‘zamî (Abu Dabi: Muessesetu Zâyid b Sultân, 1425/2004), "Kitâbü'l-Vasiyyet", 2820; Abdürrezzâk es-San‘ânî, *El-Muşannef Fi'l-Ḥadîs*, 8/410 (No.17616); Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, 1432/2011, 13/69 (No.12782).

Tablo 1. : Hadislerin Sıhhat Açısından Genel Değerlendirilmesi

Kategori	Yüzde (%)	Adet (142)
Müttefekun Aleyh	18.99	27
Buhârî	5.63	8
Müslim	3.52	5
Diğer Sahih	28.17	40
Hasen	8.45	12
Zayıf	14.08	20
Çok Zayıf	7.04	10
Mevzû	7.04	10
Kaynağı Bilinmeyen	7.04	10

**Tablo 2. : Hadislerin Muntelhâsı (Söyleyeni) Açısından Genel
Değerlendirilmesi**

Kategori	Yüzde (%)	Adet
Merfû	74.65	106
Mevkuf	23.94	34
Maktû	0.70	1
İsrâiliyat	0.70	1

Görüldüğü üzere tezde toplam 142 rivâyet incelenmiştir. Bunların 106 tanesinin merfû, 34 tanesinin mevkuf, 1 tanesinin maktû, 1 rivâyetin de İsrâiliyat olduğu tespit edilmiştir. Merfû rivâyetlerin 3 tanesi ise mükerrerdir.

Bu rivâyetlerden 27 tanesi müttefekun aleyh olup, Buhârî (v. 256/870) ve Müslim'in (v. 261/875) ortak olarak Sahih'lerinde rivâyet ettikleri hadislerden oluşmaktadır. 8 rivâyet yalnızca Buhârî'nin el-Câmiu's-sahîh'inde, 5 rivâyet ise yalnızca Müslim'in el-Câmiu's-sahîh'inde yer alan sahih hadislerdir. 40 rivâyet, diğer sünen ve hadis kitaplarında yer alan sahih hadisler olup, 12 rivâyet ise hasen derecesindedir.

Bu değerlendirme sonucunda, toplam 92 rivâyet, hadis usulü açısından makbûl kabul edilen sahih ve hasen rivâyetler arasında yer almıştır.

Geriye kalan 50 rivâyet ise çeşitli şekillerde zayıf veya problemli olarak sınıflandırılmıştır. Şöyleki; 20 rivâyet zayıf, 10 rivâyet çok zayıf, 10 rivâyet mevzû, 10 rivâyetin ise kaynağına ulaşılammıştır.

Bu tasnif, çalışmada ele alınan rivâyetlerin ilmî değerlendirmeye tabi tutulduğunu, sıhhat açısından hadis usûlü ölçütlerine göre sınıflandırıldığını ve Fetâvâ Kâdîhân'daki rivâyetlerin genel sıhhat yapısına dair bütüncül bir tablo ortaya konduğunu göstermektedir.

SONUÇ

Kâdîhân, Fergana bölgesinde yer alan Özkent'e mensup olmakla birlikte, ömrünün büyük bir kısmını ilim merkezi olan Buhara'da geçirmiştir. Vefatının ardından Buhara'da bulunan "Yedi Kadı" mezarlığına defnedilmiştir.

Kâdîhân'ın yaşadığı VI. (XII.) yüzyıl, Hanefî mezhebi açısından dikkat çeken bir dönemdir. Bu yüzyıl, mezhepteki görüşlerin istikrar kazandığı, içtihatların sistematik hale geldiği ve mezhep doktrininin klasik eserler vasıtasıyla kurumsallaştığı bir zaman dilimi olarak öne çıkar.

Kâdîhân ile aynı ilmî muhitte yetişen *Bedâi'u's-sanâi'* müellifi Kâsânî (v. 587/1191) ve *el-Hidâye* yazarı Merginânî (v. 593/1197) gibi âlimlerin de Mâverâünnehir'de yer alan ve Fergana havzasının birbirine komşu bölgelerinden çıkmış olmaları, bu coğrafyada Hanefî mezhebinin ilmî geleneğinin derinlik kazandığını ve doktrinel yapısının belirginleştiğini göstermektedir.

Çalışmanın temelini, ele alınan hadislerin ilmî değerlendirmesine yönelik olarak tahrîc yöntemi oluşturmaktadır. Tahrîc hadislerin kaynaklarda yer aldığı yerlerin tespiti, râvî zincirinin açıklanması ve gerekirse sıhhat derecesinin belirlenmesi amacıyla kullanılan bir yöntemdir. Çalışmada mutavassıt (orta düzey) ve mufasssal (ayrıntılı) tahrîc yöntemleri birlikte kullanılmıştır.

Hadisler Sahîhayn (*Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Müslim*) içinde yer alıyorsa ve metnine yönelik bir tenkit bulunmuyorsa, doğrudan sahih kabul edilmiştir. Diğer kaynaklarda geçen hadisler ise râvî güvenilirliği, metin tenkit, rivâyet yolları ve ricâl literatürü ışığında değerlendirilerek sıhhat dereceleri tayin edilmiştir. Zayıf ve mevzu hadisler, ilgili kriterlere göre sınıflandırılmış; hakkında yeterli bilgi bulunmayan rivâyetlere ise ihtiyatlı yaklaşılmıştır.

Çalışmada klasik ve çağdaş kaynaklar karşılaştırmalı olarak incelenmiş, önceki dönem âlimleri günümüz araştırmacılarının görüşleri değerlendirilmiştir. Hadislerin lafızlarındaki farklılıklar, anlamı zenginleştiren yönleriyle birlikte ele alınarak gerekli yerlerde açıklamalar yapılmıştır.

Tez, yalnızca *Fetâvâ Kâdîhân* adlı eserde yer alan hadislerin sıhhat derecelerinin tespiti ve değerlendirilmesiyle sınırlı tutulmuştur. Çalışma, diğer fıkıh kitaplarındaki hadisleri ve farklı mezheplere ait metinlerin değerlendirilmesini kapsamamaktadır.

Hadislerin değerlendirilmesinde, klasik ve çağdaş hadis kaynakları ile hadis otoritelerinin görüşleri esas alınmış; gerektiğinde cerh ta'dîl verileri kullanılmış, ancak yeni bir metodoloji geliştirilmemiştir. Bu yönüyle tez, geleneksel hadis usulü çerçevesinde kalmıştır.

Çalışma, hadislerin fıkıh açısından delil değerine ve fikhî çözümlemelere yer vermemiş, yalnızca hadis tenkidi yönüne odaklanmıştır. Böylece eser, *Fetâvâ Kâdîhân*'daki hadislerin sıhhatini belirlemeye yönelik sınırlı fakat odaklı bir katkı sunmaktadır.

Bu tezde, herhangi bir kaynak sınırlamasına gidilmeksizin, başta Kütüb-i Tis'a olmak üzere, Mu'cem, Müsned ve Meşyeha gibi ale'r-ricâl türü hadis kaynakları ile Sünen, Musannef, Câmi ve Muvatta' gibi ale'l-ebvâb tarzında düzenlenmiş eserlerden, aynı zamanda tahrîc kaynaklarından âzamî derecede istifade edilmiştir.

Ayrıca, hadis tenkidi alanında otorite kabul edilen iki önemli muhakkik olan Şuayb el-Arnaût ve Elbânî'nin hadisler hakkındaki değerlendirmelerine, gerektiği yerlerde başvurulmuştur.

Fetâvâ Kâdîhân'da yer alan 142 rivâyetin 92'sinin makbul; sahih ve hasen hadislerden oluşması, eserin ilmî güvenilirliği açısından önemli bir göstergedir. Bu durum, Kâdîhân'ın hadis tercihlerinde dikkatli davrandığını ve muteber kaynaklara dayandığını ortaya koymaktadır. Özellikle 27 rivâyetin hem Buhârî hem de Müslim tarafından ortaklaşa rivâyet edilmiş sahih hadisler olması, hadislerin seçkisi bakımından yüksek bir titizlik sergilendiğini göstermektedir. Bu nitelikteki hadislerin çoğunlukta olması, sadece Kâdîhân'ın şahsî ilmî birikimine değil, aynı zamanda onun yer aldığı ilim muhitinin hadis anlayışına da ışık tutmaktadır.

Netice itibariyle, Kâdîhân'ın fikhî meselelerde delil olarak kullandığı rivâyetlerin büyük oranda makbûl hadislerden oluşması, hem eserin ilmî değeri hem de müellifin güvenilirliği bakımından olumlu bir kanaat oluşturmaktadır. Bu yönüyle *Fetâvâ Kâdîhân*, yalnızca fıkıh açısından değil, aynı zamanda hadis tenkidi bakımından da araştırılmaya değer klasik kaynaklardan biri olarak öne çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

Abdülğanî b. Abdilvâhid b. Alî el-Makdisî el-Cemmâîlî. *El-Kemâl Fî Esmâ'î (ma'rifeti)'r-Ricâl*. ed. Şâdî b. Sâlim. 10 Cilt. Kuveyt: el-Hey'etü'l-Âmme, 1. Basım, ts.

Ahmed b. Hanbel, Ebû 'Abdullâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*. thk. Şu'ayb el-'Arna'ût - 'Âdil Murşid v.dğr. 50 Cilt. Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, 1421/2001.

Alâüddîn Tıbrîlî. *Muînü'l-Hükkâm*. Dâru'l-Fikr, ts.

Azîmâbâdî. *Avnü'l-Ma'bûd*. 14 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2. Basım, 1415.

Bedruddîn el-'Aynî, Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed. *Umdetu'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. 25 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâssî'l-'Arabî, ts.

_____, *Nuhabü'l-Efkâr Fî Tenkîki Mebâni'l-Akbâr*. ed. Seyyid Erşed el-Medenî. 26 Cilt. Cidde: Dâru'l-Minhâc, 1. Basım, 2011.

Belâzurî, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir el-. *Ensâbu'l-Eşrâf*. thk. Suheyl Zekkâr - Riyâd ez-Ziriklî. 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1417/1996.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. 'Alî el-Hüsrevcirdî el-. *ed-Da'avâtu'l-Kebîr*. thk. Bedr b. 'Abdullâh el-Bedr. 2 Cilt. Kuveyt: Gurâs li'n-Neşri ve't-Tevzî'i, 2009.

_____, *es-Sunenu'l-Kubrâ*. thk. 'Abdullâh et-Turkî. 22 Cilt. b.y.: Merkezu Hicr, 1432/2011.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. 'Alî el-Hüsrevcirdî *Fedâilu'l-Evkât*. thk. 'Adnân 'Abdurrahman Mecîd el-Kaysî. Mekke: y.y., 1410.

_____, *Ma'rifetu's-Sunen ve'l-Âssâr*. thk. 'Abdulmu'tî Emîn Kal'acî. 15 Cilt. Karaçi: y.y., 1412/1991.

_____, *Şu‘abu’l-Îmân*. thk. ‘Abdul‘aliyy ‘Abdulhamîd. 14 Cilt. Riyad: Mektebetu’r-Ruşd, 1423/2003.

Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. ‘Amr el-‘İtkî *el-Bahru’z-Zehhâr*. thk. Mahfûzurrahmân Zeynullâh vd. 18 Cilt. Medine: Mektebetu’l-‘Ulûm ve’l-Hikem, 1988/2009.

Buhârî, Ebû ‘Abdullâh Muhammed b. İsmâ‘îl b. İbrâhîm el-Buhârî el-. *Sahîhu’l-Buhârî*. thk. Mustafa Dîb el-Buğâ. 7 Cilt. Dimaşk: Dâru İbn Kesîr; Dâru’l-Yemâme, 5. Basım, 1414/1993.

Cehdamî, Ebû İshâk İsmâ‘îl b. İshâk el-Ezdî *Fadlu’s-Salâti ‘alâ’n-Nebî*. thk. Muhammed Nâsîru’d-Dîn el-Elbânî. Beyrut: y.y., 1397.

Cemâluddîn el-Mizzî, Ebû’l-Haccâc Yûsuf b. ‘Abdurrahmân b. Yûsuf el-Kelbî. *Tehzibu’l-Kemâl fî ‘Esmâi’r-Ricâl*. thk. Beşşâr ‘Avvâd Ma‘rûf. 35 Cilt. Beyrut: Mu’essesetu’r-Risâle, 1400/1980.

Cenedî, Ebû Sa‘îd el-Mufaddal b. Muḥammed el-Mukri *Fedâ’ilu Mekke*. thk. Ebû ‘Ubeyde Cûde Muhammed. y.y. 1441.

Cessâs, Ebû Bekir Ahmed b. ‘Alî er-Râzî *Şerhu Muhtasari’t-Tahâvî*. thk. ‘İsmetullâh ‘Înâyetullah Muhammed vd. 8 Cilt. Beyrut; Medine: Dâru’l-Beşâiri’l-İslâmiyye; Dâru’s-Sirâc, 1431/2010.hh

Dârekutnî, Ebû’l-Hasen ‘Alî b. Ömer b. Ahmed *Sunenu’d-Dârekutnî*. 5 Cilt. Beyrut: Mu’essesetu’r-Risâle, 1424/2004.

Dârimî, Ebû Muhammed ‘Abdullâh b. ‘Abdurrahman et-Temîmî *Sunenu’d-Dârimî*. thk. Huseyn Selîm ‘Esed ed-Dârânî. 4 Cilt. b.y.: Dâru’l-Muğnî, 1412/2000.

Deylemî, Şîreveyh b. Şehridâr b. Şîreveyh b. Fenâhserû ‘Ebû Şucâ‘ ed-Deylemî el-Hemezânî *el-Firdevs bi’Me’sûri’l-Hitâb*. thk. es-Sa‘îd b. Besyûnî Zağlûl. 5 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 1406/1986.

Ebû Dâvûd, Suleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî. *el-Merâsîl*. thk. Şu'ayb el-'Arna'ût. Beyrut: y.y., 1408/1987.

_____, *Sunenu Ebî Dâvûd*. thk. Şu'ayb el-'Arna'ût. 7 Cilt. b.y.: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009.

Ebû Nuaym el-İsfahânî, Ebû Nu'aym Ahmed b. 'Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî. *Hilyetu'l-Evliyâ' ve Tabakâtu'l-Aşfiyâ'*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî; Dâru'l-Fikr li't-Tabâ'ati ve'n-Neşri; Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1394/1974.

Ebû Ya'lâ Ahmed b. 'Alî el-Mevsîlî. *Musnedu Ebî Ya'lâ*. thk. Huseyn Selîm Esed. 13 Cilt. Dimaşk: y.y., 1404/1984.

Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İbrâhîm el-Ensârî. *el-Harâc*. thk. Tâhâ 'Abdurra'ûf Sa'd - Sa'd Hasen Muhammed. Kahire: el-Mektebetu'l-Ezheriyye li't-Turâs, ts.

Efendioğlu, Mehmet. "Maktû". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/457-458. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Fâkihî, Ebû 'Abdullâh Muhammed b. İshâk el-Mekkî *Ahbâru Mekke fî Kadîmi'd-Dehri ve Hadîsihi*. thk. 'Abdumelik 'Abdullâh Dehîş. 6 Cilt. Beyrut: Dâru Hadar li't-Tıbâ'ati ve'n-Neşri ve't-Tevzî'i, 2. Basım, 1414/1994.

Hâkim en-Nîsâbûrî. *El-Müstedrek 'ale's-Sahîhayn*. ed. Âdil Mürşid. 9 Cilt. Darü'r-Risaletü'l-Alemiyye, 1. Basım, 2018.

Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. 'Alî b. Sâbit el-Bağdâdî. *el-Fakîh ve'l-Mutefekkih*. thk. 'Âdil b. Yûsuf el-Ğarâzî. 2 Cilt. Suudi Arabistan: Dâru İbni'l-Cevzî, 1421/2000.

Hattâbî, Ebû Suleymân Hamd b. Muhammed b. İbrâhîm b. el-Hattâb el-Bustî *Me'âlimu's-Sünen*. Halep: el-Matba'atu'l-'İlmiyye, 1351/1932.

Hayrüddîn ez-Ziriklî. *el-A'lâm*. Dâru'l-ilm, 15. Basım, 2002.

Heysemî, Ebu'l-Hasan Nûruddîn 'Alî b. Ebî Bekr b. Suleymân *Mecma'u'z-Zevâid ve Menba'u'l-Fevâid*. thk. Husâmeddîn el-Kudsî. 10 Cilt. Kahire: Mektebetu'l-Kudsî, 1414/1994.

İbn Âbidîn. *Reddü'l-Muhtâr 'ale'd-Dürri'l-Muhtâr*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2. Basım, 1966.

_____, *Şerhu Ukûdi Resmi'l-Müftî*. Dâru'l-İftâ ve'l-İrşâd, 1. Basım, 2000.

İbn Batta, Ebû 'Abdullâh b. Muhammed b. Muhammed el-'Ukberî. *el-İbânetu'l-Kubrâ*. thk. Rıdâ Mu'tî v.dğr. 9 Cilt. Riyad: el-Mektebu'l-İslâmî, 2005.

İbn Battâl, Ebû el-Hasan 'Alî b. Halef b. 'Abdumelik İbn Battâl. *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhîm. 10 Cilt. Riyad: Mektebetu'r-Ruşd, 1423/2003.

İbn Ebî Dâvûd, Ebû Bekr 'Abdullâh b. Suleymân b. el-Eş'as el-Ezdî es-Sicistânî. *Kitâbu'l-Mesâhif*. thk. Muhammed b. 'Abduh. Kahire: y.y., 1423/2002.

İbn Ebî Hâtîm, Ebû Muhammed 'Abdurrahman b. Muhammed er-Râzî. *el-Cerh ve't-Ta'dîl*. Haydarabad; Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 1371/1952.

_____, *el-İlel*. thk. Sa'd b. 'Abdullâh el-Hamîd ve Hâlid b. 'Abdurrahman el-Cerîsî. 7 Cilt. b.y.: Metâbi'u'l-Hamîdî, 1427/2006.

_____, *Tefsîru'l Kur'âni'l-'Azîm*. thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib. 13 Cilt. b.y.: y.y., 1419/1998.

İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullâh B. Muhammed B. Ebî. *Musannef-i Ibn Ebî Şeybe*. ed. Sa'd b. Nâsir eş-Şetrî. 25 Cilt. Riyad: Dâru Künûzü İşbîliya, 1. Basım, 2015.

İbn Ebi's-Sakr, Ebû Tâhir Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. İsmail b. Ebi's-Sakr el-Lahmî el-Enbârî. *Meşyehatu Ebî Tâhir b. Ebi's-Sakr*. thk. eş-Şerîf Hâtîm b. Ârif el-Avlî. Riyad: y.y., 1418/1997.

İbn Ebü'd-Dünyâ, Ebû Bekr 'Abdullâh b. Muhammed b. 'Ubeyd el-Kureşî el-Bağdâdî. *Fedâilu Ramadân*. Riyad: y.y., 1418/1997.

_____, *Mekârimu'l-Ahlâk*. thk. Mecdî es-Seyyid İbrâhîm. Kahire: y.y., ts.

İbn Hacer el-'Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. 'Alî b. Muhammed el-'Askalânî *Tehzîbü't-Tehzîb*. ed. Âdil Mürşid. 4 Cilt. Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, 1. Basım, 2014.

_____, *El-Ğarâ'ibü'l-Mültekata Min Müsnedi'l-Firdevs*. 8 Cilt. BAE: Dâru'l Birr, 1. Basım, 2018.

_____, *ed-Dirâye fî Tahrîci Ehâdîsi'l-Hidâye*. 2 Cilt. b.y.: y.y., ts.

_____, *et-Telhîsu'l-Habîr fî Tahrîc Ehâdîssi'r-Râfi'î el-Kebîr*. thk. Ebû 'Âsım Hasen b. 'Abbâs. 4 Cilt. Mısır: Muessesetu Kurtuba, 1416/1995.

_____, *et-Telhîsu'l-Habîr fî Tahrîc Ehâdîsi'r-Râfi'î el-Kebîr*. 4 Cilt. b.y.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1419/1989.

_____, *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîh el-Buhârî*. thk. Muhibbuddîn el-Hatîb. 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1379/1959.

_____, *İthâfu'l-Mehere bi'l-Kavâidi'l-Mubtekire min Etrâfi'l-'Aşere*. thk. Merkezü Hidmeti's-Sunne ve's-Sîra. 19 Cilt. b.y.: Mecma'u'l-Melik Fehd, 1415/1994.

_____, *Lisânu'l-Mizân*. thk. 'Abdulfettâh Ebû Gudde. 10 Cilt. b.y.: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1423/2002.

_____, *Nuzhetu'n-Nazar fî Tavdîhi Nuhbeti'l-Fiker fî Mustalahi Ehli'l-Eser*. thk. Nûruddîn 'İtr. Dımaşk: y.y., 1421/2000.

İbn Hacer el-'Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. 'Alî b. Muhammed el-'Askalânî. *Takrîbu't-Tehzîb*. thk. Muhammed 'Avvâme. Suriye: y.y., 1406/1986.

İbn Hazm, Ebû Muhammed 'Alî b. Ahmed el-Endelusî. *el-Muhallâ bi'l-Âsâr*. thk. 'Abdulğaffâr Süleymân el-Bendârî. 12 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1424/2002.

İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân el-Bustî. *el-Mecrûhîn mine'l-Muhaddissîn ve'd-Du'afâ ve'l-Metrûkîn*. thk. Mahmûd İbrahim Zâyed. 3 Cilt. Halep: Dâru'l-Va'y, 1396/1976.

_____, *es-Sahîh*. thk. Şu'ayb el-'Arna'ût. 18 Cilt. Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, 1408/1988.

_____, *es-Sikât*. 9 Cilt. Hindistan: Dâiratü'l-Me'ârifî'l-'Osmâniyye, 1393/1973.

İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed b. İshâk b. Huzeyme en-Nîsâbûrî. *Sahîhu İbni Huzeyme*. thk. Muhammed Mustafâ el-'A'zamî. 4 Cilt. Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, ts.

İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû 'Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zür'aî ed-Dımaşki el-Hanbelî. *el-Menâru'l-Munîf fi's-Sahîh ve'd-Da'îf*. thk. 'Abdulfettâh Ebû Gudde. b.y.: y.y., 1390/1970.

_____, *Tuhfetu'l-Mevdûd bi-Ahkâmi'l-Mevlûd*. thk. 'Abdulkâdir el-Arnaût. Dımaşk: y.y., 1391/1971.

_____, *Zâdu'l-Me'âd fi Hedyi Hayri'l-İbâd*. 5 Cilt. Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, 1415/1994.

İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ' İsmâîl b. 'Omer b. Kesîr ed-Dimeşkî. *Musnedu'l-Fârûk*. thk. 'Abdulmu'tî Kal'acî. 2 Cilt. b.y.: Dâru'l-Vefâ', 1411/1991.

_____, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*. thk. Sâmi b. Muhammed Selâme. 8 Cilt. b.y.: Dâru Taybe, 1420/1999.

İbn Kudâme el-Makdisî, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn 'Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâ'îlî. *el-Muğnî şerhu Muhtasari'l-Hirakî*. 12 Cilt. b.y.: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 1405/1985.

İbn Mâce, Ebû ‘Abdullâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. *Sunenu İbn Mâce*. thk. Şu‘ayb el-‘Arna‘ût. 5 Cilt. b.y.: Dâru’-r-Risâleti’l-‘Âlemiyye, 2009.

İbn Mâze, Ebu’l-Me‘âlî Mahmûd b. Ahmed b. Abdulaziz b. ‘Omar b. Mâze el-Hanefî. *el-Muhîtu’l-burhânî fi’l-fikhi’n-Nu‘mânî*. thk. ‘Abdulkerîm Sâmî el-Cundî. 9 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 1424/2004.

İbn Nuceym, Zeynuddîn b. İbrahîm b. Muhammed el-Mısırî. *el-Bahru’r-râik şerhu Kenzi’d-dakâik*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 2. Basım, 1418/1997.

İbn Receb, Ebü’l-Ferec Zeynüddîn ‘Abdurrahmân b. Ahmed b. ‘Abdirrahmân Receb el-Bağdâdî ed-Dımaşki. *Fethu’l-Bârî Şerhu Sahîhi’l-Buhârî*. thk. Mahmûd b. Şa‘bân b. Abdilmaksûd v.dğr. 8 Cilt. Medine: Mektebetu’l-Gurebâ’i’l-Eseriyye, 1417/1996.

_____, *Letâifu’l-Ma‘ârif fîmâ li Mevâsimi’l-‘Âmmi mine’l-Vazâif*. y.y., 1424/2004.

İbn Teymiyye, Ebü’l-‘Abbâs Takiyyüddîn Ahmed b. ‘Abdilhalîm b. Mecdiddîn ‘Abdisselâm el-Harrânî. *Mecmû‘u’l-Fetâvâ - İbn Teymiyye*. thk. Abdurrahman b. Muhammed b. Kâsım. Medine: y.y., 1416/1995.

İbn Vehb Ebû Muhammed Abdullâh el-Fihri el-Mısırî. *El-Muvatta’ü’s-Sağir*. ed. Ahmed b. Muhammed eş-Şenkîfî. 2 Cilt. Mektebetu Câmiu’l-Ulûm ve’l-Hikem, 1. Basım, 2002.

İbn Zenceveyh, Ebû Ahmed Hamîd b. Mahled b. Kuteybe el-Horasânî. *Kitâbu’l-Emvâl*. thk. Şâkir Zeyb Feyyâd. Riyad: y.y., 1406/1986.

İbn ‘Adiy, Ebû Ahmed ‘Abdullâh b. ‘Adiy el-Curcânî. *el-Kâmil fî Du‘afâ’i’r-Ricâl*. thk. ‘Âdil Ahmed ‘Abdulmevcûd - ‘Alî Muhammed Mu‘avvid. 9 Cilt. Beyrut: el-Kutubu’l-‘İlmiyye, 1418/1997.

İbn 'Arâk, Nûru'd-Dîn 'Alî b. Muhammed b. 'Alî b. 'Abdurrahman b. 'Arâk el-Kenânî. *Tenzîhu's-Serî'ati'l-Merfû'a 'ani'l-Ehbâri's-Senî'ati'l-Mevdû'a*. thk. 'Abdulvehhâb 'Abdullaîf - 'Abdullâh Muhammed es-Sadîk el-Ğamârî. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1399.

İbn 'Asâkir, Ebû'l-Kâsım 'Alî b. el-Hasen. *Fadlu Yevmi Arafe*. thk. Ebû 'Abdullâh Meş'al b. Bânî el-Cebrîn el-Matîrî. b.y.: y.y., 1422/2001.

_____, *Târîhu Dimeşk*. thk. 'Amr b. Ğurâme el-'Umrevî. 8 Cilt. b.y.: Dâru'l-Fikr, 1415/1995.

İbnu'l-Esîr, Ebû'l-Hasen 'Alî b. Ebî'l-Kerem Muhammed el-Cezerî. *Usdu'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*. thk. 'Alî Muhammed Mu'avvîd - Âdil Ahmed 'Abdulmevcûd. 8 Cilt. b.y.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1415/1994.

_____, *en-Nihâye fî Ğarîbi'l-Hadîs ve'l-Eser*. thk. Tâhir Ahmed ez-Zâvî - Mahmûd Muhammed et-Tanâhî. 5 Cilt. Beyrut: el-Mektebetu'l-İlmiyye, 1399/1979.

İbnu'l-Humâm, Kemâluddîn Muhammed b. 'Abdulahid b. 'Abdîlhamîd b. es-Sîvâsî. *Fethu'l-kadîr*. 10 Cilt. Lübnan: Dâru'l-Fikr, 1389/1970.

İbnu'l-Kattân el-Fâsî, 'Alî b. Muhammed b. 'Abdumelik el-Kitâmî el-Himyerî el-Fâsî 'Ebu'l-Hasan İbnu'l-Kattân. *Beyânu'l-Vehm ve'l-Îhâm fî Kitâbi'l-Ahkâm*. thk. el-Huseyn Âyet Saîd. Riyad: y.y., 1418/1997.

İbnu'l-Mubârek, Ebû 'Abdurrahmân 'Abdullâh b. Mubârek b. Vâdîh et-Turkî. *ez-Zuhd ve'r-Rekâ'ik l'ibni'l-Mubârek ve'z-Zuhd li Nu'aym b. Hammâd*. thk. Habîburrahmân el-'A'zamî. Beyrut: y.y., ts.

İbnu'l-Mulakkın, Ebû Hafs 'Omer b. 'Alî b. Ahmed el-Mısrî. *et-Tavdîh li Şerhi'l-Câmi'i's-Sahîh*. Dimaşk: y.y., 1429/2008.

İbnu'n-Neccâr, Ebû Abdullâh Muhammed b. Mahmûd. *ed-Durretu's-Semîne fî Ahbâri'l-Medîne*. thk. Huseyn Muhammed Alî Şukrî. b.y.: y.y.,

İbnu't-Turkmânî, Ebu'l-Hasen 'Alî b. 'Osmân el-Mârdînî. *el-Cevheru'n-Nakî 'alâ Süneni'l-Beyhakî*. b.y.: y.y.,

İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn 'Abdurrahmân b. 'Alî b. Muhammed el-Bağdâdî. *ed-Du'afâ' ve'l-Metrûkûn*. thk. 'Abdullâh el-Kâdî. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1406/1985.

_____, *el-Mevdû'ât*. thk. 'Abdurrahmân Muhammed 'Osmân. 3 Cilt. Medine: el-Mektebetu's-Selefiyye, 1966-1968.

_____, *el-Muntazam fî Târîhi'l-Mulûk ve'l-'Umem*. thk. Muhammed 'Abdulkâdir 'Atâ - Mustafâ 'Abdulkâdir 'Atâ. 19 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1412/1992.

İbrahim en-Nehhas. *el-Câm'i liulûmi'l-İmam Ahmed*. 22 Cilt. Mısır: Dâru'l-Felâh, 1. Basım, 2009.

İsmail Lütî Çakan. *Hadis Edebiyatı*. İstanbul: İFAV, 10. Basım, 2012.

_____, *Hadis Usûlü*. İstanbul: İFAV, 26. Basım, 2011.

Kâdîhân, Ebü'l-Mehâsin Fahrüddîn Hasen b. Mansûr b. Mahmûd el-Özkendî el-Fergân. *Fetâvâ Kâdîhân*. thk. Sâlim Mustafâ el, Bedrî. Lübnan: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2009.

_____, *Şerhu'z-Ziyâdât*. ed. Kâsım Eşref Nûr Ahmed. 6 Cilt. Pakistan/Karaçi: el-Meclisü'l-İlmî, 2000.

Kâsânî, 'Alâ'uddîn Ebûbekir b. Mes'ûd b. Ahmed el-Hanefî *Bedâ'i'u's-şanâ'i' fî tertîbi's-şerâ'i'*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2. Basım, 1406/1986.

Kâsım b. Kutluboğa. *Et-Tercîh Ve't-Tashîh 'ale'l-Kudûrî*. Ziyâ Yûnus. Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Basım, 2002.

Kâtib Çelebi, Mustafâ b. 'Abdullâh Hâcî Halîfe. *Keşfü'z-zunûn 'an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*. 6 Cilt. Bağdat: Mektebetu'l-Muğennâ, 1941.

Kefevî, Mahmûd b. Süleymân. *Ketâ'ibü a'lâmi'l-ahyâr min fukahâ'i mezhebi'n-Nu'mâni'l-muhtâr*. ed. Safvet Köse, Murat Şimşek, Huzeyfe Çeker, Hasan Özer. 4 Cilt. İstanbul/Türkiye: Mektebetü'l-İrşâd, 2017.

Kettânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ca'fer b. İdrîs. *Nazmü'l-Mütenâsir Mine'l-Hadîsi'l-Mütevâtir*. ed. Şeref Hicâzî. Mısır: Dâru'Kütübü's-Selefiyye,

Kıvâmu's-Sunne et-Teymî, Ebû'l-Kâsım İsmail b. Muhammed. *et-Terğîb ve't-Terhîb*. thk. Eymen b. Şâlih b. Şa'bân. 3 Cilt. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1414/1993.

Leknevî, Ebû'l-Hasenât. *El-Fevâ'idü'l-Behiyye Fî Terâcimi'l-Hanefiyye*. Matbaatü's-Seâdet, 1. Basım, 1324.

Mâlik b. Enes, Ebû 'Abdullâh Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Medenî. *el-Mudevvene*. 4 Cilt. b.y.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1415/1994.

_____, *el-Muvatta'*. thk. Muhammed Fu'âd 'Abdulbâkî. Beyrut: y.y., 1406/1985.

_____, *el-Muvatta' (Rivâyetü's-Şeybânî)*. thk. 'Abdulvehhâb 'Abdullaţîf. b.y.: y.y., ts.

Mehâmilî, Ebû 'Abdullâh el-Huseyn b. İsmâ'îl b. Muhammed ed-Dabbî *ed-Du'â'*. thk. 'Amr 'Abdulmun'im. Kahire; Cidde: Mektebetü'l-İlm, 1414.

Mehmet Maksudoğlu. *Arapça Dilbilgisi*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 18. Basım, 2012.

Mercânî, Şihâbüddîn. *Nâzûretü'l-Hak Fî Farziyyeti'l-ışâ' Ve in Lem Yeğibi's-Şafak*. ed. Orhan Ençakar, Abdülkâdir Yılmaz. Dâru'l-Feth, 1. Basım, 2012.

Munâvî, Zeynuddîn Muhammed 'Abdirraûf b. Tâcu'l-Ârifin el-Haddâdî el-Feydu'l-Kadîr *fî Şerhi'l-Câmi'i's-Sağîr*. 6 Cilt. Mısır: el-Mektebetü't-Ticâriyyetu'l-Kubrâ, 1356/1937.

Muslim, Ebû'l-Hasen Muslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nîsâbü'rî. *el-Kunâ ve'l-Esmâ*. thk. 'Abdurrahîm Muhammed Ahmed el-KaşKarî. 2 Cilt. Medine: 'Îmâdetu'l-Bahşi'l-İlmî, 1404/1984.

_____, *Sahîhu Muslim*. thk. Muhammed Fuâd 'Abdulbâkî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 1374/1955.

Mübârekfûrî. *Tuhfetü'l-Ahvezî Şerhu Câmi'i't-Tirmizî*. 10 Cilt. Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.

Nâsırüddin el-Elbânî. *Hidâyetü'r-Ruvât İlâ Tahrîci Ehâdîsi'l-Mesâbîh Ve'l-Mişkât*. ed. Ali b.H. Dâru İbni'l-Kayyim, 1. Basım, 2001.

_____, *İrvâ'i'l-Galîl Fî Tahrîci Ehâdîsi Menâri's-Sebîl*. 9 Cilt. Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, 1985.

_____, *Sahîhu Süneni'n-Nesâ'i*. 3 Cilt. Riyad: Mektebetü't-Turabiyye, 1988.

_____, *Sahîhu'l-Câmi'i's-Sağir Ve Ziyâdâtüh*. 2 Cilt. el-Mektebu'l-İslâmî, ts.

_____, *Sahîhu't-Terğib Ve't-Terhîb*. 3 Cilt. Riyad: Mektebetü'l-Meârif, 1. Basım, 2000.

_____, *Salâtü't-Teravîh*. Riyad: Mektebetü'l-Meârif, 1. Basım, 1421.

_____, *Silsiletü'l-Ehâdîsi's-Sahîha Ve Şey'ün Min Fıkhihâ Ve Fevâ'idihâ*. 7 Cilt. Riyad: Mektebetü'l-Meârif, 1. Basım, ts.

_____, *Silsiletü'l-Ehâdîsi'z-Za'ife Ve'l-Mevzû'a Ve Esseruhe's-Seyyi'ü Fi'l-Ümme*. 14 Cilt. Riyad: Mektebetü'l-Meârif, 1. Basım, 1992.

_____, *Za'ifu Süneni Ebî Dâvûd*. 2 Cilt. Kuveyt: Muessesetu Ğarrâs li'n-Neşr, 1. Basım, 1423.

_____, *Za'ifü Süneni't-Tirmizî*. Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, 1. Basım, 1991.

_____, *Za'ifü'l-Câmi'i's-Sağır Ve Ziyâdâtüh*. el-Mektebu'l-İslâmî, Yeni., 1431.

_____, *Za'ifü't-Terğib Ve't-Terhîb*. 2 Cilt. Riyad: Mektebetü'l-Meârif, 1. Basım, 2000.

Nesâ'î, Ebû 'Abdurrahmân Ahmed b. Şu'ayb el-Horâsânî *el-Muctebâ mine's-Sunen es-Sunenu's-Suğrâ*. thk. 'Abdulfettâh Ebû Ğudde. 9 Cilt. Halep: Mektebetü'l-Maţbû'âtî'l-İslâmiyye, 1406/1986.

_____, *es-Sunenu'l-Kubrâ*. thk. Hâsen 'Abdulmun'im. 10 Cilt. Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, 1421/2001.

Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref *el-Mecmu' Şerhu'l-Muhezzeb*. b.y.: y.y., ts.

_____, *Şerhu'n-Nevevî 'alâ Muslim*. 18 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâşî'l-'Arabî, 1392/1972.

Ömer Rızâ Kehhâle. *Mu'cemü'l-Mü'ellifîn*. 15 Cilt. Beyrut: Mektebetü'l-Müsennâ, ts.

Özel, Ahmet. "Kādîhan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/121-123. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Şadr eş-Şehîd, 'Omer b. 'Abdul'azîz el-Buhârî *Şerh Edebi'l-Kadî li'l-Hassâf*. thk. Muhyî Hilâl es-Serhân. 4 Cilt. Bağdat: y.y., 1397-1398/1977-1978.

Sağânî, Rağiyu'd-Dîn el-Hasan b. Muhammed b. el-Hasan el-Kureşî *el-Mevdû'ât*. thk. Necm 'Abdurrahman Halef. Dimaşk: y.y., 1405.

Serahsî, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl Şemsü'l-'Eimme *el-Mebsût*. thk. Halîl Muhyiddîn el-Meyyis. 30 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1414/1993.

Sıbt İbnul-Cevzî, Ebû'l-Muzaffer Yûsuf b. Kızıoğlu. *İsâru'l-İnsâf fî Âsâri'l-Hilâf*. thk. Nâsır el-‘Alî en-Nâsır el-Halîfî. Kahire: y.y., 1408.

Sinâmî, ‘Omar b. Muhammed b. ‘Avd es-Sinâmî el-Hanefî *Nisâbu'l-İhtisâb*. b.y.: y.y.,

Sindî, Ebû'l-Hasan Muhammed b. ‘Abdî'l-Hâdî et-Tatvî Nûru'd-Dîn *el-Hâşiye ‘alâ Süneni'n-Nesâ’î (Sunen’le beraber)*. 8 Cilt. Halep: Mektebetu'l-Maţbû‘âtî'l-İslâmiyye, 1406/1986.

Şâfiî, Ebû ‘Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. ‘Abbâs *Musnedu'l-‘İmâm eş-Şâfi’î*. thk. Mâhir Yâsîn el-Fahîl. 4 Cilt. Kuveyt: Şirketu Ğarrâs, 1425/2004.

Şemsuddîn es-Sehâvî, Ebû'l-Hayr Muhammed b. ‘Abdurrahmân b. Muhammed. *el-Makâsidu'l-Hasene fî Beyâni Kesîrin min el-Ehâdîsi'l-Muştehire ‘alâ'l-Elsine*. thk. Muhammed ‘Osmân el-Haşî. Beyrut: y.y., 1405/1985.

Taberânî, Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb *ed-Du‘â*. thk. Mustafâ ‘Abdulkâdir ‘Atâ. Beyrut: y.y., 1413.

_____, *el-Mu‘cemu'l-Kebîr - et-Taberânî*. thk. Hamdî b. ‘Abdulmecîd es-Selefî. 25 Cilt. Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, ts.

_____, *el-Mu‘cemu'l-‘Evsat*. thk. Târik b. ‘İvadullâh b. Muhammed - ‘Abdulmuhsin b. İbrahim el-Huseynî. 10 Cilt. Kahire: Dâru'l-Haremeyn, ts.

Taberî, Ebû Ca‘fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmilî *Câmi‘u'l-Beyân ‘an Te‘vîli ‘Âyi'l-Kur‘ân*. thk. ‘Abdullah b. ‘Abdulmuhsin et-Turkî. 26 Cilt. b.y.: Dâru Hicr, 1422/2001.

Tahâvî, Ebû Ca‘fer Ahmed b. Muhammed el-Mısırî *Muhtasaru ihtilâfî'l-ulemâ’*. thk. ‘Abdullâh Neîr Ahmed. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1995/1416.

_____, *Şerhu Me‘âni'l-âsâr*. thk. Muhammed Zuhri en-Neccâr - Muhammed Seyyid Câdilhak. 5 Cilt. Beyrut: ‘Âlemü'l-Kütüb, 1414/1994.

_____, *Şerhu Muşkili'l-âsâr*. thk. Şu'ayb el-'Arna'ût. 16 Cilt. Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, 1415/1994.

Takiyyuddîn el-Ğazzî, Takiyyuddîn b. 'Abd el-Kâdir et-Temîmî ed-Dârî. *et-Tabakâtu's-Seniyye fî Terâcimi'l-Hanefiyye*. b.y.: y.y.,

Taşagıl, Ahmet. "Özkent". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/129-131. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Tayâlisî, Ebû Dâvûd Suleymân b. Dâvûd el-Basrî *el-Musned*. thk. Muhammed b. 'Abdulmuhsin et-Turkî. 4 Cilt. b.y.: Dâru Hicr, 1419/1999.

Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre (Yezîd). *Sunenu't-Tirmizî*. ed. Şuayb el-Arna'ût. 6 Cilt. Darü'r-Risaletü'l-Alemiyye, 1.Baskı., 2009.

Yâkût el-Hamevî, Ebû 'Abdullâh Yâkût b. 'Abdullâh er-Rûmî. *Mu'cemu'l-Buldân*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru Şâdır, 1995.

Yûsuf el-Karadâvî. *Fıkhu'z-Zekât*. 2 Cilt. Dimaşk: Darü'r-Risaletü'l-Alemiyye, 1. Basım, 1430.

Yücel, Ahmet. "Silsiletü'z-Zeheb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/208-209. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Zafer Ahmed Tehânevî. *Î'lâ'ü's-Sünen*. ed. Muhammed Takî Osmânî. 22 Cilt. Beyrut; Lübnan: Dâru İhyâi't-Turâşi'l-'Arabî, 1. Basım, 2013.

Zebîdî, Muhammed b. Muhammed b. 'Abdurrezzâk *Tâcu'l-'Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*. thk. Heyet. 4 Cilt. b.y.: Dâru'l-Hidâye, ts.

Zehebî, Ebû 'Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Aḥmed b. 'Osmân *el-Kâşif fî Ma'rifeti men lehû Rivâyetun fî'l-Kutubi's-Sitte*. thk. Muhammed 'Avvâme. Cidde: y.y., 1413/1992.

_____, *Mîzânu'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl*. thk. 'Alî Muhammed el-Becâvî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1382/1963.

_____, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*. thk. Su'ayb el-Arnâvut. 25 Cilt. b.y.: Mu'essesetu'r-Risâle, 1405/1985.

Zeyle'î 'Cemâl ed-Dîn, Ebû Muhammed Cemâl ed-Dîn 'Abdullâh b. Yûsuf b. Muhammed ez-Zeyle'î *Naşbu'r-Râye li'Ehâdîsi'l-Hidâyeti me'a HâşiyetihîBuğyeti'l-Elme'î fî Tahrîci'z-Zeyle'î*. thk. Muhammed 'Avvâme. 4 Cilt. Beyrut; Cidde: Muessesetu'r-Reyyân li't-Tabâ'ati ve'n-Neşri; Dâru'l-Kible li's-Sekâfeti'l-İslâmiyyeti, 1418/1997.

Zeynuddîn el-'Irâkî, Ebû'l-Fadl 'Abdirrahîm b. el-Huseyn b. 'Abdurrahmân. *Tahrîcu Ehâdîsi'l-İhyâ' el-Muğnî 'an Hamli'l-Esfâr*. Beyrut: y.y., 1426/2005.

'Abdulkâdir el-Kureşî, Ebû Muhammed 'Abdulkâdir b. Muhammed. *el-Cevâhiru'l-Mudiyye fî Tabakâti'l-Hanefiyye*. 2 Cilt. Karaçi: Mîr Muhammed Kutubhâne, ts.

'Abdul'azîm el-Munzirî, Ebû Muhammed 'Abdul'azîm b. 'Abdulkavî el-Munzirî. *et-Terğîb ve't-Terhîb mine'l-Hadîsi's-Şerîf*. thk. İbrâhîm Şemsuddîn. 4 Cilt. Beyrut: y.y., 1417.

'Abdurrezzâk, Ebû Bekr 'Abdurrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî. *el-Musannef*. thk. Habîburrahmân el-'Azamî. 11 Cilt. Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, 1403.

'Ali el-Kârî, Ebû'l-Hasen Nûrûddîn 'Alî b. Sultân Muhammed. *el-Esrâru'l-Merfû'ati fî'l-Ahbâri'l-Mevdû'ati el-Ma'rûf bi'l-Mevdû'ati'l-Kubrâ*. thk. Muhammed es-Sabbâğ. Beyrut: y.y., ts.

_____, *el-Masnû' fî M'arifeti'l-Hadîsi'l-Mevdû' (el-Mevdû'âtu's-Suğrâ)*. thk. 'Abdulfettâh Ebû Ğudde. Beyrut: y.y., 1398.

'İclî, Ebû'l-Hasan Ahmed b. 'Abdullâh el-Kûfî *es-Sikât*. thk. 'Abdul'alîm 'Abdul'azîm el-Bestevî. Medine: y.y., 1405/1985.

'Ukaylî, Ebû Ca'fer Muhammed b. 'Amr el-Mekkî *ed-Du'afâu'l-Kebîr*. thk. Kal'acî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Mektebeti'l-İlmiyye, 1404/1984.

